ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 1
VENDREDI
1er AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20.742

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.742

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

78

Տալինները սահեցան։ Օրերու պէս։ Ժամերու պէս։

1925, Օգոստոս 1–ին, ոչ ոք, ոչ իսկ Շաւարշը, կը խորհէր որ, իր սիրած տրակտովը՝ «այս լպրծուն պողոտաները վրայ», «Յառաջ» կրնար դիմանալ 78 տարիները։ Մանաւանդ իր մահէն ետք։

Իր վաղեմի առաջին խմբագիրը՝ Հրաչ Սամուէլ, Շաւարշի մահէն ետք, 20 տարիներու երկայնքին, մինչեւ իր մահը, կը սիրէր կրկնել թէ անդենական–նին մէջ, Շաւարշի հոգին կը հրճուէր ի տես իր թերթին գոյատեւման։

Վստա՞հ ենք, այսօր, որ դեռ կրնայ հրճուիլ ի տես այն անհամար դժուարութիւններուն, որոնց յամառօրէն կը տանք, քանի մը սրտցաւ բարեկամներու պիտակցութեամբ, բայց, մեծամասնութեան մը անդիտակցութեամբ։

Ցուետես չըլլանք։ Բայց, ի վերջոյ, ի՞նչ է հայերէն լեզուով հրատարակուող օրաթերթի մը ճակատագիրը զաղութներու մէջ, ուր կը տիրապետեն ֆրանսերէնը, այլ վայրերու մէջ՝ անգլերէնը, ռումաներէնը, պուլկարերէնը, լեհերէնը, ներլանտերէնը, չուէտերէնը, սպաներէնը, փորթուկալերէնը, չեխերէնը եւ դեռ աւելցնե՞նք, թրքերէնը։

Այսօր, «Յառաջ» կը պտնուի իր 79–րդ տարուան սեմին։

Գո՞հ է իր կարած ճամբէն։ Ո՛չ, անշուշտ։ Ինքնագոհութիւնը անընդունելի ունայնութիւն մը պիտի ըլլար։ Ըրաւ ինչ որ կրցաւ։ Հաւատարիմ մնալով լեզուի մը, ուղղագրութեան մը, ոճի մը, արտայայտութեան ազատութեան մը, երբ այսօր, ոչ միայն ազատ ու անկախ հայրենիք մը, այլեւ սփիւռքի կարգ մը առեղծանական կարօտախտ տառապող գաղութներ եւ դեռ 70 տարիներ հայաստանեան սիրալարքութեան ոխերիմ թշնամիները փակ, չեն վարանած տեղի տալու, տասնամեակներու պայքարէ մը ետք։

Ու «Յառաջ» փորձեց, չնայած հաւատարիմ մնալ իր կոչումին, իր կարելիութեան սահմաններուն մէջ, քանի Շաւարշի մահուան յաջորդող տասնամեակներու ընթացքին թերթը կորնգուց իր ձեռնհաս գրիչները։ Թուենք մէկ քանին՝ Ա. Յովսէփեան, Յակոբ Տէր – Յակոբեան, Պետուչ, Ա. Գմբէթեան, Շ. Նարդունի, Ն. Սարաֆեան, Զ. Որբունի, Հ. Ե. Պօղոսեան, Արշաւիր Յանիէտանեան, Շահան Շահնուր, Վահան Փորթուկալեան, Հ. Վահան Յովհաննէսեան, Վահրամ Մավեան, Աւետիս Փափազեան, Կարօ Փոլատեան, Գրիգոր Տարօնեան, Բարդէն Գաւէդ, Տիգրան Հաճեան եւ դեռ այնքան ուրիշներ։ Ամբողջ փաղանգ մը հատու գրիչներու, որոնց մահը բնական հանգրուանն է կեանքի մը, բայց, ձգած բացը տարբեր բնոյթ ունի մեր հայ իրականութեան մէջ։

Նորեր չկա՞ն։ Կա՛ն, բարեբախտաբար։ Վկայ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի թիւերը։ Եթէ որակը մնաց, տուժեց, դժբախտաբար քանակը։

*
**

Բայց եւ այնպէս կը չարունակենք ու հասնիլ թերթիս 79–րդ տարեդարձի սեմին, յամառելով չարունակել նոյն ճամբան, չնայելով անհեսել խոլոր խոչընդոտները։

Կ'արժէ՞։

Պատասխանը պէտք է տայ ընթերցողը։ Այն ընթերցողը, որ Ապրիլեան մնացորդային չի պատկանիր, այլ այն սերունդին, որ հայերէն գիտէ, ֆրանսահայ թէ հայախօս պաղութներէ եկած։

Այս անտարբեր եւ ապերախտ մթնոլորտին մէջ է, որ «Յառաջ» կը չարունակէ իր առաքելութիւնը։

« Յ Ա Ռ Ա Ջ »

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐԱՒԱՁԻՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻ հրդեհները մասամբ վերջ գտան, Յուլիս 30–ին, Վառի Լա Մոթ չրջանը եւ Պուշ–տու–Ռոնի Սալոն–տը–Փրովանսի չրջակայքը չատ ծանր վիճակի մէջ էին, նաեւ հովին պատճառաւ։ Ջերբակալուեցաւ հրձիգ մը, որ խոստովանած է թէ եօթը հրդեհ վառած է այս տարի, երկու ալ անցեալ տարի։ Ջերբակալուած է, բայց, առաջին յայտարարութիւններու համաձայն անպատասխանատու կը նկատուի։ 29 տարեկան, թաղապետական պաշտօնեայ մըն է, որ չէ կրցած հրչէջ ըլլալ եւ վրէժ կը լուծէ։ Ներկայիս քննութեան տակ առնուած է։ Հազարաւոր հեկտարներ հրոյ ճարակ եղած են, տուներ քանդուած եւ աւելի քան 1000 բանակողներ կամ բնակիչներ տեղահանուած։ Շուրջ տասը հրչէջներ ալ վիրաւորուած են, ոմանք ծանրօրէն։ Հրչէջներու Ազգային Դաշնակցութիւնն ալ կը բողոքէ կառավարութեան դէմ, որ ամբողջովին չէ կըրցած կանխել կացութիւնը եւ հարկ եղած նախապատրաստական աշխատանքը չէ տեսած։

ԳՐԻԳ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, այլ խօսքով՝ ՀՄ–ԺԷ–ՀՄ, հրաժարեցաւ Վիվէնտի Իւնիվերսալ գնումի իր թեկնածութենէն։ Հաստատութիւնը 15 միլիառ տոլար կը պահանջէր, Գրիգորեան 11,5 միլիառ առաջարկած էր։ Այլեւս հրապարակին վրայ չորս թեկնածու կը մնայ։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Ազգային ժողովը, Յուլիս 29–ին, 71–ի դէմ 356 ձայնով քէուրտ կած է մասնակի ներում մը փԿԿ–ի զըղջում յայտնող Քիւրտերուն։ Նոր օրէնքին համաձայն, այն Քիւրտերը որոնք բիրտ արարքներու չեն մասնակցած, կըրնան տուն վերադառնալ։ Անոնք որոնք կռուած են կրնան պատիժի նուազումէ օգտուիլ, եթէ տեղեկութիւններ տան իրենց կազմակերպութեան մասին։ Օրէնքը չի վերաբերիր բարձր պատասխանատուներուն։

Ճ. ՊՈՒՇ կը գտնէ որ Պաղեստինեան Պետութեան մը ստեղծումը 2005 թուականին չատ իրատես հեռանկար մըն է։ Յուլիս 30–ին, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին է, որ ԱՄՆ–ու նախագահը այս յայտարարութիւնը ըրած է, ընդունելէ ետք Ապպասն ու Շարոնը։ Պուշ լաւ տրպաւորուած է պաղեստինցի վարչապետ Ապու Ալան, որ նաեւ գիտակից է որ պէտք է հրապարակէն հեռացնել ահաբեկիչները, որպէսզի Պաղեստին մը կարենայ գոյութիւն ունենալ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ մէջ, գործազրկութիւնը 1,1% յաւելում կրած է Յունիսին։

ԳՈԼՈՄՊԻՈՑ կեռիլլան (ՖԱՐՔ) բացարձակապէս կը հերքէ որեւէ չփոում Ինկրիտ Պէթանքուրի ընտանիքին հետ, հաւանական ազատ արձակման մը մասին։

ԻՐԱՆի փոխ–նախագահը՝ Մ. Ալի Ապթահի յայտարարած է որ պանատապարսիկ նկարահանը՝ տիկին Զահրա Քազեմի սպաննուած է։ Առաջին անգամն է որ պաշտօնական նման յայտարարութիւն մը կ'ըլլայ պատասխանատուի մը կողմէ։ Ենթական մեռած էր Յուլիս 10–ին, խոշտանգումի հետեւանքով։

ՄԱՐԻ ԹՐԵՆԹԻՆԻԱՆ, Յուլիս 31–ին, մահաքունի մէջ էր եւ որեւէ յոյս չկար դինքը փրկելու։ Ծնողքը Վիլնիւիս փութացած է եւ որոշած է դատական հետապնդումի դիմել աղջկան կենսակիցին դէմ, քանի հաստատուած է որ միայն անկումով չի բացատրուիր իր կացութիւնը։

ՋԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻՆ ԱՆԻԷՆ

«Ակօս» չաբաթաթերթը (Յուլիս 25) այս խորագիրով կու տայ լուրը թէ Ազգային ապահովութեան խորհուրդի քարտուղարութիւնը վարչապետարան դիմած է, Անիի աւերակները «առաջին աստիճանի զինուորական արդիւնաբերական գործի» չրջանակէն դուրս հանելու համար։ Եթէ դիմումին դրական պատասխան տրուի, Անիի չրջանը բ· աստիճանի զինուորական գօտի պիտի ըլլայ, ուստի պիտի բացուի դրօսաչրջութեան։ Հոն այցելելու արտօնագիրը պիտի տայ պարզապէս կարսի կուսակալութիւնը։ Այդ պարագային հազարամեայ քաղաքը դրօսաչրջութեան տեսակէտով մեծ հետաքրքրութիւն պիտի արթնցնէ, քանի որ Հայաստան – Թուրքիա սահմանային չրջանին մէջ պտնուելով, տասնամեակներ ամբողջ փակ պահուած էր դրօսաչրջիկներու առջեւ։ Կարս – Անի հեռաւորութիւնը 42 քիլոմեթր է։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 30 / 31)

ՄԻՋԿՈՒՍԱԿՅԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Յուլիս 30–ին Երեւանի ՀՅԴ Ս. Վ.–բացեան կեդրոնին մէջ ՀՅԴ եւ ՀՌԱԿ ղեկավար կազմերու հանդիպում մը տեղի ունեցած է։ Համաձայնութիւն գոյացած է գործակցելու ահմանադրական բարեփոխումներու, ընտրական համակարգի բարեփոխումին, կաշառակերութեան դէմ պայքարի մարզերուն մէջ։ Քննարկուած են նաեւ երկրին ներքաղաքական կացութեան եւ յեղընտրական չրջանի քանի մը հարցեր, հայեւթուրք յարաբերութիւններու զարգացումներ։ Երկու կողմերը որոշած են խորացնել իրենց յարաբերութիւնները տու միջանձնական աշխատանք տանիլ։

*
**

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐԱ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Աւարտելով Նիւ – Եորք, Ուաշինկթըն եւ Լոս – Անճըլըս կատարած իր այցերը եւ չփումները, Ա. Աբրահամեան յայտնած է թէ լայն ընդառաջում գտած է համաչխարհային հայկական կազմակերպութիւն ստեղծելու իր գաղափարը։ Դրական հակազդած են անոր, թէ՛ հայ համայնքին, թէ՛ ԱՄՆ–ու ամենաբարձր մակարդակի պաշտօնատար չրջանակին մէջ։

ԼՂԻ

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ – Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Արտաքին գործերու նախարարութեան տասնամեակի նշումներէն ետք, Յուլիս 30–ին նախագահ Ա. Ղուկասեան ընդունած է Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը։ Երկուքն ալ չեչատած են յատկապէս Ղարաբաղի խնդրին կարգաւորման համար կատարեալ փոխանակումներու, գործակցութեան կարեւորութիւնը։ Վերջաւորութեան երկու նախարարութիւններուն միջեւ ստորագրուած է գործակցութեան արձանագրութիւն մը։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՄՆ ՍՊԱՑԱԿՈՑՏԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՆ

ԱՄՆ–ու սպայակոյտը քաղաքական լուծի կայքէջ մը պատրաստած է, համացանցի վրայ։ Տրուած բացատրութիւնը այն է որ երկրին Պաշտպանութեան նախարարութիւնը զլխաւորաբար Միջին – Արեւելքի երկիրներուն մէջ ահաբեկչական արարքները եւ քաղաքական զարգացումները նախատեսելու նպատակով, կը չանայ մասնագէտ անձերու, ընկերութիւններու կարծիքը չօչափել։ «Քաղաքական սակարան» ալ կոչուած նախաձեռնութիւնը, մինչեւ 2005 կ'ակնկալուի որ 8 միլիոն տոլարի պիւտճէ մը ունենայ։

Հոկտեմբերէն սկսեալ այդ կայքէջը (www.policyanalysis-market.org) բանալով կարելի պիտի ըլլայ արձանագրուիլ ու գրաւի մանել այս կամ այն քաղաքական հարցին մասին։ Ծրագրուած է որ մինչեւ 2004 Յունուար առնուազն 10 հազար հոգի արձանագրուած կ'ըլլայ։ Գրաւի առաջարկուած նիւթերու օրինակներ են հետեւեալները։ Ե. Արաֆաթ ռմբափորձի զոհ կը դառնա՞յ, Յորդանանի Ապտուլլահ թագաւորը կը տապալի՞, Հիւսիսային Գորէան հրթիռով յարձակումի կը գործէ՞ կարեւոր կը նկատուին յատկապէս Եգիպտոսի, Իրանի, Իրաքի, Իսրայէլի, Յորդանանի, Սաուտի Արաբիոյ եւ Թուրքիոյ նման երկիրներու ներքին կացութիւնը, ընկերային կայունացումը, զինուորական ուժը եւ այդ երկիրներուն մէջ ԱՄՆ–ու անտեսական եւ զինուորական ներկայութեան նիւթերը։ Այդ երկիրներուն մէջ գործող ընկերութիւններուն առիթ պիտի տրուի զանազան ենթադրութիւններով մասնակցելու բացուած գրաւին։

Դեմոկրատ կառավարութենէն երկու ծերակուտական «հիւանդապին» ու «տրխմար» ծրագիր որակած են ձեռնարկը, աւելցնելով որ հարկատուներէն գանձուած գումարները ողբերգական ձեւով կը վատնուին։ Արդարեւ, այդ կայքէջին համար 750 հազար տոլար ծախսուած է եւ Սպայակոյտը 8 միլիոնի եւս յատկացում կը պահանջէ։

ԸՆԹԵՐՑՈՒԻՄԻ ՀԱՐՈՒՍՏ ԹԱՄԵՐ

«ԱՑԼՈՒՐ, ԵՐԷԿ, ԱՑԼԱՊԷՍ»

ԱՊՐԻԼ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԱՄԲՈՂՋ ԿԵԱՆՔ ՄԸ ԵՒ ՍԵՐՈՒՆԴԷ ՍԵՐՈՒՆԴ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

«C'est par moi que l'on va dans la cité plaintive :
«C'est par moi qu'aux tourments éternels on arrive :
«C'est par moi qu'on arrive à l'infernal séjour».

DANTE, La Divine Comédie (L'Enfer)

Մեր ազգային արդի ժամանակագրութեան մէջ կարեւոր հանգրուան մը կը յատկանշէ հրատարակութիւնը հրկիզման ցեղասպանութեան պատմութեան կեդրոնի պարբերադիրքի մը հաստատել թի – ւին, որ ամբողջութեամբ յատկացուած է Հայոց ցեղասպանութեան, ինչ որ անխախընթաց կը մնայ երկու ցեղասպանութեանց միջեւ մերձեցումի առաջին քայլ նաեւ կարեւոր նախաձեռնութեան իրա – գործումի հանգամանքով:

Հիմա պայքարը, հակամարտութիւնը, գործունէութիւնը վոխադրուած են ընթացիկին զուգահեռ ուրիշ տարածք մը, որուն կանոնները կը տարբերին ընդունուած գործունէութեան պայմաններէն, նոր ու յարաճուն արագացում մը տալով աշխատանքներուն: Բացայայտ է համացանցին խուժումը պայքարի մարզին մէջ, ենթահողը դարձնելով լայծուն ու անվստահելի, հակադիր կողմերու միջոցներուն անհամեմատելի անհաւասարութեան պատճառով:

Այս կրկնակ ծանրով հատորին հրատարակութիւնը կը յատկանշուի իր այլազան ու ճոխ բովանդակութեամբ, որ քննարկումի լոյսին տակ կ'առնէ հարցին բոլոր երեսները: Կայ ուրիշ յատկանիշ մը, որ յուսադրիչ է անկասկած, նոր սերունդին, յետ – եղեռնեան երրորդ սերունդի հարազատ ներկայացուցիչներուն վճռակամ ու աննահանջ ներկայութիւնը դիտակից բայց նաեւ ձեռնհաս յանձնառութեամբ, որոնց մէջ իգական սեռը չատ պատուաբեր համեմատութիւն մը կը ներկայացնէ:

Յատկանշական կը մնայ նաեւ հիւրընկալութիւնը, որ մեզի վերապահած է հրկիզման ցեղասպանութեան դատին պաշտպանութեան պաշտօնաթերթը, մեզի տրամադրելով միացեալ զոյգ թիւեր: Այս հիւրընկալութիւնը չունի երկու իմաստ: Յստակ սրտակցութեան մը բացայայտումն է ան, բացուելու համար միւս հանրային կարծիքին առջեւ: Այդ հանրային կարծիքը կը պատկանի՝ պաշտօնական ներկայացուցչի եւ բաներքի հանգամանքով՝ հիւրընկալին: Այդ սրտակցութիւնը պատկերազարդ կը խորհրդանշուի հատորի կողքի առաջին եւ չորրորդ էջերուն վրայ դրուած երկու նկարներով: Առաջինը ծանուցում – պատկեր մըն է ARMENIA մակագրութեամբ, որ կը ներկայացնէ տեղահան հայ կին մը եւ զոյգ մը աւերակներու տեսարանով խորքի մը վրայ, եւ որ Լոնտոնի մէջ, 1922–ին հրապարակուած էր Հայոց ի նըպաստ մարդկայնական օժանդակութեան մը ի խնդիր: Իսկ չորրորդ էջի վրայ դրուած վերարտադրութիւնը կը ներկայացնէ Հրեաներու վտարումը Պաղեստինէն, հրամանաւ Ձեմալ փաշայի:

Այնուհետեւ այս զոյգ պատկերներու խորհրդանիշին զուգորդութենէն անդին այս սրտակցութեան խմաստին ու արժէքին կը մատչինք, եթէ կարենանք լրիւ գնահատել հիւրընկալին ներկայացուցած կողմին տրամադրութեան տակ եղող միջոցները իրենց սեփական դատին ու դատերուն պաշտպանութեան մարդերուն մէջ: Հիւրընկալութեան ալարտ – զապետ կը մնայ պարբերադիրքին խմբագրապետը՝ Յորժ Պենսուսան:

Սրտակցութեան այս մօտեցումը աննախընթաց չէ: Ովքե՞ր էին ի վերջոյ Մորկընթաու, Ֆրանց Վերֆել, Անտրէ Մանուրատեանի եւ միւսներուն, եւ անտեղիտալի սրտակցութիւնը այլեւս անչըքջադարձելի հեղինակ Իվ Թերնոնի, Ազդարարութեան վերահաստատման ճանապարհին: Կը մտուգուի հաստատապէս թէ յաղացումէն մինչեւ իրագործում՝ անհրաժեշտ եղած է աւելի քան մէկ տարի:

Ապա տեղին է ցանկին վրայ աւելցնել անունը Վահագն Տատրեանի իր անժխտելի նպաստին համար, զոր ան ընծայած կ'ըլլայ իր աշխատասիրութեանց տրամադրած վաւերագրական անհամար տըւեալներով եւ խորհրդածութեանց առարկայական տարազումներով: Էջերու երկայնքին, զանազան հեղինակներու բուն պատճէններու թէ ծանօթագրութեանց մէջ ընթերցողը կը հանդիպի Վահագն Տատրեանի անուան:

Հատորը կազմուած է երկու գլուխներէ: Առաջինը թղթածրարն է ցեղասպանութեան ծանօթացման, իսկ երկրորդը՝ թղթածրարը իրաւաբանական խմաստով ու արժէքով ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման: Աւելի քան երեսուն դրութիւններ կան մէկտեղուած՝ տեղ տեղ հայ եւ հրէական ցեղասպանութեանց միջեւ համեմատական բաղդատութիւններով, որոնք կը ձգտին տակաւ ընդլայնել երկու ժողովուրդներու միջեւ մրցակցական վերապահութեան զոյատեւումն ու հետքերը: Այս հատորին հրատարակութիւնը առաջին ու հիմնական փորձ մըն է այդ նպատակով: Նման թովանդակութեամբ դասաւորեալ համադրութիւնը այս հատորը կը դարձնէ՝ առաջին տրամադրելի համայնապիտարան մը, հարուստ՝ ընդգծելի տարազումներով: Պատճէններուն ամբողջութիւնը կ'ընծայէ աստիճանական սահուն ու տրամաբանական պատկերացում մը, ուսանելի՝ մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը, մինչեւ յետին էջերու մէջ զրուած պրաքսօսականները: Եւ մի՛ կարծէք որ պրաքսօսականները վերապահուած են հետաքրքրքիր գրասէրներու սեղմ շրջանակի մը, եւ թէ չեն կարդացուիր չահագրգռութեամբ: Հարազատ մեկնաբանութիւնները են անոնք:

Իրաքանչիւրը խտացումն է դրքի մը, որ էական նախաճաշակը կու տայ: Կարդացէք ծայրէ ծայր, մինչեւ վերջին բառը, եւ անպայման բան մը պիտի աւելցընէք ձեր գիտցածին վրայ: Եւ հանդիպանիք հանդրուան, այդ պատճէնները կը հարցապնդեն մեր խղճմտանքը տեւաբար, մեզ մղելով բեղուն եւ յստակ խորհրդածութեանց, որոնք անխախալական կողմնացոյցին ընծայուած հոգեկան ուժով ուղղութիւն կու տան մեր կեանքի օրերուն, կը հարստացնեն մեզ:

Շարքին բացումը կը կատարէ Իվ Թերնոն՝ համեմատական գործընթացով մը դէպքերուն արդիական ընթերցումը կատարելով: «Պատմութեան մեկնաբանութիւնը կ'անարգէ սուգը միայն այն ատեն, երբ կը վիրաւորէ տրամաբանութիւնը» (3) կը հաստատէ ան: Իր առաջին դրութիւնը համապարփակ խմբագրական մըն է առաւել խորացեալ մօտեցումով մը: Ան վեր կ'առնէ հիմնական տուեալ մը. Հայերը կը խլուէին իրենց հայրենի հողերէն, ուր արմատացեր էին դարերէ ի վեր, եւ այն չրջաններէն, ուր հանգիստներու վերածուեր էին ներխուժումով հորդաներու (4): Անհամեմատօրէն առատ են ընդգծելի տարազումները: Զորս աւագ դրութիւններէ կազմուած է իր նպաստը, առանց հաշուելու իր ստորագրած պրաքսօսականները, որոնք նոր լուսաբանութիւններ կ'ընծայեն:

Ապա, խօսելով Թուրքահայ հաշտութեան աշխատանքներուն մասին, ան իրատեսութեամբ կը հաստատէ արդիւնաւէտ խօսակցութիւնները որոնք կրնան կայանալ միայն հրապարակային ճանաչումէն ետք ցեղասպանութեան, եւ թէ ցեղասպանութեան ճանաչումը կ'իրագործուի միայն ու միայն քաղաքական վրճռակամութեամբ, Պետութեանց ու միջազգային կազմակերպութեանց կողմէ:

Պէտք է ընդունիլ որ կարեվի չէ այսպիսի ծաւալով հրատարակութեան մը բաղկացուցիչ այլազան բոլոր դրութիւնները թուել եւ արտայայտուիլ անոնց մասին, որոնցմէ չատերը իրենք զիրենք կը բացատրեն արդէն եւ կը կազմեն ժամանակագրութիւն մը: Հակառակ պարագային երկարապատում ծանծաղումներու պիտի մատնուէինք:

Մեզի համար մինչեւ հիմա փրենց մեծամասնութեան մէջ անծանօթ մնացած եւ յետին հաշիւներով քօղարկուած, այլ այսօր լոյսին եկած վաւերական վկայութեանց յայտնաբերումը, նոյնիսկ մասնակի, կը հանդիսանայ ո՛չ միայն իրենց սեփական արժէքին համար չատ կարեւոր, այլ նաեւ այն իրողութեան համար որ անոնք կը բերին թուրքիոյ դաշնակից նկատուող երկրի մը անմերձենալի արխիւներէն: Այս գործընթացը կը ձգտի զգեներուն մրցակցութիւնը փոխելու մխասնականութեան, ինչպէս կը տարազէ այլուր երեսունհինգ տարիներու ընդարձակ, երախտաշատ վաստակի տէր Իվ Թերնոն: Այս իրագործութիւնը կը հանդիսանայ վերջընթեր հանդրուանը զործընթացին, որ թրքական արխիւներուն վերջնական բացումով պիտի յանգի անպայման ցեղասպանութեան հաւաքական ճանաչման:

Վաւերաթուղթերու եւ ժամանակակիցներու վկայութեանց ընթերցումը, ի հակադրութիւն դրական – զեղարուեստական պատճէնների ընթերցման, մեզի կերպով խոցող բնոյթ մը ունի, որ չի թոյլատրեր բացուած հոգեկան վէրքերուն սպիացումը ժամանակի երկայնքին, անհատական թէ հաւաքական աստիճանաբարեր վրայ հաւասարապէս: Հին վէրքերը միշտ կը բորբոքին աստիճանական խորացումով ալ:

Ցեղասպանութեան ծանօթացման առաջին փորձերը սկսած էին զուգահեռաբար Եղեռնագործութեան: Այս տեսակէտով, ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ հայանպաստ չարժումին ստեղծման եւ ծաւալումին, ռահվիրայ մը եղած էր Փիէր Քիյար, որուն ասպարէզը դրական նէն պիտի փոխուէր մարդասիրական – լրագրական ասպարէզի, երբ առիթ կը տրուէր իրեն լսարիներէն եւ Ֆրանսերէն դասաւանդելու Կոստանդնուպոլսոյ մէջ: Իր բարեկամներուն վկայութեամբ, Փիէր Քիյարի կեանքը փոխուեցաւ, երբ չիման մէջ մտաւ հայ միջավայրի հետ, եւ տեսաւ Հայոց վերապահուած պայմանները:

Անիկա վահրամեանի դրութիւնը մեծարանք կ'ընծայէ Փիէր Քիյարի յիշատակին եւ կ'ընդգծէ կարեւորութիւնը այն դերին, զոր աննահանջ կատարեց ան 1900էն 1908, «PRO ARMENIA» թերթին միջոցով: Թող թոյլատրուի հոս փակագիծ մը բանալ: Անիկա Վահրամեան Կրընոպլի Քաղաքական Ընտանց Հիմնարկէն վկայեալ (DEA, Diplôme d'Etudes Approfondies), ներկայս փոխ – պատասխանատուն է France – 2 հանրային պատկերասփիւռի արտաքին քաղաքականութեան սպասարկութեան: Յիշատակելի կը մնան այս արխասիրտ հայուհիին առօրեայ թղթակցութիւնները Իրաքի պատերազմի ամէնէն տաք օրերուն: Ողջունելի է իր ներկայութիւնը այս հրատարակութեան մէջ, այն իմաստով որ երրորդ սերունդի ներկայացուցիչ ան նուիրուած կը մնայ մեր անժամանցերի դատին կենսագործման:

Այլապէս յուզիչ է ընթերցողիս համար անձնական բնոյթով հաւանաբար, դրութիւնը Ժերալտի Լըրուայի որ մեծապէս կը նպաստէ մեր աշխարհայեացքը ընդարձակելու, վաւերական ու անխարդախ աղբիւրներու ճոխացումով: Երկկի համեստ, մտերմական, հոգեկա՛ն կապ մը դրականութեան գծով, անունի մը կապուած յիշատակով ի՛նչ երջանկութեամբ կ'ամբողջանայ ու լուծին կը տանայ: Բանաստեղծ Շարլ Փեկի, կը հաստատէ Ժերարտի Լըրուա, հայասէր էր ամբողջական նուիրումով: Եւ երջանկութիւնը անոր՝ որ ուսանողական տարիներէ առիթին քանի՛ տասնամեակներէ ի վեր, կը չարունակէ կրկնել իր օրհնեցումը.

Heureux ceux qui sont morts
dans les grandes batailles
Couchés dessus le sol à la face de Dieu,
. . .
Mais pourvu que ce fut dans une
juste guerre.

Տիեզերական հանրապետութեան վարագով, ընկերվարական յեղափոխական, սերուած բանաստեղծը էր նաեւ հայասէր գործիչ: Ուրեմն, գրականութեան ուսանողական, դասագիրքը անտեսեր էր՝ մեզի համար որքա՜ն կարեւոր այս մանրամասնութիւնը: Ժերալտի Լըրուայի նպաստը կը դառնայ անգնահատելի, ցայտուն դարձնելով լուսեղէն դիմագիծը:

(Մնացեալը յաջորդով)

(Ծանօթութիւնները վերջաւորութեան)

ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԳԱՂԹՕԾԱԽԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՆ (1885-1989)

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Բ.

ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՈՒ ԸՆԴԼԱՅՆՄԱՆ ՇՐՋԱՆ

(1901 – 1925)։ Այս ժամանակահատուածը կը համընկնի պուլկարահայ գաղութի տառապանքի եւ արիւնի պուլկարական քաղաքներու հայկական քնակավայրերու աճին, երբ տպագրական գործին մէջ կ'ինդ քաղաքներ իրենց նպաստը կը բերեն. Փլովտիւ, Վառնա, Ռուսչ, Շումլա ու Սոֆիա։ Այս շրջանին տպագրուած են 105 հայերէն գիրքեր ու 1 հայատառ թրքերէն գիրքոյկ կամ ընդհանուր տրպագրական արդասիքի 30,03 տոկոսը։ Անոնք հրատարակուած են Փլովտիւ, «Թազմիկ» ու «Հայաստան» տպարաններուն կողմէ, Վառնա՝ «Արեւելեան», «Քընչօ Նիքոլով», «Վզախմոսթ» Մ. Գալիքճեան, «Իրաւունք» եւ այլ տպարաններու միջոցով։ Ռուսչ՝ «Վերածնութիւն», «Գ. Գ. Մազմանեան», տպարանները առաջին հերթին կը տպեն ոչ մեծ քանակութեամբ հայերէն գիրքեր։ Այս քաղաքի հայ բնակչութեան համար յատկանշական է, որ անոր միջավայրին մէջ կը զարգանայ բանուորական սոցիալ-դեմոկրատ գաղափարախօսական հոսանքը, որ զարկ կու տայ այդ ուղղութեամբ թարգմանական գրականութեան։ Շումլին քաղաքին մէջ երեք տարի տեւական կեանք կը վայելէ Յ. Աւետարանեանի տպարանը, ուր 1902 – 1905 թուականներուն բողոքական (աւետարանական) քարոզչութեան նպատակներուն համար կը տպագրուին հինգ գիրքեր, որով եւ վերջ կ'առնէ այստեղի հայ տպագրական գործը։ Սոֆիա, հակառակ մայրաքաղաք ըլլալուն, նոյն ժամանակահատուածին նըւազ քանակով հայերէն գիրքեր կը տպագրուին Սոֆիայի մէջ, որոնց մեծ մասը կը կազմեն կրօնական գրքոյկներ։ Այստեղ տպագրական գործը իր սկզբնական փուլին մէջ կը գտնուի, միայն յետագային թափ կ'առնէ գաղութի տուաբացումով եւ հայ բնակչութեան տնտեսական նիւթական վիճակի մասնակի բարելաւումով։

Գ.

ՎԵՐԵԼԿԻ ՇՐՋԱՆ (1926 – 1944)

Այս ընթացքին տպագրական յարաճուն զարգացումը սերտօրէն կապուած է հայկական տեղական գաղութներու տնտեսական – ֆինանսական, մշակութային, միութենական կեանքի աշխուժացման։ Պուլկարիոյ մէջ տիրող բարենպաստ պայմաններու շնորհիւ, նկատելի կը դառնայ ընդհանուր զարգացման առաջընթաց մը եւ հայկական քաղաքական կուսակցութիւններու, հայրենակցական միութիւններու, հասարակական տարբեր միաւորներու աշխոյժ գործունէութիւնը որ աննախանձ մրցակցութեան հեւքը կը կրէ։ Հայկական տպագրական գործը այլեւս կեդրոնացած կը տեսնենք բացառապէս Սոֆիա ու Փլովտիւ քաղաքներու մէջ, իսկ միւս երեք քաղաքներու՝ (Վառնա, Ռուսչ, Շումլէն) հայկական գրքի տպագրութիւնը յաջորդաբար նուազելով, 1929 թուականէ վերջ լուիս կը դադրի։ պատճառները պէտք է բացատրել տարբեր պղտկներով, որոնց կարգին նիւթական կարողութիւնը պէտք չէ նկատի առնել։

Վերոնշեալ շրջանին լոյս ընծայուած են 206 անուն հայերէն գիրքեր ու գրքոյկներ, եւ այլ փոքրածաւալ գործեր, որոնք ընդհանուր տպագրական արտադրանքին 58,36 տոկոսը կը ներկայացնեն։ Նկատելի է հայկական տպարաններու բազմացումը եւ մխիթարեան գործունէութիւնը. այսպէս, Փլովտիւի մէջ կը գործեն «Թովմաս Իմմիրլեան», «Վոյա», «Գէորգ Թերզեան», «Փարոս» եւ այլ տպարանները, Սոֆիայի մէջ տըպագրական աշխատանքով զբաղած են «Մասիս» հրատարակչականը, եզակի իր իրականութեան մէջ, Պետրոս Պալըզեան տպարանը, (նաեւ Ռահվիրայ), «Արաքս» եւ այլն։

Մինչեւ 1945 հայկական տպագրական գործին նպաստած են նաեւ յատուկ տառաձուլարանները նախ Վառնայի մէջ, իսկ յետոյ Սոֆիա, սեփականութիւն՝ Վահրամ Մինասեանի։ Պէտք չէ անտեսել տարբեր տառատեսակներու եւ թըւանշաններու ներմուծումը – հայթայթումը Կ. Պոլսէն, որոնց չնորհիւ հայկական տպարանները ձեռքի տակ ունեցած են անհրաժեշտ քանակութեամբ տառատեսակներ։

Դ.

ԱՆԿՈՒՄԻ ՇՐՋԱՆ
(ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1944 – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1989)

Այս շրջանը կը պարփակէ 45 տարի, որոնց ընթացքին տպուած են հապիւ 12 գիրք ու գրքոյկ, ներառեալ փոքրիկ, վատորակ տպագրութեամբ ալպոմներ՝ Ս. Հայաստանի տեսարժան վայրերով։ Այս տխուր իրավիճակին ու երեւոյթին պատճառները բազմազան են, բայց առաջին հերթին ան պէտք է վերագրել նոր համայնավարական վարչակարգին, որ պետականացուց բոլոր արտադրական հիմնարկները անխտիր, բռնի հաւաքականացուց գիւղատնտեսութիւնը, ծայր աստիճան սահմանափակեց սեփական արհեստանոցներն ու խանութները, պարտադրեց մարքսիստական գաղափարախօսութիւնը մշակութային ոլորտին մէջ ամենալայն իմաստով (ուսում, մամուլ, ռատիօ, հեռատեսիլ, արուեստ եւ այլն)։ Տակաւին ան ջնջեց բոլոր մինչ այդ գործող կազմակերպութիւնները ու միութիւնները, դադրեցուց հրատարակուող ամբողջ պարբերական մամուլը, այդ կարգին եւ հայկականը, պետականացուց դրամատուները, հրատարակչական գործը, վակեց անհատական տպարանները եւ այլն։ Մտային – հոգեւոր ու մշակութային խաւար ժամանակաշրջան մը, երբ կը հետապնդուէր այն բոլորը, որ չէր պամպատասխաններ համայնավարական գաղափարախօսութեան ու այսպէս կոչուած Մարքս – Լենինեան վարդապետութեան, որուն փլուզման ականատեսներ ու վկաներ պիտի ըլլայինք 90-ական թուականին։

Այդ տարիներուն ստեղծուած ու գործող միակ հայկական մշակութային «Երեւան» միութիւնը, եւ անոր համանուն օրգանը մինչեւ 1989 թուականը ղեկավարուած հայ համայնավարներէ, կը հետեւէր Պուլկար Համայնավար Կուսակցութեան կուսմունքներուն ու կարգադրութիւններուն, կարող չէր գոցել այն բացը, որ առեղծուեցաւ մեր գաղութին մէջ հայ ապատ մամուլի ու տպագրութեան վերացումով։ Հայ տպագիր գիրքի հրատարակումը պզալի է 1944 – 1949 թուականներու ընթացքին, իսկ անկէ վերջ մինչեւ 1989 տարեթիւը մատի վրայ իսկ չեն համրուիր հայերէն տպագրութիւնները պուլկարական հողի վրայ։ Այս 45 տարուան ընթացքին հրատարակուած 12 տպագրական միաւորներու մէջ աւելի կարեւոր վերնագիրներ են՝ Տիգրան Մարտիրոսեանի «Յուշարձան Նոյեմբերեան Հայաստանի» գիրքը, Մեսրոպ Պոթեւի «Բանաստեղծութիւնները» հատորիկը, Լ. Սեւեանի «Արեւելահայերէն լեզուի դասագիրքը, ու Բառարանիկը», ինչպէս եւ խոհարարական գիրքը՝ «Ճաշ, ես էլ կարող եմ պատրաստել» (թրգմ. Մ. Թերզեանի ու Յ. Կիլիկեանի)։

Ազգային դեմքի վրայ Հոգեւոր – մտային ամլացումը երեւան եկաւ այն պատճառով որ հայ մտաւորականութեան մէկ մասը, որ այ հոսանքին կը պատկանէր նախքան պուլկար թագաւորութեան տապալումը, «հակաֆաշիստական» մարտիկներու եւ կարմիր Բանակի միջամտութեամբ 1944 թուականին աքսորուեցաւ (Օննիկ Մխիթարեան, Գ. Նժդեհ, Հայկ Աստուր եւ այլն), ուրիշներ ներգաղթեցին (Չրանդ Հրահան եւ այլն) որով ալ աւելի մեծ հարուած տրուեցաւ գաղութի հանրային–մշակութային կեանքին։

Հայ տպագիր գրքի պակասը լրացնելու համար պարբերաբար Խորհրդային Հայաստանէն գրական – գեղարուեստական եւ այլ բնոյթի գրականութիւն ու պարբերական մամուլ կը ստացուէր, բոլորն ալ արեւելահայերէնով, որ դժբախտաբար քիչ ընթերցողներ ունեցաւ եւ ունի։ Պատճառը ոչ միայն մայրենի լեզուի այդ ճիւղին լաւ ծանօթ չըլլալն էր, այլեւ այն պարագան, որ հայ երիտասարդութիւնը, հնարաւորութիւն ունենալով յաճախել պետական համալսարաններն ու այլ ուսումնական հաստատութիւններ, ենթարկուեցաւ պուլկարերէն լեզուի ազդեցութեան, հեռացաւ մասամբ հայկական միջավայրէն եւ կլանուեցաւ աւելի պուլկարերէն լեզուով գրականութենէն՝ գրական – գեղարուեստական, գիտական եւ այլն։ Հայկական գրքի տպագրութեան դժուարութիւնները եւ հայերէն գրքի ընթերցողներու ու թիւի նուազումը, նաեւ խառն ամուսնութիւններու հետեւանքով, բացասական անդրադարձ ունեցան մեր գաղութի հայկական գիծը անխաթար պահելու գործին։ Շատ հասկանալի է, որ ներկայ պայմաններուն մէջ հայ գիրքը կորսնցուցած է իր նախկին ազդեցութիւնը, ինչպէս նաեւ հետաքրքրութիւնը։ Ներկայ պայմաններուն մէջ հայ գիրքը կը գտնուի ծանր ճգնաժամի մէջ, որ կրնայ տեւել տարիներ։ Ներկայ պայմաններուն մէջ հայ գիրքը կը գտնուի ծանր ճգնաժամի մէջ, որ կրնայ տեւել տարիներ։

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

Մանագէանները Իտալիոյ մէջ գտած են աշխարհի վրայ մարդուն ձգած ամէնէն հին հետքերը։ Անոնք ղրոշմներն են մարդուն քրօմանիոն նախահօր եւ հրաբխային ժայռին մէջ քարացած են 325 հազար տարիներ առաջ։ Այս նախապատմական մարդը կը քալէր իր երկու ոտքերուն վրայ, սակայն ձեռքի հետքերը կը վկայեն, թէ ան երբեմն պէտք ունէր վր ձեռքերուն օգնութեան։

*
**

Աւստրիացի գիտնական մը եդիպտական իր հարպարտուր պապիրոսներու հատորին մէջ գտած է բացատրութիւնը «ճերմակ եւ կատարեալ ակռաներ ունենալու փոշիի» պատրաստութեան։

Աշխարհի ամէնէն հին ակռայի դեղի պատրաստութեան բացատրութիւնը գըրուած է մօտաւորապէս երկու հազար տարիներ առաջ եւ կը թելադրէ իրարու հետ խառնել աղ, պղպեղ, անանուխ եւ հիբրիկ կոչուած բոյ մը։

*
**

Լիոնէն բանաստեղծ մը իր անձնական մրցանիշը կոտրած է՝ աշխարհի ամէնէն երկար բանաստեղծութիւնը գրելով։ Այս բանաստեղծութիւնը կը պարունակէ 350 տող եւ 50 մեթր երկարութիւն ունի։

Զայն գրելու համար բանաստեղծը նստած է առեւտրական կեդրոնի մը մէջ եւ առաջարկած է անցորդներուն իրեն բառ մը տալ։ Եւ այս ձեւով ան ամէն անգամ գրած է այդ բառով վերջացող ոտանաւորի տող մը։

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՓԱԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

1.

– Մա՞յրդ է, – հարցուցին ժիզելի հիւանդ աղջիկները, երբ մեկնած էր արդէն Շողակաթ։

– Այո ... եւ ... ոչ ... կամ, այո՛, այո՛, մայրս է... ու աւելի քան մը ... զոր ոչ կրնամ հասկնալ, ոչ ալ հասկցնել ... թերեւս, կը խորհիմ երբեմն ... Ծերունի Մայր Մարիամ մը ...

Ու ժիզել, այդ գիշեր, մինչ անքուն կը հազային աղջիկները, պատմեց անոնց անընդհատ, հեւհեւուն ձայնով այն եզական դէպքերը, որ դինքը միացուցած էին այդ օտար, անծանօթ կնոջ...

– «Մայր մը», – կը կրկնէր ժիզել։

– «Մայր մը», – կը խորհէին ամէնքը։

2.

Ալ այնուհետեւ, ամէն կիրակի, յետմիջօրէներուն, Շողակաթ մնայուն, գրեթէ միակ կանոնաւոր այցելուն էր հիւանդանոցի հիւծախտաւոր աղջիկներուն։

Երբ պզտիկ սրահին դուռը կը բանար, բոլոր ակնարկները կը քաղցրանային, օդը կը թեթեւնար մէկէն։

– Մաման ... մաման ... կը մրմնջէին չրթունքները։

Անիկա կ'անցնէր ամէնուն մօտէն, նայրինջ մը, խնճոր մը կը դնէր անոնց սնարին, սիփոնի նման կը բաշխէր լինքզինքը։ Հազի նոպաները կը պակսէին իր ներկայութեան։ Ցաւը նուազ դառն, ժամերը նուազ երկար կը թուէին անոնց։

Ամէնէն վերջ կ'անցնէր իր «աղջկան» մօտ։ Կը համբուրէր անոր ճակատը։ Ժիզել կը սեղմէր իր սրտին վրայ անոր ոսկրեղէն մատները, կը փակէր աչքերը ու կը սկսէր չնչել կարճ, ընդհատ, հատկտուր, մինչեւ որ հեւքը երկարէր, կը լայննար ու ժիզել կարծէք կը քնանար։

Շողակաթ կը զգուշանար չարժուիլ մը ընելէ. կը թողուր որ հանգչի անիկա. նոյնիսկ կը բռնէր չունչը... Իրեն կը բաւէր դիտել երկարօրէն ժիզելի անհիւթական դիմագիծը, ժպիտը՝ որ կը բուրէր, այն դիւրաթեկ, երազունակ մարմինը որ ցնդելու, վերանալու տենչանքով կը թեթեւնար ամէն րոպէ։

Ծաղկութիւնը կ'իջնէր նաեւ բոլոր մահիճներուն վրայ։ Կը ննջէին չատերը. արթունները կը վայելէին համբերութեան մեղմ հեշտանքը։ Հիւանդապահ օրիորդը, երբեմն, ոտքի մատնեբուն վրայ կը մօտենար իրեն, Շողակաթի, նշանացի կը ցուցնէր անկողիններու խաղաղութիւնը եւ կը փսփսար ականջին.

– Toi, maman, tu nous donnes cette paix... Դուն կը բերես այս անդորրը։

Շողակաթ կը զուշակէր ու ժպիտը կը խորանար իր մէջ, մինչեւ հոգին։

Մեկնումի պահուն, ժիզել, երազէն վերադարձած ,կը հեծեծէր.

– Merci, maman, merci... me voilà reposée pour une semaine ... Շաբթուան մը համար հանդչած եմ այլեւս։

Իր եռեւէն կ'իմանար տակաւին նուազկոտ ձայներ, որ իրեն խորհիլ կու տային.

– Այո՛, կիրակի, գալ կիրակի։

Շողակաթ փետրուարի այդ պզտիկ, մռայլ օրերուն, երբ կը յաճախէր իր հիւանդներուն, կրեց ու ամբողջացուց հոգեկան իր այլափոխութիւնը. ան կը չաղուըէր լոյսով ու կը կորանցնէր իր աննըշան եսի սահմանները, իր եսի զգայութիւնը։ Միխթիք նուիրումի տրամադրութիւնը պարուրած, խեղդած էր զինք լիովին։

Ալ անիկա չէր ըսեր. «Իմ Արփինէս», ««իմ հիւանդ աղջիկս», այլ կը խորհէր «իմ հիւանդ աղջիկներս»։ Իր դորովը կը խորանար այն աստիճան, որ իր էնթակայական պատկերները կը լուծուէին այնտեղ։ Իր միակ Արփինէն կորսուած էր այլեւս իր լայնցող սրտին մէջ. հոն կային անանուն սուուերները էակներու որ ամայի միջոցին մէջ բազմատարած կր փնտռէին Սէրը, Սփոփանքը։

Ու երբ կը մտնէր իր հիւանդներուն սրահէն ներս, երբ իր ափը կը սահէր տաղտուկ ճակատներու վրայէն ու իր ակնարկը կը գրկէր մահամերձ այդ աչխարհը, իր ալ հոգիէն կը բարձրանար անկարելի տենչանքը՝ ինքզինքը ցրուելու այդ ամէնուն վրայ իրրեւ կաղդոյր, իրրեւ համբերութիւն. կը ցանկար ըլլալ յագեցումը անոնց յետին ըղձանքներուն. ըլլալ քաջութիւնը՝ մահուան դիմաց։ յոյսի նման բաժնուիլ անտերունչ, յուսասպառ այդ կոյսերուն...

– Քոռ ըլլամ ... մատաղ ըլլամ ձեր ճահիլ արեւին... Ես հատնիմ, դուք ապրեցէք իմ օրերովս, կ'ուզէր ըսել անոնց, ու կ'աղօթէր անոնց համար։

(Շար. 28)

(Շար. 4 եւ վերջ)

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Վերափոխումն Է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒՄԱՐ ՕՐ Է

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։

Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի։

Ծանօթ. – *Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18

Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Ցիշատակի Օր

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Ցաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք։

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Տօն Է Սուրբ Աստուածածնի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔՄԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը։

Հաւատացեալները որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կը-նան ուղարկել Եկեղեցւոյս Դիւանատուն-ը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ 78ՐԴ ՏԱՐԵԳԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՓԱՐԻԶ. – *Տիկին Առլէն Փափազեան* 400 *եւրօ։*

***

ՓԱՐԻԶ. – *Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թոռոսեան* 150 *եւրօ։*

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**

— **A partir de 12 heures :**

Bar & Buffet, Spécialités arméniennes

Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈԵՄԲԵՐ 6

Այս համբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 *օրուան համար՝* 1180 *եւրօ*
Առանձին սենեակի պարագայինն՝ 1355 *եւրօ*
(Օդանաւ, օդակայանի տուրբ, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մանակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 *թիւին*

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h
à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

«ՅԱՌԱՋ»Ի *ընթացիկ ազդարու սակագինը*

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Յարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (*տե՛ս. վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը*)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8–րդ (12–13 *տող*) *մեայեալին։*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«Ց Ա Ռ Ա Ջ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԵ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

եւ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Տպակոփաղ 50-ամեայ հատորիկ) 19€

Դիմել՝ «Ց Ա Ռ Ա Ջ»ի։

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատը գլուխ։*

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 2-3
SAMEDI - DIMANCHE
2-3 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
247 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հասը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·743

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·743

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՇՐՄՔՆՓՐՔՍ»

(Յուլիս 31 / Օգոստոս 1)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՂԱՐԱԲԱՂ ԱՁՑԻՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Բաքուի պետական ձայնասփիւռը դըժգոհութեամբ անդրադարձած է Վ. Օսկանեանի Սեւծովեանակերտ այցին, ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարարութեան տասնամեակին առթիւ, նաեւ՝ հակամարտութեան կարգաւորման մասին ունեցած պատասխանատուութիւններուն: Հակազդած է յատկապէս ժողովրդական ճակատ ընդդիմադիր կուսակցութիւնը, որուն անդամները պաշարած են Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–ի Բաքուի դրասենեակը, անոնք պահանջած են իշխանութիւններէն որ մերժուի Մինսկի խումբին մինչնորոգութիւնը եւ բանակցութիւնները ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդին հովանաւորութեան տակ տարուին: «Ճոյս» կուսակցութիւնն ալ բողոքի ցոյց ըրած է, յայտնելով որ Վ. Օսկանեան Ղարաբաղ երթալով, առանց Բաքուի պատճառութեան, ապրբեջանական տարածքի մաս է: Անոնք ալ պահանջած են որ Ազրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնը խզէ լուսաբանութիւնը եւ պատասխանատու հայ նախարարին արարքը:

*
**

ԱԲԽԱԶԻԱ ՀԱՅ ՄԸ ԱՌԵԻԱՆԳՈՒԱԾ

Յուլիս 30–ին Աբխազիոյ Օչամչիրէ շրջանին ձկնորսարաններէն մէկէն վրացի խուճանարարներ երեք հոգի առեւանգած են. անոնցմէ մէկը Հայ է: Գտնուած է առեւանգուածներէն մէկուն ինքնաշարժը, կրակոցներու հետքերով:

*
**

ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ ՄԷՋ ՀԱՅ «ՁԵՌՆԵՐԷՑ» ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Մոսկուայի մէջ «Ֆապէրժէ»ի գտակատկան հաւկիթ վաճառելու ընթացքին ձերբակալուած է Սամուէլ Շահվերդեան անուն հայ մը· ան ըսած է թէ պապերէն կախած է հաւկիթը: Պարզուած է որ ան կեղծուած է, թէեւ իսկապէս թանկարժէք քարերով եւ մեռաղներով չինուած: Կ'արժէ աւելի քան 8·000 տոլար: Շահվերդեան փորձած է կեղծ ապրանքը ծախել 100 հազար տոլարի, առանց կասկածելու որ որպէս յաճախորդ ներկայացած անձը ոստիկան է: Ստուգումներու ընթացքին Շահվերդեան «հարազատութեան վկայագիր» ալ ցոյց տուած է, սակայն, ան եւս կեղծ յառնուած է:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՐՔՈՒՄԸ

Հայաստանի ՄԱԿ–ի մնայուն ներկայացուցիչը Արմէն Մարտիրոսեան հակազդած է Ապահովութեան խորհուրդին ուղղուած Ազրբեջանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւի մեղադրանքներուն: Ա՛յս վերջինը նոյն առեանին դիմած էր, ըսելով թէ Հայաստան ոտնահարած է հրադադարը:

ԱՆԻՒ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՂՄԷՆ

Շիրակի Հայկաձոր գիւղին մէջ քարանձաւային բնակավայր մը յայտնաբերուած է որ կը պատուի Անիի Հոռոմոսի վանական համալիրին ղիմաց, անկէ բաժնուած միայն Ախուրեան գետով: Ենթադրելով որ հարիւր հազար բնակչութեամբ իր չըջանին մեծագոյն քաղաքներէն Անին ներկայի Հայաստանի մասին մէջ ալ արտառաններ պէտք է ունենար, պեղումներու ձեռնարկուած է, յայտնաբերուած քարանձաւներուն մէջ: Մրագրին նախաձեռնարկն է Շիրակի երկրագիտական թանգարանի տնօրէն Համազասպ Խաչատրեանը: Պեղումներուն համար հարկաւոր նիւթական աջակցութիւնը սկզբնական չըջանին ցոյց տուած է Հայաստանի մէջ կաթողիկէ եկեղեցւոյ առաջնորդ Ներսէս Արք· Տէր Ներսէսեան, ապա Փարիզի Նուպարեան մատենադարանի տնօրէն, պատմաբան Յարութիւն Գէորգեանի ջանքերով գտնուած է հովանաւոր մը որ չի փափաքիր որ անունը հրապարակուի:

Առաջին պեղումներով բացուած է քարանձաւ մը ուր երկու սենեակ կայ, բազմաթիւ խորշերով: Գտնուած են պրոնզէ, արծաթէ, քարէ առարկաներ, անօթներու բեկորներ:

ՆՈՐՎԵԿԻՈՑ ՅԱՏԿԱՑՈՒՄՈՎ «ԱԼՊԱՆԱԿԱՆ» ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾՈՒԻ

Ազրբեջանի վարչապետին հրաւէրով Նորվեկիոյ վարչապետը Սեպտ. 26–ին Բաքու կ'այցելէ: Պատրաստուած այցի ժամանակացոյցը կը նախատեսէ յաջորդ օրը երթալ Շաքի (նախկին Նուխի) քաղաքը, չըջանի Քիչ պիւղին հինաւուրց «ալպանական» եկեղեցիին որպէս թանգարան բացումին մասնակցելու: Ընտրութեան պատճառը այն է որ եկեղեցին թանգարանի վերածուելու համար հարկաւոր պիւտճէն տրամադրած է Նորվեկիոյ կառավարութիւնը:

Քիչ քաղաքը Ի. դարու սկիզբը հայաբնակ ըլլալով, դժուար չէ կռահել որ խնդրոյ առարկայ եկեղեցին հայկական է, մանաւանդ կ'լսուի թէ հայկական զարդարանքով եւ վարպետօրէն տուֆ քարէ կառուցուած է: Արդէն Նուխի քաղաքն ալ ուր մինչեւ Ի. դարու 60–ական թուականները կարեւոր համեմատութեամբ հայ բնակչութիւն ունեցած է, կար երեք հայկական եւ երկու ռուսական եկեղեցի, միայն մէկ մզկիթ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՓԻՒՆԻԿ՝ ՅՈՒՍԱԽԱՌ

Եւրոպայի Ախոյեաններու Լիկայի նախաղաման մրցումներու Բ. չրջանին, Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ Փիւնիկ, Յուլիս 30–ին, Երեւանի մէջ 0 – 2 պարտուեցաւ Պուլկարիոյ ներկայացուցիչ՝ Սէ – Էմ – Քա. – Ա. Սոֆիայէն: Երթի այս մրցումին կէտերը նշանակեցին Եանչեւ եւ Մուկասի: Փիւնիկ այսպէսով, դրեթէ կորանցուց որակուելու կարելիութիւնը, եթէ նոյնիսկ յոյսի չատ փոքր նշոյլ մը կը մնայ դարձի խաղին, Օգոստոս 6–ին, այս անգամ Սոֆիայի մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Խորհրդարանը, Յուլիս 30–ին, նոր քայլ մը առաւ դէպի «Ժողովրդավարութիւն» քուէարկելով բարեկարգումներու նոր չարք մը (7–րդը): Արդարութեան նախարարը՝ Զիւէք Յաստարած է թէ «մեր նպատակն է հասնիլ այն երկիրներու չափանիշներուն, որոնք արդէն մուտք ունին առաջին կարգի իրաւունքներու եւ ազատութեանց»: Նախորդ վեցերէն աւելի, 7–րդ բարեկարգումը կը ձգտի փոխելու բանակին իսկ կառոյցը; Հաւանական կը նկատուի որ Ազգային Խորհուրդը նախագահը զինուորական մը չըլլայ: Խորհուրդը երկու ամիսը մէկ անգամ միայն նիստ պիտի գումարէ, հակառակ բանակին բողոքին:

ՀԱՐԱՒԱՑԻՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻ հրդեհները վերջ գտած էին Օգոստոս 1–ին, թէեւ հովի վախը միշտ մտահոգութիւն կը պատճառէր: Կը կարծուի որ, հրդեհները 80% անխոհեմութեան հետեւանք են եւ մնացեալը միայն ոճրային: Հրշէջները չափազանց յոգնած են եւ անոնցմէ մէկը մահանալով չատ ծանր վիճակի մէջ է: Ներքին նախարարը կառավարութիւնը յանցաւոր չի նկատեր եւ ժողով մը կը նախատեսէ, Սեպտեմբերին, պայքարելու համար հրդեհներու դէմ: Ներկայիս ալ, բացառիկ նպաստ մը պիտի չնորհուի:

Ս. ՀԻՒՍԷՑՆի երկու աղջիկները՝ Ռանա եւ Ռազան «յորդանանեան պաշտպանութեան» տակ կը գտնուին այլեւս, մարդասիրական նպատակներով: Միւս կողմէ, Իրաքի մէջ, ամերիկացի պատասխանատուն՝ Փօլ Պրէմէր անկարելի չի գըտներ որ ընդհանուր ընտրութիւններ տեղի ունենան 2004–ին: Ըստ իրեն, Ամերիկա ոչ մէկ ծրագիր ունի Իրաքի նկատմամբ եւ անոր հարստութիւններուն: Պէտք եղածէն մէկ օր աւելի պիտի չմնան: Փօլ Պրէմէր կ'ընդունի նաեւ իր սխալները, ինչպէս իրաքեան բանակին լուծումը: Տեղւոյն վրայ, Ամերիկացիներուն դէմ արարքները կը չարունակուին, զինուոր մը եւս սպաննուած է:

ՊՈՒՏԻՆ ԵՒ ԱԼԵՔՍԻՍ Բ. Մոսկուայի պատրիարքը, ողջկիզուեցան Յուլիս 31–ին, Ս. Սերգէյի սրբացման հարիւրամեակին առթիւ, Սարով քաղաքին մէջ: Պատրիարքը իր գոհունակութիւնը յայտնած է եկեղեցւոյ եւ իշխանութեան վերամիացման առթիւ: Պուտին 14 Թոն կչռող զանգակ մը նուիրած է քաղաքին:

ՄԱՐԻ ԹՐԷՆԹԻՆԵԱՆ, բժշկական օգնականով մը, Փարիզ փոխադրուեցաւ Յուլիս 31–ին, որպէսզի Ֆրանսա մեռնի, քանի այլեւս փրկութեան որեւէ յոյս չկար: Իր կենակիցը՝ Պերթրան Քանթա բանտն է Վիլնիւիս եւ կը պնդէ որ, ինչ որ պատահած է ճշմարիտ չէր՝ այլ արկած: Կը խոստովանի որ կոխիը բուռն եղած է, բաւական ալ խմած էին: Սակայն խոկ, Մարի Թրէնթինեանի ուղեղը մեռած կը նկատուէր, հակառակ երկու վիրաբուժական գործողութիւններու:

ՎԱՏԻԿԱՆ հրապարակեց մխասեռականներու ամուսնութեան դէմ իր պատճառաբանութիւնները, 10 էջերու թղթածրարի մը մէջ: Անմիջապէս բողոքի ցոյցեր եղան Ս. Պետրոս հրապարակը: Վատիկանի համար կարելի չէ մարդոց մըտքէն ջնջել սա իրողութիւնը՝ ամուսնութիւնը զոյութիւն ունի միայն երկու տարբեր սեռէ անձերու միջեւ:

ԻՍՐԱՑԷԼԻ խորհրդարանը (Քնէսէթ) 25–ի դէմ 53 ձայնով օրէնք մը քուէարկած է, որ կ'արգիլէ իսրայէլացի Արաբներու հետ ամուսնացողներուն իսրայէլեան հպատակութիւն ստանալ: Օրէնքին արդարացումն այն է որ 30 Իսրայէլացիներ սպաննուած են փսրայէլեան հպատակութիւն վայելող (ամուսնութեամբ) Պաղեստինցիներու կողմէ:

ԻՍՐԱՑԷԼԱՑԻՆԵՐՈՒ եւ Պաղեստինցիներու բանակցութիւնները միշտ բարդ կացութեան մը մէջ են: Խօսքէն գործի անցնիլը երկու կողմերուն համար ալ դիւրին չի թուիր: Սկզբունքով համաձայն են, բայց, Իսրայէլ միայն բնթզնէհմբ եւ Գազայի գօտիին հիւսիսը պարպած է եւ չի քաշուիր Այսյորդանանէն:

ՍԷՏԻԱՕ–ի (Արեւմտեան Ափրիկէի պետութիւններու տնտեսական հաւաքակատնութիւն) դեկավարութիւնը յայտնեց թէ առաջին ուժերը, մինչեւ Օգոստոս 4, Լիպերիա պիտի հասնին, որմէ երեք օր ետք, Թէյլըր պէտք է մեկնի:

ՀԵԾՏԱՄԱՀՈՒԹԻՒՆԸ կը յառաջդիմէ Ֆրանսայի մէջ եւ երկու ուսումնասիրութիւններ լոյս տեսած են Օգոստոս 2–ին, Լանսէթ մէջ: Հոն, կը յայտնաբերուի «օդնութեամբ մահերու» թիւին յաւելումը Եւրոպայի կարգ մը երկիրներու մէջ, ինչպէս Հոլանտա: Նոյնն է պարագան Զուիցերիա, Ֆրանսայի մէջ է որ հարցը վիճարկումի մէջ կը մնայ եւ բժիշկները տարակարծիք են: Ընդհանուր ձեւով, կողմնակից չեն օրէնքի փոփոխութեան, բայց, չատ յաճախ պատրաստ են մահացու դեղեր տալու անուժելի հիւանդի մը: Բժիշկներուն համար, չորս տարբեր հանգրուաններ կան: Հեշտամահութիւնը կը կատարուի հիւանդին դիմումին վրայ, օդնութեամբ անձնասպանութիւնը կը կատարուի բժիշկին թելադրանքով, յուսահատական պայմաններու մէջ, խնամող դեղերու կիրարկումը կը դադրի, հուսկ՝ ցաւերու դէմ դեղեր կը սրուին արագացնելու համար մահը:

«ԱՆՀԻՄՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ» ԵԿԱՄՈՒՏԻ ԱՂԲԻՒՐ

Թուրքիոյ Կրթական նախարարութեան «Անհիմն ցեղասպանութեան պնդումներու դէմ պայքար» խորագրուած չրջաբերականը հետաքրքրական նախաձեռնութեան մը դուռ բացած է: Լուրը թէ «Ա. աշխարհամարտին հայկական ապստամբութիւնը եւ գործունէութիւնը» նիւթով չարաշրջութեան մրցում կը յայտարարուի, մտած է ճարպիկներ: Համացանցի կայքէջ մը բացուած է ուր փափաքողներու կը տրամադրուին վերոնչեալ մրցումին նիւթով չարադրութիւններ:

«Հայկական հարցը» ընդհանուր խորագրին տակ զետեղուած է աւելի քան 40 պարտականութիւն – չարադրութիւն: Որոշ դումարի մը փոսարէն անոնցմէ մէկը կարելի է ընդօրինակել ու գործածել որպէս ինքնուիր էջ մը: Տրամադրելի դրութիւնները խմբուած են երեք խորագրի տակ. «Հայկական հարցը», «Հայերու ցեղասպանութիւնը» եւ «Հայեցողութիւնը յարաբերութիւնները»:

ՇԱՀՆՈՒՐ – 100

1903, ՕԳՈՍՏՈՍ 3

ԳՈՒՐԳԷՆ ԽԱՆ ԵՒ ԹԱՇՆ-ԹԱՇՆՈՒՐ

Իրեն Գուրգէն Խան կ՚ինք ասում ,ինքը Շահան Շահնուրին կ՚նքել էր «Շահն – Շահնուր»:

... Նրանք, որ ծնուել էին նոյն տարին եւ նոյն ամսին, երկուսն էլ Աւիւծի կեդրոնական տակ (մի պարագայ, որի առիթով Գուրգէն Մահարին պէտք է խանդավառուած գրէր· «Երկուքս ալ պատկանում ենք Աւիւծին») _ ունեցան գրեթէ միեւնոյն տազնապները եւ հալածանքը եղաւ նրանց կեանքի ուղեկիցը...

Եղիշէ Չարենցն էր, որ երեսնական թուականներին Շահնուրին ներկայացրեց Մահարիին: Իսկ յետոյ պէտք է անցնէր որոնումների, կորուստների, տառապանքի եւս երեք տասնամեակ, որպէսզի ծանօթութիւնը դառնալով երկկողմանի, կարճ միջոցի դառնար չերմ բարեկամութիւն եւ մտերմութիւն, որի չունչը այսօր էլ զգում ենք արդէն պատմութեան վկայութիւններ դարձած նամակներից:

Նրանք տարբեր խառնուածքի եւ տարբեր իրականութեան զրողներ էին, բայց նրանց ստեղծագործութիւնը, այնուհանդերձ – թերեւս առաջին հայեացքից անորսարի՝ ընդհանուրին ունի:

Այդ ընդհանուրը նախ արմատներն են, որոնք ամուր մխրճուած լինելով Կորուեալ Երկրի վընդերքի մէջ, իրենցով պայմանաւորելու էին հայ գրականութեան երկու երեւելի երկերը՝ «Այգեստաններ»ը եւ «Նահանջ...»ը:

Այդ զօրաւոր արմատներն էին, որ ազգային Ինքնութեան եւ ազգային Ապագայի յոյսով ու հաւատով էին աներու Մահարիի եւ Շահնուրի՝ աշխարհի ու անարդարութիւնների դիմաց մեն–մենակ կանգնած գրական երիտասարդ կերպարներին, որոնք մեր եւ գալիք սերունդների մէջ միշտ ջահել են պահելու նաեւ հէնց իրենց՝ հեղինակներին:

Կա՛յ, դոյութիւն ունի նաեւ ընդհանրութեան երկրորդ նիստն էլ, որ կարող է թուալ նոյնիսկ տարակարծեալ: Ասօքը մի դէպքում Մահարիական, միւս դէպքում Շահնուրական արձակի ինքնատիպութեան, նրանց լեզուամտածողութեան եւ ոճային անպայման բացառիկ առանձնայատկութեան մասին է: Ցիրաւի, լինելով տարբեր խառնուածքի գրողներ, նրբանք ուէէին այն ընդհանուրը, որ բնորոշ է բոլոր ժամանակների բոլոր ճշմարիտ գրողներին... Նրա՛նց, ովքեր կոչուած են հաղորդելու պատմական իրենց ժամանակաշրջանի հոգեւոր լիարժէքութիւնը՝ գեղարուեստական անեղծ արտայայտութեամբ: Նրա՛նց, ովքեր ոչ թէ սոսկ տեղեկութիւններ են տալիս իրականութիւնից, այլ մեզ ապրեցնում են բարոյական խնդիրների, յոյսերի ու պատրանքների, հոգսերի ու յուսախաբութիւնների, աղնուացնող ցաւի ու տատրող ըղձանքի փրենց աշխարհի մէջ:

Ուստի, մի՞թէ բնական ու օրինաչափ պէտք չէ լինէր աւանդական ձեւերի ու մտածողութեան նկատմամբ այն անկաշկանդութիւնը, որ ունեցան Մահարին ու Շահնուրը հեռանալով՝ աւելի մօտենալու եւ ժխտելով վերստին հաստատելու համար: Հետեւաբար, որպէս մեծ դեղագէտներ երկուսն էլ չհակացուելու, եւս առաւել՝ քարկոծուելով տառապելու էին իրականութիւնն ու աշխարհը մինչանձնական եւ միակերպ տեսնող պընդադաճակատ ու կիսագրագէտ իմաստակների կողմից: Նոյն այդ կարճմիտ իմաստակների ,որոնք ոչ միայն Հայ գրականութիւնն են նենգօրէն տարանջատում, մասնատում, տեղայնացնում առեւի տակ իրենց չա՛տ համեստ հնարաւորութիւնները խոչորացուած ներկայացընելու նպատակով, այլեւ Հայերէնը, Հայոց Լեզուն են կացնահարում՝ տաբաշխարհը յայտարարելով իրենց բնաւ չհիրապետած գրական արեւմտահայերէնի զրո՝ արդելադօտի, ճիշդ այնպէս, ինչպէս Հայաստանի մէջ փորձում են գաւառացու սահմանափակութեամբ արտայայտել մղել գրական արեւմտահայերէնի դէմ, մասնաւորեցնելու համար գրական արեւելահայերէնը, որ նոյնպէս մի լեզու է, որին անդէտ են «պետական կիրակոսները»:

Եւ վերջապէս, երրորդ ընդհանրութիւնն էլ այն է, որ նրանք՝ Գուրգէն Մահարին եւ Շահան Շահնուրը այս տարի զարձեալ հանդիպում են Աւիւծի կեդրոնական տակ, հանդիպում են փրենց հարիւրամեակի օրերին, հանդիպում են որպէս մտերիմ ու հարազատ բարեկամներ, որոնց այնպէս էլ չվիճակուեց փրենց ապրած կեանքի ընթացքին նստել դէմ – դիմաց ու «մի _ մի ծխախոտ վառելով, սուրճ մը առնել իրար հետ»...

Աւելին եւ շատ աւելի լաւ ասում են նրբանք՝ Գուրգէն Խանն ու Շահն _ Շահնուրը իրենց նամակներով, որոնցից մէկ – երկուսը ներկայացնում եմ ընթերցողի բարեհաճ ուշադրութեանը:

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

*
**

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻՆ՝
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐԻՆ

Մարտ 6–ի, 1962 թ., Երեւան

Սիրելի Շահնուր,

Զգիտեմ, կը հասնի՞ քեզ իմ այս նամակը, որքա՞ն ատոյդ է հասցէդ... «Մեկնելով փորձը փորձանք չէ» ասոյթից, որոշեցի դրել այս փորձնականը, որ մի նպատակ ունի _ հաստատել նամակագրութիւն քեզ հետ, մի զրոյց, որի անունը լսեցի առաջին անգամ 1930–ականների սկիզբներին Եղիշէ Չարենցից... Նա տուեց ինձ կարդալու «Նահանջը առանց երդի»ն, յանձնարարելով այն որպէս «ամեհի, սքանչելի գործ»: Այնուհետեւ, դու զարձար, թանկագին Շահնուր, իմ փնտռած եւ սիրած հեղինակը:

Գիտեմ, որ Ֆրանսական գրականութեան մէջ քո գրչով նոյնքան ամեհի դուրս եկար... եւ ուրախացայ, Աւ յաւեցի: Գիտեմ եւ այն, որ վերադարձել ես հայրենի գրադարակներին ու գրողներին: Բարի, արդասաւոր վերադարձ: Մեսրոպատառ հայերէնը եւ հայ ժողովուրդը դեռ քեզնից շատ ու մեծ սպասելիքներ ունին...

Գրի՛ր, եթէ կը ստանաս նամակս, շատ պիտի ուրախանամ եւ պիտի գրեմ աւելի հանգամանօրէն: Մի՛ զլանա վերջին լուսանկարդ: Ուշ գիշեր է, զարնանամուտի գիշեր Երեւանի վրայ, ուստի՝ բարի գիշեր:

Ներիր, որ նամակս գրեցի հապար տարայ ծանօթի մտերմութեամբ. ուրիշ կերպ չէի կարող գրել ես մեծազանգար եւ սիրելի Շահան Շահնուրին:

Քո՝ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

*
**

Յուլիսի 24, 1963 թ.
Լիտվա, Պալանգա

Թանկագին Շահն Շահնուր.

Նամակագրերը, հեծանիւաւոր մի խարտիչահեր լիտվուհի, ամէն օր, ժամացոյցի պէս ցերկուայ ժամի 2–ին կ՚երեւայ կացարանիս այգու ճամբուն վրայ: Այսօր երեք ժամ առաջ յայտնուեց:

_ Այսօր այսպէս չո՞ւտ, – հարցուցի ես:

_ Այո, այսօր լինքնաթիռը չուտ ժամանեց... Ձեզի ուրախացնելու համար երեւի, – ըսաւ աղջիկը եւ պարզեց նամակը:

Տիրեցուց ինձ նամակդ, սիրելի Շահնուր, քո բոլոր երկրպագուներին յայտնի է քո առողջական անբարենպաստ կացութիւնը, բայց այդ աստիճան լինելը չգիտէինք:

Զգիտէինք կամ չէինք ուզեր գիտնալ: Ինձ կը մնայ լարել ուժերս, կարգի բերել ինձ եւ նախքան մեծ նինջը, կերպով մը Փարիզ ընկնել, Սուրբ Յակոբեան բարձրանալ եւ համբուրել քեզ եղբայրօրէն, Ջերմօրէն...

Այս հեռանկարով դեռ արժէ ապրիլ:

Ապրիլ եւ յուսալ: Ցուսալ եւ ժպտիլ:

Ձակատագրին:

Այսպէս, երբ այս նամակը քեզի հասնի ,ես արդէն Մոսկուա հասած կը լինեմ. երեք շաբաթ մնամ պիտի, գործեր, մտահոգութիւններ՝ անխուսափելիօրէն՝ բժիշկներ, որմէ յետոյ Երեւան հասնեմ պիտի, որովհետեւ Սեպտեմբերին փոքրիկ Գուրգէնիկը դպրոց պիտի մտնէ: Թող մտնէ: Հայրը ինչ տեսաւ, թող որդին ալ տեսնէ... Վանեցիները ասում են՝ կալչէն ինչ տեսանք, խզուզ քի բարի... կալը ցորենի կալն է, խզուզը՝ տակ մը–նացածը, տականքը: – Այսինքն՝ կալից ի՞նչ տեսանք, որ տականքից ի՛նչ տեսնենք...

Ջյուսահատութիւնք: Շուտով երկուսս միասին 60–ի «հրաւանդանէն» անցնենք պիտի... Գուցէ երկրորդ 60–ը տայ մեզ այն, ինչ խնայեց առաջինը... Հիմա տարին մէկ՝ հազիւ մէկ բանաստեղծութիւն կը գրեմ: Գրեցի: Կ՚ուզէի քեզ կարդալ: Դուն կարդա:

Մեծ սիրով պիտի կատարեմ յանձնարարութիւնդ: Միայն զրէ, թէ ի՞նչ պէտք է, զրէ նաեւ թէ դուն ի՞նչ կ՚ուզէիր տեսնել: Առանց քաշուելու:

Ջերմօրէն քո՝

Գ. Մահարի

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

Ցուրտ գիշեր է, սառնամանիք, ձիւն է պատել աշխարհը,
Արթուն եմ ես իմ փակ խցում,
երազ տեսայ երեւի, –
Ուշ գիշերով ինչ – որ մէկը ծեծում է
իմ տան դուռը.
– Ո՞վ է ծեծում, ո՞ւմ էք ուզում...
– Ձիւնահողմ է ամեհի:
Ո՞վ մտածեց կէս գիշերով գալ ու
դռները թակել:
– Բա՛ց... դուռը բա՛ց, _ լսում եմ ես
ծանօթ մի ձայն հեռուստ:
Ինքն է ոռնում անտանելի,
արշաւում է անարգել:
– Բա՛ց, սառեցի, – ո՞վ է կանչում
տաղնապահար ու մոլոր:
Այդ իմ մայրն է եկած հեռուից,
ոտնաբոպիկ, ահալի
Տիեզերքի ճամբաներով, – դո՛ւռ է ինձ
այս մթնում.
Զարկւում եմ ես իմ գնդանում ու
փնտռում եմ բանալին,
Ու չեմ կարող դուռը բանալ, ու
բանալին չեմ գտնում:
Ու ողջ գիշեր տառապում է
տաղնապահար իմ հոգին,
Մայրս է ծեծում իմ փակ դուռը,
հողմն է լալիս ու խնդում,
Ինքն է ոռնում մթին թակում
որպէս գազան անօթի,
– Բա՛ց, դուռը բա՛ց, ցրտից մեռայ...
_ ու բանալին չեմ գտնում...

Ասաւիկ բաւեր, Մարտիկ ապա...

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐԸ՝
ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻԻՆ

Սիրելիդ վմ Մահարի.

Մեծապէս եւ Ջերմօրէն կը շնորհաւորեմ քեզ, քու աննման «Այրուղ այգեստաններուդ» համար, զոր կարդացի խորին յուզումով: Լեզուն, ինչպէս կրնայ լեզուն ըլլալ նուռ մը, իր սեղմ ու արնաներկ ամբողջութեանը մէջ, ան կատարեալ միաճուլումն է այն բոլոր տարրերուն, որոնք կը կերտեն կեանքով բարախուն վէպը, պատմական եղելութեան մը ընդմէջէն: Այդ տարրերը, յուշագրութիւն, տեղեկագրութիւն, բարքաւ, քաղաքական հաւատամք եւ այլն, այս բոլորը դուն մշակած ես հաւասար չափով, վարպետի մը նման: Անոնք չեն չյայտնուիր դասաւորեալ կամ կուտակեալ ձեւով, այլ միաճոյլ վիճակի մէջ, այսինքն ապրուած ու մաքսուած քու կողմէդ: Կատարելապէս չջլոդած ես քու առաջադրութեանդ մէջ, որ էր «այսպէս մը ընել, որ ընթերցողը ոչ միայն տեսնէ Վանը, այլ զգայ զայն»: Ի հարկէ, ինծի չվտրմութիւն պատճառեց Զօնդ: Ես ինչով արժանի էի այդ պատուին: Ասպահովաբար նկատի ունեցար այն պարագան, ընդ որս ուրիշ նկատառումներու, որ ես մէկն էմ անոնցմէ, որոնք խրապէս կ՚ապրին մեր մեծ աղէտին ցաւը: Այդ վէրքը, որ միշտ կը կոտտայ, իմ հետս պիտի տանիմ մինչեւ գերեզման, միշտ անմխիթար: Ահ, չեմ մոռնար այժմու Երեւանը, որ քեզի կարելիութիւնը կ՚ընծայէ կանգնել կարօտակէզ կոթող մը վ փառս եղերաբախտ Վանին: Սուտ խօսած պիտի ըլլամ, երբ ըսեմ, թէ մկկ ջունչով կարդացի քեզ: Լեզուն՝ ինչպէս որ է, գերդ կը պարտադրէ ուշադիր ընթերցում, առանց որուն կարելի չէ ըմբռնել եղկին գեղեցկութիւնը իր բազմազան երեսակներով: Լեզուդ հմայեց զիս, համեղ, ոճաւոր, այլ մեծապէս հարուստ՝ իր բառամթերքով, քու լեզուդ իրրեւ ենթահող ունի մեր այն անփոխարինելի աշխարհաբարը, որ չի թերանար չըջապատութեան մէջ դնելու պրպտոյքներ եւ զարձուածքներ: Առաջին անգամն է, որ նեղսրտութիւն չեմ զգար երեւանէն եկած գիրքէ մը, որին անթիւ բառերուն ճշդրիտ տահմանումը կը խուսափի իմ իմացութենէս: Այդ բառերուն առջեւ, թէեւ չեմ գիտեր, թէ ոտքս ճչտիւ կը դնեմ, բայց կը զգամ, որ կոխած տեղս ամուր է եւ ճամբաս՝ ուղիղ: Համեղ կուչեցի լեզուդ (է՛ւ ճկուն, է՛ւ վառվռուն), երբ պէտք էր յիշատակել անոր բանաստեղծական երանգաւորումը, մասնաւորապէս այն հատուածներուն մէջ, ուր կ՚ներկես բնութեան գեղեցկութիւնները: Նոյնքան պիտի ներբողեմ կենդանութիւնը քու հերոսներուդ: Անոնց առօրեան է, որ չնորհիւ մշտանորոգ անակնկալներու եւ չնորհիւ քու համբաւաւոր հումորի, վառ կը պահեն ընթերցողի հետաքրքրութիւնը, նման լուսարձակին, որ ներաչխարհի մը մթին ծալքերը կը պարզէ: Այնուհանդերձ, երբեմն ես ինծի հարց տուի – մի՞թէ նախընտրելի չէ, որ այս տեսակ նիւթի մը առջեւ (որ սիրտ պիտի ծակէ, ինչ որ ալ ընէք) ի սպաս դրուէր դրութեան այնպիսի չէչտ մը, այնպիսի տոն մը, որ ըլլար նուազ «երջանկի»: Այսյտանքը, զորովալիր քնքշանքը, բարեմիտ ծաղրը ըլլային աւելի աքօղուած: Նկատելի է, որ կիները քեզ համար Տիրամայր մըն է: Տեսակ մը թարմ: Այն, ըլլայ մամիկ, կոզակից թէ պրոմանուհի, անպայման զերծ կը մնայ «երջանկութենէ», այսինքն սիրալիր (առաւել կամ նուազ) զուարթաքանութենէն, հոգ չէ թէ ան եւս ունենայ տրկար եւ խոցելի կողմերը, իր տպուտթեան եւ նախապաշարումներուն պատճառով: Մինչեւ հոս խօսեցայ քու բարձր արուեստիդ վրայ, կը մնայ նշել քու փորձառու վիպագիրի անթերի կառուցումդ, ուր դրուխները կը չափապուին առանց մնացուկի...

Սրտառուչ սիրոյ եւ անհուն կարօտի կոթող մըն է «Այգեստաններդ»: Պատկառազդու պատրիարք մը պիտի համբուրէր քու լուսաւոր ճակատդ. ես միայն սա կ՚ըսեմ _ քէ մեռնեմ Մահարի, չատ ապրէ, քէ մեռնեմ, մինչեւ որ վերադրնես Վանը:

Միշտ քոյդ՝

Շահան ՇԱՀՆՈՒՐ
(Անթուակիր)

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՑ Գարակէօզեան տան հիմնարկութեան 90–ամեակը տօնուած է ծովային հեղ չրջապտոյտով մը Վոսփորի եւ Գնալըի մէ–եւ: Համախմբուած էին համայնքին ներկայացուցիչներն ու համակիրները: Ժանօթ է որ Գարակէօզեանի խնամակալութիւնը տաղնապալից կացութիւն մը բոլորած էր, երբ Անգարայէն յայտնուած էր որ խնամակալութիւնը լուծուած կը նկատուէր քանի մը փոքրիկ չինութիւններու ձեռնարկած ըլլալով, առանց արտօնութեան: Բայց, խընամակալութիւն եւ տեռնապետ՝ Տիգրան Կիւլմէզկիլ հարկ եղած դիմումները ըրած են Անգարայի մօտ եւ լաւ ծանօթացուցած են կացութիւնը ու ելքը նպաստաւոր կը նկատուի: Ճաշի ընթացքին ներկաներուն բարի գալուստ մաղթած է Տիկնոջ Ջանձնախումբէն՝ Անի Պէրպէրօղլու, որ բեմը յանձնած է Գ. Նալպանտի: Ան դիտել տուած է որ համայնքը 90 տարի է կանգնած է իր պատմական որբանոցին կողքին եւ զայն հասցուցած այսօրուան նախանձելի վիճակին: Կազմակերպուած էր վիճակահանութիւն մը:

*
**

ԳՆԱԼԸՐի կազդուրման կայանի ճամպազեան խաղավայրին մէջ, Յուլիս 16–ին Ազուլիս նուագախումբը երաժշտական խնջոյք մը հրամցուցած է ունկնդիրներուն: Նուագախումբը բեմը գրաւելով, առաջին առթիւ նուագած է Արա Գէորգեանի «Վերածնունդ» կտորը, որ մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է: Յայտագիրը բաղկացած է ընդհանրապէս հայկական ժողովրդական երգերէ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԻ ՀԱՐՈՒՑՈՑ ԹԱՄԵՐ

«ԱՑԼՈՒՐ, ԵՐԷԿ, ԱՑԼԱՊԷՍ»

ԱՊՐԻԼ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԱՄԲՈՂՋ ԿԵԱՆՔ ՄԸ ԵՒ ՍԵՐՈՒՆԴԷ ՍԵՐՈՒՆԴ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Շարլ Փեկի կը նահատակուի Մարնի ճակատամարտի նախօրեակին: Ան չտեսաւ, վիմագաւ 1915 Ապրիլ 24-ի մեծ եղեռնը: Ո՞րքան պիտի փոթորկէր իր հոգին: Նահատակ մըն ալ ինք՝ արդար պատերազմի դէմ, արդար դատերու պինդ պաշտպանը:

Այսքան մը՝ անցեալի եւ ներկայի մասին:

Եւ հիմա ներկայի ու ապագայի մասին. դատապարտել ցեղասպանութեան պատմութիւնը: Հելէն Սթրատիւլիաս... ինչո՞ւ այժմէական խմբագրականներու նիւթեր խնայուած են այս դրութեան մէջ: Նորութիւն է, հանդամանօրէն այս հարցին արծարծումը, առարկայական, թմանդիր, չահեկան, չրջահայեաց ու հեռատես, մէկ խօսքով՝ հիմնական աշխատանք մը: Ուսումնասիրութեան օրինակ կրնան ծառայել գործընթացը, մօտեցումն ու խորացումը, եւ առարկայականութիւնը:

Ուսումնասիրութեան մղիչ ուժը կը մնայ սակայն գեղասպանութեան ճանաչման անհրաժեշտութեան: Այդպէս, ժամանակի հետ, ազգադրական ինքնութիւնները սերունդէ սերունդ աւելի կը մերձենան իրարու: Եթէ անցեալին մէջ այդ ինքնութիւնները իրենց մեծամասնութեան մէջ կ'ապրէին երկիրներու յատակ սահմաններու շըրջափակին մէջ, եւ ժողովուրդներու միջեւ անմիջական չփումները լայն աստիճանաւոր վրայ յաճախակի կամ մնայուն չէին, այսօր սակայն, ոչ միայն գետնի վրայ սահմաններու աստիճանական ջնջումով, այլ նաեւ անջրպետ – տարածքի մէջ ի միջի այլոց համացանցերու նորհիւ կամ պատճառով, այս չփումները կը բազմապատկուին մինչեւ զոյակցութիւն:

Տակաւին չենք խօսիր Եւրոպայի մէջ Թուրքիոյ անխուսափելի մուտքի հետեւանքներուն մասին: Ի՞նչ պիտի ըսեն մեր զուարկները Թուրք երեխաներուն... Ցեղասպանութեան մասին: «Ցեղասպանութեան պատերազմը» տակաւին պիտի չդոնուի՞ սերունդէ սերունդ: Երբ – ակայիլ տակաւին պատասխանատու պաշտօններու վրայ հակառակորդ ինքնութեանց ներկայացուցիչները:

Այս հեռանկարը երեւակայական չէ բնաւ: Հեռանկար իսկ չէ: Ան մեր աչքերուն առջեւ կը պարզուի: Ամէնօրեայ իրականութիւն է Թուրքերէն պետնատող թափանցումը Եւրոպայէն ներս: Եւ մենք այդ «չփումը», այդ ներքին ճակատումը կ'ապրինք մեր առօրեային մէջ: «Հայ ցեղասպանութեան վերաբերեալ լռութիւնը, եթէ անկասկած հետեւանք է կարգ մը կողմնակալութեանց, ան մասնաւորապէս հետեւանք է՝ Հայոց պատմութեան վերաբերեալ երկրորդականի դասատուներու ենթատեղեկութեան, – Ֆրանսայի մէջ հայկական ուսմանց ընդհանելիութեան քերութիւն, Հայոց պատմութեան ո՛չ մէկ ամպիոն ֆրանսական համալսարաններու մէջ, ուսման մէջ Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի գրեթէ ամբողջական բացակայութիւնը բոլոր աստիճաններու՝ զոր Անիէք Պէբէր կ'որակէ "Մեծ պատերազմին մոռցուածները"» (5), կը նշատակէ Հելէն Սթրատիւլիաս, առարկելով. «Ուրեմն էական է որ արդի պատմութեան մասնագէտները, որքան իրենց դասաւանդման, նոյնքան իրենց դասագիրքերուն մէջ, 20-րդ դարու այդ մեծ պատահադրումներուն նման, արծարծեն ցեղասպանութիւն մը, որուն իրականութիւնը կարիք չունի գիտական գետնի վրայ փաստուելու, եթէ նոյնիսկ յարմար է, ինչպէս պատմական ամէն դէպքի համար, շարունակել անոր ճնճարկումը: Ահիկա կը հանդիսանայ անհրաժեշտ նախապայման մը՝ դպրոցական գետնի վրայ անոր ուսուցման տեղադրըման» (6):

Հելէն Սթրատիւլիաս չի գոհանար իր վերլուծումով, այլ պատրաստած է օրինակելի բացարձակ բծախնդրութեամբ չորս վիճակագրական յաւելուածներ, տասը էջերու վրայ տարածուող, որոնք ընթերցողին կարելիութիւն կ'ընծայեն թաղդատելու Ֆրանսական մեծ հրատարակչատուներու դիրքորոշումները ցեղասպանութեան վերաբերեալ. Հաշէթ, Նաթան, Մանիար, Հաթիէ, Պորտաս, Պրէալ եւ այլն: Ան կը ցուցակագրէ այս հրատարակչատուներուն դիրքորոշում – ներու հոլովոյթը, վկայակոչելով փոփոխութիւններ կրած պատճէնները իրենց տարեթիւերով եւ էջաթիւերով: Բաղդատական այս ցուցակները կազմելով վերակայելիր պատկերազարդումը իր գրութեան, վիճակագրական պատկերացումներով առաջին անգամ ըլլալով կը տեղադրեն դիտարան մը, որ կը հետեւի հրատարակութեանց տարուէ տարի կրած բացասական կամ դրական փոփոխութեանց, կամ հրատարակիչներու մօտեցումին: Այս վիճակագրական ցուցակները տակաւին ունին առաւելութիւնն ալ Ֆրանսայի կրթական նախարարութեան ուշադրութեան յանձնելու կացութեան պատկերացումը, դիւրացնելով իր դործը, տրուած ըլլալով որ Ֆրանսայի մէջ Պատմութեան դասաւանդումի ընդհանուր չրջագիծը կը ճշդուի պաշտօնական, այսինքն պետական ծրագիրը – յայտագիրով:

Երախտագիտական հիացումի արժանի կը մնայ Հելէն Սթրատիւլիաս, որ չի մոռնար թելադրելու, ցոյց տալու օրինակներ ալ, որուն հետեւելու են հրատարակիչատուները: Իր պատճէնին վերջին խօսքն է. «պատմաբանները, երկրորդական ուսման եւ բարձրագոյն ուսման փրոֆէսէօրները այսուհանդերձ ունին մասնաւոր եւ անփոխարինելի դեր մը կատարելիք: Այսպէս առնելու համար ի միջի այլոց միայն եւրոպական օրինակ մը, Իտալիոյ մէջ, Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումէն շատ առաջ (Նոյեմբեր 2000), աւելին շատ տարածուած պատմութեան դասագիրքը (7) արդէն իսկ բազմաթիւ էջեր կը յատկացնէր Հայոց ցեղասպանութեան» (8):

Այս հանդրուանէն անդին մուտք կը դործենք բոլորովին նոր տարածքի մը մէջ, համացանցերու տիեզերքը, որ թէեւ յատնաբերուած էր երեսուն տարիներ առաջ: Հակադդեցութեան եւ պաշտպանութեան դէնքերը փոխուած են, եւ համարատութիւնը տակաւ տատկացած ու ընդարձակուած է մասնաւորաբար վերջին տարիներու ընթացքին, համացանցի դըրութեան ընձայած չփոթեցուցիչ կարելիութիւններուն պատճառով: «Հայոց ցեղասպանութիւնը համացանցի վրայ» վերնագրեալ երկար դրութեամբ մը – 50 էջ–, համացանցի մասնագէտ Ժիլ Քարմասին մանրակրկիտ քննարկումի կ'ենթարկէ ցեղասպանութեան հարցը, մանրամասնեալ ծանօթագրութիւններու կցումով: Քարմասին մխկին է որ կ'անդրադառնայ այսպէս կոչուած Կէսոյի Օրէնքի ոգիին ու տառին: Արդարև, կը հաստատ՝ Քարմասին, այս օրէնքը պատիժ չի նօրիներ Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումին համար, այլ կ'ընդդիմէ մխայն Համաշխարհային Երկրորդ Պատերազմի ընթացքին Նացիներու կողմէ գործուած ոճիրներու ժխտումը: Զարմանալի կը թուի մեզի համար թէ ի՛նչ հեշտութեամբ Հայերը առանց բողոքի ընդունեցին այս օրէնքին վաւերացումը: «Թէ հարկ է բարեփոխել Կէսոյի Օրէնքը զայն տարածելու համար նաեւ Հայոց ցեղասպանութեան պարագային, ո՛չ մէկ կասկած կը ներկայացնէ մեր աչքին: Կամահաճու – թիւնը, առ նուազն, զոր կը վայելէ քըրիստոնեական եւ համախոհներու ժխտողականութիւնը ֆրանսախօս համացանցի վրայ, քայց նաեւ բաղաբային ընկերու – թեան մէջ, նման ընդարձակում մը ընկերայնօրէն ու բարոյապէս անհրաժեշտ կը դարձնէ» (9), կը հաստատէ Քարմասին:

Ապա ան կը մատնանշէ համացանցերու ներկայացուցած վտանգը, որ կը կայանայ անիշխանական ազատութեան մէջ, որով որեւէ մէկը կրնայ իր տպիչ լեզուով ու կաղ տրամաբանութեամբ իսկ իր հեղինակաւո՛ր կարծիքը, տեսակէտ տալ, թիւերը պեղծել, յանցագործները չքմեղացնել, մինչեւ իսկ բուն պոհը ջնջել յանցագործ ներկայացնել: Այնուհետեւ ան կը յատակացնէ Թրքական պետութեան ուղղակի միջամտութիւնը առաւելապէս աստիճանաչափի վրայ, օգտագործելու համար համացանցերու դըրութեան ընձեցած միջոցները, մեր մտորակի տարածքով ժխտելու համար միշտ ցեղասպանութեան լրատկանութիւնը, հետեւողական անդադրում միջամտութիւն մը՝ որ կը գործադրուի Թրքական դեսպանատուներու եւ հիւպատոսարաններու միջոցով:

Այս տեսակէտով հետք կը դառնայ յայտնաբերել տկարութիւնը միջոցնե – րուն, որոնք կը դոնուին Հայոց տրամադրութեան տակ: «Թուրիոյ նման պետութեան մը տրամադրած միջոցներուն դիմաց, անհատները, եթէ չգոհեն իրենց կեանքն ու ժամանակը, չունին պայքարի միեւնոյն միջոցները: Եւ սակայն պէտք է ցանցի վրայ դնել Հայոց ցեղասպանութեան պատմութեան "դասական" մենագրութիւնները, համագումարներու եզրակացութիւնները եւ գրութիւնները Թերնոնի, Տատրեանի, Սարաֆեանի եւ ուրիշներու» (10), կը յանձնարարէ ան իր «Ճոռեռես եզրակացութեան» մէջ:

Պատկերացումը կրնայ չլսատիչ թուիլ: Թուրքիա դեռ կրնայ պատրանքներ սըննուցանել այս ուղղութեամբ, միջազգային հանրային կարծիքը օրօրելով, բայց իրողութիւնը կը մնայ անհերքելի, որքան ալ փորձ կատարուի վարագուրելու ճշմարտութիւնը: Եւ հակադիր պայքարը կը չարունակուի սերունդէ սերունդ, մինչեւ վերջնական յաղթանակը ճշմարտութեան:

Անթերի չէ անշուշտ այս իրագործումը, որ՝ կրկնենք՝ ողջունելի կը մնայ անպայման, ու հիանալի՝ ո՛չ միայն ըստպահիչ ջանքերուն երջանկաբեր արդիւնաւորման համար: Հիմնական երկու կէտեր ուշադրութեան արժանի կը դառնան: Առաջին կէտը կը վերաբերի Հայ Մտաւորականութեան տուրքին: Միայն երկու տեղ կը դործածուին «ընտրանի» եւ «երեւելի» անորոշ, ծանծաղ իմաստով ածականէն դոյականի վերածուած բառեր, անդրադառնալու համար սեւ դէպքի մը, որ վաստն իսկ է ցեղասպանութեան կանխամտածուած բնոյթին: Առաջին անգամ կը դործածուի «Հայ ընտրանի» (11) բնորոշումը, աւելի հետոյ՝ այդ ընտրանին կը դառնայ «Հայ երեւելիներ»: Մինչդեռ չեշտուելու էին այդ բնորոշումին տարողութիւնը եւ բացառիկ հանդամանքը, նկատի ունենալով նաեւ մինչեւ մեր օրերը երկարող անոր հետեւանքները: Ցիշատակուեր են երկու անգամ Գրիգոր Զօհրապ (13) եւ մէկ անգամ ալ Դանիէլ Վարուժանի (14) անունները, իսկ Սիամանթօ (15) կը յիշատակուի յարակցաբար Աթոմ Եղոյեանի հետ կատարուած հարցազրոյցի մը մէջ: Այսքան մխայն:

Ո՛չ մէկ երկրի, ո՛չ մէկ ժողովուրդի պատմութեան մէջ չէ տեսնուած այսչափ բծախնդրութե՛ամբ կանխամտածուած եւ դործադրուած հատւածական սպանդ մը: Կանխամտածումին փաստն է այդ «ընտրանիին» ձերբակալման թուականը, 1915 Ապրիլ 24 – 25, ճիշդ այն դիչերը, երբ Դաշնակիցներու կողմէ փորձ կը կատարէր ցամաքահանում մը իրագործել Տարտանէլի եւրոպական ծովափին վրայ, Կալիփոլիի մէջ: Այդ երկու բնորոշումները կը մնան ամօթխած, փնքնիր վրայ կծկուած արտայայտութիւն մը, որ օտարին, Ֆրանսախօս կամ անգլիախօս, չրատակ պատկերացում մը չի տար: Հիմնական այս պատճառով ալ, հրէական պաշտօնաթերթը խմբագրուած՝ Ֆրանսերէնով, կը ձգտի Ֆրանսախօս չրջանակին մէջ տարածելու պաշտպանուած տեսակէտները, որոնց իրագործումը կը կազմէ յատկութեան ու ճշդրտութեան:

Այդ չրջանակը ինչպէ՞ս կրնայ գնահատել դէպքին ճակատագրականօրէն ծանրակչիռ հանդամանքը տարտամ իմաստով բնորոշուող տուեալներով: «Ընտրանի» եւ «երեւելի» ո՛չ թիւ կը ներկայացնեն եւ ոչ ալ յատակ արժէք, երբ անոնց եաին քօղարկուած դէպքը անհամեմատօրէն ճակատագրական կը մնայ

ԳՕՂՈՒԹԷ ԳՕՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, չընթացս պատարագի, Յուլիս 13-ին կատարուած է Ս. Գրիգոր Նարեկացիի պատկերին օծումը, հրամանաւ եւ ձեռամբ Թեմին կաթողիկոսական փոխանորդ Տաժակ Սրբ. Յակոբեանի: Պատկերը գործն է լիբանահայ արուեստագէտ Զօհրապ Քէչիչեանի, նուիրատուներն են Տէր եւ Տիկին Հարի Մարգարեան:

***

ԼԱԻԱԼԻ (Գանատա) Ս. Գէորգ Հայց. առաքելական եկեղեցին, յիշատակելով Ս. Յովհաննէս-Մկրտչի ծնունդը, կազմակերպած էր տարեկան իր քերմէսը Լաւալ լիճի ափին, Սէն Մաքսիմ երկրորդական վարժարանի չրջափակէն ներս: Առաջին երկու օրերու ընթացքին, ներկաները ունկնդրած են Լոս-Անճըլըսէն հրաւիրուած երգիչ Փօլ Պաղտասարեանը եւ Թորոնթոյէն Յարութ Պետրոսեանը: Տեղի ունեցած է կիրակնօրեայ դպրոցին կազմակերպած նկարչական մրցումը, որու նիւթը եղած է «Աչխարհի ստեղծագործութիւնը»:

վերածնող ժողովուրդի մը համար: Հայ ընթերցողը դիտէ թէ ի՛նչ կը նշանակէ «ընտրանի», ի՛նչ կը նշանակէ «երեւելի», բայց օտարը՞, բայց Ֆրանսացի՞ն, Հրեա՞ն, Ֆրանսերէն խմացող Անգլիացի՞ն եամ Ամերիկացի՞ն, երբ մանաւանդ մեր նպատակն է հասկցուիլ Ֆրանսացիին, միջազգային հանրային կարծիքին, քաղաքական գործիչներուն կողմէ:

Թուենք մենք մեզի համար, ոգեկոչելու պէս, Ռուբէն Զարդարեան, Դանիէլ Վարուժան, Գրիգոր Զօհրապ, Երուխան, Թլկատինցի, Ռուբէն Սեւակ, Արտաշէս Յարութիւնեան, Սիամանթօ, Հրանդ, Գեղամ Բարսեղեան, Սմբատ Բիւրատ, Լեւոն Լարենց... Թող ցոյց տրուի ուրիշ օրինակ մը որեւէ ժողովուրդի պատմութեան մէջ նոյն համեմատութեամբ ծանրակչիռ: Ամբողջ Գեղագէտ Սերունդը իր առաւելագոյն մեծամասնութեան մէջ բնաջնջուեցաւ, այն սերունդը՝ որուն փառասիրութիւնը եղած էր արեւմտահայ, Հայ Գրականութեան վերածնունդը իրագործել նո՛ր, արդի լեզուով: Ու տակաւին հոյլը քաղաքական եւ ազգային գործիչներու: Այսպէս կոչուած «երեւելիներու» ձերբակալութիւնն ու բռնադրոյային նշանակութիւն մը չունէին, այլ աւազ, բախտորոշ:

Երկրորդ կէտը Կիլիկիոյ պարպումին կը վերաբերի: Տեղահանութեան հաչուեկշիռին հետ, տեղին պիտի ըլլար արծարծել նաեւ քաղաքական զարգացումները, որոնց հետեւանքով պարպուեցաւ Կիլիկիան:

Եւ վաղը, ժամադրուած ենք Թուրքիոյ հետ 2004 Դեկտեմբերին, երբ այս երկիրը իրաւունք պիտի ստանայ Եւրոպային անդամակցելու պաշտօնական դիմում ներկայացնելու: Մինչ այդ ու անկէ անդին, այս լեռնակուտակ ու բազմալեզու դիրքերը, որոնք կը վկայեն մեռնիլ մերժող ժողովուրդի մը աննախընթաց ողբերգութեան մասին, եւ որոնց չարքին չատ պատուաբեր դիրք մը կը դրաւէ ներկայ համայնագիտարան հրատարակութիւնը, պիտի չդադրին ազդակելէ, երբ Ցեղասպանութեան ճանաչումը վերջապէս պայ կորսուած դոնէ մը:

Ծանօթագրութիւններ

Պատճէնին մէջ տեղ գտած մէջբերումներուն եւ ակնարկութեանց կցուած թիւերը կը համապատասխանեն՝ պարբերագրին հետեւեալ էջերուն.

(1) էջ 18, (2) էջ 22, (3) էջ 36,, (4) էջ 55, (5) էջ 490, (6) էջ 491, (7) եւ (8) էջ 493, Editions Zanichelli, Bologne, 1998, (9) էջ 539, (10) էջ 549, (11.) էջ 7, (12) էջ 296, (13) էջ 169 եւ 180, (14) էջ 412, (15) էջ 391:

REVUE D'HISTOIRE DE LA SHOAH,
LE MONDE JUIF

LA REVUE DU CENTRE
DE DOCUMENTATION JUIVE
CONTEMPORAINE

Rédacteur en chef: **Georges Bensoussan**
N° 177-178 (Janvier-Août 2003)

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
78ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՒՐԻՒ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեանք 500 եւրօ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 009 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն Միհայէլ Քոչարեանի յիշատակին Տիկին Քէթի Քոչարեան 400 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Համազգայինի Փարիզի վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Սօսէ եւ Բաֆֆի Գրիգորեանի իրենց զաւկին՝ Փաթիլ Գրիգորեանի վաղաժամ մահուան առթիւ:

*ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ*

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 եւրօ
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 եւրօ
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Ագանանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 թիւին

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Վերափոխումն Է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է·
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:

Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳՈՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի:

Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18

Բ· Օր վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

*
**

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Ցաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք:

*
**

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Տօն Է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՖԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը:

Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կրնան ուղարկել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— 10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN
— A partir de 12 heures :
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes
Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ 04. 91. 14. 33. 10

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՒՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՁ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՁ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տպակափաղ 50-ամեայ հատորը) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր դլուխ:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 5
MARDI
5 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·744 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.744

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕԼԻՄՓԻՈՑ Մոզդոկի գինուորական հիւանդանոցին դէմ, ռճբախումբ մը գործուած է Օգոստոս 1–ին, որու հետեւանքով 50 մեռեալ կար եւ 70 վիրաւոր: Այդարքը վերպղուեցաւ չէչէն ահաբեկիչներուն եւ Մոսկուայի մէջ ալ, ապահովութեան բացառիկ մէջոցներ ձեռք առնուեցան: Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարը ձերբակալել տուած է հիւանդանոցի տնօրէնը «ծանր անփութութեան» համար եւ պաշտօնազրկած է չէչնի հրամանատարը: Կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, ձերբակալուած է նաեւ հիւանդանոցին ապահովութեան պատասխանատուն՝ գնդապետ Արթիւր Առաքելեան:

ԱԴրբեջանի Խորհրդարանը արտակարգ նիստ գումարած էր Օգոստոս 4–ին, մինչ կը չէչէին Ալիեւի մահուան լուրերը: Ադրբեջանի նախագահը, երեք չաբաթ է, Ազգային գինուորական հիւանդանոցը փոխադրուած էր:

«ԳՈՐԹԻ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ՕՐԵՐԸ» խոդարին տակ է որ գորսիքացի ազգայնականները փորձեցին միութիւն կազմել 2004–ի տեղական ընտրութիւններուն համար: Համախմբումը չուրջ 1000 հոգի հաւաքած էր եւ այդ առթիւ Գորսիքա նացիոնէլի պարագլուխը՝ Ժան _ Կի Թամանի յայտարարեց թէ Օգոստոսի ընթացքին պիտի ծեծուի իրենց գործութեան ոչ բացայայտ բնոյթը ազգայնականներուն միւս չարժումներուն հետ: Օգոստոս 3–ի օրը, մանաւանդ, բաւական քուռն բնոյթ ունեցաւ զանազան գեհինեներու վրայ: Ամէնէն ծանր դէպքը պատահեցաւ Այաչիօ, ուր նահանգապետ Էրինաքի յուշատախտակը ջարդուփշուր եղաւ եւ կտոր կտոր դեմին թափեցաւ, նախատական բնոյթ ալ ունենալով նահանգապետին հասցէին: Նոյն օրը, հետապտաւ Իվան Գոլոնան, կրկնակի նախատինք մը ըլլալով նահանգապետին յիշատակին: Այս արարքը դատապարտուեցաւ նաեւ գորսիքացի պատասխանատու դէմքերու կողմէ: Ն. Սարքոզի «անորակելի» որակեց ինչ որ կատարուեցաւ: Անկախապաշտ Գորսիքացիներն ալ «ցաւալի դէպք» որակեցին արարքը: Ընդհանուր ձեւով, մթնոլորտը չատ լարուած է եւ գորսիքացի անկախապաշտները պայքարի կոչ կ'ընեն «գաղթատիրական Ֆրանսայի դէմ»: Կղզիին մէջ, սկսած են նաեւ հաստատ գորսիքացիի ինքնութեան թուղթեր բաժնել:

ՄԱՐի ԹՐԷՆԹինեան մեռաւ Փարիզի հիւանդանոցը, ուր փոխադրուած էր Օգոստոս 1–ին, Վիրնիւսէն: Մայրը եւ եղբայրը կը հաստատեն որ ենթական արկածի զոհ չէ, այլ խոչտանգումի, ծեծ, ապտակի: Զոյգը բուռն կռիւ ունեցած էր, երբ պանդոկ վերադարձած էին բաւական խմելէ ետք: Մարի Թրէնթինեան, անցեալ տարի մխացած էր Ներքեան Գանթայի, որ հեռացած էր յղի կողջին: Մարի Թրէնթինեան 4 զաւակ ունի երեք անձերէ, զալով Ներքեան Գանթայի հոդեկան տագնապի մէջ է Լիթուանիա եւ հաւանաբար Փարիզ վերադրուի:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի մեծահարուստ գործարարներէն՝ Ալեքսանդր Լեբեդեւ ամէնէն համակրելիներէն կը նկատուի: Դղեակ մը գնած է Ֆրանսա, մեծ բարերար է, օր մը Ս. Պետերսբուրգ է, ուրիշ օր մը Սիտալի դէմ պայքարելու համար բարեսիրական ձեռնարկի մը կողքին: Կը խոստովանի որ եկած է «արտաքին տեղեկատուութեան մասին սպառազինութեան չարքերէն» լինչպէս չատեր: Այս «պայքարին» մէջ դէմառ դէմ են Ս. Պետերսբուրգի չէքիստներն եւ Մոսկուայի մեծահարուստ գործարարները: Ներկայիս, Մոսկուայի խմբակը յաղթական կը թուի, երբ կըրցած է սեփականաշնորհել քարիւղային Սլաւնեֆթ ընկերութիւնը, որ Աբրամովիչի հովանիին տակ էր եւ այս վերջինն ալ Ելցինի «պանճապահը» կը նկատուէր: 2001–էն 2003 կատարուած ուսումնասիրութեան մը մէջ, նուիրուած ընտրանիին, 3500 քաղաքական եւ տնտեսական դէկավարներու մօտ, պարզուած է որ Ռուսաստանի նախկին յատուկ ապատալկութեանց պաշտօնատարները մեծ դեր ստանձնած են Պետութեան մեքենայի մէջ, սակարանի, մեխանիներու եւ դրամատուներու: Ատոնց թիւը օրէ օր կ'աճի:

ՖՐԱՆՍԱՑի կառավարութեան անդամներն ալ արձակուրդի մեկնեցան: Այսպէս, նախարարապետ՝ Ժ. Փ. Ռաֆարէն Գոմպլուի լեռնային չրջանը գացած է եւ առաջին օրն իսկ, լրագրողներուն յայտարարեց թէ 2004–ի համար 1%–ի զեղչ մը կը նախատեսէ եկամուտի տուրքերու վրայ: Կ'ուզէ որ վերամուտը հանդարտութեան մէջ տեղի ունենայ: Հանրապետութեան նախագահն ալ իր արձակուրդը Քէպէք կ'անցընէ:

ԺՈՋԷ ՊՈՎԷ ազատ արձակուեցաւ Օգոստոս 2–ին եւ նկարագրեց իր 40 օրերու արգելափակումը: Աւելի քան երբեք պատրաստ է պայքարելու, որովհետեւ, կ'ըսէ գաղափարները չեն բանտարկուիր: Կը պատրաստուի, աչնան, Նոր _ Մեքսիքա երթալու պաշտպանելու համար նոյն դատը համաչխարհայնացման դէմ:

ԹՈՒՐՔԻԱ, երեք տարիներու երկայնքին եւրոպական արդիլուած միս ներածեր է, ըստ «Սապահ» թերթի հրատարակած խորհրդարանական տեղեկագրին: Այս առեւտուրը, կը դրէ թերթը, պիտակցարար անտեսուած է կաշառք ստանալու նպատակաւ եւ միայն երեք տարի ետք դադրած է հանրային սպասարկութեանց քննիչներու կողմէ, վարչապետին հրահանգով:

ՏՕԲՐ Ֆրանսայի մենաչնորհը չէ եւ ամէնէն աւելի կը տուժեն Փորթուկալ եւ Սպանիա, ուր հրդեհները աւեր գործած են: Նոյնն է պարագան Իտալիա, Գերմանիա: Օգոստոս 4–ին, Փարիզ բոլոր մրցանիշները կոտրեց, ջերմութիւնը մինչեւ 38 աստիճանի հասած էր: Սպանիոյ մէջ ալ մրցանիշ կոտրած է Մուրսիա, ուր ջերմութիւնը 46 աստիճան էր, 45 ալ Սեվիլլա: Ընդհանուր ձեւով 10 մեռեալ կար: Վառնդուած էին նաեւ հիւլէական կայանները, գլխաւորաբար Կոլֆէշ, ուր պաղ ջուրի սրակումներ կատարուած են: Կանաչները կը բողոքեն, յայտարարելով թէ հիւլէական բոլոր կայանները պէտք է փակուին: 54 նահանգներու մէջ, ջուրի խնայողութիւն հրահանգուած է:

ՆԱՃԱՖի (Իրաք) հակակչռին համար, որ չիներու բերդն է, ներքին պայքար մը ծայր տուած է Ամերիկացիներուն հետ խզումի մը կողմնակիցներուն եւ երկիրօսութեան տրամադրութիւն ունեցողներուն միջեւ: Մ. Սատր կ'ուզէ պաշտպանել չիները ամերիկացի դրաւողներէն: Միւս կողմէ, Ամերիկացիք կը չարունակեն փնտռել Ս .Հիւսէյնը, որու մասին, որեւէ տեղեկութեան համար 25 միլիոն տոլար կը տրամադրեն:

Ա.Լ. _ ԱՐԱԲԻԱ. հեռատեսիլի մէկ ժամուին համաճայն, նոր սպառնալիքներ կան Միացեալ – Նահանգներու դէմ: Ալ-Քաիտայի թիւ 2–ը՝ Ա.յման ալ – Զաւահիրի յայտարարած է «ԱՄՆ յայտարարեցին թէ պիտի սկսէր դատել մահմետական դերինները զինուորական դատարաններու առջեւ եւ մահուան ալ դատապարտել: Ինչակիրներու Ամերիկան չատ սուղ կը վճարէ որեւէ վնաս ոեւէ մահմետական բանտարկեալի»: Կուանթանամօ, ներկայիս 680 բանտարկեալ կայ, Աֆղանիստան ձերբակալուած:

ՊԵԼՃԻԱ. տեղի տալով ամերիկեան ճնշումներուն, ստիպուեցաւ ջնջել «Համաչխարհային» արդարադատութեան օրէնքը, որ թոյլ կու տար իրեն, 1993–էն ի վեր, դատել մարդասիրական միջազգային իրաւունքի բոլոր բռնարարքները: Յաջող, այդ ուղղութեամբ, մէկ դատ տեսնուած էր 4 Ռուանտացիներու դէմ, որոնք մասնակցած էին իրենց երկրին ցեղասպանութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ՇՎԱՐՆԱՑԷՆ ԱՐԴԷՆ ԹՂԱԱԾ Է ԱԼԻԵԻԸ

Վրաստանի նախագահին անունով յատակագիծ մը ղրկուած է Ադրբեջանի նախագահին ընտանեկան պարագաներուն, Հ. Ալիեւի Բաքուէն ստացուած մահուան լուրին վրայ ... կարճ ժամանակ ետք նախագահ Շեվարնաձէի մամուլի քարտուղարը անդրադարձած է սխալին ու ներողութիւն խնդրած, ըսելով որ գինքը չըփոթեցուցած են սուտ լուրերով:

Այսուհանդերձ, երկրին ընդդիմադիր լրատուները կը չեչտեն Հ. Ալիեւի մահացած ըլլալուն հաւանականութիւնը, կ'արձագանգեն անոր հրաժարականը պահանջող ցոյցերուն: Անոնք վարկաբեկիչ արչաւի մըն ալ ձեռնարկած են հօրը յաջորդելու թեկնածու Ի. Ալիեւի դէմ, գրելով թէ ան թախտախտի սեղաններու չուրջ օրը իրիկուն ընդ մըն է, անկարող՝ երկիրը կառավարելու:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 1 / 4)

ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐՈՒՆ ՆԵՐՈՒՄ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան հրամանագիրով մը, մահապատիժի դատապարտուած 42 հոգիի նեղում չնորհած է, անոնց վճիռը ցկեանս բանտարկութեան փոխելով:

Օգոստոս 1–ին ալ ազատ արձակուած են մօտ 200 դատապարտեալներ: Կը նախատեսուի 800 հոգի եւս ազատ արձակել յառաջիկայ երեք ամսուան ընթացքին: Այս կարգադրութիւնները արդիւնք են քրէական նոր օրէնսգրքին կիրարկումին:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ _ ԹՈՒՐՔԻԱ ՄԱՀՄԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման նախարար Կ. Ճէմարիտեան մամուլի ասուլիսի մը թեր արտայայտուած է Հայաստան _ Թուրքիա սահմանին բացումին: Ըսած է թէ սահմանը բացուելու պարագային Հայաստանի ձեռնարկատէրերուն համար չուկայական նոր դաշտ կը բացուի, հաղորդակցութեան ճամբաներու այլընտրանք կը ներկայանայ ու փոխադրութեան գիները կ'ժաննան:

Նոյն մօտեցումով հանդէս եկած է Ա.ԺՄ նախագահ Վ. Մանուկեան ալ: Իր կարծիքով, Հայաստան երբեք պէտք չէ դէմ ըլլայ սահմանին բացումին: Հարցը երկրին արտաքին քաղաքականութեան կարեւոր կէտերէն պէտք է ըլլայ, ըսած է ան: Այսուհանդերձ, չէ բացառած որ սահմանին բացումը կրնայ ժխտական ազդեցութիւն ալ ունենալ, ինչպէս՝ Թուրքիոյ ազդեցութեան հզօրացումը տարբեր մարզերու մէջ· սակայն, աւելցուցած է ան, պետութիւնը պէտք է կրնայ նման մարտահրաւէրներ դիմագրաւել:

*
**

ԱՐԾԱԹԵՂԷՆի ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆ

Զուարթնոց օդակայանին մէջ, կանխըռած է մեծ քանակութեամբ արծաթեղէնի մաքսանենգութիւն մը: Պոլիս _ Երեւան թռիչքին ճամբորդներէն երեւանցի Անոյշ Կիրակոսեան մաքսատան հսկողութեան բաժնի տեսուչի մը օժանդակութեամբ մաքսէն անցուցած է 27 քիլօկրամ արծաթեղէն, առանց յայտարարելու: Քրէական հետաքննութիւն բացուած է:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Ա. ԴԻՐՔի ՎՐԱՑ

Արդիւնաբերութեան, համախառն ներքին արդիւնքի եւ ապրանքի չրջանառութեան ծաւալներով, երրորդ տարին ըլլալով Հայաստան ՀԱՊ–ի երկիրներուն մէջ գրաւած է առաջին կարգը: Ինչպէս յայտնած է Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման նախարարը Կ. Ճէմարիտեան, գլխական զարգացումները հիմնական կերպով մեքենաչինութեան եւ մետաղագործութեան մարզերուն մէջ արձանագրուած են:

*
**

«ԵՒՐՈՊԱ» ՊԱՆԴՈԿԸ ԲԱՑՈՒՄԸ

Երեւանի Հանրապետութեան փոդոյին վրայ Օգոստոս 1–ին բացուած է «Եւրոպա» պանդոկը որուն կառուցումը սկըսած էր 1999–ին: Ֆրանսահայ ծանօթ գործարար, «Մապերթուր» գործակալութեան տնօրէններէն Լեւոն Պաղտասարեան որ պանդոկին բաժնետէրերէն է, ըսած է թէ Հայաստանի հանդէպ օրէ օր մեծցող հետաքրքրութիւնը կապուած է ներդրումներու բարենպաստ դաչտին եւ վերջին տարիներու տնտեսական աճին: Բացման արարողութեան ներկայ գտնուած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, նախարարներ, Ֆրանսայի եւ Ռուսաստանի Երեւանի դեսպանները եւ պաչտօնական այլ դէմքեր:

ԱՂԱՆԴՆԵՐՈՒ ՓԱՅՓԱՅԻՉ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՅՈ՛ ԵՐԹԱՍ, ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Հայաստանի նախագահին առընթեր Մարդու Իրաւունքներու Յանձնախումբը, Յուլիս 23-ին գումարած իր նիստի ընթացքին, քննարկած է Հայաստանի մէջ քայքայիչ կրօնական կազմակերպութիւններու գործունէութեան հետեւանքով մարդու իրաւունքներու ոտնահարման հարցերը: Յանձնախումբը քննարկած է Եւրոխորհրդարանի տարբեր որոշումներէ քաղուած առաջարկութիւններու նախագիծը, որ կարգ մը խմբագրումներէ ետք պիտի յղուի կառավարութեան: Մասնաւորաբար առաջարկուած է խղճի ազատութեան եւ կրօնական կազմակերպութիւններու մասին մարդու իրաւունքներու միջազգային չափանիշներուն լիովին համապատասխանող եւ Հայաստանի քաղաքացիներու իրաւունքները ոտնձգութիւններէ պաշտպանող օրէնսդրական բարեփոխումներ, ինչպէս նաեւ քայքայիչ կրօնական կազմակերպութիւններու վերաբերեալ տեղեկատուական – վերլուծական կեդրոններու ստեղծում:

Երեւանի «Ազգ» օրաթերթը, Յուլիս 24-ի իր թիւով, «Քայքայիչ պաշտամունք, փրաւական դաշտ, ազգային անվտանգութիւն» խորագրին տակ անդրադառնալով յիշեալ յանձնախումբի նիստին արծարծուած հարցերուն, կը նշէ թէ «քայքայիչ պաշտամունքի երեւոյթն ամբողջ աշխարհում նորութիւն չէ, մեր պետութիւնն ներմուծուել է 90-ականներին, ժամանակի ընթացքում առաւել մեծ մասշտապների է հասել, արդէն հասցրել է դառնալ տարնեակ ինքնասպանութիւնների, հարիւրաւոր խեղուած ճակատագրերի պատճառ: Հիմքում ընկած են հոգետրոսութիւնը, անբարոյական, մոլեցնող հնարքներով ներազդելը մարդկանց վրայ՝ նպատակ հետապնդելով տիրանալ նրանց պատկանող եւ նիւթական արժէք ներկայացնող իրերին: Այն մարդը, որն ընկնում է նման յանցագործնեբի ճանկը, կորսում է հասարակութիւնից, ընտանիքից, ընկերներից, դադրում է լիարժէք մարդ լինելուց ու վերածւում կառավարելի էակի: Աւելորդ է թերեւս նշել, որ այս դէպքում առջ են դալիս ազգային անվտանգութեան խընդիրներ»:

Հայաստանի մէջ ամէն օր քայքայիչ պաշտամունքի զոհ կը դառնան բազմաթիւ մարդիկ եւ ընտանիքներ, որոնցմէ օրինակ մը մատնանշելով «Ազգ» թերթը կը գրէ. ««Այժմ կենտրոն եւ Նորք – Մարաշ համայնքների առաջին առեւտրի դատարանը քննում է մի գործ: Հայրը խընդրում է իրեն յանձնել 8-ամեայ դստեր խնամակալութիւնը, որովհետեւ իր նախկին կնոջ հոգին արդէն որսացել են, մըննացել է բնակարանը: Այդ դէպքում երեխային ուղղակի վտանգ է սպառնում: Կինն ամուսնալուծւում է եւ պահանջում ամուսնուց բնակարան, աւելի ստոյգ՝ պահանջողն ինքը չէ, այլ մարդիկ, ովքեր նրա դժբախտութեամբ գումար աշխատելու մտադրութիւն ունեն: Սա իրականացնելու համար օգտագործւում է արդելուած հիպնոս: Սոնա Ֆահրադեանը, որն իրականացնում է այս ամէնը, բազմաթիւ ընտանիքներ է արդէն քայքայել»:

Մարդու Իրաւունքներու Յանձնախումբի յիշեալ նիստին զեկուցումով հանդէս եկած է վերոյիշեալ դատական դործի իրաւապաշտպան Ալեքսանդը Ամարեան, որ ներկայացնելով հարցը, նշած է թէ քայքայիչ պաշտամունքի դէմ պայքարը պետական մարմիններու կողմէ համարժէք արձագանգի չարժանանար, յատկապէս չեշտելով որ կարգ մը պարագաներու, ոստիկանութեան աշխատակիցներ իրենք մաս կը կազմեն սաղմանքներու եւ անոնց պատճառով ալ պայքարը քայքայիչ պաշտամունքի դէմ, կը հանդիպի արգելքներու: Ի պատասխան այս մեղադրանքին, նիստին ներկայ՝ ոստիկանութեան ներկայացուցիչը, նշած է թէ նըման աշխատակից եղած է, ասկայն, ան «ազատուել է աշխատանքից»: Իրաւաբան Ալեքսանդը Ամարեան դիտել տուած է թէ նոյնիսկ աշխատանքէ հեռացուած ոստիկանութեան նախկին աշխատակիցը «կրողանում է խոչընդոտել քայքայիչ պաշտամունքի դէմ պայքարին՝ կիրառելով սպառնալիքներ: Կոնկրետ դատավարութեան դէպքում հոգեորսութեամբ զբաղուղ Սոնա Ֆահրադեանն ինքը նախկինում դէն պոլիկլինիկայի նեարդաբոյժն է եղել»:

Յետագայ ակնարկով մը կ'ուզեմ թարմացնել ընթերցողներուն յիշողութիւնը Հայաստանի մէջ ազանդաւորներու քայքայիչ եւ ապազգային գործունէութեան նկատմամբ Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի ցուցաբերած մտահոգութեան մասին: Այդ ատեն, հինդ ամիս առաջ՝ «Ազանդաւորներու դէմ պայքարի միացեալ օրինակը» խորագրին տակ տարածուած յօդուածիս մէջ կը յիշէի թէ Հայաստանի մէջ Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբը 2002-ի Յուլիս 18-ին գումարած իր նիստին որոշած էր հրաւիրել Հանրապետութեան նախագահին, Ազգային Ժողովին, կառավարութեան, փէյս նաեւ զանազան կազմակերպութիւններու ուշադրութիւնը՝ ազանդներու դէմ խիստ միջոցներու ձեռնարկելու համար Յանձնախումբի՝ պետական իշխանութիւններուն յղած առաջարկները չեն վերաբերիր Եհովայի Վկաներուն, եւ թէ ժամանակն է, ըստ Յանձնախումբին, որ վերջապէս կառավարութիւնը դրանցէ պաշտօնապէս այդ ազանդը:

Եթէ Աստուած մի արասցէ, նման աղէտ մը պատահի Հայաստանի մէջ քանի՞ հոգի հաւատարիմ եւ կառչած պիտի մընայ Լուսաւորչահաստատ մեր հաւատքին, կամաւոր կերպով պատրաստ ըլլալու ծառայելու ազգային բանակին: Ի՞նչ պիտի ըլայ «ազգային անվտանգութեան» հարցը:

Բարեբախտ զուգադիպութիւն մը, Հայաստանի նախագահին առընթեր Մարդու Իրաւունքներու Յանձնախումբի Յուլիս 23-ի նիստին յաջորդ օրը, Սուրբ Էջմիածնի մէջ կը սկսէր միաբանական եռօրեայ համագումարը «Եկայք չինեսցուք սուրբ գիտորանն լուսոյ» կարգախօսքով, նուիրուած Մ. Էջմիածնի Մայր տաճարի օծման 1700-ամեակին, մասնակցութեամբ Հայաստանի եւ Սփիւռքի թեմերէ ժամանած 65 միաբան հայրերու: Օրհնութեան բացման իր խօսքին մէջ Ամենայն Հայոց Հայրապետը կ'ըսէր. «Այսօր մեր ժողովուրդը վերատին իր քայլերն ուղղել է դէպի եկեղեցի: Եւ պահը այդ իմաստով չատ կարեւոր ու վճռական է, որպէսզի, չվնի թէ յանկարծ, մեր աչխատանքով յուսախաբ եւ հաւատաթափ անենք մեր ժողովրդին»: Գարեգին Բ. Կաթողիկոս դնահատելէ ետք հոգեւոր սպասաւորներու նուիրեալ դործունէութիւնը, նոյն առեն կը նշէր. «Վստահ եմ, որ հոգեւորականների այս զօրաբանակը, որ ունենք, ի զօրու է առաւելի մեծ արդիւնաւէտութեամբ հաղորդել ժողովրդին եկեղեցու չուրջ, հաւատարմութեան մէջ պահել նրան դէպի հայրերի սրբազան հաւատքը եւ հոգեւոր ժառանգութիւնը: Մենք աւելին ենք ակնկալում եւ աւելին պահանջում մեր եկեղեցականներից»:

Անվիճելի իրողութիւն է այն՝ որ աղանդներու դէմ ազդու պայքարի յաջողութեան համար կենսական է պետութեան եւ եկեղեցւոյ ներդաշնակ գործակատարութիւնը: Դժուար է մեր եկեղեցականներէն աւելին ակնկալել, օրինակ Մունի նման քայքայիչ աղանդի մը դէմ պայքարի դծով, երբ, ինչպէս նչուած է Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի յիշեալ նիստի ընթացքին, Մունի հետեւորդները արտօնութիւն կը ստանան հաւաքոյթ մը ունենալու Երեւանի կառավարական ժողովասրահին մէջ: Աւելորդ չէ յիշեցնել, որ Եւրոխորհրդարանը Մունի քայքայիչ աղանդը դատապարտելու որոշում տուած է, իսկ այդ կառոյցը Հայաստանի մէջ աչխոյժ կերպով կը բանի, բացիկներ կը ցրուէ եւ հրապարակային հաւաքոյթներ կը կազմակերպէ: Մունի անունով քարոզելով թէ՝ «Քրիստոն – հանները Աստուծոյ կողմէ դժոխքի պիտի դատապարտուին, եթէ մերժեն հետեւիլ Մունի կրօնքին»: Եւ այս կը կատարուի մեր պետական իշխանութիւններու աչքին առջեւ, 1700-ամեայ քրիստոնէական հոգեւոր – մչակութային ժառանգութեամբ մեր հայրենիքին մէջ:

Ծո՛ երթաս, Հայրենիք...

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ 9-ՐԴ ՀԱՒԱՔԸ

Եօթանասունհինգ տարի առաջ, 1928-ին, Ն. Աղբալեան, Լ. Շանթ եւ Գ. Իփէկեան հիմնելով «Համազգային» ընկերակցութիւնը, կը նչէին անկախ Հայաստանի տասնամեակը, հաստատելով Սփիւռքի գաղութներուն մէջ հայերէնը, հայկական մչակոյթը եւ ինքնութիւնը ապրեցնելու կամքը:

Այս տարի, Յուլիս 12 – 24 Երեւանի մէջ գումարուեցաւ «Համազգային»ի հայ ուսանողական Փորումը, մասնակցութեամբ 17 – 24 տարեկան չորս տասնեակ երիտասարդներու: Անոնց տասը Հայաստանէն էին, միւսները՝ ԱՄՆէն, Ֆրանսայէն, Յունաստանէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն: Ինչպէս յաճախ կը պատահի միութիւններու պարագային, աղջիկները մեծամասնութիւն կը կազմէին: Մասնակից ուսանողները կը հետեւէին ուսման տարբեր ճիւղերու. երաժչտութիւն, փիլիսոփայութիւն, լեզուաբանութիւն, անտեսութիւն, արուեստ: Անոնք հայախօս էին, կամ կը հասկնային հայերէն, որ Փորումի հաղորդակցական լեզուն էր, նաեւ լեզուն բոլոր զեկուցումներուն: Սակայն, անդլերէնը եւս հաղորդակցութեան լեզու էր երիտասարդներուն միջեւ:

«Համազգային»ի նպատակը, հաւատարիմ՝ իր հիմնադիրներուն ծրագրին, յստակ է. երրորդ, նոյնիսկ չորրորդ սերունդի երիտասարդները քով-քովի բերել եւ յարմնաբերումը ընել տալ Հայաստանի տեսարժան վայրերուն, բնակարին, յուչարձաններուն, մչակութային հարստութեան:

Փորումը բծախնդրօրէն պատրաստուած էր Լոնտոնէն Սելլա Թնճուկեանի նախագահութեամբ միջազգային կոմիտէի մը կողմէ. Երեւան ներկայ էին բոլոր անդամները. Շուչիկ Արսլանեան (Կալիֆորնիա), Հուրիկ Պաղտասարեան (Փարիզ), Հրանդ Մարգարեան (Նիւ-Եորք), Հրաչ Սիմոնեան (Լոս-Անճըլըս), Լիլիթ Գալուստեան (Երեւան):

Երեք ընկերացող սահմանուած էր եւ րիտասարդներուն որոնք իյնեւանած էին Մատենադարանէն ոչ հեռու համալսարանական հանրակացարանի մը մէջ:

Փորումին յայտադիրը պատրաստուած էր զանազան սրահներու մէջ տրուած դասախօսութիւններով ու այցերով. երիտասարդները այցելեցին էջմիածին, ցեղասպանութեան թանգարանը, Սարդարապատ, գացին համերգներու, զուարճացան Երեւանի մէջ սունկի պէս աճող ճաչարաններուն եւ տիսկոթէքներուն մէջ: Ինչ կը վերաբերի դասախօսութիւններուն, անոնց նիւթերը եղան՝ Հայկական ընկերութեան մէջ երիտասարդութեան դերը, ժամանակակից հայ գրականութեան եւ եկեղեցւոյ ներդաշնակ գործակատարութիւնը: Դժուար է մեր եկեղեցականներէն աւելին ակնկալել, օրինակ Մունի նման քայքայիչ աղանդի մը դէմ պայքարի դծով, երբ, ինչպէս նչուած է Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի յիշեալ նիստի ընթացքին, Մունի հետեւորդները արտօնութիւն կը ստանան հաւաքոյթ մը ունենալու Երեւանի կառավարական ժողովասրահին մէջ: Աւելորդ չէ յիշեցնել, որ Եւրոխորհրդարանը Մունի քայքայիչ աղանդը դատապարտելու որոշում տուած է, իսկ այդ կառոյցը Հայաստանի մէջ աչխոյժ կերպով կը բանի, բացիկներ կը ցրուէ եւ հրապարակային հաւաքոյթներ կը կազմակերպէ: Մունի անունով քարոզելով թէ՝ «Քրիստոնեաները Աստուծոյ կողմէ դժոխքի պիտի դատապարտուին, եթէ մերժեն հետեւիլ Մունի կրօնքին»: Եւ այս կը կատարուի մեր պետական իշխանութիւններու աչքին առջեւ, 1700-ամեայ քրիստոնէական հոգեւոր – մչակութային ժառանգութեամբ մեր հայրենիքին մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ

ՀԵՏ

ՀԱԼԱԾԱՆՔ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՐՈՒՍՏՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Վերջերս, բաւական մեծ համեմատութիւններ առած է այն հալածանքը, որու ձեռնարկած են Ռուսաստանի իչխանութիւնները տեղւոյն մեծահարուստներուն դէմ: «Վլաստ» չաբաթաթերթը որոշ ժըրաիր մըն ալ կը տեսնէ, զոր պատրաստ է Պուտինի չրջանակը, կարգի բերելու համար չատ անկախ դարձած գործարարները:

Յուլիս 2-ին, Ռուսաստանի դատախազութիւնը ձերբակալել կու տար Եուկոս ընկերութեան թիւ 2-ը՝ Լեբեդեւ, այն մեղադրանքով որ 1994-ին 283 միլիոն տոլար իւրացուցած է Պեռեզովսկի դանձէն: Յաջորդ օրը, Մ. Խոդորկովսկի, քարիւղի ընկերութեան դործատէրը եւ իր նախկին աչ թեւակը՝ Լ. Նեւզլին, կը հարցապնդուէին, ապա, ազատ կը ձըգուէին:

Այս դատակարդը չէր ըլլար ինչ որ է, եթէ իչխանութեան ծարաւը չունենար: Կրեմլինի համար՝ իչխանութիւնը մէկ բան է, միլիառատէր ըլլալը ուրիչ բան: Բայց, այս մեծ դործարարները իսկապէս մրցակից են իչխանութեան:

Մ. Խոդորկովսկի պիտի վտանգէր իր ընկերութեան չահերը իր անձնական փառքին համար: Հաւանական չէ: Հակառակ պարագային ամէնէն զօրաւոր դործատէրերէն մէկը պիտի չըլլար: Ուրեմն, ինչո՞ւ իչխանութիւնները իրմով կը զբաղին: Ինդրոյ առարկայ իրաւական դրդապատճառները վիճելի են: Եթէ յիչուի Եուկոսի կատած «Պ. Լեբեդեւի հարցը», սկիզբէն բացայայտ կ'ըլլայ: Ինչ մեղադրանք որ կը վերագրուի Լեբեդեւի, այն է որ ապօրինի կերպով Ապատիտ քիմիական ընկերութեան բաժնեթուղթերուն 20%-ը իւրացուցած է, մինչ այդ բաժնեթուղթերը Լեբեդեւի կողմէ պահուած չէին, այլ իր հակակչիռին տակ դանուող ընկերութեան մը կողմէ: Անչքին, կնճիռը մագած է, քանի որ խնդրոյ առարկայ Վոլնա ընկերութիւնը պետութեան հետ համաձայնագիր մը ստորագրած է, ըստ որուն բաժնեթուղթերու արժէքը հատուցուած էր, որու հետեւանքով Պետութեան որեւէ յետագայ պիտում չեղեալ կը համարուի: Բայց եւ այնպէս, Լեբեդեւ, այսօր, Լեֆորտովօ է (Մոսկուայի մէկ բանտը): Միակը չէ: Նիկոլայի Գլուչկով, Բերեզովսկիի մէկ մօտիկ դործակիցը, նոյնպէս բանտն է: Ուրիչներ ալ:

Բայց, եթէ Բերեզովսկի եւ Գուսինսկի կանուխեան խնդիրները, Մեսրոպ Արք. Աչճեանի դասախօսութիւնը՝ «Պատմական Հայաստանը եւ ներկայի կացութիւնը», Սօս Սարգսեանի «44 աստիճան» թատերդութիւնը որ բեմադրուեցաւ Պրամճանովի տուն-թանգարանին մէջ, նորոդուած՝ Գ. Գրիդորեանի «Լինսի» հիմնադրամին յատկացումին չնորհիւ: Երիտասարդները հետեւեցան նաեւ Սայաթ-Նովայի և աչուղական արուեստին, յեռոյ Սրամ Խաչատրեանի արդիականութեան մասին դասախօսութիւններու: Անմոռանալի պատյաներ ըրին դէպի Օշական, Սաղմոսավանք, Ամբերդ, Հաղարծին, Սեւան, Նորավանք, Խոր Վիրապ:

*Շատ խանդավառ մթնոլորտի մէջ տեղի ունեցաւ Փորումը. այնքան որ մասնակիցներէն ոմանք փակումէն ետքն ալ երկարաձգեցին իրենց կեցութիւնը: Փակման նիստին, Գրողներու տան մէջ, կազմակերպիչները ամփոփեցին երկու չաբթուան ձգած փորձառութեան արդիւնքները: Մասնակիցները իրենց պատգիւնք

կրնային «իշխանութեան թշնամի» նը-կատուիլ, ինչ որ պատճառ եղաւ որ Ռուսաստանի իրենց գործերուն կարեւոր մէկ մասը կորսնցնեն եւ աքսորի ճամբան բռնեն, Խոդորովսկի մաս չի կազմեր իշխանութեան թշնամիներուն: Եթէ այդ-պէս չըլլար, պիտի չկարենար ձուլուիլ Զիրնեֆտի հետ եւ աչխարհի քարիւղի չորրորդ ընկերութիւնը կազմել: Ռուսաստանի մէջ, նման գործ մը չի կրնար տեսնուիլ առանց Պետութեան վաւերաց-ման: Խոդորովսկի, նոյնիսկ հեռատեսիլի կայան մը չունի, բայց, քարիւղ ունի եւ դրամ: Ուրեմն, իրեն կ'բսուի թէ պէտք է նոր ուղղութիւն տայ ելմտական հոսանքին, պէտք է բաժնէ տոկոսները:

Ռուսաստանի մէջ, քաղաքական լոպի-ները չատ յստակ կերպով սահմանուած են. կան «քարիւղատէրերը», որոնք չատ հարուստ են եւ «Զէկիստները» առանց դրամի (բացի քանի մը աստղաճեռն բա-ցառութիւններէ ինչպէս՝ Ռոսնեֆտ կամ Սիպնեֆտ) բայց, մտերիմ Պուտինի, (ՖՄ. – կէ – Պի-էն եկած) է - կրեմլինի հին յենարանները, որոնք դեռ կապեր կը պահեն մեծահարուստ գործարարներուն հետ: Ելմտական մանանային յատակ – նողները չէկիստներ են: Կը պատրաստեն Պուտինի Բ. ժամանակաշրջանը (տրու-վերընտրութիւնը կը նախատեսուի 2004 Մարտին) եւ պատրաստ են մրցելու քա-ղաքական իրենց մրցակիցներուն հետ: Բայց, առանց դրամի կարելի չէ յաղթել եւ հոս է որ ընդհանուր արդարադատու-նը գործի կ'անցնի:

Այս կ'ըսէայ «ինչո՞ւ»ին պատասխանը: Ուրեմն, փո՞ւնչ պիտի անցնի դառնայ: Հարցը հոն չէ թէ ո՞վ է արդարադատու-թեան սեւ ցանկին յաջորդը, հարցը աւե-լի լայն է, որովհետեւ Եուկոս աչխարհի միայն քարիւղի չորրորդ ընկերութիւնը չէ, ընկերութիւն մըն է որ, կը չանայ աւելի քան ուրիչ ընկերութիւնները, թա-փանցիկ եւ արդիական ըլլալ իր մաս-կարարութեան մէջ: Եւ ճիշդ, այդ ընկե-րութեան պլուին էր, որ Խոդորովսկիի պաշտօնակիցը, Պոտանինը, զգաց որ բան մը կը փոխուի: Անցեալ Յուլիս 5-ին չէ գոհացած ճառ մը արտասանելով Պու-տինմէտ կուսակցութեան հանրաժո-ղովին. հրապարակաւ ցաւ յայտնած է գործած սխալներուն համար անցեալին: Իր օրինակը յատկանչական է: Նախ, դա-սակարգի գօրակցութիւնը մեծահարուստ-ներու գլխաւոր առաքինութիւնը չէ: Մէկ անգամ, 1996-ի նախագահական ընտ-րութեան առեն, իրենց ուժերը միացու-ցած էին արգելք հանդիսանալու համար համայնավարներու վերադարձին: Ապա, մեծահարուստները պիտակից են որ հա-լածանք կայ եւ թիրախին ալ իրենք են եւ ամէն մէկը կը փորձէ իր կեանքը վրկել: Հարցը հոն է որ անոնք որոնք հրապա-րակ նետած են «Եուկոս հարցը», պիտի յաղթին:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓԻՒՐՏԵՐՈՒՆ ԿԵԴՐՈՆԸ՝ ԱԼԱԳԵԱԶ

Քրաական օրաթերթ «Խօզկիւր փոլ-թիւքա»ն Յուլիս 26-ի թիւով նիւթ կ'ընէ Հայաստանի Փիւրտերուն կեդրոն նկատ-ւած Ալագեազը: Լրագրող Շիլան Զիյա տեսակցած է համանուն պիւղին ամէնէն տարեց բնակիչներուն հետ, տեղեկանալու համար քրտական անցեալին:

Գիւղը կը գտնուի Ալագեազ լերան ստո-րոտը: Կան չորս այլ քրտական պիւղեր ալ: Երեւանէն չուրջ 100 քիլոմեթր հե-ռաւորութեան վրայ է չրջանը: Այսօր ամէն ընտանիք մէկ, կամ աւելի պան-դուխտ ունի:

Հայաստանի քիւրտ բնակչութեան թիւը որ մինչեւ 150 հազարի հասած էր, այ-սօր միայն 20 հազար է: Շատ – չատեր 1990-էն ետք պարտաւոր մնացած են Ռու-սաստան դաղթելու: Ալագեազի մէջ 1929-էն ի վեր քրտական կրթութիւն կը տրուի, մինչ Թուրքիոյ քրտական չըր-ջանները նոյն կարելիութիւնը չեն ունե-ցած եւ չունին մինչեւ այսօր:

Ալագեազի մեծ մասով եզիտի Քիւր-տերը խորհրդային օրերուն յաջողած են պահպանել իրենց բարքերն ու արարողու-թիւնները, սօնները:

Նախկին ուսուցիչ Ռ. Թէյօ կը պատմէ թէ Քիւրտերը ԺԹ. դարու կոտորածնե-րէն խոյս տալով հաստատուած են Հա-յաստան, երկրին խորհրդայնացումը իրենց եւ Հայերուն համար փրկութիւն կը նկատէ: Անկէ առաջ իսկ 1912-ին գիւ-ղին մէջ ռուսական դպրոց մը բացուած է ուր սկսած են իրենք ալ յաճախել: Ցե-տոյ, Արաբ Շամիլօ անուն քիւրտ մը 1929-ին ստեղծած է քրտական այբուբե-նով կրթութիւն տալու պայմանները. մինչ այդ, հայկական դիրերով կ'ըլլար:

Ալագեազի մէջ 1929-ին բացուած քըր-տական դպրոցը մինչեւ 1937 եօթը տար-ուան է: 1940-ին տասը տարուան կը բարձ-րանայ: Տարիներու ընթացքին գիւղը կը բարգաւաճի, չրջակայ երեսուն գիւղերու կեդրոնին կը վերածուի. այսուհանդերձ, մինչեւ 1980 կպրագատ ճամբայ մը չու-նենար: 1940-էն ասդին, դպրոցի չրջա-նաւարտներէն 30 փրոֆէսէօր կը հասնի: Շատեր ալ մարզական ճիւղերու մէջ մե-տալներու կը տիրանան:

Գիւղին պատմութեան կարեւոր տըր-ուելներէն է պետական թատրոնին բա-ցումը: Առաջին դերակատարները Հա-յուհիներ եղած են. ներկայացուած խա-ղերը նիւթ առած են քրտական կեանքն ու մչակոյթը, ընկերվարական համակարգը: Թատրոնը չրջապտոյտներ ալ կատարած է Հայաստանի ու Վրաստանի միչեւ: Ու-նեցած է 60 հոգինոց անձնակազմ: 1937-1968 ապրած է պետական յատկացում-ով:

Ալագեազի Քիւրտերը դպրոցէն, թատ-րոնէն պատ ունեցած են վերթ, մչակոյ-թի տուն, պարախումբ: Բոլոր գործու-նէութիւններով քրտական լեզուն, աւան-դութիւնները պահպանելու ջանք կա-տարուած է:

1915-ին թրքական կոտորածներէն խոյս տուող 40 ընտանիք հաստատուած է գիւ-ղը: Թուրքերը յարձակած են գիւղին վը-րայ, 73 հոգի սպանած: Գիւղն ալ հրկիզած են: Հետեւանքները տեւած են մինչեւ 1930:

Նոր չրջանին գիւղը նոր դաղթի մեկ-նակէտ եղած է, նախ 1988-ի Սպիտակի երկրաչարժին, ապա խորհրդային կար-գերու փլուզումին պատճառով: Այսօր քրտական գիւղին մէջ 90 – 95 ընտանիք կ'ապրի, իսկ դպրոց յաճախողներու թիւը չարունակաբար կը պակսի:

ԱԻՍՏՐԱԼԻՈՅ ՄԷՋ ԴՊՐՈՑ ՄԸ Կ'ՍՐՓԻԼԷ ՀԵՐԻ ՓՈԹԸՐԸ

Աւստրալիոյ մէջ քրիստոնէական դըպ-րոց մը նորագոյն հաստատութիւնն է, որ կ'արդիլէ Հերի Փոթըրի դիրքերը, ո-րովհետեւ անոնք չար վհուկարանութիւ-նը կը ներկայացնեն դրական ձեւով:

Մելպուռնի մօտակայ Մարանաթա Քրիսչըն գոլէճի պատասխանատուները կ'ըսեն, թէ դիրքերը վհուկարանութիւնը կը ներկայացնեն իբրեւ բնական բան մը, ինչ որ մանուկներուն յարմար պատգամ մը չէ:

Աչխարհի տարածքին չարք մը այլ դպրոցներ նոյն միջոցառումին դիմած են վերջին տարիներուն:

«Իբրեւ քրիստոնեայ՝ մենք չարիք կը համարենք վհուկարանութիւնն ու թա-քուն կարելարդութիւնները, – կ'ըսէ դպը-րոցին տնօրէնը: – Ցաճախ լսեցինք, թէ այս դիրքերը կարդալէ ետք բազմաթիւ մանուկներ փորձած են վհուկներուն ար-հեստը կիրարկել, ինչ որ խորթ է մեզի համար»:

Դպրոցին գրադարաններուն պատաս-խանատուները վճռած են, թէ Հերի Փո-թըրի պատմութիւնները մանուկներուն յարմար չեն, սակայն անոնք ոչ մէկ դիժ-պատութիւն լսած են մանուկներէն կամ անոնց ծնողներէն:

«Իրրեւ հասուն ընթերցող՝ ես կրնամ պանդանել երեւակայութիւնը իրակա-նութենէն, սակայն կարդ մը մանուկ-ներ չեն կրնար, եւ այդ պարագային գիր-քերը վտանգաւոր կը դառնան, կ'ըսէ տնօրէնը: – Մենք կրնանք դիմադրաւել Մաքպէթն ու Չամլէթը, որովհետեւ ա-նոնց մէջ չարը կը պատկերուի իրրեւ չար, եւ ոչ իրրեւ բարի»:

Այն օրէն, երբ Հերի Փոթըր դարձած է աչխարհի տարածքին մանուկներուն ամէնէն սիրելի տիպարը, մարդիկ սկսած են մտահոգուիլ անոր գործած ազդեցու-թեամբ:

Աւստրալիոյ մէջ քրիստոնէական եօթ-ներորդ օրուան պաշտական 60 դպրոցներ 2001-ին արգիլեցին Հերի Փոթըրի ընթեր-ցումը դասարաններու մէջ, այն մտավա-խութեամբ, թէ անոնք մանուկները կը քաչալերեն, որ վհուկարանութեամբ զը-բաղին:

Մչակութային կազմակերպութիւն մը փորձեց դանոնք արգիլել ամբողջ Ռու-սիոյ տարածքին: Ամերիկեան 13 նա-հանգներու մէջ եւս դանոնք դրադարան-ներէն հեռու պահելու փորձեր կատար-ուեցան:

Ամերիկացի դատախազ մը վերջերս մերժեց դոհացում տալ Արքանսասի մէջ դպրոցական չրջանային խորհուրդի մը կողմէ Հերի Փոթըրի դիրքերը արգիլելու պահանջին: Դատախազը մերժեց ընդու-նել, թէ անոնք կը քաչալերեն վհուկա-րանութիւնը:

Նիւ Մեքսիքոյի մէջ կրօնական խըմ-բաւորում մը Հերի Փոթըրի դիրքերու դէմ մը հրկիզեց 2001-ի Դեկտեմբերին՝ յայտարարելով, թէ Հերի ինքնին «սա-տանան» է:

Մէյնի մէջ (Միացեալ – Նահանգներ) քարոզիչ մը «Հերի Փոթըր. թը չէյմըր աֆ սիքըրթց» դիրքին հրապարակումը նչեց յատուկ հաւաքի մը ընթացքին՝ բը-դկտելով դիրքէն օրինակներ:

Հերի Փոթըրի դիրքերը ամբողջու-թեամբ հաւաքուած են Արաբական Միաց-եալ Էմիրութիւններու սեփական վար-ժարաններէն, որովհետեւ պետութիւնը յայտարարած է, թէ Փոթըրի պատմու-թիւնները կը հակասեն իսլամական ար-ժէքներուն:

Հերի Փոթըրի նորագոյն դիրքը՝ «Օր-րը աֆ Ֆինիքս» հրապարակուեցաւ Յունիս 21-ին: Անոր երրորդ հրատարա-կութիւնը արդէն իլած է չուկայ:

Գիրքին հրապարակումին առաջին օրը 5·8 միլիոն օրինակ վաճառուած է միայն Բրիտանիոյ եւ Միացեալ – Նահանգներու տարածքին: Անիկա Ֆրանսայի Պեսթ սելըրներու ցանկին դադաթը բարձրացաւ հակառակ միայն անդլերէն հրատարա-կութեան վաճառքին:

ՍՏԱՑՈՂ

ՇԻՐԱԿ

երգարան եւ երաժչտական արձագանգ

կազմեց եւ խմբագրեց
ԿԱՐԱՊԵՏ ՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ՊԷՅՐՈՒԹ

*
**

ՀԱՆԴԷՍ
թիւ 5

Թեհրան, 2003

ԳԱՏՐԱՆԿ

ԳՐԵՑ՝ ՓԱՑԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

2·

Ու անոնք, հիւանդները, որ այլեւս չէին կարող տնեցնալ ոչ մէկ ակնկալու-թիւն, կեանքի վերջալոյսին սկսան ունե-նալ յետին համեստ սպասում մը. սպա-սումը՝ իր գալուստին, ամօքումը՝ իր ներկայութեան, իր սիրած անհրաժեշտ բարիքին:

Եւ, սակայն, Շողակաթ կը չա-րունակէր իր գոյութիւնը այնպէս, ինչպէս երբեմն: Ան կը բնակէր Պէլվիլ, նոյն համեստ պանդոկներու չրջափակին մէջ: Իր մխիթարն դրացիները կը դիտէին զինք, երբ ամէն օր կ'երթար աչխատան-քի: Ղր կեանքը վերածուեր էր մեքենա-կան կարգապահութեան մը: Ոչ մէկ ա-ւելորդ չարժում կամ բառ, ոչ մէկ մտա-ծում կը փրթէր իրմէ: Իր հոգին փակ՝ աչխարհի հանդէպ, կը լրանար ներքնա-պես:

Ձղապահ, կոկիկ ու լռակեաց, իր չա-րարքութիւններու ընթացքին ոչ ոք կը խանդանէր: Ոչ մէկուն ճամբուն վրայ կ'իյնար իր չուքը: Կ'անցնէր մարդոց մէ-ջէն իբրեւ բացական: Ուրիչներ իրմով զբաղելու առիթներ չէին գտներ ինքը: Արտաքնապէս ոչինչ կը մատնէր զինքը: Բուէթ գոյութիւն մը պիտի ըսէինք: Իր առեղծուածովն փակ, իր հոգիին խորունկ տագնապներովն իսկ ուչադրութիւն չէր գրաւեր բնաւ ու կը մնար պարզ, գնա-ցառելի էակ մը իր չրջապատին հա-մար:

Ո՞վ կրնար ենթադրել թէ այդ տարե-րային, աննչան կեանքը կը ծածկէ իր ե-տին հոգեկան անհաւատալի երեւոյթ մը. թէ իր առօրեայ բոլոր սովորական չա-ժուռեւները կը ձգտին եւ կը բարձրանան, առանց յայտնի ըլլալու միխթիք յատկըչ-տակութեան մը:

Այդ խեղճուկ կինը, արդէն, գրեթէ միչտ կրած էր այդ եզական ճակատագի-րը. տեսակ մը երկուութիւն բաժնած էր զինքը: Երկու էակներ ապրեր էին իր խարխուլ կողերուն տակ, առանց փոար-մէ լուր ունենալու: Ան իր երագի պահե-րը ունէր եւ ունէր գործի պահերը, ո-րոնք անհադորդ կը մնային իրարու: Ա-նոպայ ժայռի կտոր մը ինք, ոամիկ ծա-ւալով, որ իր խորը կը թագուցանէր մանիկ մը չողարձակ տարրերէ:

Ու անդիտակցաբար անիկա կ'անցնէր կեանքի մէկ պահէն միւսը, առանց մաս-նաւոր ճիգի: Հրաչալի դիւրութեամբ ան կը յաջողէր հաչտեցնել ապրուստի մը-տոգրաստումները իր ինքնամոռաց նուի-րումներուն հետ...

3·

Հիւանդանոցի անկողնին վրայ, սակայն, Ժիզել աստիճանաբար կը նուաղէր: Շո-ղակաթ իր ամէն մէկ այցին, գոյն քիչ մը աւելի տմոյն, քիչ մը աւելի խուսափուկ կը դտնար: Անտրտունջ, մատաղ աղջիկը կը ցնդէր օր աւուր յիչատակի նման:

Շողակաթ կը նստէր մօտը, ափին մէջ տագնապելով անոր լուսեղէն, թափանցիկ մատները: Աղջիկը խօսելու կարողու-թիւն չունէր. ձայնը, բառերը, գաղա-փարները, ամէնը լուծուեր էին այդ դիւրաբեկ կուրծքին տակ: Իր յետին տեն-դը, իր մնացորդ ջերմութիւնը ամփոփած էր իր ակնարկին մէջ որ կը թառէր ու կը մնար յառած Շողակաթի աչքերուն: Այդ հայեացքներով կը հաղորդակցէին անոնք վերջու: Բոլոր չըսուած, անբա-ցատրելի դգայութիւնները կը փոխան-ցուէին իրարու ակնարկի միջոցաւ:

Մահամերձ աղջկան սնարին մօտ ամ-բողջացաւ հրաչքը. Շողակաթ տիրապե-տեր էր վերջնականապէս անոր: Իրենն էր անիկա ներկայով ու ամբողջ, ամբողջ անցեալով: Գրեթէ փիզիքական տպաւո-րութիւն մըն էր իր այս զգացումը: Շո-ղակաթ տարուած էր Ժիզելը ներդգալու իր էութեան, իր արիւնին, չիղերուն խո-րը: Ժիզել իրրեւ Արիւնէն, իրրեւ ընտ-ծին երեխան՝ որուն հաստատելը վճռացեր էր երբեմն իր մարմինին մէջ, իրրեւ մա-նուկը, զոր գրկած, վայրիացած էր քու-նի, արթնութեան, երագի պահերուն, վերջապէս այն էակը, որ իրրեւ մահն մի-սը, հոգիին մէկ պատառը կրեր էր կարօ-տով բաժանումի երկար տարիներու ըն-թացքին:

Այո՛, նախկին բոլոր տարտունները, բնահոսական ամբողջ երբեմնի զգայնու-թիւնները կու գային, կը հիւսուէին իր մտածումներուն: Ժիզելը իրրեւ Արփի – նէ, կ'արձագանդէր իր բոլոր բջիջներէն: Որքան խոր ու հեռուն կը նայէր իր մէջ, այնքան աւելի կը գտնէր զայն, կը հա – մոզուէր անոր վաղնջական ու մչտանորոգ ներկայութեան...

Այս զգայութիւնը վչտի պատճառ մը չէզաւ բնաւ Շողակաթի համար: Անիկա չանդրադարձաւ երբեք թէ, ափսոս, դա-տապարտուած էր վ տպատ կորսնցնելու դանիկա, որուն հաղիւ տիրացած լինելու հրճուանքը կ'ապրէր այդ օրերուն: Կա-րելի չէ բացատրել ներանձնական տպ-րումի այն երանդները, որոնցմէ անցաւ այդ կինը: Իր հոգին հասունցած էր ու կը չարունակէր հասունցնել բնութեան ու-ժերու տրամաբանութեամբ, ինչպէս կը հասունցնան եղանակները: Թերեւս ա-նանձնական մայրութեան մը թռիչքն էր որ կանգուն կը պահէր այդ ազատուն կինը ծիւրող աղջկան մը սնարին մօտ, թերեւս նաեւ այն տարտամ խորհուրդը թէ իր աղջկան մահէն ալ անդին, պիտի մնան դեռ անտերունչ աղջնակներ, որոնք մեռած պիտի չըլլան տակաւին:

Փետրուարը տպերատան պիչերներ բե-րաւ այդ տարին Փարիզի վրայ: Պաղ ու խոնաւ մատներով հոդմերը կը փետրը – ափին ծառերը: Երբեմն առաւօտները կը յապաղէին ծագիլ: Այն առեն, Ադամայ մութին, մրրիկը վիթխարի պար մը կը դառնար ոստանին վերեւ: Իր թաց փէչե-րը կը չառաչէին տանիքներուն ու պատե-րուն:

(Շար· 29)

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Վերափոխումն Է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։

Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐԲ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի։

Ծանօթ. – *Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18

Բ· Օր Վերափոխման
Մեռելոց Ցիշատակի Օր
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»։

*
**

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք։

*
**

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Տօն Է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ *ասանդական արարողութիւնը։*

Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ *նուիրել կը խնդրուին ուղարկել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Սրբուհի Նշանեանի մահուան առիթով։

Բժիշկ Ժանին Փափազեանէ, Տիկին Սեդա Պահարեանէ 100–ական եւրօ, Բապուճեան – Սարգիսեան ընտանիքներէ, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Փափազեանէ, Օր· Գոքըլէ, Տիկին Լըպոյէ 50ական եւրօ, Տիկին Մայտա Փափազեան 45 եւրօ, Պր· Փիէռ Պարսումեան, Տիկին Ժանին Պարսումեան 40–ական եւրօ, Տիկին Վերժին Ուզունեան, Տիկին Վէյսէքս, Տիկին Տէր–Յակաուրեան 30–ական եւրօ, Տիկին Տէքմէճօ, Պր· Կորան 20–ական եւրօ։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 եւրօ
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 եւրօ
(Օդանաւ, օդակայանի տուրբ, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մանրակրկիտ տեղեկութիւններ ստանալու համար դիմել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 *թիւին*

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— 10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN

— A partir de 12 heures :

Bar & Buffet, Spécialités arméniennes

Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : Divine Liturgie à 11h.
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«Ց Ա Ռ Ա Ջ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑՔԵՐՊ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
եւ
«ՑԱՌԱՋ - 50» 19€
(Տպակուած 50-ամեայ հատորէն)

Դիմել՝ «Ց Ա Ռ Ա Ջ» ի։
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատորը պլուխս։*

ՀՈՐԵՓՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 6
MERCREDI
6 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20·745

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.745

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 4 / 5)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՅՑԵԼԱԾ Է ԴԻԼԻՋԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔԱՏԵՂԻՆ

Դիլիջանի «Լեռնային Հայաստան» հանգստավայրին մէջ տեղի կ'ունենայ «Բագէ» երիտասարդական համահայկական հատաքը· Կիրակի, Օգոստոս 3–ին հոն այցելած է նախագահ Ռ. Քոչարեան: Ան երիտասարդ մարզիկներ պարգեւատրած է մեռալներով, անոնց հետ ընթրած: Ջեռնարկը հովանաւորած է կառավարութիւնը եւ Համահայկական երիտասարդական հիմնադրամը:

*
**

ԱԲԽԱԶԻՈՑ ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԸ Ա.ՋԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Յուլիս 30–ին Աբխազիոյ Օչամչիրի շրջանին մէջ առեւանգուած էին երեք հայեր, վրացի պարտիզանական խումբի մը կողմէ: Անոնցմէ մէկը զնդակահարուած է, իսկ միւս երկուքը ազատ արձակուած են, երեւանէն եղած հեռաձայնով մը: Հայ բժիշկ մը որ անցեալին մասնակցած է առեւանգող խումբին հրամանատարին հօրը սրտի գործողութեան, հեռաձայնած է, խնդրելով ազատ արձակել մնացեալ հայ պատանդները: Պարտիզաններու խումբին հրամանատարը բսած է որ չէին կրնար այլ ընթացք ունենալ, քան ազատ արձակել խնդրոյ առարկայ պատանդները:

*
**

ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ 23 ԵԿԵՂԵՑԻ ԿԸ ԳՈՐԾԷ

Արցախի մէջ կը գործէ 23 եկեղեցի: Եկեղեցի չունի միայն մայրաքաղաք Ստեփանակերտը որ 2 – 3 տարիէն կ'ունենայ իր տաճարը: Առաջնորդ Պարգեւ Արք· Մարտիրոսեան բսած է թէ թեմը ներկայիս տասը հոգեւորական ունի: Բոլոր շրջկեդրոնները իրենց եկեղեցին ունին· հոն ուր կար արդէն, վերանորոգուած է, հոն ուր չկար, նորը կառուցուած է: Նորեր կառուցուած են մասնաւորապէս Մարտունիի եւ Ասկերանի մէջ, վերանորոգուած են Հադրութի, Մարտակերտի եկեղեցիները:

*
**

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է Տ. ՄԱՐՈՒԹԵԱՆԻ «ՀԱՅ ԴԱՍԱԿԱՆ ՁԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐՈՒՄ» ՀԱՏՈՐԸ

Լոյս տեսած է Ճարտարապետ Տիրան Մարութեանի «Հայ դասական ճարտարապետութեան ակունքներում» ստուար հատորը, Սան Ֆրանսիսքոյէն Մխլեան ամուլին մեկենասութեամբ («Մուրնի» հրատարակութիւն): Հոն նկատի առնուած են Հայաստանի ու Վրաստանի չարք մը կարեւոր յուշարձանները. անդրադարձ կատարուած է Աւանի տաճարին վերակազմութեան փորձին, Զուարթնոցին առընչուած վիճելի հարցերուն: Առանձին ղլուխով ներկայացուած է Անիի Մայր Տաճարը: Գործը վեցերորդն է 92 տարեկան ճարտարապետին հատորնե–րուն: Տ. Մարութեան աշխատած է Ա. Թամանեանի ու Գ. Քոչարի արուեստագէտներուն մէջ: Ան կազմած է Արարատեան դպրոցի աւելի քան տասնեակ մը վիճերու վերակառուցման յատակագիծերը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԲՈՂՋ ԵՒՐՈՊԱՆ օթէլ կը տառապի եւ տեղ տեղ հեռեւանքները ծանր են: Փորթուկալ «հանրային աղէտ» հռչակուած է կառավարութեան կողմէ: Ապականութիւն, հրդեհ, զանազան անհանգստութիւններ տարածուած են ամէն կողմ: Ֆրանսա նման օթէլ չէր տեսած 1949–էն ի վեր: Օգոստոս 5–ին, Փարիզի մէջ ջերմաստիճանը 38–ի հասած էր, բայց, աւելի տաք էր Հարաւ – արեւմուտք, ուր 41 – 42 աստիճանի բարձրացած էր: Հրդեհները աղէտալի եղած են Փորթուկալ եւ Սպանիա: Ֆրանսա, համեմատաբար, աւելի լաւ կացութեան մէջ էր Օգոստոս 5–ին: Փորթուկալի վարչապետին համար անհանգստութիւն մը եւ 3000 հրշէջներ չեն յաջողիր կացութիւնը բարելաւել: Եւրոպային դուրս, աղէտը աւեր կը գործէ նաեւ Քէպէք, ուր քանի մը հազար բնակիչներ տեղափոխուած են: Կառավարութիւնը ռազմական վիճակ հռչակած է Բրիտանական – Կոլոմպիա եւ Ալպէրթա: Ցարդ 54 հազար հեկտար այրած է, նաեւ տասնեակներով բնակարաններ: Ցոյս կայ որ Օգոստոս 8–էն, օթէլը հեռվհեռ տեղի տայ:

ԻՐԱՔի ՄԷՋ, Ամերիկացիներու դէմ արարքները կը բազմանան եւ Օգոստոս 4–ին, 5 դիւնուորներ վիրաւորուած են: Ուաշինկթըն, որ պատերազմին սկիզբը ոչ ոքի պէտք ունէր եւ կ'այցելէր ատոնք, որոնք իրեն հետ համակարծիք չէին, այսօր օդնութիւն կը փնտռէ սկսելով ՄԱԿ–էն...: Ուաշինկթըն եւ Լոնտոն կ'ուզեն որ միջազգային հաւաքականութիւնն ալ կրէ իրաքեան իրենց բեռը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆի վարչապետը՝ Ասպաս Հըբաժարեցաւ Շարոնի հետ իր տեսակցութենէն, որովհետեւ այս վերջինը չի յարգեր պաղեստինցի բանտարկեալները ազատ արձակելու իր յանձնառութիւնը: Իսրայէլ կ'ուզէ 442 բանտարկեալ ազատ արձակել, մինչ նախապէս 540 էր թիւը:

ՄԱՐի ԹՐԻՆԹԻՆԵԱՆի թաղումը կը կատարուի Զորեքշաբթի, Օգոստոս 6–ին, Փարիզի Փէռ Լա Շէզի գերեզմանատունը, որմէ առաջ դերասաններ մեծարանքի հաւաքոյթ մը կազմակերպած են Փարիզի Խաուար Է Թատրոնը: Դերասանուհիին ընտանիքը որոշեց փոխել իր մեղադրանքը Պերթրան Գանթայի դէմ, այլ խօսքով ուղղակի մարդասպանութեամբ կ'ամբաստանուի եւ ոչ թէ մահուան նպատակ չունեցող հարուածներ տալով: ԵնԹաքան միշտ Վիլնիւիւսի բանտն է եւ նոր լսած է իր կենակիցին մահը ու լացեր է: պաշտպան փաստաբանը կը հերքէ որ Թմրեցուցիչի ազդեցութեան տակ եղած ըլլայ կռիւին ընթացքին:

ԱԼՍԹՈՄ (դրամատնային փուլ մը, որ չուրջ 50 հաստատութիւններ կը համալրէ) 5 միլիառ եւրոյի պարտքի տակ է եւ Պետութիւն ու դրամատուներ կը ջանան վերկել:

ՊԱՂՏԱՏ – ՅՈՐԴԱՆԱՆ ճամբուն վրայ աւազակախումբեր սարսափ կը տարածեն: Դրեթէ ամէն օր 50 աստիճանի հասնող օթէին, Օգոստոս 3–ին, բեռնատար կառք մը, որ երեք կառքեր կը փոխադրէր չէ կրցած չարունակել իր ճամբան, զինեալ խմբակի մը ապառնալիքին տակ (տես «Յառաջ», Յուլիս 16՝ Ամմանէն Պաղտատ): Խումբը ստիպած է որ իրեն ընկերանայ եւ ապ էնչ որ ունի, կառք, զրամ եւ այլն: Աւազակները ոչ մէկ քաղաքական դրդապատճառ ունին, սովորական աւազակներ են:

ԱՆԿԼԻՔԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ, առաջին անգամ ըլլալով միասեռական կրօնաւոր մը ընտրեց որպէս եպիսկոպոս Մինիպոլիս (Նիւ – Համշայր), ինչ որ անհանդիպած կը նկատուի: Ճէֆ Ռոպինսըն, 56 տարեկան, խոստովանած էր իր միասեռականութիւնը 1990–ին:

ՔՈՍՈՎՈՑի ՄԷՋ, ՄԱԿ–ի ոստիկան մը սպաննուած է: ՄԱԿ–ի առաջին պաշտօնեան է որ կը սպաննուի ալպանական մեծամասնութիւն ունեցող սերբ պատուին մէջ:

ԱՄՆ-ՈՒ ԳՈՆԿրԷՍԷՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԳԱՐԱՑԻ ՈՒՐԱՑՈՒԹԻՒՄԻՆ ԴԷՄ

ԱՄՆ–ու Գոնկրէսէն Հայաստանի խումբին նախագահներէն Ֆ. Փալոն Յուլիս 28–ին նամակով մը դիմած է Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանին, մտահոգութիւն յայտնելով երկրին կրթական նախարարութեան Հայերու ցեղասպանութեան առընչուած ծանօթ որոշումին մասին: Ըսած է թէ ցեղասպանութեան հերքումի քաղաքականութեան մէջ ամէն տարիքի աշակերտները ներքաշելու այդ ընթացքը հակասական է Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու բնականոնացումի հետամուտ Թուրք կառավարութեան համար: Փալոն ցաւ յայտնած է նաեւ ցեղասպանութեան մասին իր հարցումին պատճառով հետապնդումի ենթարկուած քէվիսցի ուսուցչուհիին զոհ վերաբերումին համար:

Թրքական դեսպանատունը Թուրք կառավարութեան ընթացքը պաշտպանող նամակով մը պատասխանած է Ֆ. Փալընի: Գրած է թէ կրթական նախարարութեան որոշումը արդիւնք էր աշակերտները իրենց հարազատ պատմութեան տեղեակ դարձնելու նպատակին. այդ առիթով ալ կրկնած է թէ ցեղասպանութեան այս պարագան ո՛չ պատմականօրէն, ո՛չ օրէնքի առումով հաստատուած է: Նամակը ակնարկութիւն ալ ըրած է Հայաստանի հետ հաչուութեան Անգարայի ջանքին, փաթեթով թէ այդ ուղղութեամբ երկխօսութիւն կը տարուի թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Սփիւռքին հետ, որպէսզի երկու կողմէն ընդունելի ճամբայ մը գտնուի, ներկայի կացութեան որպէս ելք:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ «ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ»

Լրատուականները հաղորդեցին թէ Օգոստոս 4–ին Ադրբեջանի խորհրդարանին ոչնչումով վարչապետ նշանակուած էր նախագահ Հ. Ալիեւի զաւակը Իլհամ: Ծանօթ է որ նախագահը առողջական բաւական լուրջ հարցերով չուրջ ամիսէ մը ի վեր զարմանումի տակ կը պահէ Անդարայի պետնուերական հիւանդանոցը:

Հետաքրքրական են այն պարագաները որոնցմով կատարուած է Ի. Ալիեւի նշանակումը: Նշանակումի առաջարկը յղուած է ինքը՝ նախագահ Ալիեւ, Օգոստոս 2–ին: Խորհրդարանը որ 124 երեսփոխան ունի, բացի ընդդիմադիրներէն, գրեթէ միաձայնութեամբ թեր քուէարկած է առաջարկին· մասնակցող 102 երեսփոխաններէն միայն մէկը ձեռնպահ մնացած է: Ընդդիմադիրները պնդած է թէ կեղծ է նախագահին անունով հատած առաջարկը, քանի որ Ալիեւ արդէն մահացած է: Քուէարկութեան արդիւնքը նախագահ Ալիեւի կողմէ վաւերացուելէ ետք որդին պիտի կարենայ կերպարկել նոր պաշտօնը:

Ի. Ալիեւի վարչապետութիւնը հօր եւ որդիի յաջորդութիւնը ապահոված կը նկատուի: Երկիրը Հոկտեմբեր 15–ին նախագահական ընտրութիւն պիտի կատարէ եւ Ի. Ալիեւ արդէն թեկնածու ներկայացած էր: Նկատի առած հօրը առողջական լուրջ վիճակը, հաւանական կը նկատուի որ ան առանձինէ նաեւ միջանկեալ շրջանի մը նախագահութեան պաշտօնը: Ադրբեջանական օրէնքը կը նախատեսէ որ վարչապետը առանձինէ նախագահութեան պաշտօնը, նախագահին մահուան, կամ պաշտօնավարութեան անկարելիութեան պարագային:

Ի. Ալիեւ ծնած է 1961–ին: Մոսկուայի մէջ միջազգային յարաբերութիւններ ուսանած է, 1991 – 1994 Մոսկուայի եւ Պոլսոյ մէջ դիւանագիտական պաշտօններ վարած: 1994–ին քարիւղի պետական ՍՈՒՕԱՐ ընկերութեան փոխ – նախագահ կարգուած է, յաջորդ տարին ալ երեսփոխան ընտրուած: Ան փոխ – նախագահն է նաեւ Նոր Ադրբեջան կուսակցութեան որ ներկայի իշխանութեան տէր կուսակցութիւնն է:

Ալիեւի յաջորդութիւնը մեծ հետաքրքրութեան նիւթ է թէ՛ արեւմուտքի շրջանակներուն, թէ՛ Մոսկուայի, թէ Անդարայի համար: Ընդհանուր համոզումը այն է որ յեռալիւեանի շրջանին դլխաւոր որոշիչը կասպեան քարիւղն է: Կ'ըսուի թէ յաջորդ նախագահը պէտք է Ուաշինկթընի հաւանութեան արժանացած մէկը ըլլայ: Այդ առումով Ի. Ալիեւ լաւ դիրքի վրայ չէ, քանի որ ան հօր անունին կապուած կաշառակերութեան, ապօրինութեան պնդումներու վրդովում կը պատճառէ Ուաշինկթընի: Իսկ Մոսկուայի մօտիկ թեկնածուի մը նախագահ ընտրութեան, հեռանկարը մեծ ապահս կը մտահոգէ թէ՛ Արեւմուտքը, թէ՛ Անդարան:

*
**

«Ֆիկարօ» (Օգոստոս 5) բաւական լայն տեղ տրամադրած է Ալիեւի յաջորդութեան եւ տղուն նշանակումին որպէս վարչապետ, մինչ կարգ մը դէկոյցներ կը ջանան վստահեցնել որ Ալիեւ, վ մօտ, կը վերադառնայ Անդարայէն: Շաւերու համար թէեւ, եթէ մեռած չէ, մահերձ է: Ընդդիմութեան համար, Իլհամի նշանակումը կը ձգտի պաշտպանելու Ալիեւի խմբակին չահերը: Թերթին յօդուածագիրը՝ Լօռ Մանտրվիլ, դիտել կուտայ որ դրացի Հայաստանի եւ Վրաստանի մէջ ալ, ուր կը տիրապետեն զօրաւոր անձեր, լուսանցքի մէջ ձգած են իրենց հաւանական մրցակիցները: Առանձին յօդուածով մըն ալ կը ներկայացուի Ալիեւը, որ դժուար է մեռած երեւակրել:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԻՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Մտքի ազատութիւնը բիչ մը աւելի պաշտելու է, վասնզի եթէ դուք համոզումի մը տէր էք, ձեր հակառակորդը համոզումէ զուրկ չէ, եւ համոզում մը որ ուրիշին համոզումը կը ճեղէ, բռնութիւն կ'անուանուի:

Միտք եւ ազատութիւն, ուրկէ միայն կը բխին Եւրոպայի ամէն տեսակի փառքն ու հարստութիւնը: Դուք ազատ էք ծառայելու, ինչպէս եւ ես ազատ էի, ազատ եմ, եւ պիտի ազատ մնամ չծառայելու:

Ստեփան ՈՍԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՓՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ, ՈՐ «ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԴԷՄ ՈԽՏԵԱԼ ԹՇՆԱՄՈՒԹԻՒՆ Է»

Սովետահայ գործչ կամ անշնորհք գրականութեան մասին չքանչանակիր, բայց հզօր տաղանդ ունեցող Նայիրի Զարեանի յօդուածը «Նայիրի» պարբերականի մէջ տպագրուեց անթաքոյց նպատակով:

Այդ նպատակը Յակոբ Օշականին պաշտպանելն էր այն հալածանքէից, որ սանձաղերծուած էր ոչ միայն նրա գործակից վաստակի, ոչ միայն ուսուցչական գործունէութեան, այլեւ նրա անձի դէմ:

«Ճոյս եւ Ցուսախարութիւն» խորհրդածութիւնների մէջ («Ծառայ», 2003 Յուլիս 2 – 5) անդրադարձել եմ սովետահայ գործչ գրականութեանը եւ նրա բարոյական գոհերը դարձած Յակոբ Օշականի եւ Նայիրի Զարեանի ճակատագրերին:

Երկուսին էլ մինչեւ մահ հալածեցին սովետական «հայրենասէրները», որոնք հայ գրականութեան խոշոր այդ դէմքերին պատրաստ էին նաեւ ֆիզիքապէս ոչնչացնել: Օշականի եւ Զարեանի ներկայութեամբ իրենց սոսկալի նեղուած էին զդում արտերկրի եւ Հայաստանի գրամոլները, որոնք «գրող», «գրագէտ» կամ «մտաւորական» ներկայանալու յատկանութիւն ունէին:

Սովետահայ գործ ու անարուեստ գրականութեան մասին Յակոբ Օշականի յօդուածը գարձաւ յարմար մի առիթ, որպէսզի նրա դէմ հոգի ելնի արտերկրի «երիտասարդ» միջակութիւնը եւ թիրախ դարձնի գրողի 60–ամեայ յոբելեանը:

Ամէն ոք, ով մէջտեղ էր գալիս Յակոբ Օշականի դէմ ելնելով՝ ջանում էր վարկաբեկել կամ արհամարհել, նոյնիսկ ընդհանրապէս ժխտել նրա վաստակը («Հայ քերթողները թերեւս լուր իսկ չունին Օշականի գոյութենէն, բան մը արտադրած չըլլալուն համար»): Արդէն փաթացրած լինելով ստալինեան մաքրագործումների բառերը՝ նոյնութեամբ գործածում էին Յակոբ Օշականի դէմ («Օշական հայ ժողովուրդին ուխտեալ թշնամին է»):

Զարախօսները նաեւ բացայայտում էին իրենք իրենց, անուղղակի խոստովանելով, թէ ինչո՛ւ են կրճատացող աստմնեբով պաշտպանում սովետահայ մի գրականութիւն, որ չունի գեղագիտական որեւէ արժէք եւ ինչո՛ւ են իրենց վոհմակով յարձակուել մի Գրողի վրայ, որ հայ գրականութեան փառքն է: «Հայ քերթողները Օշականին ներբողներ չհիւսեցին», «Հայաստանի գրականութիւնը Օշականին տեղ չէ տուած» – այսպէս էին նրանք «բացատրում» Յակոբ Օշականի գրական – գեղագիտական հաւատամքի արտայայտութիւնը: Եւ այս «բացատրութեան» տակ թաքնուած էր մի տըխուր իրողութիւն: Գրամոլների վոհմակը Յակոբ Օշականին գոհաբերելու դնով ներկայանում էր որպէս «սովետական գրականութեան» գնահատող – պաշտպան եւ, բնական է, այն ակնկալութեամբ, թէ բոլշեւիկեան Հայաստանի մէջ իրենց այդ ծառայութեան դիմաց պէտք է «ներբող – ներ հիւսեն» եւ «գրականութեան մէջ իրենց էլ տեղ տան»:

Բայց այդ ի՞նչ «որդիական անհուն սէր» էր սովետահայ գրականութիւնը: Եւ ինչո՞ւ սովետահայ գրականութեան քննադատութիւնը պէտք է դիտուէր որպէս հայ ժողովրդի դէմ «ուխտեալ թշնամութիւնը»: Ինչո՞ւ այդ քննադատութիւնը «սովետահայ գրականութեան դէմ անասնական ոխ ունենալու» հետեւանք պէտք է համարուէր: Այս ի՞նչ անհեթեթութիւն էր...

Այս անհեթեթութիւնը ծնունդ էր առել սովետախտով տառապողների բորբոքած ուղեղների մէջ: Քանի որ գրականութիւնը կոչւում էր «սովետական», ուստի ամենայն սովետականի նորընծայ Յառաջդիմները ճապուկ սովետներ էին պարծել: Սովետական մտաւորականի առաջին աստիճանը սկսում էր «սովետական» եզրից: Եթէ «սովետական» ածականով պաճուճուած որեւէ առարկայի կամ երեւոյթի դէմ արտայայտուած կարծիք կայ, ուրեմն, ամէնից առաջ «իր խորքին մէջ սովետական Հայաստանի» դէմ է: Սովետական մտաւորականի երկրորդ եւ նոյնիսկ երրորդ աստիճանը չարունակում է մնալ «խորքը»: Այդ «խորքը» նոյնպէս հիւանդ ուղեղի արդասիք է: Այսպէս՝ «սովետական գրականութեան դէմ արտայայտութիւնները իրենց խորքին մէջ կը պահեն սովետական Հայաստանի եւ հետեւաբար հոն գտնուող եւ անոր անմիջական հովանին վայելող Էջմիածնի Մայր Աթոռին հանդէպ ժըխտական կեցուածք մը»: Ապա յաջորդ «խորհրդաստ» եզրակացութիւնը՝ «այս արտայայտութիւններուն ետին մենք կը տեսնենք Հայրենիքի վարիչներուն նկատմամբ խռովարարական թէեւ անզօր թայց եւ ցածոզի միտում մը»: Եւ անմիջապէս մի նոր «խորութիւն», որ ճապաղ ու մակերեսային մտքի արդասիքն է: «այդ արտայայտութիւններու ետին մենք կը տեսնենք Ներքաղթի դէմ անվստահութիւն յառաջացնելու եւ ժողովուրդին միտքը պղտորելու անորակելի եւ դատապարտելի ճիգ մը»: Եւ վերջապէս մահապատիժի դատավճիռ «այդպան ձեւերով քանընդհինդ տարիներէ ի վեր չարունակուող նմանօրինակ եզրյթները պիտի կոչէինք ազգադաւութիւն»:

Հայաստանի մէջ նոյն խմաստով գործածւում է «դաւաճանութիւն» բառերը:

Առանձին մի բացայայտումի աղերս ունի, թէ՝ ի՞նչ էր սովետական Հայաստանը, ի՞նչ էր Էջմիածնի Մայր Աթոռը, որտեղ ութ տարի առաջ իշխանութիւնները խեղդամահ էին արել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ի՞նչ էին Հայրենիքի վարիչները՝ Հայե՞ր, թէ բոլշեւիկեան ապազգային սատրապներ, եւ ի՞նչ չարիք էր տասնեակ հազարաւոր հայ ընտանիքների համար ներքաղթը, որի նպատակը արտասահմանի հայ համայնքները քայքայելն ու քաղաքական քարոզչութիւնն էր՝ խաբուած մարդկանց ողբերգութեան գնով:

... Հայ գրականութեան եւ մշակոյթի ճշմարիտ ու անվերապահ գործիչին բարոյապէս սպանելու համար «Միացման», «Նոր Ուղի», «Կայծ», «Առաւօտ», «Զարթօնք», «Ժողովուրդի Ձայն» եւ «Արարատ» պարբերականները եւ սրանց չուրջ խմբուած հացկատակները «իրենց ծամուտ բարքով», կ'ատէր Միքայէլ Նալբանդեանը, հլու – հնազանդ ծառայութեան էին անցնում եւ հաւատարմութիւն էին ապացուցում... Ո՞ւմ:

Վերը թուարկուած կեղծիքների չարանի՞ն:

Մոսկուայի բոլշեւիկների՞ն:

Ի՞նչ էին նրանք ակնկալում այդ ամօթալի ծառայամտութեան դիմաց:

Ակնկալում էին «Հայաստանեան ներքողներ»:

Նաեւ «գրող», «գրագէտ» կամ «մտաւորական» համարուելու ճիգեր էին դրանք՝ «հայ գրականութեան մէջ տեղ ունենալու ակնկալութեամբ»:

Ե՛ւ ունեցան, Ե՛ւ տուցան: Ստացան ներքողներ, նոյնիսկ՝ չքանչաններ եւ հաստատուն «տեղ» մի վերացական «ըսփիւռք»ի նոյնքան վերացական «սփիւռքահայ գրականութեան» մէջ:

Յակոբ Օշականի եւ նրա նման «ազգադաւ եւ ուխտեալ թշնամիների» հաշւին:

Միքայէլ Նալբանդեանը այս գեհենքարշ անցուդարձից չատ առաջ, դեռեւս 19–րդ դարի կէսերին զգուշացրել էր. «Ուր չկայ մտքի ու բանականութեան ազատութիւն, այնտեղ կայ հոգու ստրկութիւն, իսկ ուր ստրկութիւն, այնտեղ չկայ կեանք»: Ու սովորեցնում էր, թէ գրական քննադատութիւնը. «Մի չափ է, մի նշանացոյց է, մի այնպիսի կշիռ, որով իսկ եւ իսկ հասկացւում է որ եւ իցէ ազգի լուսաւորութեան աստիճանը»:

Յակոբ Օշականի անձի, գրականութեան եւ մանաւանդ գրական քննադատութեան նկատմամբ ծաւալած յարձակումը, ինչ խօսք, բացայայտում է Հայի լուսաւորութեան աստիճանը ... Ո՛չ, պարզապէս խաւարամտութիւնը եւ ազգային արժէքները գնահատելու եւ ազգային արժէքները գնահատելու ելածների հոգեվարքը:

ՀԱԼԱԾԱՆՔԻ ԱԼԻՔԸ ՀԱՍՆՈՒՄ Է ՓԱՐԻԶԱՀԱՑ ԱՆԱՊԱՏ

Մերձաւոր _ Արեւելքի, մանաւանդ Հալէպի եւ Պէյրութի մէջ խմորուող ազատական հայրենասիրութիւնը ինքնաբուխ եւ պերատառ արտայայտելու գայթակղութիւնը բաւականին մեծ էր: Սովետապէր «հայրենասէրների» հալածանքի ալիքը Յակոբ Օշականի դէմ, որ յանդգնել էր գրականութիւնն չհամարել սովետահայ գործչ գրականութիւնը, հասաւ մինչեւ Ֆրանսա, Փարիզ, որտեղ կարմիր «առաջադիմականների» եւրոպական չըլանի «իշամեղուի բոյնն» էր:

Քամահելի ու չարամիտ գործողութիւններ կատարելու համար միշտ պատրաստ «հայրենասիրական» ուժերը մի նոր թափ հաղորդեցին Յակոբ Օշականի յոբելենական հանդիսութիւնը տապալելու գործին, քանի որ «Հայ Գրողների ընկերակցութիւն»ը եւս որոշել էր 1946–ի աշնանը նշել գրողի յոբելեանը:

Հալածանքի «հայրենասիրական» տըրամաբանութիւնը բացայայտելու համար անհրաժեշտ է վերյիշել վրդովարձութիւնների ընթացքը ամբողջական համապատկերով:

*«Նայիրի» պարբերաթերթը տպագրել էր Յակոբ Օշականի յօդուածը սովետահայ գրականութեան մասին: Պատահականն էր արդեօք այդ հրապարակումը: Ի հարկէ՝ ոչ: Առիթը Սովետահայ գրողների միութեան երկրորդ համագումարն էր, որ թացուելու էր Երեւանի մէջ, Սեպտեմբեր 27–ին: Այդ համագումարին չէին մասնակցելու դեռեւս 1934–ի առաջին համագումարին ընտրուած վարչութեան անդամներ Եղիշէ Չարենցը, Ակսել Բակունցը, Վահրամ Ալազանը, Գուրգէն Մահարին, Դրաստամատ Տէր _ Սիմոնեանը, Ազատ Վշտունին, ինչպէս նաեւ գրողների միութեան անդամներ, որոնք ենթարկուելով ամլանալու եւ չորանալու էր հայ գրականութիւնն ու արուեստը: Ես դեռ կ'անդրադառնամ սովետական գրականութեան հիմունքներին, եւ հիմա բաւարարուենք միայն նշելով, որ պատմական անցեալին վերաբերող բանաձեւը ամէնից առաջ նշանակում է, թէ սովետական մարդուն ընդհանրապէս եւ անոյա գրահավիժում մըն ալ ճանչնար, «Նայիրի» ամսաթերթին մէջ հրապարակուած իր ակնարհամբաւ հատուածով: Ու մեղմ պիտի պարտադրէր դառն ու տրտում հիասթափութիւնը՝ վկայելու թէ յոբելեար գրադէտը, Յակոբ Օշականը՝ գրաղատական տարազի թափանցիկ ծպտումին տակ՝ քէնոտ, անկապակից ու չարամիտ բամբասանքներու կ'ըլլայ անձնատուր: Քննադատութեան արուեստի այդպիսի բիրա եղծանում մը, եւ այդքան ունայնաձ չհամարձակ մը անթոյլատրելի էր նոյնիսկ անսիրտ վարձկանի մը... Ինչ կրնայ ուրանալ խորհրդահայ գրականութիւնը... Այդպիսի ապերասան վարմունք մը մեկ բան կը փաստէ, թէ Օշական բոլորովին կորնսուցեր է գրադատի ամէն իրաւունք եւ հեղինակութիւն»:

Այս տողերը գրել է Ա. Անդրէասեանը, որ դեռ այն հեռաւոր ժամանակներից, լուսի վայելում էր եւ պետականօրէն ներկայանում էր որպէս «սփիւռքահայ տաղանդաւոր արձակագիրը»:

1946 Թուականի Սեպտեմբեր 27–ին բացուեց Հայաստանի Սովետական գրողների երկրորդ համագումարը, որուն եւ արտասահմանի հայ գրականութիւնը տրտհելու, մասնատելու առաջին պաշտօնական քայլը կատարուեց: Եւ ոչ թէ յորեանն էին թեւից զատում, այլ կամրած թեւը «առաջադիմական հայ գրականութիւն» յայտարարելով՝ մերժում էին հոգեւոր ընտիր հայցահատիկը:

«Արտասահմանեան ժամանակավրց հայ գրականութեան մասին» զեկուցումի մէջ մասնաւորապէս ասուած էր. «Անհրաժեշտ է նշել ,որ յատկապէս պատմական թեմայով գրուած գեղարուեստական երկերում շատ աւելի ցայտուն կերպով են արտայայտուել նացիոնալիստական գաղափարախօսութիւնը եւ բուրժուական ռեակցիոն պատմագրութեան արատաւոր ըմբռնումները: Աղգայնական գրողները (Շանթ, Ահարոնեան, Օշական, Համաստեղ) իդեալականացնում են պատմական անցեալը, այն դարձնում մարդկային գոյութեան բացարձակ չափանիշ՝ ժխտելով ապագայի որեւէ հեռանկար»:

Այսպիսով, 1945–ից ի վեր համագումարը նախապատրաստելու ժրաջան գործունէութիւնից յետոյ, որպիսին ծաւալել էին նաեւ արտասահմանի «Հայրենասէր» շրջանակի մէջ, տրուել էր նաեւ ազդանշանը:

Այդ ազդանշանին անսալով՝ «Հայ Գրողներու ընկերակցութիւնը» վճռում է սուսիկ _ փուսիկ գանց առնել իր վախ երբեմնի որոշումը Յակոբ Օշականի յոբելեանը նշելու մասին:

Սուսիկ _ փուսիկ գանց առնել չի յաջողում, որովհետեւ 1946–ի Հոկտեմբեր 5–ին, այսինքն Հայաստանի Սովետական Գրողների համագումարի աշխատանքների աւարտից մի քանի օր անց, աղմուկ է բարձրացնում «Ցառագ» օրաթերթը:

«ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՀԱՑ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿ. ՎԱՐԶՈԽԵԱՆ

Ամիներ առաջ, ձեր ընկերակցութիւնը որոշած է տօնել Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ գրական գործունէութեան քառասնամեակը, այս տարի աշնան, մինչեւյն ատեն ստանձնելով հեղինակին գործերէն մէկուն հրատարակութիւնը:

Աչեան կէսը կը բոլորենք արդէն, բայց ոչ մէկ ձայն: Ոչ խօսք մը սրտի եւ թուականի մասին:

Կարելի՞ է իմանալ այս երկարատեւ լռութեան պատճառը:

Ստիպուած ենք հրապարակաւ ուղղել հարցումը, որպէսզի բարեհաճիք հրապարակաւ եւ պաշտօնապէս փարատել զանազան թիւրիմացութիւնները»:

Կասկած չկայ, որ ազգային հոգեւոր մշակոյթի նոյնքան նուիրեալ պահապան Շահան Մխիթարեանը ծանօթանալով համագումարի նիւթին, անմիջապէս կհասկնայ, որ «պատմական անցեալը մարդկային գոյութեան բացարձակ չափանիշ» համարող ու «ապագայի որեւէ հեռանկար ժխտող» եւ այս «մեղքերի» վրայ հէնց «նացիոնալիստ» յայտարարուած Յակոբ Օշականի նկատմամբ կիրառուել են պատժիչ միջոցներ նաեւ Փարիզի մէջ:

Ի դէպ, վերը յիշուած սովետական գրաքննադատութեան բանաձեւերը հերձելիս՝ բացայայտում են այն հիմնական պահանջները, որոնց ենթարկուելով ամլանալու եւ չորանալու էր հայ գրականութիւնն ու արուեստը: Ես դեռ կ'անդրադառնամ սովետական գրականութեան հիմունքներին, եւ հիմա բաւարարուենք միայն նշելով, որ պատմական անցեալին վերաբերող բանաձեւը ամէնից առաջ նշանակում է, թէ սովետական մարդուն ընդհանրապէս

ՄՏԱՑՈՂԻՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ «ԽԱՉԵՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ» ԿԵԴՐՈՆԻ ՄԱՍԻՆ

Եթէ պատասխանենք «ի՞նչ», «ե՞րբ», «ո՞ւր», «ինչո՞ւ», «ինչպէ՞ս» եւ նման մէկ երկու այլ հարցումներու, կրնանք խիտ, բայց ամբողջական գաղափար մը կազմել տալ «Խաչեր Գալուստեան» Մանկավարժական Կազմաւորումի Կեդրոնին մասին:

Ինչպէս անունը կը յուշէ, կրթական օճախ մըն է ան, որ կը գործէ մանկավարժներու կազմաւորումով: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը ուսումնական 2 հիմնարկ ունի. «Զարեհեան» դպրեվանքը, որ կրօնականները կը պատրաստէ, եւ «Խաչեր Գալուստեան» կեդրոնը, որ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներու կազմաւորումին կը նպաստէ:

Կեդրոնը կը գտնուի Անթիլիասի Մայրավանքին մէջ, ուսանողներ կ'ընդունի Լիբանանէն եւ այլ երկիրներէ եւ մանկավարժական օժանդակութիւն կը տրամադրէ Լիբանանի եւ այլ երկիրներու հայկական վարժարաններուն: Ան ճանչցուած է Լիբանանեան պետութեան կողմէ ու կը պատրաստէ BT–ի եւ TS–ի պաշտօնական քննութիւններուն: Ցաւելեալ կ'ուսանդ հայկական պարտադիր նիւթեր, հայերէնի բարելաւում, ինչպէս նաեւ հայերէնի, Հայոց պատմութեան եւ կրօնքի դասաւանդումի կերպ, BT–ն երկրորդական մակարդակի վկայական է, TS–ը՝ համալսարանական:

«Խաչեր Գալուստեան»ը տասնըվեց տարեկան է: Հիմնուած է 1986–ին երջանկայիշատակ Գարեգին Սարգիսեան Կաթողիկոսին կողմէ, մանկավարժ Խաչեր Գալուստեանի ընտանիքին տրամադրած հմնադրամով եւ սկսած է գործել 1987–ի աշնան: Այս 16 տարիներու ընթացքին կեդրոնը տուած է աւելի քան 90 ասպետականներ, որոնց մէկ երրորդը, վերջին տարիներուն, ներկայացած է նաեւ պետական քննութեան եւ ստացած՝ համապատասխան վկայական: Առաջին տարին ունեցած է տասնեակ մը ուսանողներ, 2001 – 2002 տարեշրջանին՝ 33, անցնող տարեշրջանին՝ 22: Մէկ շրջանաւարտ ունեցած է միայն, միւսները բոլոր շրջանաւարտուհիներ են: Այս ուսանողութեան նախնական մեծամասնութիւնը Լիբանանէն է, բայց մնայուն ուսանողուհիներ եկած են նաեւ Հայաստանէն ու Սուրիայէն եւ խոստացած դասընթացքի հետեւողներ՝ Պարսկաստանէն:

Կեդրոնը իր ներկայ բնոյթն ու կառոյցը ստացած է տարիներու հոլովոյթով: Սկիզբը զուտ հայկական մտահոգութիւններ ունեցող հաստատութիւն մը եղած է երկամեայ ընթացքով եւ նախ 10, ապա 12 դասանիւթով: Ցետոյ վերածուած է երկրաժին հիմնարկի, իւրաքանչիւրը ե–րեք տարուան ընթացքով ու աւելի քան քսան դասանիւթով: Տնտեսական դրութիւնն ալ հոլովոյթի ենթարկուած է. սկիզբը ուսումը ոչ միայն ձրի եղած է, այլեւ նախաթոշակ մը ապահովուած՝ ուսանողին: Երկրորդ հանգրուանի մը ձրի եղած է պարզապէս, յետոյ ալ՝ վճարովի: Այն իրավայատկութեամբ սակայն, որ ուսանողները երեք անգամ նըւազ կը վճարեն նման այլ հաստատութիւններու ուսանողութենէն: Ներկայիս կեդրոնի պիւտճէն կը հաւասարակշռուի կաթողիկոսարանի «Խաչեր Գալուստեան» եւ «Մանկավարժական» հիմնադրամներու տոկոսներով, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան օժանդակութեամբ եւ ուսանողական վճարումներով: Իւրաքանչիւր չուրջ մէկ երրորդը:

«Խաչեր Գալուստեան»ը կը վայելէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հովանաւորութիւնը եւ կը ղեկավարուի «Հիմնադրամի Յանձնախումբ»ի մը կողմէ, որ խնամակալութեան դեր կը կատարէ: Աբեմ Ա. Վեհափառ Մօտէն կը հետեւի աշխատանքին ու կը քաջալերէ անոր տեղական թէ արտասահմանեան գործունէութիւնը:

Արտասահմանեան առաքելութիւններ կատարուած են Հալէպ (բազմիցս), Քամիշլի, Թեհրան, Մոնրէալ, Թորոնթօ, Մարսէյլ, Ամիէնք: Ցառաջիկայ Օգոստոսին նման աշխատանք պիտի կատարուի Պոլիս եւ Սեպտեմբերի սկիզբը՝ դարձեալ Մարսէյլ: Գալ տարի պիտի դրուին նաեւ խոստացած դասընթացքի ծրագիրները՝ Լիբանանի մէջ իրագործելի թէ՛ արտասահմանի:

«Խաչեր Գալուստեան» կեդրոնը ունեցած է նաեւ հրատարակչական գործունէութիւն, պատրաստուած են հայերէնի եւ Հայոց պատմութեան դասաւանդումի կերպի ձեռնարկներ, ինչպէս նաեւ երեխայական, մանկական եւ պատանեկան գրականութեան պատկանող գիրքեր, աւելի քան քսան անուն: Անոնց մէջ մասնաւոր տեղ կը գրաւեն Փաւստոս Բուզանդի եւ Մովսէս Խորենացիի պատմութիւններէն առնուած յատուկ գրուածներ, ինչպէս նաեւ Սասնայ Ծռեր, դիւցազնավէպի բովանդակութիւնը՝ խոստացած ու պարզացուած պատումով: Այս վերջին գործի ուժի հատորիկները նկարազարդուած են Անդրանիկ Կիլիկեանի կողմէ:

Այս յօդուածը խիտ պատկերացում մը կու տայ «Խաչեր Գալուստեան» Մանկավարժական Կազմաւորումի Կեդրոնի տասնվեցամեայ գործունէութեան մասին, ընդհանուր նկարագրումի մը ծիրին մէջ: Աւելի ամբողջական կարծիք մը կազմելու համար կարելի է դիմել՝

cathcil@cathcil.org

Գ. ՇԱՀԻՆԵԱՆ
Վարիչ «Խ. Գալուստեան»
Կեդրոնի

2003, Յուլիս 29

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՄԱՀԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՐՁՐ Է

Հաստատումը ըրած է Համաշխարհային մանուկներու հիմնարկը – ԻՒՆԻՍԵՖ – որ շրջանի ութ երկիրներուն մէջ տապնապի մը ահազանգը կը հնչեցնէ: Գործադիր տնօրէնուհին ըսած է թէ իրենց պլպտումներուն արդիւնքը ցոյց տուած է թէ կացութիւնը չատ աւելի ծանրակշիռ է, քան՝ ինչ որ պաշտօնական վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան: Խընդրոյ առարկայ ութ երկիրներն են. Հայաստանը, Ադրբեջանը, Վրաստանը, Ղազախստանը, Կիրղիզստանը, Տաճիկստանը, Թիւրքմէնստանը եւ Ուզբեկստանը:

Երախաներու մահացութեան գլխաւոր պատճառներն են ծայրայեղ թշուառութիւնը (Ադրբեջանի, Վրաստանի, Կիրղզստանի, Տաճիկստանի մէջ բնակչութեան աւելի քան 50%), քաղաքացիական պատերազմները, խորհրդային կարգերու փլուզումէն ետք անկազմակերպ մնացած առողջապահական համակարգերը, փոխանցիկ հիւանդութիւնները, սիտան, տունը կատարուած ծննդաբերութիւններու մեծցող համեմատութիւնը, եւ այլն:

Բազմաթիւ պետութիւններ հարկ եղած ուշադրութիւնը չեն ընծայեր հարցին: Ձեն արձանագրուիր բոլոր նորածինները: Վրաստանի մէջ պատկան իշխանութիւնները չեն գիտեր թէ հանրապետութիւններու մէջ քանի երախայ պատըսպարուած է: Նորածիններու արձանագրութեան համար պահանջուած դուռմարը եւ ժամանակը չունին ընտանիքները եւ չատ ալ հոգ չեն ըներ այդ մասին: Այնքան որ Ղազախստանի կառավարութիւնը յայտարարած է թէ 5,80 տոլար պիտի տայ պաշտօնապէս յայտարարուած ամէն մէկ նորածինի համար: Կը նշուի թէ Ադրբեջանի մէջ նորածիններու մահացութիւնը հազարին 74 է, ինչ որ պաշտօնապէս յայտարարուածին քառապատիկն է: Նոյն երկրին համար ըսուած է նաեւ թէ օրէ օր կ'աւելնայ ընկերային անհաւասարութիւնը:

Մահմետական երկիրներուն մէջ կարեւոր դեր կը խաղայ աւանդութեան բեռը. ըսուածին յաւպոյն օրինակ կը տրուի Տաճիկստանը: Հոն, խորհրդային շրջանէն ետք առողջապահական համակարգը քայքայուած է եւ ոչինչով փոխարինուած: Ծննդաբերութիւնները կարեւոր համեմատութեամբ տունը կը կատարուին, առողջապահական պայմաններու չգոյութեան մէջ: Կիներ իրենց առաջին զաւակը կ'ունենան 15 – 16 տարեկանին, յաճախ իրենց ուտումը աւարտելէ առաջ, եւ առողջական պիտեւիքներու յաճախ անտեղեակ: Աղքատութիւնը արդելք կ'ըլլայ դեղ, դարման ունենալու եւ կը պակսեցնէ նորածիններու ապրելու հաւանականութիւնը: Կայ հարցին ընկերային երեսակն ալ. կրնայ չարիքը մասամբ դարմանուիլ, եթէ կիները նուազագոյն չափով տեղեակ ըլլան որոշ դիտելիքներ ունենալու: Սակայն, խնդրոյ առարկայ ընկերութիւններուն մէջ ամէն իրաւունքէ զրկուած են անոնք:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՓԱԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

3.

Արթուն սպասող հիւանդները լուսամուտներէն դուրս կը կարծէին նշմարել ուրուականի մը ստուերը, որ կը չանար ներս սպրդիլ ու մարել սեղաններու վրայ առկայծող մոմերու բոցը: Առտուն կանուխ դուրս ելլող անցորդներ՝ ուղեկորոյս ճամբորդներու երեւոյթը ունէին:

4.

Մարտի առաջին չաթթուն – Զորեքշաբթի իրիկուն մըն էր – Շողակաթ գործէն վերադարձաւ, երկու նամակ առացաւ պանդոկի դռնապանէն, ուղղուած իր հասցէին:

Սանդուխին ստորոտը, չնչահեղձ, ըստիպուեցաւ կանգ առնել: Երկու տիտղոսաւոր պահարաններ էին: Կրցաւ կարդալ մէկը. Ժան Կուժօնի Հայոց եկեղեցիին կու գար մէկը: Միւսը Ֆրանսերէնն էր. սոփուեցաւ դռնապան կնոջ օգնութեան դիմել...

Այս վերջինը թռուցիկ ակնարկ մը ձգելէ վերջ, կցկտուր հակցուց իրեն բովանդակութիւնը:

– Հիւանդանոցը ... բարեկամուհի մը ունիք եղեր... երիտասարդ աղջիկ մը... Ժիզել... չատ հիւանդ... վիճակը ծանրացեր է... վաղն իսկ անպատճառ երթալու, տեսնելու է զինքը...

Շողակաթ այդ պահուն կը տեսնէր միայն դռնապանի սեւեռակէն ներս թռչունի վանդակ մը... մինիկիկ, դեղնաւուն թռչնիկ մը կը թափահարէր, վեր վար կ'ոստոստէր... կը զարնուէր ճողկինե–րուն ու կտուցով կը չօչափէր ագատ մվնջոցը... Քանիերորդ անգամ ան զարճած էր այսպէս վր բանտին մէջ... Բայց անբացատրելի մոռացկոտութեամբ ան կը վերակէր, կը չարունակէր իր ապարդիւն ոգորումը... Ինչպէս երէկ, նոյնպէս այսօր, հաւանաբար վաղն ալ... Շողակաթ, մինչ մտիկ կ'ընէր նամակը, մտքով տարուած էր խորհերու այդ թռչունի մասին... Հասկցա՞ւ թէ չհասկցաւ նամակին բովանդակութիւնը. կրցա՞ւ դուչակել... Սանդուխէն վեր ելած պահուն քացառիկ բան մը չէր նշմարեր իր մէջ: Ո՛հ, ինք կրկին նոյն կինն էր... Բայց վերելքի ճամբան երկարած ըլլալ կը թըւէր, ամէն օրուան սանդուխը չէր կարծէք: Ան տեղ տեղ ստիպուեցաւ կռթնիլ բաղրիքին: Սենեակը կը փախչէր վեր, կը հեռանար իրմէ. ոտքերը կ'երկարէին վար ու երկու նամակները կը ծանրանային իր մատներուն տակ չարաչուք ըսպառնալիքներով. իր ճակատագրէն մաս մը կար ապահովաբար այդ թղթիկներուն մէջ:

Վերջապէս, կառչեցաւ իր ղրան նիգին սեղմ սեղմ, վախնալով որ կրնայ վար իյնալ կռնակի վրայ դէպի պարապը: Դռնէն ներս վարանեցաւ դարձնելու ելեկտրական կոճակը: Լոյսը այդ իրիկուն կը վախցնէր զինքը: Կը կարծէր թէ կոճակի չարժումը պիտի չըչէր աշխարհը, անսպասելի փլուզումի մը առջեւ պիտի պահէր ինքզինքը: Ոչ, այդ իրիկուն պարզ տեսնելու, ամէն իր յատակօրէն ըմբռնելու հնարաւորութիւնը երկիւղ կ'ազդէր իրեն:

Աչքերը փակ, դարձուց կոճակը: Ինքզինքը գտաւ իր ընտանի, որբեւայրի աշխարհին առջեւ: Հայելիին վրայ աչքին զարկաւ Ժիզելին մէկ լուսանկարը, ժըպտուն, նազելի, զոր իրիկուն մը տուած էր իրեն... Ցանկարծ յայտնառեսութիւնը ունեցաւ պատահարին. իր «աղջիկ»ը մեռած էր ապահովաբար... Նկարը իր աչխարհին մաս չէր կազմեր կարծէք. ան բաժնուած էր իրմէ անանցանելի մերձաւորութեամբ: Միտքը վարժուած ըլլարու էր ամէն կարելիութեան, բայց քանի կ'ապրին մարդիկ, անխուսափելին տեսնենք անգամ, չենք ճանչնար: Կարելի՞ է հաւատալ աղէտին ու վերահաս մահուան, հաւատալ մահուան, երբ սիրոյ մէջօգաւ ու հաւատքի, կրնանք դեռ պինդել անոր դէմ...

Շողակաթ, կեցաւ սենեակին մէջտեղ, կռթնած իր բոլոր վիչտերուն, յիշատակներուն: Ոչինչ պիտի զգեստէր զինքը, ոչինչ: Շունչը կը հանդարտէր: Ոչ, ան պիտի չարուճակէր քալել վր ճամբան, իր հոգին մերկ ու հպարտ ու մայրական, չպիտի ընկճէր անակնկալին դիմաց:

(Շար. 30)

Livres reçus

HENRI THOMAS
Choix de lettres 1923 . 1993

Edition établie, présentée et annotée par JOANNA LEARY

Comprenant 29 lettres adressées à Armen Lubin (Chahan Chahnour)

Gallimard, Paris 2003

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՄ ՕՐ Է
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։

Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի։

Մանօթ. – *Այսօր հոգեհանդիստ չի կատարուիր։*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18
Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Ցիշատակի Օր
Ժամը 10–ին *պատարագ կը մատուցուի։*

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ *կը կատարուի «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»։*

***

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Ցաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք։

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Տօն Է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔՄԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԻՔի առանձական արարողութիւնը։

Հաւատացեալները որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կը խնդրուին ուղարկել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վերափոխումն Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Առաւօտեան ժամերգութիւն, ժամը՝ 8·30–ին։
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ Վ.ՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի "Օրհնութիւն խաղողոյ" աւանդական արարողութիւնը
Անոնք որոնք կը փափաքին այս առթիւ խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ պահել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

***

ԱԷՆ ԼՈՒ – ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
ՏՕՆ Է ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ ժամը 10–ին։
Ցաւարտ պատարագի՝ Խաղողօրհնէք ժամը 11·30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— 10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN

— A partir de 12 heures :

Bar & Buffet, Spécialités arméniennes

Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 *(sur* 15*) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique**
NAVASART

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻԻՆ ՍՈՒՐԲ ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE DE LA CATHEDRALE ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻԻՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 Եւրօ
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 Եւրօ
(Օդանաւ, օդակայանի տուրբ, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 *թիւին*

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՒԱՆ ՇԱՒՆՈՒՐ

ՆԱՒԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

եւ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Տաղկախառն 50-ամեայ հատընտրոյթ) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի։
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատոր գլուխ։*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԱՀԳՈՒՍՏ

"Ապրիլ Յեղասպանութեան հետ..." վերնագրեալ յօդուածաշարքի Ա. մասին մէջ («Յառաջ», 01/08/2003), Բ. սիւնակ երկրորդ պարբերութեան վերջին երկու նախադասութիւնները պէտք է կարդացուին սապէս. –

Հեղինակին համար այս պատասխանը դիւրըմբռնելի կ'ընդգծէ ալժէլը, միջազգականութեան զգայունութեան, որուն կը ջանան անդրադառնալ՝ նման ծանրակշիռ եղեռնագործութեանց մէջէն նակատագրակից երկու ժողովուրդներուն կապերը։ Այսպէս, առարկայական զուտ բնութագրութեամբ ան կը ներկայացնէ այս ձեռնարկու թղթածրարը կազմող պատճէնները, առանց երբեք չեղելու, սայթաքելու կամ այդ պատճէններուն չըշապիծէն դուրս պալու։

Նոյն յօդուածաշարքի Բ. մասին մէջ (02–03/08/2003), Ա. սիւնակին վերջին պարբերութեան երրորդ նախադասութիւնը կարդալ.

Ամէնօրեայ իրականութիւն է Թուրքիոյն դեռնստող թափանցումը Եւրոպայէն ներս։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 7
JEUDI
7 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ. ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·746 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.746

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 5 / 6)

ԱՄՆ ԿԸ ՀԵՏԵՒԻՆ ԲԱՓՈՒԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

ԱՄՆ–ու երեւանի դեսպանը Ճ. Օրտուէյ ըսած է թէ ուշադիր կը հետեւին Ադրբեջանի բորը զարգացումներուն եւ պատրաստ են իշխանութեան փոփոխումէն ետքն ալ շարունակել աշխատիլ ընտրուած ղեկավարութեան հետ: Ան ըսած է թէ ԱՄՆ–ու կառավարութեան համար կարեւորը այն է որ ամէն բան Սահմանադրութեան եւ օրէնքներուն համապատասխան ըլլայ, քանի որ օրինականութեան չրջանակին մէջ կատարուած գործողութիւններ կը նպաստեն երկրին ու այդ գծին մէջ կայունութեան ամրապնդումին: Պատասխանելով Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման ընթացքին մէջ ԱՄՆ–ու կրաւորականի տպաւորութիւն ստեղծող կեցուածքին մասին հարցումի մը, դեսպանը ըսած է թէ այդպէս չէ իրականութիւնը: Մինսկի խումբին նախագահները գործօն գործակցութեան մէջ են եւ յառաջիկային կարգ մը այցեր կ'ակնկալուին:

***

Ի. ԱԼԻԽԱՆԵԱՆԻ ԱՐԽԻՒԸ ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Դերասան Ի. Ալիխանեանի (1876–1946) արխիւը անոր ամերիկաբնակ թոռան կողմէ նուիրուած է Երեւանի Զարենց թանգարանին: Արխիւին մէջ կան նամակներ, փաստաթուղթեր, պարզեւներ: Ի. Ալիխանեան ծնած է Վրաստան. խաղացած է Բաքուի, Թիֆլիսի, Նոր Նախիջեւանի հայկական թատրոններուն մէջ: Իր անմոռանալի դերերէն կը նկատուի Լ. Շանթի «Հին աստուածները»ուն արեզայի կերպարը:

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ

Երեւանի ամառուան այս օրերու առօրեային մէջ գրեթէ աննկատ մնացած չարժում է ուսանողական այն բողոքը որ կը տեւէ շուրջ չորս ամիսէ ի վեր: Բողոքող երիտասարդները կ'ուզեն արդելք ըլլալ Չկիզուն թաղամասի ուսանողական հանրակացարանին վաճառքին: Անոնք Յուլիս 30–ին նստացոյցի ալ ղիմած են նախագահական չէնքին առջեւ:

Ներկայ առարկայ հանրակացարանը որ չունի օրինակ Ամերիկեան համալսարանի ուսանողութեան վաչել պայմաններ, կենսական դեր կը կատարէ պատսպարել մարզերէն ուսանելու Երեւան գացած երիտասարդները: Իսկ անոր փակումը նոյնպէս չատերը պիտի զրկէ բարձրագոյն ուսումի կարելիութենէն, քանի որ հանրակացարանին տարեկան 30 տոլարի վարձքին տեղ պիտի հարկադրուին նուազագոյն ամիսը նոյնքան, եթէ ոչ աւելի, վճարել, Երեւանի մէջ սենեակ մը ունենալու համար: Բողոքարկու ուսանողները ընդունուած են ո՛չ կրթական, ո՛չ Մշակոյթի նախարարներուն կողմէ:

Չկիզունի հանրակացարանին ուսանողները կը ցրուեն թռուցիկ մը ուր կոչ կ'ուղղեն նեցուկ կանգնելու իրենց, որպէսզի կանխուի «Հայ ազգի համար այս անհեռանկարային եւ հակապետական գործընթացը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂՈՎ

ՃԱՒԱՐԹԱՑԻ (Խառնեղիա) Մարիոթ պանդոկին առջեւ, Օգոստոս 5–ին, անձնասպանական կառքի մը մէջոցաւ ծանր ռճրափորձ մը գործուած է, որու հետեւանքով 14 մեռեալ կար եւ 150 վիրաւոր: Հսկայ փոս մը բացուած է, ուր թաղուած է օտար գործարարներու յատկացուած այդ չքեղ պանդոկը: Աւերքը գործուած է, մինչ ճիշդ երկու օր եաք, արդարադատութիւնը առաջին վճիռ մը պիտի արձակէր 2002 Հոկտեմբերին Պարիզի ռճրափորձին հեղինակներուն դէմ: Զոհերու մէջ մէկ Ամերիկացի, մէկ Աւստրալիացի եւ մէկ Մալեզցի կան: Աւերքին տէր եղած է ժեմսահ Իսլամիհան, որ սերտ կապեր ունի Պէն Լատէնի կազմակերպութեան հետ: Երկրին 212 միլիոն բնակիչներուն 85%–ը մահմետական է եւ տեղի ունեցող դատաւարութիւնն ալ բաւական վտանգաւոր է, բայց, կառավարութիւնը չէր կրնար խուսափիլ: Նախագահուհին՝ Սիւքարնոփութրի վճռած էր ցանցը արմատէն քայքայել: Ահաբեկչական կազմակերպութեան նպատակն է 250 միլիոնանոց մահմետականներու խաղիֆայլ մը ծնունդ տալ եւ ի վիճակի է սպաննելու ուր որ ուզէ, երբ որ ուզէ:

ԱՄԲՈՂՋ ԵՒՐՈՊԱՆ կը պայքարի տոթին դէմ եւ կը թուի որ դեռ չարաթ մը կրնայ տեւել: Ամէնէն աւելի տուժողներէն է Փորթուկալ որ Ատլանտեան Ուխտին դիմած է զինուորական օգնութիւն ձեռք ձգելու համար, տեղական ուժերը չեն բաւեր: 54 հազար հեկտար հրոյ ճարակ եղած է արդէն: Իտալիոյ կացութիւնն ալ աւելի փայլուն չէ, մանաւանդ Ճենովայի չրջանը: Գերմանիա միջոցներ ձեռք առած է որպէսզի աչխատաւորներու պայմանները աւելի տանելի ըլլան: Մատրիտ ալ մեռած քաղաքի մը երեւոյթն ունի: Ֆրանսա, նոյնքան կը տառապի եւ արձակուրդի չրջանները կասեցուած են: Օգոստոս 5–էն 6–ի գիչերն ալ անակնկալ փոթորիկ մը աւերած էՄալոյայի նահանգին մէջ: Երկաթուղիի խանգարումներն ալ բազմաթիւ են եւ Փարիզ – Լիոնէն ճեպընթացը, Օգոստոս ?–ին, ճամբան մնացած է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ելմտական նախարարութիւնը 30%–ի մասնակցութեամբ կ'ուզէ փրկել Ալթոմը, բայց, պէտք ունի Պրիւքսէլի, այսինքն Եւրոպական Միութեան արտօնութեան: Այդպարեւ, որեւէ անդամ չի կրնար մասնակցիլ ոչ պետական ձեռնարկի մը եւ, ինչ որ Ֆրանսան կը ծրագրէ բաւական հետաքրքրական է: Կառավարութիւնը կ'ուզէ աղպյնացնել, մինչ այդ, տովորաբար, կը սեփականաչնորհէ ինչ որ հանրային է:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ «Եուկոս»ի հարցը ծաւալ կը ստանայ, մինչ Պուտին լուռ կը մնայ: Կրեմլին վճռած է չարունակել իր յարձակումները կարգ մը մեծահարուստ գործարարներու դէմ եւ ներկայիս ուշադրութիւն մը բացուած է քարիւղային այդ ընկերութեան ղեկավարներուն դէմ: Մեղադրանքները բազմաթիւ են՝ մարդասպանութիւն, գողութիւն եւ տուքերու մաքսանենգութիւն: Քննութիւնը, Պուտինի համար, անհրաժեչտ պայքար մըն է «տնտեսական ոճիր»ին դէմ, բայց, առաւելաբար կեդրոնացած է Մ. Խոդորկովսկիի դէմ, որ նախագահն է Եուկոսի: Խնդրոյ առարկայ է նաեւ Ֆրանսուհի մը՝ Էլէնա Պոպովա – Գոլոնկ, նախկին կինը, Ֆրանսացի դիւանագէտի մը: Ան ստեղծած էր չուրջ 30 ՕՖ – չոր ընկերութիւններ, որոնք դրամ կը ստանային զանազան գործողութիւններու համար: Ըստ իրեն, 1997 եւ 1998–ին, 300–էն 600 միլիոն տոլար վոխանցուած են Չուիցերիա բացուած հաչիւներու վրայ: Հարցաքննուած է նաեւ Ռուսաստանի ներքին գործերու յատուկ քննիչի մը կողմէ: Տիկինը հարցեր ունի նաեւ Ֆրանսայի տուրքերու ըստպատարկութեան հետ:

ԻՄԱՅԵԼԻ ՄԷՋ, Շարոն ընտանիքը կը նախընտրէ լուռ մնալ իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւններուն առթիւ: Վարչապետին կրտսեր զաւկին լոզունգն է՝ լռութիւնը ոսկի է, խօսքը՝ արծաթ: Ան կը մեղադրուի որ չէ ուզած վկայութիւն տալ «յունական կղզիին» պատմութեան առընչութեամբ, ուր 128·000 Եւրօ ստացած է գործարարէ մը որ կ'ուզէր զբօսաչրջութեան համալիր մը յունական կղզիի մը մէջ, 1999–ին, երբ հայրը Արտաքին նախարար էր եւ կրնար Ճոյներու հետ բանակցիլ:

ՀՈՄՔՑՆԻի թոռը՝ Հասէյն, որ քանի մը չարաթ է իրաք կը պտուտի, խստօրէն դատապարտած է Իրանի վարչակարգը՝ «աչխարհի վատթարագոյն մենաւորութիւններէն մէկը»: Յայտարարութիւնը ըրած է արաբական Ալ–Ջազիրա – ալ – Ալսաթ թերթին, չնչելով թէ Իրան կարիքն ունի ժողովրդավար վարչակարգի մը, որ կրօնքը չօգտագործէ որպէս միջոց ընկերութիւնը խնդրամահ ընելու համար»:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԷՋ ՓԱՂԱՓԱԿԱՆ ԼԱՐՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿ

Ադրբեջանի մէջ նախագահին հրահանգով վր զաւկին վարչապետ նչանակումը եւ ընդդիմութեան մերժումի բուռն հակազդեցութիւնը քաղաքական լարուած վիճակ ստեղծած են: Բաքուի մէջ օրէ օր աւելի կը տարածուին Հ. Ալիեւի մեռած ըլլալուն լուրերը, ինչ որ կը չեշտէ ընդդիմութեան դժդոհութիւնը որ արդիւնք է քաղաքական կատարուած իրողութիւն մը պարտադրելու նախագահին վերջին կարգադրութեան: Ընդդիմադիր կուսակցութիւններու ղեկավարները բազմամարդ հանրահաւաքներու բեմերէն կը յայտարարեն թէ պիտի չեղոյլատրեն որ երկրին մէջ Ալիեւ ընդդատանին սակաւապետութիւնը հաստատուի: Այս կեցուածքը որոշ արձագանգ կը գտնէ ժողովրդային խաւերէն որոնք մեծ համարում չունին Իլհամ Ալիեւի նկատմամբ: Ան քաղաքական գործունէութենէն աւելի ծանօթ է որպէս պատուակալ պաչտօնեաներու տէր մէկը որ օգտուելով հօրը դիրքէն ու հեղինակութենէն, ինքզինքին թոյլ տուած է մեծահարուստի մը չվայած զաւկին պերճանքները: Նոյնիսկ թուրք մամուլը կը զրկ թէ աւելի ծանօթ է խաղատուներու մէջ ունեցած «գործունէութեամբ», քան՝ պաչտօնին պահանջած պատասխանատուութիւններուն առանձնուամով:

Անոր իչխանութեան բարձրացումին դիմքին նչանակումին դմ գլխաւոր հակազդողն է Մոսկուայի կուսակցութիւնը որուն ղեկավարը Իսա Ղամպար եւս նախագահութեան թեկնածու է: Ան յայտարարած է թէ Ի. Ալիեւի վարչապետ նչանակումը պետական հարուածի համազօր արարք է եւ թէ խաղամոլ ու կնամոլ նման տիպարի մը այդ դիրքը զրաւելը ամօթ մրն է Ադրբեջանի համար:

Ընդդիմութեան զայրոյթին պատճառներէն մէկն ալ Թուրքիոյ գլխաւորութեամբ չարք մը երկիրներու չնորհաւորութիւնն է Ի. Ալիեւի նչանակումին. բան մը որ կը թարգմանուի որպէս հաւանութիւն: Առաջին չնորհաւորողներէն եղած է Ֆրանսան եւս, Իրանի, Վրաստանի, Ռուսաստանի կարգին:

Ադրբեջանի ընդդիմութեան միացեալ ճակատը Ի. Ալիեւի նչանակումը կանխահաս նչան մը կը նկատէ Հոկտ. 15–ի ընտրութեան կատարուելիք ապօրինութիւններու: Կը յայտարարէ թէ այդքան առեն որ հիւանդ նախագահին առողջական վիճակին մասին յստակ տեղեկատուութիւն չի կատարուիր, իրենք կը մերժեն ընդունիլ անոր անունով ղրկուած հրահանգներուն, պաչտօնական դիրքերուն օրինաւորութիւնը:

Թուրք մամուլի քաղաքական ծանօթ մեկնաբան Սամի Գոհէն («Միլլիյէթ», Օգոստոս 6) կը զրկ թէ հակառակ վարչապետ նչանակումին, Ի. Ալիեւի նախագահ ընտրութիւնը բոլորովին ապահով հեռանկար չէ: Եթէ ընտրութիւնը ժողովրդավարութեան պայմաններու յարգանքով տեղի ունենայ, արդիւնքը կրնայ յուսախաբ ընել Ալիեւները: Պատճառը այն է որ որդի Ալիեւը հօրը տղան ըլլալէ անդին քաղաքական դմքի համբաւ չունի: Լաւ հեռաւոր մը չէ ու ընտրային կեանքը չատ կէտ կորնցնել տուած է իրեն:

Այս պարագաներուն յայտնապէս պիտակիչ են անոր նախագահութեան կողմնակիցները. անոնք ամէն բան կ'ընեն որպէսզի Ի. Ալիեւի նկատմամբ դրական տրամադրութիւն ստեղծուի: Պետական հեռատեսիլը ամբողջ օրը Ազգային ժողովի վիճարկումները հեռափոխելէ ետք, դիչերուան հաղորդումներուն սկսած է հօր եւ զաւկին արխիւային տեսադրութիւնները, լուսանկարները ափոել: Ցատկապէս ցոյց կ'ը տրուին Ի. Ալիեւի տեսակցութիւնները պետական դեկավարներու հետ, հաւանօրէն որպէս քաղաքական գործունէութեան վաստ:

Հոկտեմբեր 15–ի նախագահական ընտրութեան թեկնածու ներկայանալու պայմանաժամը լրացած է: Կեդրոնական ընտրական յանձնախումբը որպէս թեկնածու արձանագրած է Հ. եւ Ի. Ալիեւէն զատ, Մոսկուայի դեկավար Ի. Ղամպարը, «Ադրբեջանի համար համաձայնութիւն» կուսակցութենէն Ասպուլաթիպ Սամեդովը եւ ժողովրդական ճակատէն Գուտրէթ Հասանգուլիեւը:

ՄԱՄՈՒԼ

ACTUALITE JUIVE (Hebdo, 24 juillet)

«ՀԱՅԵՐԸ՝ ՄԵՐ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ»

Հրէական չաբաթաթերթը լման էջով մը անդրադարձած է ցեղասպանութեան եւ անոր նուիրուած Շոայի պատմութեան պարբերաթերթին յատուկ թիւին: Հանրի Մինկասէյս կը զրէ թէ ինչ որ ալ ըլլայ Թուրքիոյ նկատմամբ խրենց բարեկամութիւնը, ժամանակը հասած է որ այդ երկրը ընդունի դարաւկիզբին գործած իր սարսափելի արարքները. կոտորած, բռնաբարութիւն, առեւանգուած ու բռնի կրօնափոխ եղած զաւակներ:

Հայութեան, Հայաստանի, Հայոց պատմութեան մասին ճիշդ ու երբեմն նաեւ սխալ տեղեկութիւններէ ետք, յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ 1894–ի կոտորածներէն երկու տասնամեակ ետք կը յանդին Ի. դարու առաջին մեծ ցեղասպանութեան որուն զոհ կ'ըլլան 1·200·000–էն մկկուկէս միլիոն Հայեր: Գրութիւնը կ'աւարտի ամբողջ մարդկութեան հանդէպ գործը – ւած այս ոճիրին ճանաչումի եւ հատուցումի հարկը չեչտելով:

Հ. Մինկասէյս անչատ էջով մը կ'անդրադառնայ ցեղասպանութեան յատկացուած Շոայի պատմութեան պարբերականին յատուկ թիւին: Այդ էջն ալ կ'աւարտի պետութիւնը դիմագրաւելու խիզախութեան Անդարայի ուղղուած կոչով, նաեւ մատնանչումով մը թէ Հրեաները երբեմն կարգին, չեն կրնար անտարբեր մնալ «լռութեան ոճիր»ին:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

ԶՐՈՑՑ ԱՆՑՈՐԴԻ ՄԸ ՀԵՏ

– Հոկտեմբեր 5-ին քաց նամակ մը ուղղած էիք Հայ Գրողներու Ընկերութեան կեդրոնական վարչութեան Յակոբ Օշականի յոբելեանի առթիւ: Ի՞նչ պատասխան ստացաք:

– Տակաւին կը սպասենք որ բարեհաճին պատասխանել: Ուրիշ խօսքով՝ լուսաբանել հանրային կարծիքը, քանի որ ամիսներ առաջ որոշուած էր տօնել վաստակաւոր գրագէտին քառասնամեայ յոբելեանը:

– Անշուշտ պատճառներ կան:

– Վարչութիւնը փոխուած է: Կը թուի թէ տրամադրութիւններ ալ փոխուած են, եւ նորը ինքզինքը պատասխանատու չի զգար նախորդի յանձնառութեանց համար:

– Ի՞նչ նկատառումներ կրնան ունեցած ըլլալ՝ այնքան պարզ եւ բնական հարցի մը մէջ:

– Նկատառո՞ւմ, քարձր քաղաքակրթո՞ւն, գրագիտական կամ «յառաջադիմական» մարմնո՞ւմ – ո՞վ գիտէ: Մարդիկ մանրացան, մանրացա՛ն...

– Ինչպէ՞ս կրնային արդարացնել իրենց չկամութիւնը: Օշական ո՛չ կուսակցականն է, ո՛չ հանրային վէճերու խառնուած, ո՛չ ալ այս կամ այն ճակատին միացած: Իսկ իր գրական վաստակը...

– Եթէ մարդիկ տարրական զգաստութեան եւ ծանրութեան վրայ, ապահովաբար պիտի կարմրէին, իրենց փոքրոգի չարժուձեւերէն: Անոնք չատ բնական կը գտնեն Շիրվանզադէի յոբելեանը – երեք անգամ – Աւետիք Իսահակեանի ծննդեան տարեդարձի տօնակատարութիւնը եւ դեռ ուրիշ ծիսակատարութիւններ: Բայց երբ կարգը կու գայ արեւմտահայ գրագէտի մը, որ գիւղէն քաղաք նետուելով, դարձած է տիրական դէմք, իր աննախընթաց երկունքով եւ աննման ստեղծագործութիւններով, կը նսեմին հաւատաքննութեան: Մենք Օշականի երկրապագուները չենք: Այս տողերը գրողը ամէնէն կծու քննադատութիւններն ստորագրած է իր լեզուի մասին: Բայց տգիտութիւնը եւ անկրթութիւնը, չբաւելու համար աւելի ծանր բառ մը, սուտ խենթ կը ճեւանայ անոր քառասնամեայ հոյակապ վաստակին առջեւ:

– Կ'ըսեն թէ Ց. Օշական քննադատած է Խորհրդային Հայաստանի գրագէտներն ու բանասէրները:

– Այո՛, քննադատած է եւ արտասահմանի գրագէտներն ու բանաստեղծները: Ան իրեն յատուկ տեսակէտներ ունի, որոնց կրնաք համաձայն ըլլալ կամ ոչ: Արդեօք պատճա՞ռ է հաւատաքննութիւն փորձելու, ինչպէս ըրին Սուրիա – Լիբանանին մէջ, գռեհիկ աղերսագիր մը ուղղելով Երուսաղէմի պատրիարքին, որպէսզի ուսուցչական պաշտօնէն արձակէ Օշականը: Կը յիշե՞ք այն օրերը, երբ ամիրաները պատրիարքներու միջոցաւ աքսորել կու տային պատուելիները... Բայց եւ այնպէս Սուրիա – Լիբանան փառաւորապէս տօնեցին յոբելեանը, արհամարհելով ամէն խուժանամարտութիւն:

Եթէ գրողների ընկերակցութիւնը դատելիք է իր վարչութեամբ կամ ծպտվարական փոքրամասնութեամբ ... Պահանջողներ կան, որ «Ցառաջ» ստանձնէ նախաձեռնութիւնը: Բայց մենք պէտք է նախընտրէինք վերջին պատեհութիւն մը եւս ընծայել, որպէսզի մարդիկ անդրադառնան թէ Փարիզ կ'ապրին եւ ոչ թէ Անատոլու կամ Ուզբեկստան:

(Շ. Միսաքեան, «Ցառաջ», 1946 Հոկտեմբեր 20)

ՍՈՎԵՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑԱՏԿԱՆԻՇԸ

Սոցիալիզմը կուլտուրայի թշնամին է:
ԱԻԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

1982 թուականին Սովետական Միութեան կոմկուսի կենտրոնական կոմիտէն գրականութեան հարցերուն նուիրուած հերթական որոշում ընդունեց, որուն նորէն ընդգծուած էր սովետական գրականութեան հիմնական յատկանիշը. «Գեղարուեստական խօսքը համաչխարհային երկու սիստեմների գաղափարաբանական հակամարտութեան մէջ միշտ եղել է մարքսիզմ – լենինիզմի յաղթանակի համար մղուող պայքար ըլ ամէնից սուր զէնքը»:

Այնպէս որ, պարապ խօսքեր են այն պնդումները, թէ սովետահայ գրողը երբեք եղել է կոմկուսի գաղափարաբանական հսկողութիւնից զուրս:

Վ. Լենինի «գրականութեան պարտականութեան» մասին հիմնական դրոյթը բնաւ չի կորցրել իր նշանակութիւնը: Եւ հակառակն «ապացուցողները» պարզապէս նրանք են, ովքեր ենթարկուած լինելով «կուսակցութիւնն է առաջնորդում» կարգախօսին, ընդունում են, թէ «բոլոր ստեղծագործութեան կոմունիստական կուսակցութիւնը, կուսակցութեան լենինեան քաղաքականութիւնը գրողին օգնում են ճիշդ ընտրութիւն կատարել»:

Սովետական ոչ միայն գրականութեան, այլեւ ընդհանրապէս մշակոյթի պատմութիւնը իշխանութիւնների ճնշին զէնք դառնալու պատմութիւնն է: Նոյնիսկ այն հեռաւոր ժամանակներին, երբ «ստեղծագործական միութիւն» անուն տակ դեռ չկին ստեղծուել գրական, կերպարուեստի, երաժշտութեան, շարժապատկերի միութիւնները, բոլշեւիկները արդէն յայտնագործել էին մշակոյթը իրենց գործիքը դարձնելու միջոցը՝ կուսակցութեան կենտկոմի որոշումները: 1922 թուականին երիտասարդ գրողների մասին հրապարակուած որոշումով սկիզբ առաւ գրականութեան, արուեստի եւ մշակոյթի մասին որոշումների շարքը, որտեղ անթաքոյց էր, որ ոչ այլ ոք, քան կոմկուսը ամէնից յաւ պիտէ, թէ ի՛նչ է հարկաւոր, ինչպէ՛ս է հարկաւոր եւ ե՛րբ է հարկաւոր:

Այսպիսով, ինչպէս դիպուկ բնորոշել է Մ. Հելլերը, «կոմկուսը դառնում էր սովետական իւրաքանչիւր գրողի, նկարչի, երաժիշտի համահեղինակը»:

Ի. Ստալինը անմիջական մասնակցութիւն էր բերում գրականութեան եւ մշակոյթի հարցերին: Հայաստանի մէջ կոմկուսակցութեան ղեկավարներն էին «ընդունում» թատերական բեմադրութիւնները, եւ թատերական քննադատները մնում էր ընդամէնը հաստատել ղեկավարութեան կարծիքը: Դմիտրի Շոստակովիչը իր վկայութիւնների մէջ պատմում է, թէ ինչպէս պետական փոխերդի տարբերակներ լսելով, Ի. Ստալինը առաջարկել է, որ Շոստակովիչն ու Խաչատրեանը երաժշտութիւնը միասին գրեն: Կոմպոզիտորը այդ «պաղափարը» համարել է «չմարութիւն» (Դ. Շոստակովիչ Թեմուանեաժ, Փարիզ, 1980 էջ 301):

Ընդհանրապէս մշակոյթի փոխակերպումը սովետական մշակոյթի, սկիզբ է առել 1920-ականներից: Իսկ մշակոյթի փոխակերպումը հնարաւոր է միայն ու միայն փոխակերպելով արուեստագէտին, մասնաւորելով նրա տեղը հասարակութեան մէջ եւ փոխակերպուած վերաբերմունք թելադրելով իրականութեան ու արուեստի նկատմամբ նրա ունեցած հայեացքին: Այլ կերպ ասած, բոլշեւիկեան յեղաշրջումին յաջորդեց ընտրութիւն կատարելու հնարաւորութիւնը՝ յանձնուել կամ գոհուել, մնալ Գրող կամ վերածուել սովետական գրողի: Ճշմարիտ արուեստագէտներին եւ գրողներին մշակոյթի ասպարէզից արագութեամբ դուրս մղեցին սովետական գրողներն ու սովետական արուեստի աշխատողները:

Գրականութիւն եւ արուեստ ստեղծելու մեթոդի երկու հնարաւոր տարբերակները մերժելով՝ յայտնուեց երրորդ տարբերակը: Եթէ առաջին երկու տարբերակներով արուեստագէտը հնարաւորութիւն ունէր արտայայտել իրականութիւնը կամ սեփական ներաշխարհը, ապա սովետական երրորդ տարբերակը արդէն գործիք էր՝ «նոր աշխարհ» կերտելու եւ «նոր մարդ» դաստիարակելու համար ծայր առած պայքարի զէնք:

Գրականութեան եւ մշակոյթի փոխակերպումը տեղի էր ունենում աստիճանաբար, բայց ծրագրուած մի կշռոյթով: Այնպէս որ, արդէն 20-ականների աւարտին «տաղանդ»ը որպէս ստորոգութիւն սկսում է խանգարել հէնց իրենց՝ տաղանդաւոր արուեստագէտներին ու գրողներին: Նրանք դիտակցում են այս ողբերգութիւնը եւ ըմբռնում են, որ իրենց ստեղծագործութեան յաջողութեան համար անհրաժեշտ է միշտ հաւատարիմ լինել «գլխաւոր գծին», իսկ այդ «գլխաւոր գիծը» արուեստի եւ գրականութեան պարտիականութիւնն է:

1934-ին ստեղծուեց գրական միութիւնը՝ Սովետական Միութեան Գրողների Միութիւնը եւ համապատասխանաբար, Հայաստանի մէջ՝ Հայաստանի սովետական գրողների միութիւնը: Այսպիսով, 30-ականների կէսերին աւարտուեց մշակոյթը պարտիականացնելու եւ սովետականացնելու գործը: Սովետական Միութեան տարածքով մէկ բոլոր գրողները սովետական դարձան: Իսկ սովետական գրականութեան եւ արուեստի համար միակ ընդունելի մեթոդ հաստատուեց սոցիալիստական ռէալիզմը: Բոլշեւիկեան կուսակցութեան կենտկոմի քարտուղար Ա. Ժդանովը համադումարի մասնակիցներին հաղորդեց, որ «Ընկեր Ստալինը գրողներին անուանել է «մարդկային հոգու ճարտարագէտներ»: Ի՞նչ է նշանակում սա: Սա նշանակում է կեանքը ներկայացնել ոչ թէ որպէս «անաչառ իրականութիւն», այլ իրականութիւնը պատկերել իր յեղափոխական զարգացումի մէջ: Ընդամին, գեղարուեստական ստեղծագործութեան ճշմարտացիութիւնն ու պատմական որոշակիութիւնը պէտք է համադրուեն աշխատաւորութեանը սոցիալիզմի ոգիով դաստիարակն վերափոխմի եւ դաստիարակութեան խընդրին: Այսպիսի մեթոդ մենք անուանում ենք սոցիալիստական ռէալիզմի մեթոդ»:

Հէնց այս համադումարի ընթացքին էլ գրողները երդուեցին եւ այդ երդումը «երկաթեայ» էր, որ պէտք է ծառայեն Առաջնորդին, Պարտիային եւ Պետութեանը:

Այս նոյն տարիներին մշակոյթի նկատմամբ վերաբերմունքը որպէս դաստիարական զէնքի, նոյնանում է ֆաշական իրականութեանը: Իշխանութեան գլուխ անցնելուն պէս Նացիները նոյնպէս ձեռնարկեցին մշակոյթը իշխանութեան ձեռքին զէնք դարձնելու գործը: Ընդ որում, սիրով էին օգտագործում սովետական մշակոյթ ստեղծելու փորձը: Ցատկապէս, որ դիմացն էլ Հիթլէրը – Ստալինի բարեկամական ուխտի հաստատումն էր: Նացիական քարոզչութեան նախարար Կէօպէլսը համոզուած էր, թէ «իսկական արուեստը այն արուեստն է, որ ոգեչընչել է ժողովուրդը եւ հասկնալի է ժողովուրդին», եւ նրա այս համոզումը միանգամայն կրկնութիւնն էր Լենինի այն պահանջին, թէ արուեստը պէտք է «հասկնալի լինի ժողովրդական զանգուածներին»:

Կէօպէլսը վստահեցնում էր, թէ «Գեղարուեստական ստեղծագործութեան ապատութիւնը երաշխաւորւում է Նոր Պետութեան կողմից: Բայց այն օգտագործելու ոլորտը պէտք է յստակօրէն որոշուած լինի ըստ մեր կարիքի եւ ազգային մեր պատասխանատուութեան, որոնց սահմանները գծուած են քաղաքականութեամբ եւ ոչ թէ արուեստով»:

Սովետական Միութեան մէջ, որ նոյնպէս իր տեսակի մէջ «նոր պետութիւն» էր ստեղծում, այս նոյն գաղափարը արտայայտել էր Լենինը «գրականութեան պարտիականութիւն» բանաձեւով, որ նշանակում էր, թէ «ստեղծագործութեան կոմունիստական պարտիականութիւնը եւ պարտիայի լենինեան քաղաքականութիւնը գրողին օգնում են պատմականօրէն ճիշդ ընտրութիւն կատարել» («Լիտերատուրնայա Գազետա», 1979, Ապրիլ 25):

Հիթլերեան Ֆաշական եւ լենին – ստալինեան սովետական մշակոյթ ստեղծելու մեթոդների նոյնութիւնը յատկապէս տեսանելի է կերպարուեստի մէջ, որի նմոյշներին ծանօթանալիս, դժուար է որոշել, թէ ով՝ ումից է ընդօրինակել, Ֆաշականը՝ սովետականի՞ց, թէ՛ սովետականը Ֆաշականից: Եւ ընդհանրապէս, մօտէն ծանօթանալու դէպքում նորէն ու նորէն համոզւում ես, թէ Ֆաշիզմն ու կոմունիզմը նոյն ճոզի երկու ծայրերն են: Այն ընթերցողներին, ովքեր ժամանակ եւ ցանկութիւն ունեն յաչս համոզուելու, առաջարկում եմ Փոմփիտու կենտրոնի գրադարանում թերթել սովետական եւ Ֆաշական կերպարուեստի դունատիպ գրքերը եւ համեմատել, օրինակ, հետեւեալ գործերը՝ Դէյնեկայի «Սեւաստոպոլի պաշտպանութիւնը» եւ Ֆրայտագի «Ռմբահիպը», Գերասիմովի «Գենեբալիսիմուս Ստալին»ը եւ Համմելի «Ֆիւրեր»ը, Լակտիոնովի «Նոր ընտկարան»ը եւ Պաղուտայի «Ծօսում է ֆիւրերը», Ռեաժսկիի «Պատգամաւոր աղջիկը» եւ Շմիտի «Հիտլերիւզենդի աղջիկը», Օրլովի «Մոսկովեան մեետրոյն» եւ Զիբերտի «Սիրահարները», կատնները եւ, վերջապէս 1937 թուականի Համաշխարհային ցուցահանդէսի սովետական եւ զերմանական տաղաւարների ճարտարապետական ... արձանագործական լուծումները: Այս ամէնը եւ չատ ուրիշ գործեր կարծես նոյն կաղապարից են դուրս եկել:

(Շար. 2)

ԹԵՐԱՃ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

2001 Սեպտեմբերին Լենտոնի մէջ, Թայմզի վրայէն գտնուած էր երախայի մը հաշմուած մարմինը: Ենթադրուած էր որ ան 4 – 7 տարեկանի միջեւ էր: Մարմնին մնացած մասին վրայէն գըտնուած էր նարնջագոյն կարճ տափատ մըն ալ որ ապրանք էր զերմանական վաճառատուներու:

Մեկնելով այդ գտնուածէն, Սքոթլանդ Եարտ ձեռնարկեց երեւան հանելու ոճրային ցանց մը որ կախարդութեամբ կը գրաղէր: Հետախուզութեան գեկավարը զննելէն համոզուեցաւ որ մանչուկը Անգլիա մտած ծ էր Եւրոպայէն, մարդկային մաքսանենգութեան ցանցի մը ձեռքով եւ ծիսական արարողութեան մը ընթացքին ողջակիզուած էր: Դիտարկութենէն յայտնի եղաւ որ ան մահէն առաջ կերած է ոսկորի, ապակիի կտորանք, կաւէ գնդիկներ եւ ոսկիի տաշեղներ:

Ոստիկանութիւնը 2 տարուան պըրպտումներէ ետք, վերջերս Լոնտոնի հարաւ – արեւմտեան արուարձաններէն մէկուն մէջ հսկողութեան տակ առած է անձամանութեամբ նիժերական ծագումով 21 հոգի: Անոնց մասին կասկածներ կան թէ մաս կը կազմեն ափրիկեցի չափահասներ ու մանուկներ Եւրոպային ապօրինի ձեւով Անգլիա մտցնող կազմակերպութեան մը: Անոնց միջոցով հասած պէտք է ըլլայ «Ազամ» մկրտուած երախան ալ, իր ոճրագործներուն հանդիպելէ առաջ: Տուղտուած է որ Ազամ նիժերեայի հարաւ – արեւմտեան ըբջանէն էր: Հակողութեան տակ առնուածներուն բոլորն ալ նոյն չըլլանէն էյտնուած են:

Աւելի ետք, բրիտանական ոստիկանութիւնը կասկածելիներէն մէկուն տունէն ճամպրուկ մը գտած է, որուն մէջ գտնով մը ծակուած եւ երկաթեայ թելով չըլչապատուած անասունի պլուխ մը կար: Գտնուած են կասկածելի ուրիշ առարկաներ ալ:

Ազամին պարագան երեւան բերած է աւելի տարածուն ուրիչ չարաշահում մը, ան կը վերաբերի ծսխուած, կամ իրենց ծնողքին կողմէ «փոխ տրուած», առեւանգուած, կամ անպիտոյն ընտանիքներու յանձնուած երախաներու, որոնց ծընողքը կը կարծէ թէ իր զաւակը լաւ դաստիարակութիւն մը պիտի ստանայ. սակայն, այդ խեղճերուն մեծ մասին ճակատագիրը կատարեալ սարկութիւն կ'ըլլայ: Կամ կը ծառայեն սեռային չահագործումի, կամ կը վերածուին ստոր գործերու մէջ անխնայ կերպով աշխատող դերիներու: Պատկան իշխանութիւնները, կ'անդիտանան անոնց ստոյգ թիւը, բայց կը կարծուի թէ հազարներով է այդ անչափահասներուն թիւը:

Ցաճախ անոնք կը չահագործուին բարդ խարդախութիւններու մէջ. կամ վերին դրը դառնան Անգլիա ապրող հարուստ Ափրիկեցիներու, տնային ամենածանր ուչխատանքները կատարելու համար առանց որեւէ վարձատրութեան, կամ հանդիսատ: Անոնք են տակաւին որ ժամանի աչխատանք կ'ապահովին գաղտնի աչխատանոցներու, կամ ճաչարաննե-

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀՆՋԱԿԵԱՆ ՔՍԱՆՆԵՐՈՒ 88-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Փասատինայի Հ.Բ.Ը. Միութեան կեդրոնին մէջ, Յուլիս 20-ին, տեղի ունեցած է Հնչակեան քսաններու 88-րդ տարեդարձի հանդիսութիւնը, բազմահարիւր հանդիսականներու ներկայութեամբ, որոնց կարգին՝ առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեան, Հայաստանի հիւպատոս Վահան Յովսէփեան եւ քոյր կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ: Յայտարարը վարած է Անահիտ Մարտիրոսեան: Առաջին բանախօսը՝ «Ժամանակ» շաբաթաթերթի խմբագիր Արման Բարսղեան (Երեւանէն), նշելէ ետք թէ «քսաններու պայքարի վերջնական նպատակը հայրենիքի ազատութիւնն էր», քաննեց քաղաքական ու պատմական տեսլականը արժեւորելով չեշտած է, թէ անոնց տեսլական ու պաղատարաքաղաքական թիւները այսօր ալ կ'առաջնորդեն Հնչակեան կուսակցութիւնն ու հայ առաջատար քաղաքական միտքը, աւելցնելով. «քսաններու պայքարի վերջնական նպատակը հայրենիքի ազատութիւնն էր, քանի այսօր հայ ժողովուրդը պատժուած է իր սեփական իշխանութիւնից»: Երկրորդ բանախօսը՝ Ռամկավար դէմքերէն՝ Փանոս Թիթիզեան, անդրադառնալէ ետք ժ. դարու կէսերու դէպքերուն, անցնելով ներկային, ազատ, զօրաւոր եւ ապահով Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի գոյութիւնը երաշխաւորած է պետական, քաղաքական արհեստավարժ գործիչներու անհրաժեշտութեամբ, ամուր տնտեսութեան, օրէնքի, արդար ու ազդեցիկ դատարաններու գոյութեամբ, Հայաստանի եւ Սփիւռքի ուժերու միասնական գործունէութեամբ: Երրորդ բանախօսը՝ տոքթոր Յարութիւն Սաղրեան, համառօտ ակնարկ մը նետելէ ետք ժ. դարու ազգային ազատագրական պայքարներուն վրայ, նշած է. «Որքա՞ն տարբեր կրնային ըլլալ արդիւնքները մեր ազատագրական պայքարին, եթէ Հնչակեանը, ռամենականը, դաշնակցականը եւ միւսները մէկ բոունցք ըլլային Թուրքին բարբարոսութեան դէմ»: Աւելցնելով ներկային, բանախօսը ըսած է. «Հընչակեան կուսակցութիւնը կը հաւատայ պլհատիր Ա-ով անկախութեան եւ ոչ թէ իշխանաւորներու, փառամոլներու, կաշառակերներու ժողովրդավարութիւնը իրենց ձեռքին մէջ խաղալիք ու տեփական ժողովուրդին դէմ զէնք դարձուցած կեղծ ղեկավարներու գործունէութեամբ յատկանշուող՝ անկախութիւն խաղալու անընդունելի իրավիճակին»: Գեղարուեստական յայտագրի աւարտին վակման խօսք արտասանած է առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեան:

***

ԱՐՓԻՆԷ ՓԵՀԼԻՎԱՆԵԱՆԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԿՈՑԹԸ

Մոնթեպելլոյի Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ «Թումաճեան» սրահին մէջ, Յուլիս 18-ին, տեղի ունեցած է մեծարանքի երեկոյթ մը, նուիրուած երգչուհի Արփինէ Փեհլիվանեանի, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Շրջ. վարչութեան: Ներկայ եղած են 300 հրաւիրեալներ: Բացումը կատարած է Շրջ. վարչութեան ատենապետ Վահագն Աբգարեանց: Յայտարարը վարած է Գէորգ Պետիկեան: Բանախօսած է Արմէն Տօնոյեան, որ ներկայացնելով Արփինէ Փեհլիվանեանի կեանքն ու գործը, նշած է թէ արուեստագիտուհին 800 համերգներով հանդէս եկած է Սփիւռքի հայաշատ գաղութներու մէջ եւ եղած է սփիւռքահայ առաջին երգչուհին որ Հայաստանի մէջ հանդէս եկած է «Անոյշ» օփերայի եւ «Արշակ Բ.» օփերայի գլխաւոր դերերով: Իրբեւ երգի ուսուցչուհի ան հասցուցած է սեղանը արժեւորելով չեշտած է, թէ անոնց տեսլական ու պաղատարաքաղաքական թիւները այսօր ալ կ'առաջնորդեն Հնչակեանն ու հայ առաջատար քաղաքական միտքը, աւելցնելով. «քսաններու պայքարի վերջնական նպատակը հայրենիքի ազատութիւնն էր, քանի այսօր հայ ժողովուրդը պատժուած է իր սեփական իշխանութիւնից»: Երկրորդ բանախօսը՝ Ռամկավար դէմքերէն՝ Փանոս Թիթիզեան, անդրադառնալէ ետք ժ. դարու կէսերու դէպքերուն, անցնելով ներկային, ազատ, զօրաւոր եւ ապահով Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի գոյութիւնը երաշխաւորած է պետական, քաղաքական արհեստավարժ գործիչներու անհրաժեշտութեամբ, ամուր տնտեսութեան, օրէնքի, արդար ու ազդեցիկ դատարաններու գոյութեամբ, Հայաստանի եւ Սփիւռքի ուժերու միասնական գործունէութեամբ: Երրորդ բանախօսը՝ տոքթոր Յարութիւն Սաղրեան, համառօտ ակնարկ մը նետելէ ետք ժ. դարու ազգային ազատագրական պայքարներուն վրայ, նշած է. «Որքա՞ն տարբեր կրնային ըլլալ արդիւնքները մեր ազատագրական պայքարին, եթէ Հնչակեանը, ռամենականը, դաշնակցականը եւ միւսները մէկ բոունցք ըլլային Թուրքին բարբարոսութեան դէմ»: Աւելցնելով ներկային, բանախօսը ըսած է. «Հընչակեան կուսակցութիւնը կը հաւատայ պլհատիր Ա-ով անկախութեան եւ ոչ թէ իշխանաւորներու, փառամոլներու, կաշառակերներու ժողովրդավարութիւնը իրենց ձեռքին մէջ խաղալիք ու տեփական ժողովուրդին դէմ զէնք դարձուցած կեղծ ղեկավարներու գործունէութեամբ յատկանշուող՝ անկախութիւն խաղալու անընդունելի իրավիճակին»: Գեղարուեստական յայտագրի աւարտին վակման խօսք արտասանած է առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեան:

***

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՈՒՄ՝ «ՍՏԱԽՕՍ ԿԻՆԸ»

Լոս – Անճըլըսի «Ուիլսըր Իսկէլ» սրահին մէջ, Յուլիս 12-ին, տեղի ունեցած է Է. Էնեկէն Մխոյի «Ստախօս կինը» թատերախաղի ներկայացումը. «Վարդան Աճէմեան» թատերախումբին կողմէ, բեմադրութեամբ Ժան Նշանեանի: Երկու արարնոց կատակերգութեան գլխաւոր դերերը մարմնաւորած են Շաքէ Թուխմանեան, Լեւոն Շարաֆեան եւ Ժան Նշանեան:

***

ՀԱՑ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՃԱՇԸ

Պըրպէնքի «Արարատ» ճաշարանին մէջ, Յուլիս 13-ին, տեղի ունեցած է Կլէնտէյլի Հայ Աւետարանական առաջին եկեղեցւոյ Բ. տարեկան ճաշը, որուն ներկայ եղած են 250 հոգի: Բացումը կատարած է Տիկնանց Յանձնախումբի ատենապետուհին՝ Վարդիթեր Տորնեան: Յայտագիրը վարած է Վրոյր Պուլղուրճեան: Եկեղեցւոյ ատենապետը՝ Ժոզէֆ Տորնեան, չեշտած է սեփական եկեղեցի մը ունենալու անհրաժեշտութիւնը: Խաղաղութեան մասին խօսած է (հայերէն) տոքթոր Նազարէթ Տարազճեան, որ օրինակներով ներկայացուցած է խաղաղութեան տեսակները եւ Հայոց պատմութենէն առնելով գլխաւոր թուականներ եւ դէմքեր, հմտօրէն խօսքերը, եզրակացնելով թէ «խաղաղութիւն ըլլալու համար Աստուծոյ միջամտութեան պէտք է ապաւինինք»: Խօսելով (անգլերէն) պատերազմի մասին, վերապատուելի Փիթըր Տոդրամճի նշած է թէ մարդիկ պատերազմի կը դիմեն, երբ կը տեսնեն, որ իրենց անձը վտանգուած է: Ս. դիրքէն մէկ քանի նկատումներով իր միտքերն ու մտածումները հաստատելով բանախօսը չեշտած է թէ մենք պատերազմի կ'ենթանք, երբ խաղաղութիւն ձեռք բերելու միջոցները չգոյացած են: Սրտի խօսք արտասանած է Հիւսկային Ամերիկայի հայ աւետարանական եկեղեցիներու միութեան տեղապահ վերապատուելի Մկրտիչ Մելքոնեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ԼԻԶՊՈՆԻ ՀԻՆԳ ՀԱՑ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ 20-ԱՄԵԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Յուլիս 27-ին, տեղի ունեցած է Լիզպոնի մէջ 1983 Յուլիս 27-ին «Հայ Յեղափոխական բանակ»ի հինգ անճնաղոհ մարտիկներու նահատակութեան 20-ամեակի ոգեկոչումը, կազմակերպութեամբ Հ. Ե. Դաշնակցութեան: Յայտագիրը վարած է Դալար Ասլանեան: Բանախօսած է Հ. Յ. Դ. Գանատայի կեդր. Կոմիտէի անդամ Մհեր Գարագաշեան: Խօսք առած է Հ. Յ. Դ. Արեւելեան Ամերիկայի կեդր. կոմիտէի ներկայացուցիչ Անդրանիկ Գիւլպեան: Հ.Ե.Դ.-ի անդամներ ներկայացուցած են կենդանի պատկերներ: Յուցադրուած է տեսերիզ մը, որ ներկայացուցած է հինգ նահատակները իրենց արտայայտութիւններով եւ գաղափարական հաւատքի խօսքերով: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ի ԿԼԷՆՏԷյԼի «ԱՐԱՐԱՏ» ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻ 25-ԱՄԵԱԿԸ

Կլէնտէյլի Հայ Սքուլի շրջափակին մէջ, Յուլիս 27-ին, նշուած է Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Կլէնտէյլի «Արարատ» մանաճիւղի հիմնադրութեան 25-ամեակը, յատուկ փառատօնով մը, որուն մասնակցած են երեք հազար հոգի: Առաւօտեան ժամը 11-էն սկսեալ տեղի ունեցած են պասքէթպոլի եւ վոլիպոլի մրցումներ, զանազան երիզներ հայկական եւ օտար երգերով ջերմ մթնոլորտ ստեղծած են: Երեկոյեան հանդէս եկած է «Վարդան եւ Արմինէ Ադալեանեան» պարախումբը, ներկայացնելով հայկական պարերու փունջ մը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԱԼ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԵԾ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Ամէն տարի Բրիտանիա հանդոյն հազար տիրիկեցի պատանիներ որոնք իրենց ազգականներուն կը ղրկուին, իրականութեան մէջ արդէս ծառայ աշխատելու նպատակով ճամբայ կը հանուին: Ընդհանրապէս անոնց հնազանդութիւնը կ'ապահովուի ճակատագրական անէծքով մը զոր կախարդ մը կ'արտասանէ արարողութեան մը ընթացքին որուն կը պարտադրուին ներկայ գտնուիլ:

Թերամ երկիրներու մանուկները կը ծառային նաեւ Թմրեցուցիչի մաքսանենգութեան նպատակին: Վերջերս անդլիացի մաքսաւորներ ձերբակալած են փաքիստանցի աղջնակ մը որուն պայուսակին մէջ մէկ միլիոն սթերլինի արժէքով հերոյին գտնուած է: Անոր նմանները կը մեկնին Ասիայէն, Պալքաններէն, Արեւելեան Եւրոպայէն, ընկերանալով «հովանաւոր»ներու որոնք վերջնք ապրանք կը դարձնեն պոռնիկութեան եւ մանկամոլներու:

ԻՒՆԻՍԵՖ-ի բրիտանական ենթաբաժինը կ'ափսոսայ որ երկրին ներկայի օրէնսդրութիւնը հարկաւոր տրամադրութիւնները չունի այդ կարգի չարագործները հարկաւոր ձեւով պատժելու համար: Ներքին գործերու նախարարութիւնը խոստացած է պակասը լրացնել: Օրէնքի բարեփոխում մը թոյլ պիտի տայ որ մարդ արարածին մաքսանենգութիւնը, ինչ ձեւի տակ ալ կատարուի ան, ամենածանր պատիժի արժանի յանցանք համարուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՑԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

4.

Ցամբօրէն բացաւ երկրորդ նամակը ու կարդայ: Աբգարեւ, Հայոց եկեղեցիի քարտուղարութեան կողմէն կու գար:

«Ազնիւ Տիկին,

«Ձեր կորսուած աղջկան մասին չափազանց ուրախառիթ լուր մը ստանալու համար, կը հրաւիրենք ձեզ ներկայանալ առաջիկայ չաբաթ, կէսօրէ վերջ, Ժան Կուժօնի եկեղեցիին դրասենեակը»:

Շղակաթի մէջ ամէն չարժում կանգ առաւ, ճիշդ գործելէ դադրող ժամացոյցի մը նման: Սլաքը սառեցաւ նամակին վրայ, բառերը կորսնցուցին իրենց իմաստը: Շղակաթ անկարող էր ըմբռնելու զէպքերը որ կը խուժէին իր վրայ, կը քննկուէին իր շուրջը: Անկարելի, անսովոր վրկանութեան մը վրայ եար ըլլալ կը թուէր իր մտածումը: Կը հրաժարէր խորհելէ, զգալէ...

Ո՞րքան տեն մնաց այդպէս սառած, պղտզիրկ, միայն գիտակցելով որ իր ոտքերուն տակէն կը փախի հողը, ապահովութիւնը:

Կանգնած էր. մէկէն ինկաւ, փլաւ աթոռին: Գլուխը լեցուն քաոսային պատկերներով, չէր կրնար բռնել, կրել իր վզին վրան. իր գլուխը նետելու, չկարենալ խորհելու անհուն պէտքը կը զգար, բայց անհնարին էր խուսափիլ իր մտածումներէն: Անոնք ծուխի հեղձուցիչ ամպերու պէս կը կուտակուէին իր շուրջը: Նեղ միջանցքի մը մէջ ան կը փախչէր իժերու առջեւէն, որոնք կը հետապնդէին անվնաս զինքը...

Մութին մէջ, անատոյգ վտանգներէ հալածական, Շղակաթ կառչեր էր պատի մը ու կը մրմնջէր.

– Անկարելի է... Ատուած եմ... Անկարելի է... Անկարելի է...

5.

Գիշեր:

Փարիզի մէջ գիշերը կը հասնի հակայ չարչարանքէ մը վերջ, գրեթէ անճանաչելի: Մութը եւ լռութիւնը կը տուայտին ժամերով. կատարեալ պայքար մը հեղուկ, աննման տարրերու ... Մութը կ'անձրեւէ, լռութիւնը կը կաթկթի, բայց օդին մէջ կը ցնդին արդէն ... Լոյսը եւ ազմուկը կը կրծոտեն, կը խարտոցեն գիշերը հազար առամներով, ու անկարող գայն բոլորովին մարսելու, ջղային հիւանդներու նման կը գալարին ու անքուն կը սպասեն:

Շղակաթ ալ չի կրնար աչքերը փակել Փարիզի գիշերուան պէս: Իր անկողնին վրայ երկնցած է առանց զգեստները հանած ըլլալու: Մարած է լոյսը, մարած են իր բոլոր լոյսերը: Մտածումը անդամալոյծ է: Հազար չարժումներ կը խորհի, բայց մտածումը տեղէն չի կրնար երերալ, ոչ առաջ, ոչ ետ, ոչ աջ, ոչ ձախ: Տիղմին մէջ խրած անիւ:

Կէս գիշերը կը հնչէ... յետոյ մէկ... ու յետոյ երկու հարուած... երեք հարուած... Շղակաթ չի զգար ժամերուն միջոցը. կը կարծէ թէ աւրուած ժամացոյցի մըն է որ կը զարնէ, ու պիտի զարնէ դեռ երկար բոլոր ժամերը, անդադար, անսպառ, մինչ ինք պիտի մնայ այդպէս զամուած, աւազի մէջ խրած նաւու նման:

Պանդոկին սանդուխներուն վրայ, մշանգքներու երկայնքին ոտնաձայները լռեր են վաղուց: Պանդոկը ծանրացեր է մարդոց յոգնութեամբ, խոր քունով, երազներով: Պանդոկը խրեր է Շղակաթի սեւեռակը: Պանդոկը կը հնդդայ անոր ականջին: Ինք ստիպուած է կրելու իր անդամալոյծ մտածումին վրայ կոյտ մը մարդոց խոնջէնքը, լխկումը: Երբեմն ալ կը կարծէ թէ ամայի ու վիթխարի պատի մը մէջ մինակ է ինք ու ոչ ոք չպիտի արթննայ կամարներուն տակ:

Պատուհանի կողմէն յամառ կիսալոյսը կը մաղուի ներս: Անկարելի է մոռնալ խրերը, ախեղդ իրականութիւնը: Քաղաքը զառանցանքի, մղձաւանջի նման կը պրկուի Շղակաթի պզտիկ անկողնին չուրջ: Րոպէ մը իսկ չուզեր բաժնուիլ, մեկնիլ: Մնայուն մտաւեհութեամբ նման կը ըմկէ ծերուկ կինը:

Շղակաթ արթո՞ւն է թէ քուն. ո՞ր պահուն է արդեօք. վերմակին տա՞կ, տախտակամածին վրա՞յ, թէ միջոցէն վար առկախ. ինք տարուած է այս վերջին պարապային մէջ զգալու ինքզինքը: Իր չուրջը կը՞ հոսին թաւալգլոր առուներ, իրիկուններ, գիշերներ... Ան ինքզինքը կը նկատէ մոլորած ժամանակի այդ ծվուն, ու վիկզակ գծերուն մէջ:

Բայց յետոյ... յետոյ... նախ յամրօրէն, ապա յանկարծ ալիքներ կը հանդարտին. կը դադրի չարժումը, աղմուկը, լոյսը: Շղակաթ կը վերադառնայ ինքզինքին: Կը յիշէ նամակները: Կը ջանայ պատկերացնել դէպքերը, իր անպաշտպան հոգիին ճեղքերէն նետ կը խուժեն կարծիքներ, ենթադրութիւններ:

(Շար. 31)

Պ. Գլակ Ղազարեան,
Պ. Ատուչան Ղազարեան,
Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան, զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Աւետիս Պէնլիօղլու եւ զաւակները
Եւ ընտանեկան թոլոր պարագաները
Յաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, քեռկինին եւ ազգականին՝

ՄԱՐԿԱՐԷԹ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 5–ին, 84 տարեկանին:

Ցուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Օգոստոս 11–ին ժամը 10·30–ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին.

6, av. Bourgain

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Գլամարի Ենթէրքոմիւնալ գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրները ազգային հաստատութիւններու:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Գլակ եւ Ատուչան Ղազարեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն:

ՇՏՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Սրբուհի Նշանեանի մահուան առիթով, Տիկին Ժանպլանէ 30 Եւրօ, Տիկին Փլէսիսէ 500 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժան Լօզաչմէօրէ, Պր. Առլէն Նշանեանէ 150–ական Եւրօ:

***

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Սրբուհի Նշանեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Ժան Կիւյուէ, Տէր եւ Տիկին Մարիօ Վազէ 150–ական Եւրօ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 *(sur* 15*) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Վերափոխումն Է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի:
Ծանօթ. – *Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:*
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18
Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Ցիշատակի Օր
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

***

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Ցաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք:

***

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻԱԻ

Վերափոխումն Է Սուրբ Աստուածածնի:
Ժամերգութիւն ժամը 9·30–ին:
Պատարագ ժամը 10·15–ին:
Կը պատարագէ՝ Տ. Մխիթար Ծ. Վարդապետ:
Ցաւարտ պատարագի «Խաղողօրհնէք»:
Ծանօթ. – *Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:*

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ԼԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Տօն Է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՒՔՍԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔի առանձական արարողութիւնը:
Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կը-ղեկին ուղարկել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վերափոխումն Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30–ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի "Օրհնութիւն Խաղողոյ" *աւանդական արարողութիւնը*
Անոնք որոնք կը փափաքին այս առիթով խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ պահել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

***

ԱԷՆ ԼՈՒ – ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
ՏՕՆ Է ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ ժամը 10–ին:
Ցաւարտ պատարագի՝ Խաղողօրհնէք ժամը 11·30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԻՏԻԵԱՆ

6 AOUT 1938 ENGHIEN,
6 AOUT 2003 CLAMART.

Pour leur 65ème anniversaire de mariage, toute la famille souhaite à VIRGINIE et STEPAN DAMLAMIAN un heureux anniversaire!

Affectueusement.

1938 ՕԳՈՍՏՈՍ 6, 2003 ՕԳՈՍՏՈՍ 6

Իրենց ամուսնութեան 65–ամեակին առթիւ, Համայն ընտանիքը բարի տարեդարձ մը կը մաղթէ

ՎԻՐԺԻՆԻ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ

Սէրով:

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h
à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**
— **A partir de 12 heures :**
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes
Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

« ՅԱՌԱՋ » ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

ԵՒ

« ՅԱՌԱՋ - 50 »
(Տապկախաղ 50-ամեակ հատ.ածոյէն) 19€

Դիմել՝ « Յ Ա Ռ Ա Ջ »ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատոր գլուխ:*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : No 55985

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 8
VENDREDI
8 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
247 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻԻ 20·747

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.747

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԱՐԲԵԶԱՆԻ նախագահին՝ Հ. Ալիեւի առողջական վիճակը ծանրացած ըլլալով, Օգոստոս 6–ին Անգարայէն ԱՄՆ փոխադրուած է։ Ալիեւ Յուլիս 8–էն ի վեր կը գտնուէր Անգարայի զինուորական հիւանդանոցը եւ վերջերս տարածմունք – թիւններ կային իր մահուան մասին։ Տեղեկութիւններ կ՚ըսէին իր մահուան մասին։ Տեղեկութիւններ ի վեր կը տառապի սրտի բարդութիւններէ եւ ներկայիս կը գտնուի Գլիվլենտի (Օհայօ) հիւանդանոցը։ Քանի մը օր առաջ, իր տղան նշանակած էր որպէս վարչապետ, պաշտօն մը, որու շնորհիւ կրնայ ապահովել փոխանցման շրջանի նախագահութիւնը, մինչեւ Հոկտ. 15–ի ընտրութիւնը։ Ալիեւ ռուսական օդանաւով փոխադրուած է ԱՄՆ, մինչ տղան ճամբայ եղած էր դէպի Անգարա ուր լուր տեղափոխութեան, Բաքու վերադարձած է։

ԻՍՐԱՅԷԼ, ՕԳՈՍՏՈՍ 6–ԻՆ, պաղեստինցի 300 բանտարկեալ ազատ արձակեց, որպէս բարեացակամութեան արարք մը «ճամբու ուղեկից»ին դործընթացին ի նպաստ։ Իսրայէլ 6000 պաղեստինցի բանտարկեալ ունի եւ այս 300–ի ազատ արձակումը չատ անբաւարար կը նկատուի եւ իսլամական ճիհատին եւ Համասին համար արդարութիւն մըն է։ Պաղեստինցիներէն զատ, Իսրայէլի ալ դժգոհ է, մանաւանդ պաղեստինեան ոճրափորձերու ընտանիքներն կամ զոհերու հարազատները։ Ուաշինկթըն որեւէ հաստատ պատասխան չի տար, ինչ կը վերաբերի Իսրայէլի ի նպաստ օգնութեան կղճատումին, եթէ ան չառնակէ իր պատճէն կառուցումը։ Պուշ իսկ կը խոստովանի որ «ապահովութեան այդ սահմանը» հարց մըն է։

ԱԼԻՍ ՍՕՆԻՔ – ՍԷՅԹՔ, որ համալսարանները նախարարուհի եղած է վ. փոխքար – տ'Էսթէնի նախագահութեան օրով, մեռաւ 78 տարեկանին վարիզեան իր բնակարանին մէջ։

ԼԻՊԵՐԻՈՑ նախագահը՝ Շառլ Թէյլըր արտգործ է իշխանութենէն հեռանալու արեմուտքի Ափրիկէի Տնտեսական Հաւաքականութեան ճնշումին տակ, պայմանաւ որ «ապահով ապաստան» մը ուենայ եւ անձեռնմխելիութիւն ձեռք ձգէ։ ԱՄՆ Պաշտպանութեան նախարարին համար յայտնի չէ թէ Թէյլըր ինչ պիտի ընէ ի վերջոյ։ Ապաստարաններու դեկավարին՝ Սեքու Տամաթ Գոնեհի համար, ան միայն ուժի ցուցադրութեան պարագային կը քաշուի։ Իր չարժումը ստեղծած է 1999–ին ԼԻԽՐՏ անուան տակ (Հաշտութեան եւ ժողովրդավարութեան համար միացած Լիպերիացիները)։ Կ'ըսէ թէ թեկնածու չէ նախագահական աթոռին կամ որեւէ աթոռի։

ՄԱՐԻ ԹՐԻՆԹԻՆԵԱՆի թաղումը կատարուեցաւ Օգոստոս 6–ին, Փէռ Լա Շէզի գերեզմանատունը չուրջ 1000 հոգիի ներկայութեան։ Նախապէս, երդով եւ լոյսերով մեծարանքի արարողութիւն մը տեղի ունեցած էր Էտուար Լ Թատրոնը։ Ընտանիքը ուզած էր որ յուղարկաւորները բաց դռն հաղուին։ Գերեզմանատան յուղիչ արարողութեան ընթացքին հայրը չէ կրցած զսպել իր վիշտը եւ կէս ձգած է իր ելոյթը։ Միւս կողմէ, Լիթուանիա որեւէ «օրինաւոր հիմ» չի գտներ ենթադրեալ մարդասպանը՝ Պերքեան Գանթեան Ֆրանսայի յանձնելու։

ԻՐԱՔի ամերիկեան ուժերը յայտարարած են որ, Պաղտատի հիւսիսը Ս. Հիւսէյնի 18 կողմնակիցներ ձերբակալած են եւ վիճամբեքով գլխատած։ Կը թուի որ Պաասը այլեւս զաղանի կը գործէ եւ թռուցիկով մը ան կը յայտարարէ.– «Դուռնէն ջեցին մեզ, պատուհանէն կը մտնենք»։

ԻՐԱՆի նախագահը՝ Խաթամի կ'ուրանայ բոլոր ամբաստանութիւնները ինչ կը վերաբերի հիւլէական ռումբին, որ «ոչ մէկ տեղ ունի ազգային քաղաքականութեան մէջ»։

ՃԱՔԱՐԹԱՑի ոճրափորձը, որու տէր եղաւ Ջեմաահ Իսլամիահն սերտ կապեր ունի Պէն _ Լատէնի ալ – Քիհասային հետ, որ միշտ գործօն դեր կը կատարէ։ Ինտենեգիա նոր ոճրափորձերու վախ ունի եւ ԱՄՆ ալ ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է։

ԹԵՀՐԱՆի դատախազը՝ Մորթազաւի Օգոստոս 6–ին, ազատ արձակումը հրահանգած է ինը պատասխանատու ուսանողներու համար, որոնք ձերբակալուած էին Յունիսի եւ Յուլիսի ցոյցերուն առթիւ։ Ուրիշ ուսանողներ բանտարկուած կը մնան։

ՖՐԱՆՍԱՑի Փիւի տը Տոմի չրջանը 23 Գերմանացիներ վիրաւորուած են, Գլերմոն _ Ֆերանէն ոչ չատ հեռու, պիրենք փոխադրող հանրակառքին արկածին հետեւանքով։ Ըստ երեւոյթին հանրակառքը սահած է, երբ կը փորձէր խուսափիլ դիմացէն եկող կառքէ մը։

ՏԻԳՎԻՏ ՔԵԼԼԻ, ան որ անճնասպան եղաւ մեռիաներուն տեղեկացուցած լրտլով Իրաքի զէնքերու մասին տրուած ստայօդ լուրերը, թաղուեցաւ Օգոստոս 6–ին։ Ներկայ եղաւ Մեծն _ Բրիտանիոյ փոխ – վարչապետը։ Բանավէճը չէ դադրած, քանի վարչապետին բաները, որ ողբացեալը թաղդատած էր ամերիկեան գրականութեան առասպելական մէկ դէմքին՝ Ուալթըր Միթիի (առասպելամոլ անձ մը) ստիպուած եղած է ներողութիւն խնդրել ընտանիքէն։

ՏՕՓԸ, որեւէ ձեւով տեղի չէր տուած Օգոստոս 7–ին, եւ Եւրոպայի զանազան երկիրներու մէջ, մանաւանդ Ֆրանսա, Սպանիա, Իտալիա, Փորթուկալ, ապահանութիւն, երաշտ եւ հրդեհ կը չարունակուին։ Ֆրանսայի մէջ մրցանիշը կոտրեց Օսէռ 40·7 աստիճանով, մինչ Փարիզ 39 աստիճանի վրայ կը մնար…։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՐԵՔ ԶԻՆՈՒՈՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Վանաձորի զօրանոցներէն մէկուն մէջ, անձանօթներու կրակոցներուն տակ, 3 զինուորներ սպաննուած են, ըստ Պաշտպանութեան նախարարութեան լրատուական բաժինէն տրուած լուրերու։ Երեք երիտասարդներն ալ երեւանցի են, երկուքը եղբայր։ Շրջոդ լուրերու համաձայն դէպքը հետեւանք է դողութեան փորձի մը, բայց զինուորական դատախազութիւնը հաստ Գ. Ջհանկիրեան հերքած է։ Կ'ըսուի նաեւ թէ անոնք իրարու վրայ կրակած են։ Զինուորական դատախազութիւնը քննութեան ձեռնարկած է։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱԽԸՆՏՐԵԼԻ Է ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԵՆԷՆ

Մեզմէ չատերուն բերնին ծամոց եղած չանկերզ մը կայ· Հայաստանը անտարբեր է սփիւռքեան արժէքներու նկատմամբ։ «Հայաստան» ընդհանրացումը հոս կը տարածուի քաղաքականէն մինչեւ մտաւորական, մշակութային ոլորտներուն հեղինակութիւններուն վրայ։ Ճիշդ է որ հարուստ պօղոսէն բարեսիրութիւններ կ'ըլլան ու բարերարներու դասէն զատ մամուլի, դրականութեան, արուեստի մարզէն դէմքեր ալ մեռած, գնահատականն ալ դիր կամ Հայաստանի անցագիրը կը ստանան, բայց այնքան քիչ են արդար գնահատումները, որ անտարբերութեան վերագրումէն ստորակէտ մը անդամ չի պակսիր։

Առջի օր հայաստանեան հեռատեսիլի կայան մը Սփիւռքի դրականութեան կրեւորագոյն դէմքերէն մէկուն ծննդեան հարիւրամեակը նչող յայտագիր մը հեռասփռեց։ Օրեր առաջուընէ ծանուցումներ եղան այդ մասին ու չատեր կը սպասէին հետեւելու յայտագրին, արձանագրելու, եւ այլն։ Ընտրուած դէմքը Շահան Շահնուրն էր ու անոր անձին ու վաստակին նուիրուած յայտագիր մը բոլոր յատկանիշները ունէր ծամոց – յանկերգը մէկդի դնել տալու· ինչո՛ւ չէ, անդիտացումին, անտարբերութեան վերջ տալու նախանշան ալ ըլլալու։

Բայց չեղա՛ւ։

Շ. Շահնուրը ներկայացնելու պարտականութիւնը յանձնուած էր ոչ նուազ, քան՝ Բանասիրական Ֆաքիւլթէին տեսուչ Սրբուհի Աւագեանի։ Այլ խօսքով՝ հեղինակութեան մը որ բանալի դերապոյն դիրքին վրայ է, գրականութիւնը որպէս մասնագիտութիւն ընտրածներէն պատրաստելու գործին մէջ։ Սակայն, պարագայականով պայմանելու չափ լեցուած, նուազագոյն հետաքրքրականութենէ զուրկ, իր դիրքին ու իրեն վերագրուած մասնագիտութեան յարգանքն ի՛նչ մոռցած անոր ելոյթը աւելորդ անդամ մը եւս իրաւունք տուաւ ծամոցին յանկերգողներուն։ Նաեւ ուելի՛ն։

Ա. Աւագեան յայտնապէս ծանօթ էր միայն Շահնուրի մէկ գործին. Նահանջին։ Ու լսած էր թէ մէկ _ երկու պատմուածքի ալ հեղինակ է։ Շուրջ կէս ժամուան յայտագրին իրեն յատկացուած բաժինին մեծագոյն մասը տրամադրեց ըսելու, կրկնելու, նորէն կրկնելու թէ Շահնուր հրաչալի, հիանալի, մեծ, մեծագոյն գրող էր, տատապած՝ մարմնական ցաւէն ու ապրին ցաւէն. անոր անձին մէջ ընդծեց, չեչտեց հայրենասէրը, հաւատքի ամէր մարդը· այնքան որ Շահնուրը այդ հաղորդումով ճանչցողը ոչ մէկ մեղք կ'ունենայ եթէ այդ անունին տակ ասկէ ետք գետեղէ բարեմիտ ճըղտնաւորի տիպար մը։ Ոչ մէկ խօսք այն մասին թէ ինչո՛ւ, ինչո՛վ Նահանջը «Սփիւռքի վէպը» կոչուած է, ո՛ր յատկանիշերն են զայն կարեւոր դարձնողը, եւ այլն։ Գործին միջուկին մասին ամէնէն էական ըսելիքներուն դիմաստորը նըկատուած էր անոր «վրան բաց» համարուած անցքերուն մասին տափակագոյն մէկջերում մը։ Նոյնքան կարեւորութեան արժանի դատուած էր «Պուլնուզլուներ» բառին մասին լուսաբանութիւնն ալ, այդ խորագրով պատմուածքը բանասիրութեան ֆաքիւլթէի տեսուչին կողմէ որպէս չահնուրեան արտադրութիւն յիշուած ըլլալով։

Ցայտագիրը տեղ տուած էր նաեւ Շահնուրի քանի մը լուսանկարներուն որոնք քանի մը անդամ ցոյց տրուեցան, առանց որեւէ նչումի թէ առնուած էին «Ցառաջ» մատենաչարէն 1995–ին լոյս տեսած «Սիրտ սրտի» հատորէն եւ Գ. Քէօսէեանի Շահնուրեան նամականիէն. նոյնպէս ոչ մէկ տեղեկութիւն թէ ո՛վքեր էին Շահնուրի հետ լուսանկարուած անձերը։ Թէեւ, պէտք է ըսել որ նման ակնկալութիւն հիմնովին անտեղի է այդ որակի յայտագրի մը համար ուր ծննդեան հարիւրամեակը ըլլալէ զատ, ոչինչ ըսուեցաւ Շահնուրի կենսագրութեան մասին։ Կատարեալ ճգնաւորի վայել վերաբերում. դիտող – ունկնդիրը չգիտցաւ իսկ թէ ի՛նչ էր Շահնուրի բուն անունը։

Բանասիրատեսուչային այդ յայտագրին մէջ մէկ _ երկու դրուագ ալ տրուեցաւ դրողին «Պճեղ մը անոյշ սիրտ» խորագիրով պատմուածքին թեմականացումի տեսապրութենէն. առանց որեւէ բացատրութեան թէ Շահնուրի գրիչին պատկանող գործ է, առնուած անոր այսինչ հատորէն, գրուած այսինչ թուականին, եւ այլն։

Այս անկապ – անկապակից կարկատաներու պատատին վրայ մէջտեղեալ եկաւ թարմիլ ամենայն հայոց բանաստեղծուհին ալ որ կ'երեւի բանասէր _ տեսուչէն եաք Հայաստանի միակ անձն էր Շահնուրի մասին վաւերական երկու խօսք արտատանելու կարող։ «Հրաչալի, հայրենասէր, հայրենացաւ դրող»ի կազապարին չնարակի չերտ մըն ալ ինք քսելէ ու Սէն Ռաֆայէլի մէջ Շահնուրի հետ հանդիպում մը ունենալ եաք, տիկին Կապուտիկեան միայն իրեն արտօնելի «անհատեստութեամբ» կարդաց իր «կարաւան – ները դեռ քայլում են» հատորին առթիւ Շահնուրէն ստացած գնահատական տողերով նամակը…։

Ցետոյ կրկին լուսանկարները տողանցեցին. մանուկ Շահնուրը ծնողքին հետ, պատանի հատակին, Ցարութ Կոստանդեանի, Հանրի Թոմասի, Դրիգոր Քէօսէեանի, Արփիկ Միսաքեանի հետ լուսանկարուած։ Զբսուեցաւ նոյնիսկ թէ ո՛րն էր Շահնուրը անոնց մէջ…։

Անպիտութեան ու արհամարհանքի նըման կուտակումի հանդէպ քննադատութեան քով կա՛յ գնահատանքի արժանին ալ· տեսուչական մակարդակի նման արտադրութիւն կը ծառայէ զոհ ըլլալու մեղի՝ Սփիւռքէն վիճակած ընդհանուր անտարբերութեան բաժինէն։ Այդ յանկերգին տէրերը Շահնուրի յայտագիրը դիտելէ եաք, փրենց ծամոցը բերան առնելէ առաջ երկու անգամ պէտք է մտածեն. հապա՞ եթէ հայաստանեան վերաբերումը փոխուի ու նման ներկայացումներ տրուին նաեւ Ն. Սարաֆեանի, Ց. Կոստանդեանի, Զ. Որբունիի, Շ. Նարդունիի, Զ. Պիպեռեանի ու թորոր միւս անդիտացուածներուն մասին…։

Թ. ԱՐՓԻ

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԻՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Բնական է, որ սովետական մշակոյթ ստեղծելու եւ սովետական գրող բուծելու գործին խանգարելու էին անվերապահ տաղանդի արուեստագէտները, որոնք եթէ նոյնիսկ ծառայում էին, ապա միայն ու միայն՝ արուեստին: Այդ խանգարողներն էին Աննա Ախմատովան, Միխայիլ Բուլգակովը, Մարինա Ցվետաեւան, Օսիպ Մանդելշտամը, Բորիս Պաստերնակը՝ Ռուսաստանի մէջ եւ Հայաստանի մէջ՝ Ակսել Բակունցը, Վահան Թոթովենցը, Եղիշէ Չարենցը, Զապէլ Եսայեանը, Գուրգէն Մահարին... Սովետական վարչակարգը առանց որեւէ դժուարութեան մեկուսացրեց բոլոր նրանց, ովքեր նոյնիսկ ցանկութեան դէպքում չէին կարողանում դառնալ սովետական գրող:

1936-ին Եղիշէ Չարենցը գրեց.

Եւ ես դիմում եմ քեզ, ով Ապարիչ,
դարձեալ,
Ինչպէս վկան մեր հին՝ Նարեկացին, –
Քանզի՛ կարօտ ոգու եւ անարիւն
Հացի, –
Տեսնում եմ լոկ _ կացին
արեգնացեալ: –

Իբրեւ մի նոր վկայ՝ վաղուց
աստուածարեալ՝
Ես՝ եկրային՝ երկրին լոկ
հաւատացի, –
Զկամեցայ, Աստուած, ես՝
ինձանից բացի, –
Ոչ գոյութիւն՝ ինձ պէս դէթ
կատարեալ:

Ես անսացի միայն _ իմ հանճարի
ձայնին: –
Ճանաչեցի լոկ նիւթն՝ ինքնարարիչ, –
Եւ՝ հանճարիս ուժով՝ ենթարկեցի
այն ինձ: –

Եւ – թունաւոր ինքեան, որպէս կարիճ՝
Ահա կանգնած եմ _ դուրկ անդամ
դժնի հացից,
Եւ կախուած է գլխիս _ մի
արեգնացեալ կացին:

Ի դէպ, այս բանաստեղծութիւնը առաջին անգամ հրապարակեց Համօ Սահեանը 1967 թուականին, երբ «Գրական թերթ»ի խմբագիրն էր: Եւ այդ հրապարակումի համար նրան հեռացրին խմբագրի պաշտօնից: Աւել կ'ուզի, որ կուսական անմեղութիւն խաղացող բոլոր նրանք, ովքեր ճշմարտութեան երեսին նայելու եւ ապաշխարելու փոխարէն սեթեւեթում են, թէ իբր Ստալինի հետ ստալինականութիւնն էլ մնաց տասնամեակների խորքերի մէջ, պարզապէս չարունակում են իրենց ծառայամտութիւնը: Երկէ տաճառական իշխանութեանն էին ծառայում, իսկ այսօր՝ լիմպէնական, երբ նոյնիսկ վաղուց չկայ գլխներին կախուած արեգնացեալ կացինը: Եւ այս է մեր ազգային մշակոյթի ողբերգութիւնը:

Իրենց ոգու՝ հանճարի ձայնին ունկնդիր գրողներին մեկուսացնելուց յետոյ, բնական է, մշակութային դատարկութիւնը պէտք է լցուէր եւ ի հարկէ լեցուեց դոյզ միջակութիւններով, քանի որ այդպիսիք միշտ առատ են ձեռքի տակ եւ միշտ պատրաստ են հնազանդօրէն ծառայել Ձեռքի Ցուցամատին:

Արուեստի եւ գեղագիտութեան բոլոր չափանիշերը խորտակուեցին: Դրանց անհրաժեշտութիւնը այլեւս չկար: Այդ չափանիշերը այնպէս էլ չեն վերականգնուել մինչեւ օրս: Արժէքների սանդղակը եղծուել է: Եւ երբ Հայաստանի մէջ դատողութիւններ են կատարւում դրականութեան, արուեստի եւ ընդհանրապէս մշակոյթի չուրջ, որ զարգացումի հեռանկարները կորցրել է կամ հակառակը՝ «որոշակի առաջադիմութիւն է ապրում», ակամայ մտածում եմ, թէ ո՞ր գրականութեան, ո՞ր արուեստի եւ ընդհանրապէս ո՞ր մշակոյթի մասին է խօսքը: Իմ այդ մտածումները յանգում են շատ տրտում եզրակացութիւնների յատկապէս այն դէպքում, երբ բանից պարզւում է, որ համեմատութիւնները կատարւում են սովետական մշակոյթի հետ եւ արժէքները գնահատելու սանդղակն էլ մնացել է նոյն սովետականը եւ նոյն խախտուածը:

Բանն այն է, որ դասակարգային գըրականութիւն եւ արուեստ ստեղծելուց յետոյ, ստեղծուեց նաեւ դասակարգային ճաշակ, որպիսին մերժելու կամ բարեկըրթելու որեւէ փորձ այսօր նոյնպէս չի կատարւում:

Մարքս – Լենինեան գեղագիտութեան մասնագէտ Բելա Բալաշը զարգացնելով այն թեզը, թէ «իւրաքանչիւր կենդանու դիւր է գալիս այն ինչն իրեն օգտակար է եւ գեղագիտական ճաշակն էլ հոգեւոր մարմնակազմի ինքնապաշտպանութիւնն է», եզրակացնում է, որ «Դասակարգային ճաշակը ինքնապաշտպանութեան դասակարգային բնազդի մէջոց է: Ճաշակը՝ գաղափարաբանութիւն է»: «Սովետսկայա կուլտուրա» թերթը «Լինել պաղափարական» խմբագրականի մէջ տեղի է յստակեցնում այս դրոյթը. Զարգացած սոցիալիստական հասարակութեան պայմանների մէջ արուեստագէտի տաղանդաւորութեան աստիճանը նոյնացուած է նրա գաղափարայնութեանը, նրա աշխարհայեացքի պարզութեանը, նրա քաղաքացիականութեանը (1975 ,Սեպտեմբեր 20): Կոմկուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Պրաւդա»ն (1983, Յուլիս 4) արուեստագէտներից պահանջում է կոմպարանոց գաղափարական բարոյչուստ կուսի կենտկոմի հերթական վարչաժողովի պահանջները կատարել եւ այդ խմբագրականը վերնագրուած է «Գաղափարայնութիւն եւ վարպետութիւն»: Հարկ է նկատել, որ այս վերջին տասնամեակներին, վարպետութիւնը ոչ թէ երկրորդական նշանակութիւն էր ստացել, այլ գաղափարայնութիւնից զատ գըրողից պահանջւում էր նաեւ վարպետութիւն, որովհետեւ փոխուել էին ժամանակները, այլեւս ցանկալի չէր մերկապարանոց գաղափարական քարոզչութիւն, որպիսին իրականացնելու համար արդէն գոյութիւն ունէին բազմաթիւ միջոցներ: Վարպետութիւնը անհրաժեշտ էր գաղափարական քարոզչութիւնը հասատի խօսքով ներկայացնելու համար:

Ահաւասիկ, մէկ օրինակ միայն: Մի քանի անյայտներ եօթանասնական թուականների վերջին Երեւանի մէջ, Լենինի ու Շահումեանի արձանների միջեւ ձգտուող Հայաստանի սովետիզացիայի համար զոհուած մարտիկների յիշատակին վառուող յաւերժական կրակի վրայ խորոված էին արել: Անհրաժեշտ էր անպայման դատապարտել այս երեւոյթը: Բայց ինչպէ՞ս... Դատապարտելու համար նախ պէտք էր հրապարակել քաղաքով մէկ տարածուած լուրը: Այսինքն պաշտօնապէս հաստատել, թէ խորոված արել են սովետիզացիայի, այսինքն Հայաստանը վերանուաճելու համար զոհուածների յուշարձանին: Այդպէս կարելի էր վարուել 20 – 30-ականներին, բայց ոչ երբեք 70-ականներին, երբ հասարակութեան մէջ արդէն ստեղծուել էր ծաղուկ ընդդիմութիւն:

Անհրաժեշտ էր աւելի նուրբ, տաղանդաւոր միջոց:

... Եւ անպայման չնորհալի սովետական գրողը իր հրապարակագրութեան մէջ դատապարտելով դատապարտեց այս երեւոյթը, միայն թէ փոխելով յաւերժական կրակի տեղը: Ըստ այս վարպետ գաղափարաբանի, անյայտ մի քանի հոգին խորոված արել էին Եղեռնի յուշարձանի յաւերժական կրակի վրայ: Այսպիսով իր տեսակի մէջ քաղաքական այլախոհութեան արտայայտութիւնը վարպետօրէն եւ հրապարակօրէն ներկայացուեց որպէս խուլիգանութիւն, եւ այն էլ ազգային սրբութեան նկատմամբ:

Ցիրաւի, 40 – 50-ականների անչնորհք միջակութիւնները չէին հասի 70 – 80-ականներին գաղափարականացուած եւ վարպետացած գրողներին:

Սակայն իրականութիւնը մնում է իրականութիւն. 1920-ականներից ի վեր սովետական գրողներից եւ արուեստագէտներից պահանջուել է նախ եւ առաջ գաղափարայնութիւն եւ այդ գաղափարայնութեան մակարդակով էլ որոշուել է նրանց չնորհքի կամ, եթէ կ'ուզէք՝ տաղանդի չափը:

Յակոբ Օշականը հազիւ թէ տեղեակ լինէր գրականութեան եւ մշակոյթի սովետական փոխակերպումի մանրամասնութիւնին: 1946 թուականին նրան յայտնի էր լոկ այն, որ սովետական գրականութիւնը կոչուածը ստեղծում էին գրչբռ միջակութիւնները, որոնց ընդհանրապէս հասու չէր արուեստն ու գեղագիտական ճաշակը, իսկ վարպետութիւն էլ առ այժմ չէր պահանջւում, որպիսին կարող էր նաեւ չփոթեցնել Օշականին: Անշուշտ կային նաեւ մի քանի չնորհալի մարդիկ, որոնք էլ ստիպուած էին արուեստի չափանիշերը փոխարինել գաղափարաբանական հատատմքի արտայայտութեամբ: Յակոբ Օշականին առաւել եւս անյայտ էր, որ նոյն իսկ գեղագիտական ճաշակն է վաղուց դարձել դասակարգային ու գաղափարաբանական:

Հետեւաբար, միանգամայն իրաւացի էին նրա վրայ յարձակուած առնէտները, թէ քննադատել սովետական գրողին՝ նշանակում է «ժխտական կեցուածք մը ունենալ սովետական Հայաստանի եւ հետեւաբար հոն գտնուող եւ անոր անմիջական հովանին վայելող էջմիածնի Մայր Աթոռին հանդէպ»: Նաեւ ցուցաբերել «Հայրենիքի վաղիչներուն նկատմամբ խռովարար միտում»: Նոյնիսկ «Ներդաղթի դէմ անվստահութիւն յառաջացնելու եւ ժողովուրդին միտքը պղտորելու անորակելի եւ դատապարտելի ճիգ մը» կատարել:

Ի դէպ, Յակոբ Օշականին այսպէս անխղճօրէն յերիւրողները յանկերդում են, թէ իբրեւք այդ ամէնը «կը տեսնեն»:

Եւ նորէն նոյն հարցը՝ ո՞վ էր այդ դատախազներին տուորեցնել այդպիսի «ըրամտութիւն»: Կամ ո՞ւմ հրամանով էին նրանք «տեսնում եւ գործում»:

Բայց դուցէ գրականութեան եւ մշակութային սովետական փոխակերպում էր տեղի ունեցել նաեւ արտասահմանի հայ գրողների՞ մէջ: Եւ արտասահմանի մէջ եւս անհրաժեշտ էր գոնէ բարոյապէս դլխատել ճշմարիտ մտաւորականներին՝ փոխարէնը բուծելով «Հայրենիքի վարիչներուն» ստրկամտօրէն ծառայող ազգը մոլորեցուիչների՞...

Յետագային տասնամեակների պատմութիւնը միանշանակ պատասխան է տալիս այս հարցերին:

ՏԱՐԱԿՈՒՍԱՆՔՆԵՐ

Տարակուսել են թէ՛ գրական ու բարոյական արժէքների հետեւողական պահապան Շաւարշ Միսաքեանը եւ թէ՛ գեղարուեստի ու հոգեւոր անխոնջ մշակոյթի պահանջատէր Յակոբ Օշականը:

Փարիզ եւ ոչ թէ իսկապէս Անատոլու կամ Ուզբեկիստան ապրող հայ հասարակութիւնը արդէն իսկ տարանջատուած էր, քանի որ այդ հասարակութեան մէջ յայտնուել էին խմբեր, որոնք տատապում էին «առաջադիմական» մարմաջով, քանի որ լծուած էին «հայրենիքի վարիչներին» ծառայելու այլ եւ այլ կասկածներ յարուցող գործին: Յամենայն դէպս, ո՛չ այդ «առաջադիմականութիւնը», ո՛չ գրական յատկանիշները եւ ո՛չ էլ որեւէ քաղաքականութիւն՝ լինէր «բարձր» կամ «սովրական», անընդունելի էր, երբ խօսքը Գրողի վաստակը գնահատելուն էր վարաբերում:

Առաւել եւս, երբ Յակոբ Օշական որեւէ կուսակցական պատկանելութիւն չունէր եւ ոչ էլ «խառնուել էր հանրային վէճերու»՝ որեւէ կոմունապահութեամբ:

Շաւարշ Միսաքեանը գուցէ իսկապէս համոզուած էր կամ գուցէ «կարմիր իշամեղուի զոյնը» չխառնելու համար խնդիրն այնպէս էր ներկայացնում, որ եթէ «մարդիկ տարրական գաղափար մը ունենային Օշականի վաստակին գեղեցկութեան եւ ծանրութեան վրայ, ապահովաբար պիտի կարմրէին»... Բայց մեր ներկան անցեալի արտացոլումն է: Հոգեւոր մշակոյթի ոլորտի մէջ տիրող անապատային այսօրուայ խորշակը գալիս է այդ հեռաւոր ժամանակներից... Ուստի բնաւ զարմանալի չէ, որ Օշականի գըրական, գրականագիտական ու գրաղատական վաստակին չարունակում են անդիմանալ, քանի որ այսօր առաւել եւս նա խանգարում է գրական գործչութեանը, եւ ուրեմն ամօթահար կարմրելու մասին խօսք անգամ չի կարող լինել:

Շաւարշ Միսաքեանը իր տարակուսանքները աւելի է ընդգծում, նկատելով, որ փարիզահայ հասարակութիւնը առհասարակ չանազատիր է ծիսակատարութիւններ կազմակերպելու գործի մէջ:

Նաեւ յիշեցնում է Աւետիք Իսահակեանի ծննդեան տարեդարձի տօնակատարութիւնը:

Ինչո՞ւ:

Մի՞թէ սոսկ այն պատճառով, որ Աւետիք Իսահակեանը ընդամէնը հաշ առաջ Փարիզահայ համայնքի մէջ էր:

Ո՛չ:

Գուցէ թերագնահատո՞ւմ էր Աւետիք Իսահակեանին որպէս բանաստեղծի:

Ո՛չ:

Երբ նա յիշեցնում էր Յակոբ Օշականի որեւէ կուսակցութեան չպատկանելը, որեւէ ճակատի վրայ չդործելը, ապա միայն տարակուսում էր, թէ այդ ինչպէ՞ս է, որ դաշնակցական Իսահակեանին հանդուրժում են նոյն «հայրենասէր առաջադիմականները»:

Յակոբ Օշականին չէին ներելու նաեւ Աւետիք Իսահակեանի պրականութեան նկատմամբ յայտնած կարծիքի համար, քանի որ քանաստեղծը արդէն նշանակուել էր Սովետահայ գրողների միութեան նախագահ, իսկ որեւէ նկատառում իշխանութիւնների կողմից վստահուած պաշտօնեայի նկատմամբ՝ պատժելի էր:

Յակոբ Օշականը այդ հասկացել էր. «1913-ին՝ Աւետիք Իսահակեանը պաշտպանեցի Լէոյին դէմ: Անկիւնադարձ մըն էր «Երգեր եւ վէրքեր»ը, որով Շահազիզ, Նալպանտեանի, Գամառ _ Քատիպասի բռնակալութիւնը կը կործանէին Թումանեան, Յովհաննիսեան, Իսահակեան: 1920-ին՝ յարձակեցայ «Ապուլ Ալա»ին վրայ: 1922-ին՝ «Սասունցի Մհեր»ին վրայ, երկուքն ալ հասարակ պատում, քարոզ: Բայց նոյն այդ մարզին ես ահ քերթուած մը «Հայ դրականութիւն» դրքիս մէջ՝ ու երկու ժամ վերլուծում էի բաւեր այդ երկու տուն ոտանաւորը բանալու: Դասարանին մէջ ես տղաքը լացուցեր եմ, ինքս ալ, այդ տանանաւորին ներսը մթերուած խորագոյն ապրումներով: Ահա վրաս ալ խոստովանութիւն: Ահա այս բոլորը ճիշդ են մաթեմաթիկական ճշդութեամբ մը, զէթ Օշականին համար: Ու ատոնց մէջ հակառութի՛ւն գըտնելը: Չեմ տար բառը: Իսահակեան 6 – 7 հատ նման քերթուածներ ունի: Տատապանքը կը սկսի այն ատեն, երբ մարդիկ Մհերը կամ Ապուլ Ալան կամ հայրենիքի հոգիէն հասած խօսքերը կը վերածեն արժէքի: Ամբողջ ներկայ տագնապը անբանաստեղծութեան արդիւնքն է, ահա այս սխալ հիացումներով, կը փառաբանեն, որ Իսահակեանի երգերը կ'երգուին, մոռնալով, որ կ'երգուին աւելի խանդով եւ կիրքով՝ Նար _ Պէյն ու Գամառ – Քատիպան, որոնց անունը հայ բանաստեղծութեան մէջ պիտի յիշուի, բայց գործը պիտի մնայ անայց: Էջերով ընդլայնում պիտի քիչ դայլն փնտի ցոյց տալու համար, որ Եղիա, մեր ամէնէն բանաստեղծական խառնուած-քներէն մէկը, բանաստեղծ չէ կրցած ըլլալ: Ինչո՞ւ: Հարցումը չէ կարեւորը: Կարեւորը եղիայէն աւարտած քերթուած մը չժառանգելն է հայ գրականութեան: Ու ատիկա այս – պէս՝ բոլոր հակասական թուղթ մը դատումներուն համար»:

Չեմ կասկածում, որ այսօր էլ ոմանք նդովելու են Յակոբ Օշականի այս կարծիքի դէմ, քանի որ անցեալի ու ներկայի բոլոր այն գրողներն ու արուեստագէտները, որոնք ընդունուած են սովետական գաղափարաբանութեան կողմից, ենթակայ չեն ոչ միայն քննադատութեան, այլեւ վերլուծութեան: Նրանք անվերապահ են եւ անքննադատելի: Քանի որ անվերապահ եւ անքննադատելի են այն գաղափարները, որոնք կամայականօրէն եւ կեղծիքով վերագրուած են նրանց...

Ինձ համար ծանր է, ճնշող ու նուաստացնող, երբ «Հայրենասէր» հայկաստանցիները յանդգնում են հաւատաքննութեան ենթարկել Գրողին: Առաւել եւս ստորացուցիչ է, երբ վոհմակով չրջապատուած Գրողը անօգնական ու ճարահատ, ստիպուած է արդարանալ: Այս ստորացնող մեթոդը նոյնպէս գալիս էր բոլշեւիկեան Հայաստանից եւ, եթէ փոքր – ինչ թուլացնես զգօնութիւնդ, այսօր էլ կը փորձեն նոյն բոլշեւիկեան մեթոդով քեզ հաւատաքննութեան ենթարկել: Իսկ այդ մեթոդի էութիւնը, որի չնորհիւ միլիոնաւոր անմեղ մարդիկ գոհուեցին ԿԳԲ-ի նկուղներուն եւ Գուլագի ճամբարների մէջ հետեւեալն է. քեզ ամբաստանում են հազար ու մի յանցանքներով եւ պարտադրում են, որ հէնց դու էլ ապացուցես, թէ անմեղ ես:

Սովետական «իրաւականութեան» նոյն այս մեթոդը կիրառուել է Յակոբ Օ-

ԱՐԱՄ Ա. ՄԵԾԱՐԵՑ Գ. ԿԻԼԻԿԻԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆԻ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹՈՐ ՋԱՒԷՆ ԵԿԱՒԵԱՆԸ

(«ԱՆԹԻԼԻԱՍ»)· – Իբրեւ գնահատանք Սփիւռքի ու Հայաստանի մէջ հայ կրթական ու մշակութային կեանքի ծաղկումին Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկի ըերած նպաստին եւ անոր իրագործման մէջ հիմնարկին Հայկական Բաժինի տնօրէն տօքթոր Ջաւէն Եկաւեանի ունեցած ներգրոսմին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը կազմակերպած էր գնահատանքի ու մեծարանքի հանդիսութիւն մը: Պաշտօնական հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Օգոստոս 1–ի երեկոյեան ժամը 19–ին, կաթողիկոսարանի վեհարանի դահլիճին մէջ, հովանաւորութեամբ Արամ Ա. Կաթողիկոսի: Հանդիսութեան յատուկ կերպով հրաւիրած էին Լիբանանի կեանքին մէջ գործող մեր կառոյցներու ու մարմիններու ներկայացուցիչները: Նորայր Ծ. Վրդ. Սէրճեան իր բացման խօսքին մէջ շեշտելէ ետք Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկին Հայկական բաժինին ունեցած անգնահատելի ծառայութիւնը հայկական կրթական ու մշակութային կեանքերու բարգաւաճման մէջ, վեր առաւ անոնց գործակցային մէջ Ջաւէն Եկաւեանի եւ Հայկական Բաժինի փոխ – տնօրէն Ատտիկ Ջամգըրճեանի անուրանալի ներակատարութիւնը:

Ապա առաւ Ժիրայր Դանիէլեան, որ կեդրոնացաւ յատկապէս հասատատութեան կրթական առաքելութեան վրայ: Ան կատարեւորեց Հայաստանի մէջ եւ աշխարհի տարածքին աւելի քան 70 երկիրներու մէջ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկին եւ մանաւանդ անոր Հայկական Բաժինին ծառայութիւնները, որոնք ուղղուած են հայկական Սփիւռքի բոլոր համայնքներուն անխտիր եւ որոնք կը հետապնդեն մէկ դէմառոր նպատակ՝ տարածումը հայ կրթութեան ու մշակոյթին: Ան թուեց այս նպատակին իրագործման ի խնդիր կատարուած կառուցումները, շինարարական աշխատանքները, հաստատուած կեդրոնները ու հիմնուած կրթանպաստները: Ան արժեւորելով հասատատութեան յիսնամեայ ծառայութիւնը, ըսաւ. «Անվարան կարելի է յայտարարել, որ սփիւռքահայ դպրոցին թիկունք կանգնող ու անոր գոյութիւնը ապահովող կառոյցն է Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկն ու անոր Հայկական Բաժինը»:

Ժիրայր Դանիէլեան իր խօսքին մէջ մեծ կարեւորութեամբ չեշտեց լիբանա – նահայ վարժարաններու արդիւնաւէտ աշխատանքն ու անոնց իրագործած յաջո – ղութիւնները: «Քանի դիտակից հայկական վարժարաններու գոյութեան հրամայականին, Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկն ու անոր փոխ – տնօրէնը կը դրծեն անսակարկ օժանդակութեան եւ խրատատար հօր ոգիով», ըսաւ ան:

Ապա խօսք առաւ Գեղանի Էֆթեմէզեան, որ կեդրոնացաւ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկին եւ անոր Հայկական Բաժինին մշակութային առաքելութեան վրայ: Ներկայացնելէ ետք Կիւլպէնկեան դերդաստանին եւ Գալուստ Կիւլպէնկեանի կենսագրականները, ան չեշտեց անոնց նախաձեռնութեան եւ ձեռներէցութեան ոգին, ինչպէս նաեւ նկարագիրի բարեսիրութեան գիծը: Գեղանի Էֆթեմէզեան թուեց Կիւլպէնկեան հատատութեան շնորհիւ «ծնած» հայկական թէ օտար մշակութային գործունէութիւն ծաւալող կառոյցները, հրատարակութիւնները, գրական ամսագիրներն ու պիտակն կաճառները: «Այս գործունէութիւնը մեծապէս նպաստեց հայկական բարեսիրական ու մշակութային մասնագիտութեան աշխատութիւններու իրականացման: Շնորհիւ Հայկական Բաժինին եւ անոր տնօրէնին ճիգերուն, ծաղկեցաւ, կեանքի կոչուեցաւ հայ մշակոյթը», ըսաւ ան եւ շեշտեց, որ հայ նորահաս սերունդը հայ մշակոյթով հետաքրքրուելու ու համաշխարհայնացման քայնին տակ հայօրէն ապրելու մտահոգութիւններուն լուծումներ գտնող հատատութիւնը եղաւ Գալուստ Կիւլպէնկեանը:

Հայրապետական պատգամով հանդէս եկաւ Արամ Ա. Կաթողիկոս, որ երանելի կոչեց այն մարդը, որ կ'աշխատի ուրիշին համար Աստուծոյ բարիքը առատօրէն բաժնելով ուրիշին հետ: «Այդպէս եղաւ կեանքը Գալուստ Կիւլպէնկեան անձին եւ հատատութեան եւ այդպիսով ան անձը, հատատականութիւններու եւ կազմակերպութիւններու կեանքին մէջ տիրական ներկայութիւն է: Մեր ազգին կեանքին մէջ եւս ան եղաւ ու մնաց համանիշ զարգացման, դիտութեան ու մշակոյթին», ըսաւ ան:

Արամ Ա. Կաթողիկոս նաեւ դնահատանքով անդրադարձաւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան աթոռին ազգային, կրօնական, եւ մշակութային առաքելութեան հիմնարկին ունեցած ներդրոսմին»: «Հիմնարկը քարին չէ, որ կու տայ, որովհետեւ, գիտէ, որ այդ քարերը կը վերածուին կեանքի ու ծառայութեան: Ան կու տայ առանց խորութեան բոլորին՝ պահանջելով միայն պատասխանատուութիւն, համարատուութիւն ու ծրագրուած աշխատանք», ըսաւ ան: Նաեւ գնահատեց ներդրոսմը Հայկական Բաժինի փոխ – տնօրէն եւ հատատութեան մէջ հայկական դպրոցներու պատասխանատու Ատտիկ Ջամգըրճեանի, որ ուժական կերպով կ'աշխատի ոտքի պահելու համար հայկական դպրոցները:

Ապա Արամ Ա. Կաթողիկոս տօքթոր Ջաւէն Եկաւեանը պարգեւատրեց Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Իշխանի շքանշանով, Ատտիկ Ջամգըրճեանը՝ «Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով, իսկ Ինկրիտ Եկաւեանին նուիրեց մշակութային ու գեղարուեստական յատուկ արժէք ներկայացնող յուշանուէր մը:

Երախտագիտութեան ու շնորհակալութեան յուզումնալից խօսքով մը տօքթոր Ջաւէն Եկաւեան ըսաւ. «Թող այս շքանշանները ըլլան մեր ամէնօրեայ օրհնութիւնները, որովհետեւ այս աշխատանքին համար մենք կարիքը ունինք հատատքի, որպէսզի աւելի ընդարձակուին ու խորանան մեր յարաբերութիւնները»: Ան շեշտեց Սփիւռքի հայապահպանման համար Մխլին – Արեւելքի եւ յատկապէս Լիբանանի ու Սուրիոյ համայնքներուն ներկայացուցած կարեւորութիւնը, հայ դպրոցին անհրաժեշտութիւնը եւ կոչ ուղղեց բոլոր հայ ուսուցիչներուն՝ նուիրուելով չարունակելու իրենց առաքելութիւնը: «Կիլիկիոյ հատատութիւնը անտարբեր չէ եւ մեր մտահոգութիւնն է նաեւ բարձրացնել մեր ուսուցիչներուն կենսամակարդակը: Հայկական Բաժինը ստեղծուած է յատկապէս հայ դպրոցի պահպանութեան, հայ ուսուցիչներուն օգնութեան հասնելու եւ հայ մանկավարժներ պատրաստելու համար», չեշտեց ան: Ջաւէն Եկաւեան նաեւ չեշտեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դերը մեր ժողովուրդի սփիւռքահայութեան կեանքին մէջ. «Այդ դերը տակ կրօնական չէ, այլ նաեւ՝ մշակութային ու կրթական, որոնք կը կազմեն հիմքը մեր գոյութեան Սփիւռքի մէջ: Արամ Ա. Կաթողիկոսի գահակալութեան շրջանին մեր գործակցութիւնը աւելի զարգացաւ. գործակցութիւն մը, որ եղակի իրագործումներով հարստացաւ: Կը վստահեցնեմ ձեզի որ այդ գործակցութիւնը պիտի չարունակուի, ի սէր հայ կրթութեան ու մշակոյթին ծաղկումին»: Իր խօսքի աւարտին, տօքթոր Ջաւէն Եկաւեան իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց Հայրապետին եւ նուիրեց կաթողիկոսական ասա:

Հանդիսութեան ընթացքին գործադրուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր. հանդէս եկան մեներգող Գէորգ Պէպէճեան եւ արտասանող Իրմա Տէտէեան:

Հանդիսութիւնը փակուեցաւ «Սարդարապատ» յաղթերգով:

կանի դէմ: Եւ մարդու սիրտը ճմլուում է, կարդալովՋ նրա անօգնական արդարացումները.

«Ձիս կը մեղադրեն որ չեմ խանդավառ մեր հայրենիքով: Ու կը զրպարտեն... Ողբերգականը ան՝ որ մարդիկ կը մոռնան, կ'անտեսեն, ինչ որ նպաստաւոր չեն գտներ, չեմ լսեր՝ իրենց չահերուն, այլ կ'ըսեմ իրենց պատրանքներուն... Երեանին մէջ մարդիկ տակաւին չեն կրնար իրենց մտքին ապատութեան վստահիլ... կը հաւատամ թէ մօտ է օրը, երբ ամբողջ արեւելահայ քնարերգութիւնը (բացառութիւններու մասին ըսեր եմ իմ մտածումը, տեղը չէ հոս գրական քննադատութեան) իրենց իսկ ձեռքով պիտի առաջնորդուի դամբարան: Իմ վերլուծումներու գետին սփիւռքն էր, յայտարարեցի ատիկա: Ու սփիւռքը որ բաժնուած է ճակատներու: Ողբերգականը այն է որ հայաստանեան զգացումը մարդիկ չփոթած ըլլան թապուի մը հետ... 1945–ին, արեւմտեան կաղապարներու ծանօթ քերթող մը, որոշ ալ տաղանդով, երբ կը հաւատայ, թէ [...] եւ այլն եւ այլն բանաստեղծներ են, կամ ինք զինքը կը խաբէ կամ կ'ընէ կեղծիքներուն ամէնէն զգուելին: Արեւելահայ բանաստեղծութիւնը ուրանալը ոչ սրբապղծութիւն է եւ ոչ ալ հերոսութիւն... Ահա հայաստանեան գրականութեան դիմաց իմ կեցուածքը խօսր գիծերով»:

Բանաստեղծներէ անունները չեղչել եմ, քանի որ «ազգի լուսաւորութեան ոսկեճանը» դեռեւս յուսահատական է ինչպէս Հայաստանի, նոյնպէս եւ արտասահմանի հայ հասարակութեան մէջ եւ դեռեւս որեւէ ցանկութիւն չեմ տեսնում, որ արտայայտուած լինի եօթանասունամեայ սովետական պաղափարա – կանացուած դրականութիւնն ու մշակոյթը վերարժեւորելու եւ վերաղնահատելու համար, հրաժարուելու համար զաղափարականացուած եւ ապազգային մշակոյթի այն ծանր բեռից, որ մեզ պահում է 20–րդ դարի կապանքների մէջ, թոյլ չտալով մեր վերաղարթը արմատներին ու պատմական աւանդներին, որպէսզի հնարաւոր լինի չարունակելու մեր ապագինուած ու առողջ ընթացքը:

Ինչ վերաբերում է «խոշոր գիծերու կեցուածքը» ներկայացնելուն, ապա Ցակոբ Օշականը փորձում է «առաջադիմական հայրենասէրներին» յորդորել, թէ պէտք չէ իր գրական քննադատութիւնը «մատի փաթաթան» դարձընել, «խոշորցնել ու վերածել քաղաքական դատաճանութեան»:

«Ազատ էք իմ քննադատական գործը կարդալու կամ մերժելու, ըսեր եմ այնքան անգամներ: Կու գայ օրը, երբ մեր բոլոր հիացումները կը մաքին, ինչ կըլլայ ընել Օշականը, իր բոլոր կատաղութեամբը, իրաւ գործի մը դէմ, հիացումին զատ: Այդ իրաւ գործը տուէք ինծի եւ ոչ թէ աս ու ան թէկուզ համբաւով պահակել մեղքութեան մը ձաքըռտուքը», – այնուհանդերձ չի նահանջում Ցակոբ Օշականը:

Ահաւասիկ, թէ ինչո՛ւ Ցակոբ Օշականն ու նրա պէս մշակներն են իմ ԱՋԳԱՅԻՆ ՀՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ:

Եւ տ՛էր մէկ «համբաւով պահակել մեղքութիւն»՝ լինի մեր կամ օտար միջավայրի մէջ:

(Շար. 3)

ԳԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՑԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

5·

Վհատութեան, անստուգութեան այդ երկար պահերը կը խաղաղին աստիճանաբար: Դուրսը գիշերուան վերջին պահերն են: Առաւօտը կը վախվխի, կը տատամսի ու պղտոր ջուրերու նման կը տատածուի պատուհաններու առջեւ: Պողպատեայ ժխորը զուգահեռական գիծերու նման կը ցանցէ ոստանը: Դոներ կը բացուին:

Սպիտակ գիշերէն վերջ, Շողակաթ սովորութեան ուժով կը չարուի· կը կառչի կեանքին, որովհետեւ ուրիշ ոչինչ կրնայ ընել. բնազդական, անդիտակից չարժումներ ուղղութիւն կու տան իրեն: Բայց չարժումէ չարժում մկաններըկ'ամբանան: Կը վանէ մչուշը, կ'ընդվզի յոգնութեան դէմ: Պատուհանը կը բանայ թաց լոյսին, որ գինքը կ արթնցնէ ալ աւելի... կ'ուժգնայ Շողակաթ: Տկարութեան այդ գիշերուան հետքերը կը թօթափէ իր մտածումին վրայէն: Կը կանգնի պարզ, մկակուր ու անչփոթ, ինչպէս երբեմն:

Ահաւասիկ նամակները: Ի՜նչ անապահով եղելութիւն, ինչ տարակոյսներ ալ բովանդակեն անոնք, պատրաստ է գինք կուրծք տալու անոնց: Զգիտի ընդհակ ինք:

Բայց անհրաժեշտ է պատասխանել անոնց իմաստը· հետեւաբար Շողակաթ կը չանայ անտեսել, մոռնալ մանաւանդ երկրորդ նամակը, որ անտեղի յայտնութիւն մը, ուշ մնացած մանրամասնութիւն մը կը բերէ իրեն, որուն առ այժմ ուշ դարձընելու չէ անչուշտ:

Տարտամ գաղափարներ կու գան իրեն, որոնք մօտաւորապէս ըսել կ'ուզեն·

– «Տէ՛ր, ինչ որ կը պատրաստես ինծի, վեր է ուժերէս, գիտեմ: Օրերը որ կը ծլնին· չափազանց ծանր պիտի գան ուսերուս: Բայց փոյթ չէ, թո՛ղ կամքդ ըլլայ: Իրաւունք չունիմ հարցնելու քեզ կարգադրութիւններուդ մասին, ոչ ալ հասկնալու զանոնք: Կը մնայ ինձ հետեւիլ անմիջական պարտքերուս կուրօրէն, քայլ առ քայլ: Առայժմ հիւանդանոցի ճամբան է առջիս, ու ծայրն ալ՝ աղջիկս, այո, Արփինէս, որ··· ողջ թէ մեռած··· պիտ կը կանչէ, ինձ կը սպասէ»:

Ու Շողակաթ անվարան, անչփոթ, վար կ'իջնէ Պէլվիլի պողոտային· անտարբեր կերպով կը բարեւէ վր ամէնօրեայ ծանօթները, հացագործը, նպարավաճառը, աւելածու կինը: Իրեն վրայ արտասովոր ոչինչ կայ: Հոն, վարը, իր սովորութեան համաճայն աչքերը կը դարձնէ ժամացոյցին որ իրեն կ'ըսէ·

– «Ճշդապահ ես, պատա՛ւ· ժամը եօթ ու կէսն է, ինչպէս ամէն օր: Գործդ ուշ չպիտի մնաս»:

Բայց Շողակաթ այդ առտու գործի մասին խորհելու ժամանակ չունի ընաւ: Հիւանդանոցը կը քաշէ գինքը· ուրիշ ոչինչ կը նշմարէ, ուշինչ կը խորհի, չի նշմարեր անկէ անդին:

Իր եարին, վրմէ դուրս, իրմէ հեռու, կը մնայ դռնփակ իր ննջասենեակը, պանդոկի մը անկիւնը: Սեղանին ծայրը կը սպասէ կիսատաց նամակ մը· բայց որը, անտերունչ իրի մը երեւոյթը ունի· կոտսուած առարկայ մը դրեթէ, որ իր դերը խաղացած է կարծէք կեանքի մէջ ու որմէ ոչինչ կարելի է սպասել:

6·

Գիշերթեան քայր մը կը կեցնէ Շողակաթը ծանօթ յարկաբաժնի դրան առջեւ: Թեւերը՝ խաչաձեւ, կը փակէ անցքը: Իր աչքերը կը խօսին արդէն: Ի զուր է բացատրութիւն ուզելը: Հասկնալի է· վերջացած է պատմութիւնը:

Շողակաթ կը կթոտի ու կ'իյնայ նստարանին վրայ: Ահա այդպէս լուսամուտ մըն ալ կը փակուէր վր կեանքին վրայ, վերջինը, որմէ օդ եւ լոյս կ'առնէր: Գերագոյն ճիգերով, պայքարով գտած, տիրացած էր էակի մը, որ «հարազատ ինչքի» նման տաս կիլ ազմէր իրեն. բայց ահաւասիկ կը խլէին, իր մսեղուն մէկչէն դուրս կը քաշէին զայն: Ինչպէս երբեմն, այս անգամ ալ կողոպտուած էր ան իր անցեալէն, իր ներքին հարստութենէն: Կը մնար անգամ մըն ալ արմատախիլ, ճղակոտոր ծառ:

Քիչ վերջ ծերուկ բարապան մը գինքը առաջնորդեց հոգեւտուն: Քարուկիր չէնքի մը ներս մտան. ապաշխարհիկ սառն օդը, մեռելներուն չունչը անչուշտ, կ'արգիլէր խօսելէ, փափաքել: Հոն մրտնելէ առաջ, ողկերը ստիպուած են դրան առջեւ ձգել մաս մը փրենց կեանքէն. կարելի չէ մօտենալ մեռածներուն, առանց քչիկ մըն ալ մեռնելու:

(Շար. 32)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մեծ – ծնողաց Անդրանիկի եւ Նուրիձայի, *իրենց հօր՝* Աշոտի եւ *մօր՝* Սրբուհի Նշանեանի (*մեռած* 2003, *Յունիս* 27–ին) Նշանեան ընտանիքը 390 եւրօ կը նուիրէ «Ցառաջ»ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԵՆԹՇԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ 7ՑՐԳ ՏԱՐԵԳԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Տիկին Անարէ Փիրանեան 1000 *եւրօ։*

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան 500 *եւրօ։*

Տէր եւ Տիկին Տաւօն Պօղոսեան 500 *եւրօ։*

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Հարոյեան 150 *եւրօ։*

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան 150 *եւրօ։*

Օր. Սօնիա Յովսէփեան 150 *եւրօ։*

Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 150 *եւրօ։*

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**

— **A partir de 12 heures :**

Bar & Buffet, Spécialités arméniennes

Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 *օրուան համար՝* 1180 *եւրօ*
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 *եւրօ*
(Օդանաւ, օդակայանի տուրբ, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Ագահանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մանակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 *թիւին*

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՒՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տպակոխած 50-ամեայ հատորածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի։
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատոր գլուխ։*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Վերափոխումն Է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇՆԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ Խաղող կ'օրհնուի։
Ծանօթ. – Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր։
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18
Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»։

⁂

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Պատարագ կը մատուցուի *ժամը* 10·30ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Ցաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք։

⁂

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Վերափոխումն Է Սուրբ Աստուածածնի։
Ժամերգութիւն ժամը 9·30–ին։
Պատարագ ժամը 10·15–ին։
Կը պատարագէ՝ Տ. Մխիթառ Ծ. Վարդապետ։
Ցաւարտ պատարագի «Խաղողօրհնէք»։
Ծանօթ. – Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր։

⁂

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Տօն Է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔի աւանդական արարողութիւնը։
Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կը-նան ուղարկել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վերափոխումն Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8·30–ին։
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի "Օրհնութիւն Խաղողոյ" աւանդական արարողութիւնը
Անոնք որոնք կը փափաքին այս առթիւ խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ պահել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

⁂

ՍԷՆ ԼՈՒ – ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
ՏՕՆ Է ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ ժամը 10–ին։
Ցաւարտ պատարագի՝ Խաղողօրհնէք ժամը 11·30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 9-10
SAMEDI - DIMANCHE
9-10 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·748 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.748

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՃՐԱՓՈՐՁ ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԴԷՄ

ՀԱԿԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԹՇՆԱՄՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՃԻ

Հինգշաբթի, Օգոստոս 7–ի առաւօտուն ի՛ր ոճրափորձ մը գործուեցաւ Պաղտատի յորդանանեան դեսպանատան դէմ, ամէնէն արիւնալի արարքը, այն օրէն ի վեր երբ Ամերիկացիք ոտք դարձան քաղաքին: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 11 մեռեալ կար եւ 57 վիրաւոր: ԱՄՆ Արտաքին նախարարը Գոլին Փաուըլ հեռաձայնով խօսած է յորդանանցի իր պաշտօնակիցին հետ, ըսելու համար թէ «կը ցաւի», այլեւս՝ սուրի եւ թէ քննութիւն պիտի բացուի: Ֆրանսա ալ խիստ կերպով դատապարտեց արարքը Յորդանանի թագաւորին ուղղուած ցաւակցականով մը նախագահ Շիրաքի կողմէ:

Արարքին հեղինակները ուզած են հարուածել ԱՄՆ–ու ամէնէն հաւատարիմ բարեկամն ու դինակիցը արաբական աշխարհի մէջ: Թակարդ կառքի մը պայթումն է դեսպանատան առջեւ որ աւեր գործած է, մինչ պայթումէն եռք բազմաթիւ Իրաքցիներ դեսպանատուն կը մտնէին եւ թափի կու տային ամէն ինչ, այրերով նաեւ Յորդանանի ղրացեալ եւ ներկայ թագաւորներուն լուսանկարները: Իրաքցիներ նախատած են Յորդանանցիները, բացատրելով թէ կ'ուզեն բոլորն ալ սպանել, մինչ ամերիկացի պինուորները կը ջանային ցրուել բազմութիւնը օդին մէջ կրակելով, բայց, օրէ օր Ամերիկացիներուն դէմ տրամադրութիւնները ծաւալ կ'առնեն: Քարտուղարութեան մէջ է, որ նոյն օրը, ամերիկացի երեք պինուորներ վիրաւորուած են յարձակման մը ընթացքին պինուորական կառքի մը վրայ:

Ամէն պարագայի մէջ, Յորդանանի դեսպանատան դէմ ոճրափորձը յստակ նշան է եւ «ոճրային եւ ահաբեկչական արարք» որակումը Ամմանի կողմէ չի բաւեր կիրքերը հանդարտեցնելու համար: Ամերիկացիք ալ վճռած են փոխել իրենց ռազմավարութիւնը եւ մեղմացնել իրենց յարձակումները Ս. Հիւսէյնի եւ անոր կողմնակիցներուն դէմ, այն յոյսով որ ժողովուրդն ալ կը մեղմացնէ Ամերիկացիներու դէմ իր թշնամութիւնը: Պէտք է ըսել որ Ամերիկացիք դեռ չեն հասկցած որ Իրաքի ժողովուրդը զիրենք չի նկատեր փրկարար եւ ազատարար: Բայց, քնակիչները բոլորովին տարբեր մօտեցում ունին: Ընտանիքի մայր մը կը խոստովանի. «պատերազմի ընթացքին պնակ մը խակ վոտքերս, այսօր տունս քարուքանդ է, անկարելի է Պաղտատ ապրիլ»:

Ինչ որ յստակ է, այն է որ յարձակումներու թիրախ են Ամերիկացիք եւ իրենց ինակիցները:

Հաչեմական միապետութեան դէմ ոճրափորձը դանագան մեկնաբանութիւններու կրնայ տեղի տալ: Բացայայտ է որ «մտածուած եւ կազմակերպուած» էր ինչպէս կը յայտարարեն յորդանանեան իշխանութիւնները եւ անկարելի ալ չի նկատուիր որ Ամման, գաղտնաբար, կը ծրարէ միապետութեան վերահաստատումը Պաղտատի մէջ: Առաջին առթիւ, արարքը կը վերագրուէր Ալ – Քաիտա–ի, որու համար Իրաք ճիհատի հողմս է Ամերիկացիներուն ներկայութենէն ի վեր: Բայց, կայ նաեւ այլ վարկած մը: Ահաբեկիչները կը խորհին որ Յորդանան անտարբեր չէ իր դրացիին քաղաքական ապագային նկատմամբ: Մինչեւ 1958, երկիրը կը վարէր Հաչեմի վերադասանի մէկ ճիւղը: Այդ պատճառաւ, անկարելի չի նկատուիր որ միապետութեան վերահաստատման ծրագիր մը ըլլայ, որու թեկնածու է Ռաստ իշխանը: Եւ վերջ, ոմանք չեն վարանիր խորհելու թէ Ս. Շալափի (կազմուած խորհուրդին մէկ անդամը) «Ալ – Մութամար» թերթը Օգոստոս 5–ին ամբաստանած էր Ամմանը որ հիւրընկալած է տապալած վարչակարգին ընտանիքի անդամներն ու ընտանիքները: Այս ամբողջը պատճառ են որ վարկածները բազմաթիւ ըլլան:

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՕՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ իշխանութեան եւ ընդդիմութեան միջեւ Հ. Ալիեւի առողջական վիճակին մասին վէճերը չեն հանդարտիր. քաղաքական կացութիւնն ալ կը պահէ լարուած բնոյթը: Օգոստոս 7–ին անգամ մը եւս ընդդիմութիւնը հաքուի մէջ բողոքի ցոյցի դիմած է, առարկելով Ի. Ալիեւի վարչապետ նշանակումին դէմ: Նոյն ճակատը կը պնդէ նախապահին մեռած ըլլալու տեսակէտին վրայ, մինչ իշխանութեան դէմքեր, ինչպէս Յ. Ալիեւի օգնականներէն Հ. Հասանով, կը կըրկնեն թէ ան սրտի պատուաստումի հետեւանքով տարուած է ԱՄՆ: Ինչ կը վերաբերի փոխադրող օդանաւին ռուսական ըլլալուն, նոյն անձը բացատրած է թէ ո՛չ իրենք, ոչ ալ Թուրքիա նման հիւանդանոց – օդանաւ ունէին, իսկ ԱՄՆ–էն չատ բարձր դին պիտի պահանջուէր: Ռուսաստան բարեկամական ժեսթով մը տրամադրած է օդանաւը որ «թռչող հիւանդանոց» կը կոչուի եւ որուն մէջ նոյնիսկ կարելի է վիրաբուժական գործողութիւն կատարել:

ԻՏԱԼԱՑԻ դիտնականներ յայտնած են ձի մը համաձերել (ֆլոնէ): Ան ծնած է Մայիս 28–ին, կոչուած է Պրոմէդէա: Համասեր առաջին անասունին՝ Տոլիէն ի վեր, դիտնականներ յայտնած էին համաձերել կապիկ մը, կատու մը, հորթ մը եւ ջորի մը:

ՃԱՓԱՐԹԱՑԻ Մարիոթ պանդոկին դէմ գործուած ոճրափորձէն եռք, Պալիի ահաբեկիչներէն՝ Ամրոզի մահուան դատապարտուեցաւ կէս չծածկեց իր ուրախութիւնը 6 անգամ «Աստուած մեծ է» բացագանչելով եւ վնզդինք նահատակ նկատելով: Ժամ առաջ կ'ուզէ զինք «ստեղծողին» հանդիպիլ: Ամրիկէն իսկ, միչա կը կրկնէր «ուր որ ուզես կրնաս տանիլ ճիհատը: Ծորչափ հոգիդ չէ բաժնուած մարմինէդ, հալածէ՛ չար սիոնականները, հալածէ՛ սարսափելի խաչապաշտները»: Այս դատավարութիւնը առաջինն էր 38 կասկածեալներու դատավարութենէն, որոնց կը վերագրուի Պալիի ոճրափորձը:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ նախագահը վաւերացուց, Օգոստոս 6–ին, այն փոփոխութիւնները, որոնք կը ձգտէին նուազեցնել բանակին ազդեցութիւնը քաղաքականութեան վրայ: Այլեւս, Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդը փոխ – վարչապետին հովանիներ կ'անցնի:

ՏՕԲԸ, որ կը չարունակուէր Օգոստոս 8–ին, պատճառ եղած էր նաեւ, Ֆրան–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ատուածածնայ (Օգոստոս 15) տօնին առթիւ, «Յառաջ») ԲԱՑԱՌԱԲԱՐ լոյս չի տեսներ 4 օր, Օգոստոս 12–էն 15 ներառեալ:
ՄԵՐ ՅԱՋՈՐԴ ԹԻՒԸ՝ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 19:
Խմբագրատունը փակ է Օգոստոս 11–էն 18:

Exceptionnellement **Haratch** ne paraîtra pas du 12 au 15 Août.
Notre prochain numéro sera daté du mardi 19 Août.

ԱՄՆ–ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՄՆ–ու Արտաքին գործերու նախարարութիւնը նամակով մը պատասխանած է Դոնկրէսի խումբ մը անդամներուն, ըսելու համար որ Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարին Ուաշինկթըն ապրիլեան վերջին այցին նիւթ եղած են Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները: Ըսուած է նաեւ որ հայ–թուրք հաշտութիւնը մեծ կարեւորութիւն ունեցող հարց է ԱՄՆ–ու արտաքին քաղաքականութեան մէջ: Այդ մարզին մէջ յաջողութեան հասնելու համար թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Թուրքիոյ կառավարութիւններուն վրայ հարկաւոր ճնշումը պիտի չարունակուի, ամէն յարմար առիթի:

Նամակին մէջ ակնարկուած է Վ. Օսհաննան – Ա. Կիւլ Մատրիտի հանդիպումին որ դրական երեւոյթ նկատուած է: Ուաշինկթըն այցին Թուրք նախարարը ամերիկացի իր պաշտօնակիցին հետ հանդիպումին ընթացքին յայտնած է թէ Վ. Օսկանեանի հետ չիտամբ պիտի չարունակէ Սեպտեմբերին, ՄԱԿ–ի Ընդհանուր Ժողովին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎԱՆԱՁՈՐԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Վանաձորի զօրանոցին մէջ երեք զինուորի սպանութեան առընչութեամբ առաջին ձերբակալութիւն մը կատարուած է: Զինուորական դատախազ Գ. Զհանգիրեան յայտարարած է թէ հիմեր կան կասկածելու թէ արարքին հեղինակը նոյն զօրանոցէն ուրիչ զինուոր մը, Արման Յովսէփեանն է: Ան ձերբակալուած է ծանրացուցիչ հանգամանքներու մէջ սպանութիւն գործած ըլլալու մեղադրանքով:

*
**

ԼՂՀ

ՀՐԱԻԷՐ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՆԵՐՈՒ

Կառավարութեան առընթեր Գաղթի ու գաղթականներու վարչութիւնը «Վերադարձ Արցախ» ծրագրով կը հրաւիրէ մանկավարժներ: Նոյն ծրագրով, վերադարձի տրամադրութիւն յայտնած է 15 ընտանիք: Անոնց կը, տրամադրուի առանձնատուն որուն կրնան տէր ըլլալ տասը տարի բնակելէ ետք: Ընտանիքին պետին 20, իսկ միւս անդամներուն 5 հազարական դրամ կը տրուի, նաեւ ամէն մկկուն հողամաս ու առաջին հինգ տարին հարկերէ զերծ ըլլալու արտօնութիւն: Կը տրուին նաեւ վարկեր: Մանկավարժները կը ստանան ամսական 18 հազար դրամ (30 տոլար) աշխատավարձ:

*
**

ՄԱՀ

Ա.ԶԱՏ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԱՆ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը Յուլիս 19–ի թիւով կը տեղեկացնէ մահը պատմագէտ Ա. Համբարձումեանի որ աշխատանք տարած է յատկապէս արեւմտահայ ազատագրական չարժումներու մարզին մէջ: Ծնած էր 1926–ին, Վրաստանի Նինոծմինդայի չրջանի Սաթխա գիւղը, 1942–ին աւարտած Գիւմրիի պատմութեան ֆաքիւլթէն: 1953–ին ալ Խորհրդային Գիտութեան ակադեմիայի պատմութեան հիմնարկին Լենինգրադի բաժնին մէջ պաշտպանած է աւարտաճառը: Հայաստանի Գիտութեան ակադեմիայի իր գործունէութեան զուգահեռ, Ազատ Համբարձումեան կարեւոր դեր կատարած է երիտասարդ պատմաբաններ պատրաստելու գործին մէջ: 1980–էն ի վեր կը կեդրոնի ակադեմիային Նոր դարու պատմութեան բաժինը:

ՅԱԿՈՒԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԻՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Զի՛ բաւեր բանի մը գիրք թղթատել, ափ մը "բարեյոյս" հաւատափոխ ուսումնականներ գտնել, հիւրասիրել, եւ ապա յիմար – իմաստուն վճիռներ արձակել:

ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՓԵԱՆ

«ԲԱՐԵՑՈՑՍ»
ՀԱԻԱՏԱՓՈԽ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՆԵՐԻ
ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Թէեւ «Ծառաչ»ի զարմացած տաղնապի աղմանչանը որեւէ անհանգստութիւն չպատճառեց «հայրենիքի վարիչներուն» վստահելի թիվունք ունեցող «առաջադիմականներին» եւ Հայ Գրողներու ընկերակցութեանը, բայց նաեւ խիստ էական անցուդարձ տեղի ունեցաւ Փարիզի մըտաւորական շրջանակի մէջ:

«Ծառաչ»ը պարբերաբար տեղեկացնում էր.

«Պ. Հրաչ Սարգիսեան կը հաղորդէ մեզի թէ ինք Հայ Գրողներու վարչութենէն հրաժարած է ծանօթ յայտարարութենէն չաթաթներ առաջ, եւ թէ երբեք հակառակ չէ Օշականի յոբելեանին, քանի որ նախորդ վարչութեան այդ մասին տուած որոշումին մասնակցած եւ նոյնիսկ յոբելենական յանձնախումբին անդամ եղած էր:

Սիրով կ'արձանագրենք իր այս յայտարարութիւնը»:

«Հայ Գրողներու Միութեան վարչութեան անդամներէն՝ Տիկին Մ. Աթմաճեան դիմելով Օշականի յոբելենական յանձնախումբին անդամ Պ. Բալասեանի, յայտարարած է թէ ինք բոլորովին հակառակը է Օշականի, թէ պէտք է յոբելեանը տօնուի իբր թրքահայ ժամանակակից ամենամեծ դրողի եւ թէ ինք անհատաբար կը տրամադրուի յանձնախումբին՝ իր մասնակցութիւնը բերելու համար յոբելեանին յաջողութեան:

Տիկին Աթմաճեանով չորս կ'ըլլայ եօթը հոգիի վրայ, որ տրամադիր է մասնակցելու յոբելեանին: Ուրեմն, մնացեալ երեք հոգի՞ն են – եւ որո՞նք կը կազմեն այս տխուր եռաժանին – որ համարձակած են իրենց ընկերներուն քթին տակ կատարեալ խաղալ, նոյնիսկ խորդախօրէն յայտարարութիւններ փութացնելով թերթերուն:

Կը սպասենք դեռ լուսաբանութեանց»:

Եթէ պէտք լինէր. թէ ովքեր են եղել «տխուր եռաժանին» կազմողները, որ խափանել են Յակոբ Օշականի յոբելեանի տօնակատարութիւնը, ստիպուած ենք լինելու ոչ միայն նորանոր չերտեր յայտնաբերել ազգային այն դաւաճանութեան մէջ, ինչը ժամանակին իրականացրին ծառայամիտ տովետասէրները եւ օրինակ դարձան նաեւ իրենցից յետոյ եկողներին՝ նոյնպիսի դաւաճանութեան համբայ ելնելու համար, այլեւ հեռանալու ենք մեր բուն նիւթից:

Եւ չարունակելով բուն նիւթը, գալիս հասնում ենք այն պահին, երբ Հայ Գրողների ընկերակցութիւնը այլեւս չկարողանալով չարունակել իր անտարբեր լռութիւնը, վերջապէս, հանդէս է գալիս մի յայտարարութեամբ՝ միաժամանակ երեք թերթերի մէջ, բայց առանց ստորագրութեան: Այս յայտարարութեան մէկ օրինակ էլ ուղարկում են Շաւարշ Միսաքեանին:

Որպէս ախտահարուած մտաւորականութեան բնորոշ կեցուածք, այդ յայտարարութեան մէջ խօսք անգամ չկայ Յակոբ Օշականի յոբելեանը տապալելու պատճառների մասին, ինչը եւ պահանջել էր «Ծառաչ» իր առաջին հրապարակում:

Ձիշդ եւ ճիշդ «հայրենական» մեթոդով Հայ Գրողների ընկերակցութեան «տխուր եռաժանին» անատորպղիը յայտարարութեամբ հաչուեյարդար էր տեսնում Շաւարշ Միսաքեանի հետ այնպիսի մի կատաղութեամբ, որ նոյն իսկ չէր էլ անդրադառնում, թէ հրանօթային կրակի թիրախը ընդամէնը պատրանք է:

Բայց լսենք Շաւարշ Միսաքեանին.

«Ց. ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

Ց. Օշականի նախաձեռնարկ մարմինը (Վ. Մելիքեան, Հրանտ Բալասեան, Գ. Զաքրեան, Շ. Միսաքեան, Շ. Նարդունի) խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրած էր Փարիզի հայ մտաւորականները եւ յոբելեարին հայրենակիցները, Նոյեմբեր 27-ին:

Խորհրդակցական այս առաջին ժողովին նախագահ ընտրուեցաւ Ա. Խոնդկարեան եւ քարտուղար Վ. Մելիքեան:

Ներկաները բոլորն ալ կ'ընդունէին որ Ց. Օշական իր դրական մեծարժէք վաստակով, դրական երիտասարդ սերունդին վրայ թողած խոր ազդեցութեամբ եւ քառորդ վերջին դարուն հայ գպրոցներուն միջոցաւ տուած իր հունձքով կը հանդիսանայ այն դէմքը, որ արժանի է ազգին դիմահատուցման: Այդ հանգամանքով՝ Փարիզի հայ մտաւորականները, մասնակցութեամբ հայ ժողովուրդին, կ'որոշեն տօնել Ց. Օշականի յոբելեանը Փարիզի մէջ, – Փարիզ, Լիոն, Վալանս եւ Մարսէյլ:

Գ. Զաքրեան ժողովին հաղորդեց թէ Վալանսի մէջ 50.000 ֆրանք հանգանակուած է արդէն, յոբելեանին առիթ՝ մասնակցելու համար Ց. Օշականի մէկ դրծին հրատարակութեան ծախքերուն...»:

Առ ժամանակ անց, նոյն 1946-ի Դեկտեմբեր 15-ին Շաւարշ Միսաքեանը աւելի յստակացրեց «վայրի արջի ցեղերին» չխառնուելու իր հաստատակամութիւնը «զիւ մը աւելի համեստ» հրապարակումով, որտեղ արձանագրել է այն ճշմարտութիւնը, որը նաեւ այսօր, 2003 թուականին եւ յետագային նոյնպէս պէտք է լինի տարաչխարհի փւրաքանչիւր ճըշմարիտ մտաւորականի, առաւել եւս՝ դրողի հաւատամքը. «Եթէ մենք դիմաւորած ենք Արարատի չուքէն, կամ Արաքսի եւ Ճրագդանի լուսապայծառ, հայրենաշունչ ափերէն, այդ չի նշանակեր, թէ անապատէն եկեր ենք եւ Սառուցեալ ովկիանոս կ'երթանք»:

Քանի որ, իմ խորին համոզումով, որ հիմնուած է Հայ դրականութեան եւ մշակոյթի հարիւրամեակների խորքերից գիտղ փորձով, ԲՆԱԻ ԻՆ ԱՐԱՐԱՏԻ ՇՈՒՔՈՎ ԿԱՄ ԱՐԱՔՍԻ ԵԻ ՀՐԱԶԴԱՆԻ ԼՈՒՍԱՊԱՅԾԱՌ, ՀԱՅՐԵՆԱՇՈՒՆՉ ԱՓԵՐՈՎ ՉԵՆ ՊԱՅՄԱՆԱՒՈՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԳՐՈՂԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵԻ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԱՐԱՐՈՒՄՆ ՈՒ ՓԱՌԱՒՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ:

Հայ դրականութեան ու մշակոյթի ապրուստն ու փառաւոր հեռանկարները պայմանաւորուած են ազնուական եւ պեղեցիկ արուեստի աստուածատուր չնորհներով օժտուած անհատականութիւններով, պայմանաւորուած են ազգային պատմութեան եւ ատնդների նկատմամբ անվերապահ նուիրուածութեամբ, Հայոց լեզուի հրաչքը պահպանելու անճնազոհութեամբ:

«ԹՈՒՐՔ ՈՃՐԱԳՈՐԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ, ՌՈՒՍ ԵՐԱԽՏԱՄՈՌ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ»

Անպարկեշտութիւն կը լինէր, եթէ այս խոհագրութեան մէջ յիշելով Աւետիք Իսահակեանին, երկու խօսքով չանդրադառնայի այն վաստերին, որոնք անյայտ էին ոչ միայն Շաւարշ Միսաքեանին ու Յակոբ Օշականին, այլեւ բոլորիս՝ մինչեւ վերջերս, երբ հրատարակուեց բանաստեղծի «Աֆորիզմները» (Երեւան, 2003): Չէնց այդ դրքից էլ քերել եմ տոյն ենթավերնագիրը: Եւ մի քանի մէջբերում եւս անհրաժեշտ է անել՝ հաղորդակից լինելու համար այն ողբերգութեանը, որ ապրել է Աւետիք Իսահակեանը սովետական վարչակարգի ճիրանների մէջ: Թէեւ նրա յոբելեաններն կատարելու համար որեւէ խոչընդոտ չի եղել: Ընդհակառակը. Իւրաքանչիւր առիթ օգտագործուել է նրա «անսահման ռուսասիրութիւնն ու սովետասիրութիւնը» ցուցադրելով՝ Հային մոլորեցնելու դործը: Ես համոզուած եմ, որ Աւետիք Իսահակեանը գիտէր, հասկանում էր, որ ճիրանների մէջ սեղմած՝ օգտագործում են իր հեղինակութիւնը: Եւ այս դիտակցութեամբ էր ըստկիզբ առնում նրա մարդկային ողբերգութիւնը:

Աւետիք Իսահակեանի մտորումները արտայայտել են տէ միայն երէկուայ օրը, այլեւ ուսանելի են նաեւ այսօր.

«Անզօր մարդու, հիւանդի, յուսահատի հոգեբանութիւնը այսպէս է. խեղդուողը ձեռը դյուամ է օձին»:

«Աստուած հայերին ստեղծել է քրտինք թափելու համար, Թուրքերին՝ արիւն»:

«Լէ դաշնակ չենք: Հիմա ի՞նչ եղանք - դարձանք հայ»:

«Սուտը՝ իրական Հայաստանը խեղճ է, աղքատ է, փոքր. մենք սիրում ենք - սուտը, սուտ Հայաստանը, որ նա ծաղկում է, ջրանցքներ ունի, հիդրոկայաններ, ֆաբրիկաներ, հզօր է, բարձրանում է, յոբելեաններ է կատարում, պետութիւն է... մեր ուզածն ենք տեսնում եւ այն սիրում, եւ սուտը ընդունում են որպէս ճշմարտութիւն»:

«Թուրքը կոտորում է, ռուսը՝ ձուլում: Ո՛չ կոտորուել, ո՛չ ձուլուել:

Պարսիկ, արաբ, Թուրք, մոնղոլ՝ կոտորած:

Բիւզանդիա, ռուս՝ ձուլուած:

Լեզուն պահել՝ դա տորկութիւնից դուրս գալու բանալին է»:

«Ռուսից եկած բարիքը Հայերին ակամայ կերպով է եղել, չարիքը՝ դիտակցաբար»:

«Սովետների երկրում չկայ անհատականութիւն, ամէն ոք մի աղիւս է ընդհանուր շէնքի համար: Ջունես սեփականութիւն – չունես ազատ կամք: Եւ չպիտի ունենաս սոցիալիզմի մէջ»:

«Ռուսներին չեն սիրում Վրացիք, Թուրքերը, դաղստանցիք, Լեհերը, միայն մենք, եւ դա մեր Քաւստասութեան պատճառ եղաւ, մեր դժբախտութեան պատճառը»:

«Սկսած Պետրոս Մեծից՝ ռուս պետականութեան դիտակցաբար, թէ անդիտակցաբար զոհն ենք, Արեւելեան քաղաքականութեան զոհն ենք: Հայկական հարց երբեք չի եղել, այլ եղել է անգլո - ռուսական, գերմանո – ռուսական, ամերիկա – ռուսական՝ նեղուցների համար, հնդկական ճանապարհի համար, իսլամական երկրների համար...»:

«Եթէ Հրեան մի ողբի, լացի պատ ունի – ամբողջ Հայաստանը Հայ ժողովրդի լացի պատն է՝ մինչեւ վան, մինչեւ Մուշ, մինչեւ Աւտանա»:

Դժուար չէ պատկերացնել, թէ ինչպիսին կը լինէր Աւետիք Իսահակեանի ճակատագիրը, եթէ նրա նուիրական այս մտորումները անցնէին քաղաքական ստիկանութեան ձեռքը:

Ինչ վերաբերում է յոբելեաններին ընդհանրապէս ապա մի քանի տարի առաջ, երբ կամքիս հակառակ յայտնուեցի տարաշրջութեան մէջ եւ դեռ խորքէն ծանօթ չէի Փրանսահայ մշակութային կեանքին, իրեն մտաւորական համարող մէկին հարցրեցի, թէ ինչո՛ւ չեն նչում անցեալի ու ներկայ դրողների ու արուեստագէտների յոբելեանները, որոնք ոչ միայն արմատներին կառչած մնալու, այլեւ մշակոյթին հաղորդակցելու եւ դասեր իւրացնելու ամենից արդիւնաւէտ ուղիներն են:

«Գրուել չպիտի ցաւցնեմ», – պատասխանեց, եւ ես հասկացայ՝ նա վստահ էր, թէ ինքը այնպիսի մի արժէք չի ներկայացնում իրենից, որ երբեւէ կատարեն իր յոբելեանը: Ուստի ճշմարիտ ու իսկական մտաւորականների հետ հաւասարուել էլ ուզում նրանց յոբելեանը... չնչելով:

... Ուրեմն, ի՞նչ է. կարծում ենք անցած դարակէսից այս կողմ հայ հասարակական կեանքի մէջ որեւէ փոփոխութի՞ւն է եղել, որեւէ տեղաշա՞րժ:

Միայն «առաջադիմականներն» են դեռ չարունակում «առաջադիմել» հայրենասիրաբար ազգային հոգեւոր եւ նիւթական մշակոյթը եղծելու եւ ազգը ոչնչացնելու գնով:

(Շար. 4 եւ վերջ)

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԿՐԹ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Յուլիսի 31–ին Երեւանի Մ. Աբովեան Հայկական Պետական Մանկավարժական Համալսարանի նորոգուած, արդիական սարքաւորումներով հարստացած «Սփիւռք» Գիտաուսումնական կենտրոնում կայացաւ սփիւռքահայ ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացների հանդիսաւոր բացումը:

Այն «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի լաւագոյն նուէրն էր սփիւռքահայ ուսուցչութեանը, առաջինը Հիմնադրամի ծրագրերի մէջ, որն ամբողջապէս ուղղուած է Սփիւռքի հիմնախնդիրներին:

Այդ օրը կենտրոնում հաւաքուել էին բազմաթիւ հիւրեր՝ կրթութեան նուիրեալներ, դրողներ, մտաւորականներ, բարեկամներ ոչ միայն Հայաստանից, այլեւ աշխարհի տարբեր ծայրերից՝ ԱՄՆ–ի Լոս _ Անճելըս, Պոսթըն քաղաքներից, Գերմանիայից, Արժանթինից, Յունաստանից, Լիբանանից, Սուրիայից, Արաբական Միացեալ Էմիրութիւններից, Յորդանանից, Իրանի Իսլամական Հանրապետութիւնից, Ռուսաստանից, Ս. Պետերբուրգ, Կրասնոդար քաղաքներից, Խոտնկայից, Լիտվայից, Վրաստանից եւ այլ երկրներից: Ուսուցիչների կողքին նրանց տնօրէնները էին, կրթութեան պատասխանատուները. դահլիճում էին՝ Պէյրութի Համազգային Արսլանեան ճեմարանից՝ Տիգրան Ճինպաշեանը, Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանի տեսուչ Կարապետ Տաքչեանը, Պուէնոս _ Այրէսի «Մարի Մանուկեան» վարժարանից՝ Յոսիթա Եուսկֆեանը, Թեհրանի Կրթական խորհրդից՝ Նորայր Մեհրաբեանը եւ այլ պատուիրներ:

Հանդիսութիւնը բացուեց Տէր Ղեւոնեան աղօթքով. Ս. Էջմիածնից հայրապետական սրտաբուխ օրհնութիւններ ու ողջոյններ բերած Ներսէս Արք. Պօղոսեանը յոյս յայտնեց նաեւ, որ սփիւռքահայ ուսուցիչները անպայման ազգային ոգու չաղափրը կը չարունակեն թրծել քրիստոնէական աւազանում, ինչից էլ պակս զօրանում է նրանց ամէնօրեայ պայքարը ուծացումի եւ նահանջի դէմ:

Իր բացման խօսքում տարբեր դաղթօճախներից դասընթացներին ժամանած 25 մանկավիյներին սրտանց ողջունեց կենտրոնի տնօրէնը, բանասիրական գիտութիւնների տոքթոր, վրդփ. Սուրէն Դանիէլեանը՝ նրանց մաղթելով մէկամսեայ արդիւնաւոր աշխատանք: Միեւնոյն ժամանակ տնօրէնը, օգտուելով նախարարի ներկայութիւնից, ընդգծեց, որ ժամանակն է վերապատրաստութիւնից պատրաստութեան անցումը, հիմնաւորեց Հայաստանում սփիւռքահայութեան մանկավարժական բարձրագոյն կրթական հաստատութեան ստեղծման անհրաժեշտութիւնը, որն էապէս բխում է Հայրենիք – Սփիւռք երկու համաժողովուրդների ոգուց: Դա նպաստաւոր է արեւմտահայ լեզուի ու մշակոյթի պաշտպանութեան հիմնախնդիրներին, որոնք Հայաստանում հեռու են բաւարար լինելուց:

Հանդիսութիւնը, ըստ էութեան, ծրագրային ելոյթ ունեցաւ ՀՀԿԳ նախարար Սերգօ Երիցեանը: «Մենք որպէս պետութիւն, որպէս Հայրենիք, իսկապէս պարտք ենք Սփիւռքին, եւ յատկապէս, կրթամշակութային դաշտում», – ընդգծեց նա: Գաղթօջախների հայապահպանութեան դժուարին խնդրում կարեւորելով դպրոցների եւ վարժարանների դերը՝ նա յոյս յայտնեց, որ յետագայ քայլերը կը լինեն աւելի վստահ, աւելի փառատեսական, կը փորձենք չակել անցած տարիներից մնացած գաղափարագիր սըխալների մեր հին բեռը, թօղնումներ, այլ թեւամ՝ դասագրքերի մարդում: Նախարարը առաջարկեց ստեղծել Սփիւռքի բոլոր վարժարանների տնօրէնների միացեալ խորհուրդ. «կարծում ենք, այս կենտրոնը կը դառնայ կապերի համակարդող, համակարդող օղակ, որը ոչ միայն կ'առաջադրի հիմնախնդիրներ, այլեւ կը մասնակցի նրանց լուծման եղանակներ մեզ հետ համագործակցաբար»: Վերջում նա իր անխոնջ հետաքրքրութիւնը եւ չնորհակալութիւնը յայտնեց «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի դործադիր մարմնի նախագահ – նրան եւ չինարարներին՝ այս եզակի կառոյցի իրագործման համար:

ԵՊՀ ռեկտոր, ՀՀ ԳՍՍ. Ակադեմիկոս Ռաֆիկ Մարտիրոսեանը, յիշեցնելով, որ հայապետական խնդիրների լուծումները դալիս են հիմնականում դպրոցից, խոստացաւ հնարաւորութեան սահմաններում բերել բարձրագոյն մայր բուհի դիտական աջակցութիւնը կենտրոնին եւ սփիւռքահայ ուսուցիչներին:

ՀՀ ԳՍՍ. փոխ – նախագահ, ՀՀ ԳՍՍ. Ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարեանը, որը, ի դէպ, դասաւանդելու է սփիւռքահայ ուսուցիչներին, մեծապէս կարեւորեց արդէն չորս տարուայ փորձառութեամբ նմանատիպ վերապատրաստութիւնը եւ նշեց, որ այն կազմում է այս աշնան կայանալիք հայապետական համահայկական առաջին դիտաժողովի մի բաղկացուցիչ մասը, ուր կրթական խնդիրները երկրորդական լինել չեն կարող:

Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանին կարապետ Տաքչեանը, ՀՀ Գրողների Միութեան նախագահ Լեւոն Անանեանը, ՀՀ ԿԳՆ լեզուի պետական տեսչութեան պետ Լեւոն Գալստեանը, խօսեցին ծրագրերի, արեւմտահայ լեզուի, ի մասնաւորի՝ ուղղագրութեան տիւր ճակատագրերի եւ հնարաւոր միասնութեան եղանակների մասին: «Տաթեւ» կրթահամալիրի տնօրէն Սոկրատ Մկրտչեանը խօսեց Կենտրոնի հետ ուսումնական աշխատանքներում համագործակցութեան այժմէական նութեան մասին, իսկ Թեհրանից ժամանած ուսուցչուհի Անժէլ Մինասեանն ընթերցեց Թեմի Սրբազան առաջնորդ Սեպուհ Արք. Սարգսեանի եւ Կրթական Խորհրդի ողջոյնի խօսքերը:

Ձի՛շդ է, տարբեր մօտեցումներ էին ուրուագծւում չատերի ելոյթներում, երբեմն՝ հակադիր, սակայն երգը ազգային համախմբման ներքին ուժ ունի, ինչը վերստին հաստատեցին ՀՀ վաստակաւոր արտիստ Հենրիկ Սիմոնեանը եւ երգչուհի Սեդա Ամիրկարայեանի սրտաբուխ կատարումները:

Նշենք, որ դասընթացներին ուսուցիչները խորութեամբ կ'ուսումնասիրեն դրամատիկութիւն, արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն, գրաբար, գրականութիւն, պատմութիւն, հայրենագիտութիւն, Կրօն, Եկեղեցու պատմութիւն, երդ, պար, ազգային ծէս, կերպարուեստ, մանկավարժական, մեթոդաբանական յատուկ առարկաներ: Հայրենիքում դասնուող ուսուցիչների համար նախատեսուած է մշակութային հարուստ ծրագիր. նրանք կ'այցելեն քաղաքի արուեստի օճախներ, թանգարաններ, ցուցասրահներ, թատրոններ, հանդիպումներ կ'ունենան պետական բարձրաստիճան այրերի, ճանաչուած դրողների, արուեստագէտների, դիտութեան գործիչների հետ: Նրանք կը տեսնեն Հայաստանի պատմամշակութային կոթողները, կ'այցելեն տեսարժան վայրեր, որ, համոզուած ենք, ուսումնառութեան ուղղակի չարունակութիւնն է, ինչին արդէն անջնջելի է դարձնում կրթական այս առաքելութիւնը մայր երկրում:

ԼՈՒՍԻՆԷ ՏՕՆՈՑԵԱՆ

«Սփիւռք»
Գիտաուսումնական կեդրոն

Օգոստոս 3, Երեւան

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՀԱՅՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

• Յունիս 22–ին Քէօլնի Ս. Միքայէլ Եթովպական եկեղեցւոյ մէջ քոյր եկեղեցիներու մասնակցութեամբ կատարուեցաւ պատարագ նուիրուած՝ Գերմանիոյ մէջ Եթովպական եկեղեցւոյ գոյութեան 20–ամեակի առթիւ, Քէօլնի Ս. Միքայէլ եկեղեցւոյ տօնին: Պատարագը մատոյց Ատոս _ Ապապայի եկեղեցւոյ Սինոսի նախագահ Ջոսէփ Եպիսկոպոս: Պատարագին իրենց մասնակցութիւնը բերին Գերմանահայոց Թեմի Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան ընկերակցութեամբ դաւազանակիր՝ Արխտահէս Արզ. Այվազեանի, Ղպտի եւ Հնդիկ Մալապար եկեղեցւոյ քահանաներ, Գերմանիոյ Աւետարանական եկեղեցւոյ նախագահ՝ Մանֆրէտ Քօք եւ այլ եկեղեցիներու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

Ճաշ պատարագի տեղի ունեցած ընդունելութեան, Առաջնորդը Գերմանիոյ մէջ Եթովպական եկեղեցւոյ պատասխանատու հովիւ տոքթոր Մէրավի քահանայ Թէպէկէին, ներկայացուց Հայ Եկեղեցւոյ սէրն ու զօրակցութիւնը հանդէպ Եթովպական եկեղեցւոյ եւ Հայ եկեղեցիներու նկարները պարունակող ալպոմ մը նուիրեց:

• Տարուոյ Յունիս 23 – 24–ին Գերմանիոյ Հանովըր քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ Աւետարանական եկեղեցւոյ եւ Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցիներու հովիւներու հերթական նիստը: Տարին մէկ անգամ տեղի ունեցող այս հանդիպումները նպատակ ունին աշխուժացնել Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցիներու եւ Աւետարանական եկեղեցւոյ յարաբերութիւնները: Այս տարուան հանդիպման կը մասնակցէին յանուն Հայոց Առաջնորդութեան՝ Սերովբէ Վրդ. Իսախանեանն ու Արմաշ Արեղայ Նալպանտեան, ինչպէս նաեւ յանուն Աւետարանական եկեղեցւոյ՝ Քէօփիփ Եպիսկոպոս, Ղպտի եկեղեցւոյ Տ. Տամեան Եպիսկոպոս եւ աւելի քան 10 ներկայացուցիչներ՝ Ատոլի, Հնդիկ եւ Եթովպական Ուղղափառ եկեղեցիներու:

Հանդիպման առաջին օրը նուիրուեցաւ Հաննա Այտըն Վարդապետի (Ատոլի եկեղեցի) «Ինքնութիւն» խորագիրը կրող բանախօսութեան քննարկութեան: Մասնաւորապէս չօշափուեցաւ Գերմանիոյ մէջ Արեւելեան Ուղղափառ Քրիստոնեաներու առօրեայ հոգերը եւ անոնց տարած ջանքը՝ մէկ կողմէ յարմարելու Գերմանիոյ ընկերային կարգավիճակին եւ միւս կողմէ՝ պաշտպանելու սեփական աւանդութիւնները, լեզուն, այլ խօսքով ինքնութիւնը:

Երկրորդ օրուան կարեւոր նիւթերն էին խառն ամուսնութիւնները ու անոր հետ առընչուող եւ նախապատման հանդիսացող մկրտութեան խորհուրդը: Վերյիշեալ հարցին վերաբերեալ մասնակիցներուն կողմէ լուրջ քննարկութեան առարկայ դարձան խառն ամուսնութեան, մկրտութեան երկկողմանի ընդունման, նոր սերունդի դաստիարակութեան եւ անոնց հետ անմիջական կապ ունեցող բազմաթիւ հովուական հարցեր:

Հանդիպումի աւարտին ներկաները իւ մասնաւորի չեշտեցին տարեկան հանդիպման կարեւորութիւնը:

• Յունիս 29–ին Ֆրանքֆուրթի Ս. Փաւլոս եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ «Ընդդէմ Հալածանքի Կեդրոն» կազմակերպութեան կողմէ կազմակերպուած «Ֆրանց Վէրֆէլ – Մարդկային Իրաւունքի Մրցանակը»: Մրցանակի այս տարի արժանացած էին՝ Պոխտմի մէջ դործող Սփիւռք եւ Յեղասպանութեան ինստիտուտի ղեկավար տոքթոր Միհրան Տասպաղ, եւ երեք չեխ ներկայացուցիչներ «Հաչտութեան Խաչ» կազմակերպութենէն (*):

• Յուլիս 20–ին Հէօքսթթաթ Այլ գիւղաքաղաքի կառուցման 1000–ամեակի հանդիսութիւններուն իր մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին յանձին Գարեգին Արք. Պեքճեանի ընկերակցութեամբ չըրջանի հովիւ Արմաշ Արեղայ Նալպանտեանի: Նոյն օրը առաւօտեան, չրջանի կաթողիկէ Արք. փրոֆ. տոքթոր Լուտվիկ Շիք եկեղեցւոյ բակին մէջ բացօթեայ մատուցանեց պատարագ, որուն մասնակցեցան նաեւ եկեղեցական ու քաղաքական դէմքեր, ինչպէս նաեւ հազարաւոր հաւատացեալներ: Յետ պատարագի եկեղեցւոյ սրահին մէջ բարձրաստիճան հիւրերուն համար սարքուած էր ճաշկերոյթ եւ ապա քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ չքերթ:

Այս գիւղաքաղաքը Երեւանի հետ քոյր դարձած է Հայաստանի երկրաչարժէն սկսեալ, ուրկէ դրեթէ ամէն տարի տարբեր օգնութիւններ կ'ներթան: Իսկ Հայաստանէն կը հրաւիրուին արուեստագէտներ, մասնաւորաբար քանդակագործներ, որոնք թէ իրենց արուեստը կը ներկայացնեն եւ թէ վաճառք կը կատարեն: Գիւղաքաղաքի կաթողիկէ եկեղեցւոյ առջեւ դրուած է նաեւ Հայաստան պատրաստուած մեծ խաչքար մը առ ի երախտադիտութիւն Գերմանացիներու օգնութեան եւ ի յիշատակ Հայոց Մեծ Եղեռնի նահատակներուն:

• Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան այս տարուան նոր ծրագրերուն մաս կը կազմէ Առաջնորդարան հրաւիրել չըրջանի գերմանական տարբեր կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները, անոնց ներկայացնելու Գերմանիոյ հայ համայնքները, համայնքներու գործունէութիւններն ու հարցերը:

Այս չրջագիծին մէջ կառավարութիւնը բաղկացնող Ընկերվարական կուսակցութեան ցարդ երեք ներկայացուցիչներ, որոնք խորհրդարանի երեսփոխաններ են, Առաջնորդարան այցելեցին Յուլիս 14–ին՝ Րոլֆ Միւնցէնմէյ, Յուլիս 21–ին՝ Լալէ Աքիւն, Յուլիս 22–ին՝ Մարթին Տէօրման: Տեսակցութիւններու ընթացքին յարգելի երեսփոխաններուն ծանօթութիւններ տրուեցան Առաջնորդարանի կազմութեան եւ Առաջնորդարանի հետ կապուած համայնքներու եւ անոնց գործունէութեանց մասին: Իսկ յարգելի հիւրերը իրենց տրուած պրիֆինկէն եառ լսեցին նաեւ իրենց տուած հարցումներուն պատասխանները Առաջնորդ Սրբազանէն ու Թեմական Խորհուրդի անդամներէն:

Հանդիպումը վերջ գտաւ պատշաճ հիւրասիրութենէ, Քէօլնի համանքի, Առաջնորդարանի եւ եկեղեցւոյ համալիրին ծանօթանալէ եառ: Այս հանդիպումները կը հետապնդեն փոխադարձ ծանօթութիւններ հաստատելու եւ համարկումի նպատակը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Յուլիս 29

(*) «ՅԱՌԱՋ». _ Լուրը եւ նկարագրութիւնը մանրամասնօրէն տրուած էին երկու դրութիւններով Յուլիս 10–ին եւ 17–ին:

ԴՊՂՈՒԹԻՒՆ ԴՊՂՈՒԹԻՒՆ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ, աւանդական կարգով, Յուլիս 27–ին, նչուած է Վարդավառի տօնը, նախագահութեամբ Մեսրոպ պատրիարքի: Պատարագած է Արամ Եպիսկոպոս Ամիէեան: Իր քարոզին թնաբան ընտրած էր Մեսրոպ պատրիարք Յովհաննէս առաքեալի խօսքը՝ «Աստուած լոյս է եւ անոր մէջ խաւար չկայ, բոլորովին չկայ»: Աբրահամեան աւարտին, աւանդական սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է Սուրբ Կարապետի պարտէզին մէջ:

*
**

ԼԱՒԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Ա. Ահարոնեան սրահին մէջ, Յուլիս 12–ին, տեղի ունեցած է ՀՕՄ–ի Շուշի մասնաճիւղի 10–ամեակի հանդիսութիւնը: Օրուան հանդիսավար Զաւարթ Վարմառեանի բացման խօսքէն ետք, 10–ամեակի տուեալները կարդացած է մասնաճիւղին տեղեկատու հին՝ Հերմինէ Մանուկեան: Տեսերիզի միջոցաւ, ներկաները կրցած են հետեւիլ մասնաճիւղի տասնամեայ գործունէութեան: Երեկոյթին պաշտօնական բաժնին աւարտէն ետք, խրախճանք տեղի ունեցած է:

կաթողիկէ Արք. փրոֆ. տոքթոր Լուտվիկ Շիք եկեղեցւոյ բակին մէջ բացօթեայ մատուցանեց պատարագ, որուն մասնակցեցան նաեւ եկեղեցական ու քաղաքական դէմքեր, ինչպէս նաեւ հազարաւոր հաւատացեալներ: Յետ պատարագի եկեղեցւոյ սրահին մէջ բարձրաստիճան հիւրերուն համար սարքուած էր ճաշկերոյթ եւ ապա քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ չքերթ:

Այս գիւղաքաղաքը Երեւանի հետ քոյր դարձած է Հայաստանի երկրաչարժէն սկսեալ, ուրկէ դրեթէ ամէն տարի տարբեր օգնութիւններ կ'ներթան: Իսկ Հայաստանէն կը հրաւիրուին արուեստագէտներ, մասնաւորաբար քանդակագործներ, որոնք թէ իրենց արուեստը կը ներկայացնեն եւ թէ վաճառք կը կատարեն: Գիւղաքաղաքի կաթողիկէ եկեղեցւոյ առջեւ դրուած է նաեւ Հայաստան պատրաստուած մեծ խաչքար մը առ ի երախտադիտութիւն Գերմանացիներու օգնութեան եւ ի յիշատակ Հայոց Մեծ Եղեռնի նահատակներուն:

• Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան այս տարուան նոր ծրագրերուն մաս կը կազմէ Առաջնորդարան հրաւիրել չըրջանի գերմանական տարբեր կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները, անոնց ներկայացնելու Գերմանիոյ հայ համայնքները, համայնքներու գործունէութիւններն ու հարցերը:

Այս չրջագիծին մէջ կառավարութիւնը բաղկացնող Ընկերվարական կուսակցութեան ցարդ երեք ներկայացուցիչներ, որոնք խորհրդարանի երեսփոխաններ են, Առաջնորդարան այցելեցին Յուլիս 14–ին՝ Րոլֆ Միւնցէնմէյ, Յուլիս 21–ին՝ Լալէ Աքիւն, Յուլիս 22–ին՝ Մարթին Տէօրման: Տեսակցութիւններու ընթացքին յարգելի երեսփոխաններուն ծանօթութիւններ տրուեցան Առաջնորդարանի կազմութեան եւ Առաջնորդարանի հետ կապուած համայնքներու եւ անոնց գործունէութեանց մասին: Իսկ յարգելի հիւրերը իրենց տրուած պրիֆինկէն եառ լսեցին նաեւ իրենց տուած հարցումներուն պատասխանները Առաջնորդ Սրբազանէն ու Թեմական Խորհուրդի անդամներէն:

Հանդիպումը վերջ գտաւ պատշաճ հիւրասիրութենէ, Քէօլնի համանքի, Առաջնորդարանի եւ եկեղեցւոյ համալիրին ծանօթանալէ եառ: Այս հանդիպումները կը հետապնդեն փոխադարձ ծանօթութիւններ հաստատելու եւ համարկումի նպատակը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Յուլիս 29

(*) «ՅԱՌԱՋ». _ Լուրը եւ նկարագրութիւնը մանրամասնօրէն տրուած էին երկու դրութիւններով Յուլիս 10–ին եւ 17–ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Զարեհ եւ Անահիտ Թոփալեան 270 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման իրեն մօր եւ զոքանչին՝ Տիկին Մաէսիմ Պտիկեանի մահուան 3-րդ տարելիցին առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էյչն Բիւզանդ մանանճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Սրբուհի Նշանեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին ժիւլիայէ 80 Եւրօ եւ Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ապաչեանէ 60 Եւրօ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պր. Ստեփան Իյնէճեան եւ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Իյնէճեան 1000 Եւրօ կը նուիրեն Ֆրանսայի Հայաստան Հիմնադրամին Գլակ Զազարեանի կնոջ՝ Տիկին Մարկարէթ Ղազարեանի մահուան առթիւ (առանձ՝ «Յառաջ»էն)։

*
**

Նոյն ախուր առթիւ Պր. Ներսէս Տաճատեան 200 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

(Շար. Ա. Էջէն)

տայի որոշ չրջաններու մէջ, որ երկաթուղիի պիծերը ընդլայնին, համեմատաբար մինչեւ 58 աստիճանի եւ անկարելի ըլլայ օգտագործումը։ Մովային ալպեաններու չրջանը, հրեղէնները չեն դադրած եւ մօտ 500 հրչէջներ կը չարունակեն իրենց աշխատանքը։

ՌՈՒՍԱԿԱՆ թռռդ մը վար առնուած է Օգոստոս 7-ին Զէչէնիոյ վրայ, հրթիռի մը միջոցաւ։ Անձնակազմի երեք անդամները մեռած են։ Արարքին ոչ ոք տէր եղած է, բայց, չէչէն անկախապաշտներու գործն է, անկասկած։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ «թերմինաթոր» չարժանկարի դերասանը՝ Արնոլտ Շվարցենեկէր թեկնածու է Գալիֆորնիոյ նահանգին կառավարիչի աթոռին։ Ըստ երեւոյթին, կ'ուզէ քալել նախորդի մը ճամբէն՝ Ռ. Ռեկան, որ մինչեւ Ուաչինկթըն հասաւ։ Իր ծրագիրն է վերկել նահանգը որ 83 միլիառ տոլարի բաց ունի եւ Գալիֆորնացիներն ալ դեռ չեն մոռցած 2001-ի տաժանելի տարնասը։ 55 տարեկան է, քաղաքից ամուսնացած, հարուստ եւ հանրապետական։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE 2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

** Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Վերափոխումն Է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45-ին։
Պատարագ ժամը 10·30-ին։
կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱՅԴԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի։
Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18
Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Ցիշատակի Օր
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»։

*
**

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱԼՒՒԼ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՑ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Ցաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք։

*
**

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԽԱՀ

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնին։
Ժամերգութիւն ժամը 9·30-ին։
Պատարագ ժամը 10·15-ին։
Կը պատարագէ՝ Տ. Մխիտոն Ծ. Վարդապետ։
Ցաւարտ պատարագի «Խաղողօրհնէք»։
Ծանօթ. – Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր։

*
**

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Տօն Է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Ցակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՒՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի ՄԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը։
Անոնք որոնք կը փափաքին այս առիթով խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ ընել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

*
**

ՄԱՐՍԷԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՆՈՒՔ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
«ՄԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8·30-ին։
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎԻՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի "Օրհնութիւն խաղողոյ" աւանդական արարողութիւնը
Անոնք որոնք կը փափաքին այս առիթով խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ ընել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

*
**

ԱԷՆ ԼՈՒ – ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
ՏՕՆ Է ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ ժամը 10-ին։
Ցաւարտ պատարագի՝ Խաղողօրհնէք ժամը 11·30-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**
— **A partir de 12 heures :**
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes
Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE
Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախող 50-ամեայ հատոր)
19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի։
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 19
MARDI
19 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.749 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.749

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ

ՏՕՓԸ ԵՒ ԻՐ ԾԱՆՐ ՀԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

3000 ՄԵՌԵԱԼ

Օգոստոս 10–էն 15, ով որ կը հետեւէր ֆրանսական հեռատեսիլի կամ ձայնասփիւռի կայաններու լրատուութեան, դժուար թէ կարենար իր պաղարիւնը պահել, մանաւանդ եթէ տարեց էր եւ չսթափէր հիւանդանալու, այլ մասնաւորաբար մեռնելու մտավախութենէն: Արդարեւ, 20–էն 25 վայրկեան լրատուութիւնը կը կեդրոնանար խճողուած հիւանդանոցներու, թժիշկներու եւ հիւանդապահուհիներու չգոյութեան, ապա՝ ֆիւնէրարիումներու անկարելիութեան մեռեալ ընդունելու, յատուկ սառուցեալ վրաններու կառուցման կամ Ռէօնժիսի պահեստանոցի մը «զբաւման» վրայ: Հուսկ աղէտալի պատկերը զոր Ֆրանսա պարզեց չաբթուան մը երկայնքին:

Լրատփիւռներու խօսնակները յատուկ ոգեւորութեամբ կու տան պէշ լուրերը (ծանօթ է որ ժամուն հասնող ճեպընթացներու մասին չի խօսուիր), բայց եւ այնպէս աւելի քան յուսալքիչ է լսել կամ դիտել ստեղծուած կացութիւնը, անկար ծերունները, հիւանդանոցներու ահաւոր խճողումները, մեռեալներու տեղ չգտնելու ողբերգութիւնը, թաղումներու յապաղումները եւ այլն, եւ այլն: Առողջապահութեան նախարարին՝ Ժ. Ֆ. Մաթէյի խիղճը հանդիստ է, հրաժարելու միտք չունի, ինք է որ հաստատեց թէ մեռեալներու թիւը 3000 է նուազագոյն: Ինչպէս միշտ, Ֆրանսացիին համար մեղաւորը իշխանութիւնն է, նոյնիսկ ոօթին, զոր չէր նախատեսած եւ հարկ եղած միջոցները ձեռք չէր առած...:

Կառավարութեան գլխաւոր յանցանքը այն դանդաղ գործելակերպը եւ գործընթացին յապաղումն էր: «Սպիտակ ծրարիկը» զոր Մաթէյի հրապարակ հանեց չատ ուշ էր արդէն: Ան կը փորձէր զօրակոչի ենթարկել հիւանդանոցներու անձնակազմերը: Բայց, հարկ է չանտեսել որ Ֆրանսայի հիւանդանոցներու անձնակազմերու կացութիւնը հետեւանք է Տիկին Մարիթէին Օպրիի 35 ժամերու պարտադրանքին, որ 2001 Յունուարէն ի վեր տակնուվրայ ըրած է հիւանդապահուհիներու աշխատանքի պայմանները: Ռաֆարէն մերժեց բանակիզմը ընդդիմութեան հետ, ինք ալ, յապաղումով, հանդուրժեցաւ տուն մը այցելեց Օգոստոս 16–ին:

Մարդոցմէ զատ, վնաս կրած են անասունները, 2 միլիոն հաւ մեռած էր, ապրչին օրերուն խակ: Կայ նաեւ ելեկտրականութեան տագնապի մտավախութիւնը:

Ինչ որ յստակ է, այն է որ եւրոպացին ոչ մէկ երկրի մէջ նման խուճապ ստեղծուած է (Իտալիա՝ 18 մեռեալ) եւ օթին տառապող բոլոր երկիրներն ալ աւելի լաւ դիմագրաւած են կացութիւնը: Տօթին եռք, անխուսափելի էր փոթորիկը եւ բաւական մեծ սասկութեամբ: Օգոստոս 17–ի գիշերը հարաւ – արեւելեան եւ հարաւ – արեւմտեան շրջանները մեծ վնասներ կրեցին եւ տեղ – տեղ կացութիւնը աղէտալի պատկեր մը կը պարզէր, տապալած ծառեր, ջուրերու տակ մնացած կառքեր, ողողուած տուներ եւայլն, եւ այլն: Մէկ հոգի ալ մեռած էր: Ամէն պարագայի մէջ, բանակիզմը չէ դաղրած եւ կառավարութեան դէմ քննադատութիւնները կը շարունակուին: Մեռեալներու թիւն իսկ կարելի չէ եղած ճշդել, Առողջապահութեան նախարարը 1600–էն 3000 ըսաւ, մինչ «Առողջապահական հսկումի հիմնարկը» չի վարանիր 5000–ի մասին խօսելու, մինչեւ վերջնական թիւերը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

50 ՄԻԼԻՈՆ Ամերիկացիներ եւ Գանատացիներ 29 ժամ (Օգոստոս 14, ժամը 16–էն սկսեալ) ելեկտրական հոսանքէ զրկուեցան, հասկնալի խուճապ մը ըստեղծելով հիւսիս – արեւելեան Ամերիկայի եւ Գանատայի մէկ մասին մէջ, անհասկնալի պատճառներով: Պուշ անմիջապէս յայտարարեց թէ ահաբեկչական արարքի հետեւանք չէ, բայց եւ այնպէս կարելի չեղաւ ճշդել դրգռապատճառը: Թեքնիք պետնի վրայ գտնուող այս առանձնակարգ երկիրը ամէնէն հին եւ մաշած ելեկտրական ցանցին տէրն է եւ 29 ժամ մութին մէջ մնացին Նիւ – Եորք, Տիթրոյթ, Գլիվլընտ, Օթթաուա, Թորոնթօ եւ այլն, եւ այլն: Ոչ երթեւեկ, ոչ վերելակ, ոչ լոյս, մէկ խօսքով ոչինչ կը բանէր, ճարահատ թազմութիւնները փողոցը կը պատկէին եւ Ամերիկա ու Գանատա մէկը միւսին վրայ կը թողուր պատահած աղէտին պատասխանատուութիւնը: Օգոստոս 15–էն, հոսանքը կը վերահաստատուէր դանդաղօրէն, բայց, մեթրոյին երթեւեկը դեռ չէ սկսած: Միացեալ – Նահանգները իրենց պատմութեան մէջ նման բան չէին տեսած եւ կը հաստատուի որ փտած ցանցի մը արդիւնք է:

ՕԳՈՍՏՈՍ 9–ԷՆ 11, ԼԱՐԶԱՔԻ հանրաժողովը համաչխարհայնացման դէմ չատ մեծ ծաւալ ստացաւ: Մասնակցողներու թիւը 350 հազար եղաւ կազմակերպիչներուն համար եւ 120 հազար ոստիկանութեան կարծիքով: Բազմութիւնը այնքան մեծ եղաւ, որ մուտքի բոլոր ճամբաները փակուեցան եւ ժողովի պողովի յայտնեց թէ միջազգային այս համախմբումին նպատակն է ոչ միայն ազդել Մեքսիքոյի (Քանքուն) առեւտուրի համաշխարհային կազմակերպութեան ժողովին վրայ այլեւ գոյն ձախողեցնել, այսինքն ժողովը տեղի չունենայ:

ԼԻՊԵՐԻՈՑ նախագահը Շ. Թէյլըր խօսքին տէր մնաց եւ իր հրաժարականը տուաւ Օգոստոս 11–ին, պաշտօնական արարողութեան մը ընթացքին: Ապատան պատ Նիժերիա: Նոր ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբերի կիսուն:

ԺԱԳ ՏԸՐԻ, Ֆրանսական չարժանկարի մեծ բեմադիրներէն մէկը մեռաւ 74 տարեկանին Օգոստոս 9–ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան: Նկատուած էր որպէս Ֆրանսայի Հիջքոքը: Հեղինակ էր մեծ ֆիլմերու՝ Լա Փիսին, Պորսալինօ, Ցլիք Սթորի եւ այլն, եւ այլն:

ԻՐԱՔի ամերիկեան բանակը ներողութիւն խնդրած է Սատր Սիթիի հիւինեփէն, սպաննելէ ետք մանուկ մը պաղատաի չիի թաղամասին մէջ: Զորս Իրաքցիներ ալ վիրաւորուած են եւ ամերիկացի զինդապետը, գրաւոր կը յայտարարէ՝ «խորապէս կը ցաւին անցած դարձածին համար»:

ՋԷՋԻՆԻՈՑ ՄԷՋ, հինգ ռուս զինուորներ սպաննուած են ռումբի մը պայթումէն, երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած են: Մէնս կողմէ, չէչէն Ռուսլան Խասբուլատով, որ կողմնակից էր անկախապաշտներու հետ բանակցութիւններու, հրաժարած է նախագահական թեկնածութեան ներկայանալու Հոկտեմբեր 5–ին, հակառակ իր մեծ ժողովրդականութեան:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՌՕԶԹԸՐԻՍ գործակալութեան պաղեստինցի նկարահանը՝ Մազէն Տանա, 41 տարեկան սպաննուած է Պաղտատի մէկ արուարձանը Ամերիկացիներուն կողմէ: Անդամ մը եւս Ամերիկացիք ցաւ յայտնած են, ճշդելով թէ լրագրողին դամերան չփոթած էին զէնքի հետ:

ԻՄԱՔԻՆ Թուրքիա քարիւղ փոխադրող խողովակաշարը խափանարարութեան մը պատճառով գործածութենէ դադրած է: Արարքին հետեւանքով ծագած հրդեհին վնասը եւ կազատարին նորոգութիւնը, կըստ ամերիկեան զօրքին բանբերին, կըրնայ ամիս մը տեւել:

ՅԱԿՈԲ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ՈՉ ԵԻՍ Է

Թէքէեան Մշակութային Միութեան Նիւ–Եորք – Նիւ–Ճըրզիի Մասնաճիւղի վարչութիւնը կը հաղորդէ. –

Ամերիկահայ դրականութեան ապրող նահապետը Յակոբ Ասատուրեան իր մահկանացուն կնքեց 2003 Օգոստոս 11, երկուշաբթի օր երեկոյեան ժամը 16–ին, իր բնակարանին մէջ, Թէնըֆլայ, Նիւ – Ճըրզի:

Յակոբ Ասատուրեան, ինչպէս ծանօթ է, իր ծննդեան 100–ամեակը տօնեց անցնող Մարտ 3–ին: Ան մաս կը կազմէր սկիզբէն ի վեր «Նոր Գիր»ի տղոց, ինչպէս նաեւ՝ բարեկամ էր Պէյրութի Վահան Թէքէեան վարժարանին եւ հաւատաւոր անդամը Թէքէեան Մշակութային Միութեան ու մասնաւորաբար անոր Նիւ – Եորքի մասնաճիւղին:

1980ին, Թէքէեան Մշակութային Միութեան Նիւ – Եորքի մասնաճիւղը Յակոբ Ասատուրեանին յոբելեանը տօնեց, հանդիսաւոր կերպով եւ այս առթիւ պատրաստուած էր յոբելենական գրքոյկ մը: Այս պատեհութեամբ, Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա. Կաթողիկոս իրեն ջնորհեց Հայրապետական կոնդակ եւ Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ շքանշանը:

Իր մահով սփիւռքահայ դրականութիւնը կը կորսնցնէ իր վերջին մոհիկանը Ամերիկայի մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 11 / 18)

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ Գ. ԽԱՂԵՐԸ ՍԿՍԱԾ

Օգոստոս 16–ին Գառնիի տաճարին մէջ վառուած ջահով սկսած են համահայկական Գ. խաղերը: Ջահը վազող մարզիկներու միջեւ փոխանցումով պիտի հասցուէր Երեւանի Հրազդան մարզադաշտը ուր տեղի կ'ունենային մրցումները: Խաղերուն սկիզբը նշուած է Գառնիի տաճարին առջեւ տեղի ունեցած երգ ու պարերու յայտագրով մը, որուն ներկայ գտնուած է Հայաստանի մարմնամարզի պետական կոմիտէի եւ Ազգային ողիմպիական կոմիտէի նախագահ Իշխան Զաքարեան:

**

Ի. ԱԼԻԵԻ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ադրբեջանի նոր նշանակուած վարչապետը Ի. Ալիեւ ռուսական «Իզվեստիա» օրաթերթին տուած իր հարցազրոյցին ընթացքին պատասխանած է Ղարաբաղի հակամարտութեան ու Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու վերաբերող հարցումներու եւս: Ղարաբաղի մասին ըսած է թէ լուծումի մխակ տարբերակը դրաւած տարածքներու ազատագրումն է, որմէ ետք միայն կրնան Ղարաբաղի կարգավիճակին մասին բանակցութիւններ տեղի ունենալ: Աւելցուցած է թէ Ադրբեջան կողմնակից է խաղաղ լուծումի եւ չի փափաքիր պատերազմ: «Հայկական կողմը պէտք է հասկնայ որ բռնի ուժով ոչինչ կրնայ ձեռք ձգել: Արդէն եթէ նայինք պատերազմին արդիւնքներուն, դիտենք իրավիճակը, հարց է թէ ո՛վ ինչ չահած է: Ի՞նչ չահած է Հայաստանը պրաւելով մեր հողերը. հոն ոչ ոք կ'ապրի, մերկ հող է, միայն զինուորական պահակակէտեր կան» ըսած է Ի. Ալիեւ:

Խօսելով Հայաստանի տնտեսական զարգացման հեռանկարներուն մասին ալ, ան որեւէ լաւատեսութիւն չէ յայտնած. իր համոզումով Հայաստան տնտեսական զարգացման ոչ մէկ հեռանկար ունի. իսկ իրենք որեւէ գործակցութեան մասին

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

LE MONDE (16 août)

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թերթին Պոլսոյ Թղթակիցը Նիքոլա Մոնսօ կը գրէ թէ «կէս գիշերուան ճեպընթաց»էն (1978) ի վեր Թուրքիոյ պատկերը ցոլացնող ոչ մէկ ֆիլմ այնքան վիճարկում ստեղծած էր, որքան Ա. Եղոյեանի «Արարատ»ը: Վերջին նորութիւնը այն է որ անոր Թուրքիոյ մէջ ցուցադրութիւնը այս անգամ ալ կապուած է ԱՄՆ–ու Գոնկրէսին մէջ Հայերու ցեղասպանութեան մասին բանաձեւի մը քուէարկութեան: Մինչ այդ, «Պէլկէ» ընկերութիւնը ծրագրած էր «Արարատ»ի ցուցադրութիւնը, որպէս լայնախոհութեան փաստ. սակայն, Ապրիլին արդէն Պոլսոյ Ֆիլմերու միջազգային փառատօնին մերժուած էր անոր ցուցադրութիւնը, այն պատճառաբանութեամբ որ պէղարեւտական մակարդակը բաւարար չէ: Թուրքիոյ Ազգ. Ապահովութեան Խորհուրդն ալ օրակարգին վրայ ունեցած էր հարցը ու վճռած որ «Արարատ»ի ցուցադրութիւնը բարեպատեհ չէ, հոն տիրող «հակաթուրք թշնամութեան» պատճառով:

Ներկայիս ԱՄՆ–ու Գոնկրէսին բանաձեւը նոր խոչընդոտ կը հանդիսանայ «Արարատ»ի Թուրքիոյ մէջ ցուցադրութեան, քանի որ Թուրք պատկան մարմիններ որոշած են սպասել բանաձեւին քուէարկութեան, որոշելու համար Ֆիլմին ճակատագիրը:

ԹՈՓԱԶԷԼ ԼԵՄՔԻՆ՝ GÉNOCIDE ԲԱՌԻՆ ՀԵՂԻՆԱԿԸ

*Ստորեւ պարադայական վերնագրի տակ Թարգմանաբար կը ներկայացնենք հետեւեալ հատուած մը՝ այն յօդուածէն, զոր աստղագրած է Իվ Թերնոն «La Revue d'histoire de la **Shoah**» պարբերաթերթին մէջ (միացեալ թիւ 177 – 178), ամբողջովին յատկացուած՝ հայ ցեղասպանութեան (Տե՛ս «Առաջ», 2003 Օգոստոս 1 եւ 02/03 – 08 – 2003, Ուրբաթ եւ Շաբաթ – Կիրակի թիւերը)։ Իվ Թերնոնի գրութիւնը, վերնագրուած՝ «Բաղդատել Ցեղասպանութիւնները», կը հանդիսանայ ձեւով մը խմբագրականը այս աստուար հատորին։ «III. Ռաֆայէլ Լեմքինի եւ ցեղասպանութեան ոճիրը» ենթախորագիրը կրող այդ հատուածը կը ճշդէ ժամանակագրական ծագումը եւ յառակագմութիւնը ֆրանսերէն «Génocide» բառին, աներկբայօրէն յատակեցնելով իմաստէն անդին անոր իրաւագիտական արժէքը։ Հետաքրքրական է իմանալ որ ցեղասպանութիւն բառը որքան ալ ընդհանրական լիմաստ մը ունենայ ծագումի կ'առնչէ հայասպանութեան, առընչուած վէմարով՝ Պերլինի մէջ Թալաաթի սպանութեան յաջորդող՝ Սողոմոն Թեհլիրեանի դատավարութեան։*

Մինչեւ 1944 Թուականը անանուն ոճիր – քանի այդ Թուականին է որ բառը հնարուեցաւ Ռաֆայէլ Լեմքինի կողմէ –, ցեղասպանութիւնը 1948 Դեկտեմբեր 9–ի Համաձայնութենէն ի վեր միջազգային իրաւագիտական բառապանակի մէջ արձանագրուած յանցագործութիւն մըն է։ Ի'նչ որ ալ ըլլան պատմաբաններու եւ լիմաստասէրներու կողմէ բացուած հակաճառութիւնները այդ համաձայնութեան II. եւ III. յօդուածներուն բնութագրման ճշդրտութեան պակասին չուրջ, ցեղասպանութեան ընկալումը չատ յստակ է· ան կը գործադրուի՝ մտադրեալ բնաջնջմանը մարդկային խմբակցութեան մը – ամբողջական կամ մասնակի –, որուն անդամները կը սպաննուին այս խմբակին իբրեւ պատկանելիութեան պատճառով։ Այս սահմանումը այսուհանդերձ չի թոյլատրեր մեկուսացնել միայն 20–րդ դարու պատմական շրջափիծին մէջ ցեղասպանութեան ոճիրը, եւ ճշդել թէ այս կամ այդ զանգուածային սպանդը կրնայ ցեղասպանութիւն որակուիլ։

Համեմատութեան գործադրութեան միակ նպատակն է հասկնալու նպաստել, եւ անամօթութիւն պիտի ըլլար մամուլին վրայ ունենալիք ազդեցութեան չուրջ հաչուարկումներ կատարել «ցեղասպանութիւն» բառին չուրջ անոր գործածութիւնը ընդարձակելու համար։ Ցեղասպանութիւնը հաւաքական սպանդի մասնայատուկ հանգամանք մը ունի, եւ բոլոր զանգուածային ջարդերը ցեղասպանութիւններ չեն։ Ասոր հակառակ, Շօան, հրէական սպանդը, չեզաւ 20–րդ դարու մէջ գործադրուած միակ ցեղասպանութիւնը։ Ազգային – ընկերվարականութեան խշխանութեան գլուխ գալէն առաջ, ցեղասպանութիւն մը գործադրուեցաւ, Օսմանեան կայսրութեան Հայոց ցեղասպանութիւնը, եւ մեկնաբանութենէն առաջ այս երկու ազէտներուն – «ցեղասպանութիւն» բառին ստեղծումէն առաջ 1915–ի ջարդերը բնորոշող հայ տարան էր «Մեծ Աղէտ»ը–, կը թոյլատրէ կատարել համեմատական վերլուծում մը անոնց պատճառներուն, անոնց նախընթացներուն, անոնց պարունակին եւ անոնց հետեւանքներուն։

Այս երկու դէպքերուն միջեւ կապ մը գոյութիւն ունի՞։ Ստուգուած է թէ Հիթլէր տեղեակ էր օսմանեան Հայերու ջարդին, սակայն սխալ պիտի ըլլար եզրակացութիւն մը հանել պատճառէն հետեւանք։ Հարիւր հազարաւոր Հայերու ջարդը դիտուած զերման զինուորականներու, դիւանագէտներու, եւ քաղաքացիներու կողմէ, որոնք հազարներով ներկայ էին Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի ընթացքին, օսմանեան մեծ քաղաքներու մեծամասնութեան մէջ։ Ուստի, բնականն էր որ քանի մը տարիներ ետք, Հիթլէր, նայի միւս պետերու նման, տեղեակ պահուած ըլլար այս մասին։ Իր քաղաքական ապարէգին սկիզբը, իր ամենամօտ զինակերներէն մին եղաւ Մաքս Էրվին Ֆոն Շէօպէրթ – Ռիխթէր, որ վոխ – հիւպատոս եղած էր Էրզրումի մէջ, եւ անոնք ոճիրները եղած էր Էրզրումի մէջ, եւ այս ոճիրները մի մօտ։ Գերմանիոյ մէջ պիտէին թէ հայ համայնքին բնաջնջումը եղած էր մտադրեալ եւ ծրագրեալ։ Բազմաթիւ հերթերով Հիթլէր յիշատակեց այս ջարդերը, եւ անոնցմէ քաղեց պէտք եղած դասը, թէ ամբողջական պատերազմի մը մէջ կարելի էր անպատիժ ջարդել անզէն ժողովուրդ մը։ Ա'յս նշանակութիւնն ունի այն երկար ճառը, զոր խօսեցաւ 1939 Օգոստոս 22–ին, իր զօրավարներուն առջեւ, Լեհաստանի վրայ արշաւանքի նախօրեակին, եւ որուն մէջ հրահանգեց տանդուգածայնօրէն ջարդել փոքրնոգի քաղաքացիներ զերման կենսական տարածքը ընդարձակելու համար։ Այնուհետեւ ան յիշատակեց Ճենկիզ Խանի հորդաները եւ Հայոց բնաջնջումը – «Ո՞վ տասնամեակ այսօր կը խօսի Հայոց բնաջնջման մասին» – եւ աւելցուց· – «Աշխարհ մի՛այն յաջողութեան կը հաւատայ»։ 1939 Օգոստոսին, Հիթլէր տակաւին չէր տուած Եւրոպական հրէութիւնը կործանելու որոշումը, եւ այդ նախադատութիւնը, փաստով՝ ծանր, չունի այն՝ զոր տալ ընարար կու տան անոր։ Երկու սպանդներուն միջեւ կապը պիտի ըլլար անուղղակի, եթէ այդ որոշումը սահմանափակ – ուէր մի՛այն այդ նախադատութեան։ Միւս կողմէ, բնաւ կարելի չէ հաստատել թէ այդ ոճրագործութեան դատապարտութիւնը կանխազգուշական արժէք մը ունեցած պիտի ըլլար, եւ արգելք հանդիսացած պիտի ըլլար Հիթլէրին՝ Եւրոպայի Հրէաները մահացնելու։ Գիտենք միայն այն թէ օսմանեան Հայերու բնաջնջումը չատ արագօրէն ճանչցուեցաւ, թէ տեղեկութիւնը չէզոք մամուլին եւ համաձայնականներու մամուլին կողմէ տիրախնդուած էր վարչապետարաններուն, զոր Հայաչխարհային Առաջին պատերազմէն ետք քաղաքական հրամայականները լռութեան եւ մոռացութեան մատնէին։

Ասոր փոխարէն, այս երկու դէպքերուն միջեւ կապը աւելի սերտ կը զառնայ, երբ կը քննարկենք նախաձեռնութիւնը մեծ իրաւագէտին, որ անուանեց այս ոճիրը, Ռաֆայէլ Լեմքին։ Երբ 1921–ին, Հայոց Ջարդի գլխաւոր պատասխանատու Թալաաթի սպանիչը, Սողոմոն Թեհլիրեան, դատուեցաւ Պերլինի մէկ ատեանին առջեւ, քանմէկ տարեկան լեհ հրեայ մը, Ռաֆայէլ Լեմքին, որ Լվովի համալսարանին մէջ լեզուաբանութիւն կ'ուսանէր, տեղական թերթի մը մէջ կարդաց հակիրճ թղթակցութիւն մը այս դատավարութեան մասին։ Զարմացած՝ այս պարագան իր փրոֆէսէօրներէն մէկուն ուշադրութեան յանձնեց։ Ասոր հարցուաւ թէ ինչո՛ւ Հայերը ձերբակալել չէին տուած Ներքին Գործոց օսմանեան նախարար՝ Թալաաթ Փաշան, որ ջարդած էր իրենց ժողովուրդը։ Փրոֆէսէօրը վրէն պատասխանեց թէ չկար օրէնք մը, որ թոյլատրէր այս ձերբակալութիւնը կատարել։ Լեմքին հակասութիւն մը դտաւ ասոր մէջ· Թեհլիրեան ոճիր գործած պիտի ըլլար եւ ոչ Թալաաթ, որ սակայն ջարդել տուած էր մէկ միլիոնէ աւելի անձեր։ Ան ատուգեց թէ Պետութեան մը պերիչեանութիւնը կը թոյլատրէր պաշտպանել մարդիկը, որոնք կը բնաջնջէին մարդկային ամբողջ հաւաքականութիւն մը։ Այնուհետեւ ան հակեցաւ Թեհլիրեանի դատավարութեան վրայ, եւ տեսաւ թէ, ինչպէս կարելի եղաւ կարդալ «Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէջ, դատավարութեան ընթացքին ներկայացուած փաստաթուղթերը «ընդմիշտ կը հաստատէին թէ թրքական իշխանութեանց նպատակը չէր տեղահանութիւնը, այլ բնաջնջումը»։ Ինչ որ կը խռովէր Լեմքինը, այն վրդովութիւնն էր թէ Թեհլիրեան անպարտ հռչակուած էր հիմամբ այն բանին, զոր այսօր կրնայինք որակել իբր «ժամանակաւոր յիմարութիւն» մը, մինչ ինք չարժած էր՝ ինքզինք նշանակելով մարդկային խղճմտանքի պատասխանատու։ Լեմքին կը նկատէր թէ վերջ դնելու էր անպատժութիւնը զանգուածային ջարդի մը համար, զոր դործած էր Թալաաթ, եւ այս ոճիրը, – ինչպէս նաեւ անոր դատապարտումը – միջազգային իրաւագիտութեան մէջ արձանագրուելու էր։ Այս ձեւով է որ Օսմանեան կայսրութեան Հայոց բնաջնջումը ծագում առաւ խորհրդածութեանց եւ աշխատանքի մը, որոնք կամօքն Լեմքինի, յանդեցան 1948–ի Համաձայնութեան։ Այս կապը, անշուշտ, անուղղակի է, բայց հիմնական է եւ արժանի՝ խորացուելու։

Լեմքին ընդհատեց իր լեզուագիտական ուսումը, նախաձեռնելու համար իրաւաբանական ուսումի։ Ան հակեցաւ մասնաւորաբար պատժական օրինագրքերու վրայ, որոնք պատմութեան մէջ կը դատապարտէին ջարդերը։ Եղաւ դատախազ։ 1929–ին իսկ կը սկսէր պատրաստել խմբագրումի ծրագիրներ միջազգային օրէնքի մը, որ պիտի պատժէր ազգագրական, ազգային եւ կրօնական հաւաքականութեանց կործանումը։ Լեմքինի չհաջողութիւնը Թեհլիրեանի դատավարութենէն առաջ իր մտքին մէջ տեղ գտած էր. այս երիտասարդ հրեան իր մանկութեան մէջ ցնցուած էր Ռուսիոյ մէջ գործուած փոկրոմներէն (1) եւ ընթերցումէն Ցո՛ երթալի (2)։ Ցեղագային իր ինքնակենսագրութեան մէջ ան բացատրեց թէ արիւնոտ դիծ մը կը տեսնէր Հռոմի մէջ քրիստոնեաներու ջարդին եւ Ռուսիոյ մէջ Հրեաներու աւելի մօտաւոր ջարդին միջեւ։ Լեմքինի կեդրոնական դաղափարը, զոր կ'ուզէր պարզել 1933–ին, Մատրիտի մէջ կայանալիք միջազգային պատժական օրինագրքին միաւորման չուրջ հինդերորդ համագումարին մէջ, հետեւեալն էր երկու արարքներուն միջեւ այն կապին, զոր կ'ուզէր ներմուծել միջազգային իրաւագիտութեան մէջ, զաղափարը «բարբարոսութեան», զոր կը սահմանէր իբր «կանխամտածուած բնաջնջումը ազգային, ցեղային, կրօնական կամ ընկերային հաւաքականութեան մը անդամ անհատներուն», եւ զաղափարը «վանտալութեան», որ էր «քանդումը արուեստի եւ մշակոյթի գործերուն, որոնք կ'արտայայտեն այս հաւաքականութեանց մանաւանդ հանճարը եւ կը կազմեն իրենց մշակութային սեփական հարստութիւնը»։

Իր պատճէնը Մատրիտի մէջ կարդացուեցաւ իր բացակայութեան, սակայն ենթասունեօթը երկիրներու ներկայացուցիչ իրաւարաններուն ուշադրութիւնը բնաւ չգրաւեց։ Թէեւ այդ թուականին, Գերմանիոյ մէջ հակասեմական հալածանքները սկսած էին, համագումարին ներկայ պատուիրակները կը կասկածէին՝ Օսմանեան կայսրութեան մէջ մէկ սեղմուղ առաջ գործուած ոճիրները տգեղկոչելու պատեհութեան չուրջ։ Պատրաստ չէին քննդունելու, նոյնիսկ դիւանագիտականօրէն մի'լամտելու՝ երկիրներու սահմանները։ Լեմքինի պատճէնին ընթերցման վրայ, գերման գերագոյն ատեանի նախագահն ու Պերլինի համալսարանի նախագահը լքեցին սրահը իբր բողոքի նշան։ Լեհաստանի կառավարութեան մօտ դիմում կատարուեցաւ եւ Ռաֆայէլ Լեմքին պատժուեցաւ։ Այսուհանդերձ այս վերջինը չընդհատեց իր աշխատանքները, եւ մասնակցեցաւ Պուտափեշտի, Քոփընհակի, Փարիզի, Ամթերտամի եւ Գահիրէի իրաւագիտութեան միջազգային համագումարներուն։ 1939–ին ապաստանեցաւ Սովետներու կողմէ զրաւուած լեհական գօտիին մէջ, ապա Վիլնիուս՝ Լիթուանիոյ մէջ, ուրկէ անցաւ Շուէտ։ Ապա գնաց Մխթեալ – Նահանգներ։ 1942 Յունիսին, Ուաշինկթընի մէջ, Ազգաստահմանի համար պաշտպանութեան եւ անտեսական վարչութեան յանձնախումբը զինք անուանեց գլխաւոր խորհրդական, եւ 1944–ին Պատերազմական նախարարութիւնը զինք նշանակեց միջազգային իրաւագիտութեան մասնագէտ։ Նոյեմբերին՝ Միջազգային խաղաղութեան համար Քարնեկի Հիմնարկը հրատարակեց Ռաֆայէլ Լեմքինի աստուածաշունչ գործը՝ էքսիս Ռուլին Օքիուփայտ Եւրոպի։ Լօղ աւ Օքուփէյշըն, Էնեվայտ աւ Կավըրնմընթ, Փրոփոզալս Ֆոր Ռիտրէս, որ կը համախմբէր այն բոլոր օրէնքներն ու հրամանագիրները (3), զոր հրապարակած էին Առանցքի ատրութիւնները (4) եւ այն պետութիւնները, որոնք անոնց թիկունք կը կանդնէին դրաւեալ տարածքը երկիրներու մէջ։ Լեմքին լսած էր 1941–ի Օգոստոսին, Պի – Պի _ Սի–էն Ուինսթըն Չըրչիլի կատարած յայտարարութիւնը նացիական ոճիրներու մասին. «Մենք կը դտնուինք անանուն ոճիրի մը առջեւ»։ Ան կը չնար դտնել բառ մը, որ ընդդրկէր բարբարոսութեան եւ վանտալութեան յատկութիւնները, եւ որ պիտի չկարենար դործածուիլ այս իրաւրութենէն դուրս, զօրաւոր բառ մը՝ նման անոր զոր բոլորովին տարբեր մարդի մը մէջ հնարած էր Ճորճ Խթման «Քոտաք» (5) բառով, «կարճ բառ մը՝ զոր դիւրութեամբ կը հնչեն եւ որ չի նմանիր որեւէ բառի»։ Եւ ատիկա եղաւ «Génocide» բառը, յունարէնի եւ լատիներէնի խառնածին (6) մը։

Սկիզբէն իսկ, «Génocide»ի իմաստը առարկութիւններու դուռ բացաւ։ Սակայն չուտով բացայայտ դարձաւ այն թէ այս եզրը կը գործադրուէր միայն այն պարագաներու, ուր ոճիրներու հեղինակները նպատակադրած էին բնաջնջել ազգագրական, ազգային կամ կրօնական խմբակցութեան մը անդամները։ 1944 Դեկտեմբեր 3–ին «Ուաշինկթըն Փոսթ»ի խմբագրապետը, Եուճին Մէյէր, կ'ողջունէր «Génocide»ը իբր միակ բառը, որ կը յարմարէր մատնանշելու համար 1942 Ապրիլի եւ 1944 Ապրիլի միջեւ Աուշվից-Պիրքընոյի մէջ 1·765·000 Հրեաներու կազմով սպանդն ու դիակիզութիւնը. «[…] այս ոճիրներուն հասարակ յայտարարը այն է որ անոնք եղան հետեւողականութեամբ ու կանխամտածումով։ Կազի սենեակներն ու դիակիզութիւնները անպատրաստից հնարքներ չէին։ Անոնք գիտակցօրէն յղացուած գործիքներ էին ամբողջ ցեղագրական հաւաքականութեան մը բնաջնջումին համար»։

Իվ Թերնոն

Թրգմ. Ն. Թ.

(La Revue d'histoire de la **Shoah**, n⁰ 177-178, pp. 39 à 43)

(1) *Ռուսերէն բառ _ հրէական հաւաքականութեան մը դէմ բռնի ըմբոստութիւն, յաճախ ջարդարարութեան յանգող։*

(2) *Ցո՛ երթաս՝ լեհ վիպասան Հենրիք Սիենքիեւիչի գլուխ – գործոցն է ուր նըկարագրուած են քրիստոնեաներուն կրած հալածանքները Ներոնի օրով։*

(3) *Հրամանագիրներուն այս ցանկը կը գրաւէ՝ աւելի քան 700 էջերէ կազմուած գրքին կէսը։*

(4) *Առանցքի Տէրութիւնները Գերմանիա եւ Իտալիա, Հռոմ _ Պերլին առանցքը։ Մուսոլինի 1936 Նոյեմբեր 1–ին այս անունը տուաւ գերմանեւիտալական բարեկամութեան համաձայնութեան, որ ամիս մը առաջ, Պերլինի մէջ ստորագրուած էր Կոմս Ճիանոյի եւ Հիթլէրի կողմէ։*

(5) *Անգլեւամերիկեան բառ՝ որ հնարուած է լուսանկարչական մեքենայի կողմէ լուսանկարումի պահուն յառաջացած աղմուկին նմանաձայնութեան հետեւողութեամբ։*

(6) Genos *յունարէն կը նշանակէ ցեղ*, cide *արմատը սպաննել բային։*

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀՈԳԻՍ ՔԵՉՄՈՎ
ԿԸ ԽՍՅՏՍՑ

ՔԼՄՍԼ ԵԱԼՉԸՆ (Թարգմանեց՝

Գարեգին Ս.ր. Պէքճեան)

«Զանգակ_ – 97» Հրատարակչութիւն,
Երեւան

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԱԿԱՐԴԸ

«Ոչ մէկ թուրք, կամ թուրք կառավարութիւն կրնայ ընդունիլ նոյնիսկ մէկ թիզ հող զիջիլ»:

Վերյիշեալ. արտայայտութիւնը պաշտօնական կեցուածքն է Թուրքիոյ, որուն ներքին գործոց նախարարը՝ Սաղրի Զաղլայանկիլ տիրոջ յանկիլ այդ յայտարարութիւնը կատարեց հայ մէկ – կուսակցական ներկայացուցիչներու հետ իր ունեցած հանդիպման ընթացքին:

Հայ-թուրք երկխօսութեան առաջին այդ հանդիպումը տեղի ունեցաւ 1977 Նոյեմբեր 27-ին, Ցիւրիխի մէջ, ուր թուրք նախարարը իր երեք հայ խօսակիցները յարգալից կերպով ընդունելէ ետք, հաշտարար ծոնով խօսեցաւ «Անցեալի ցաւալի դէպքեր»ուն մասին, ի հարկին, (հայ դոհերուն համար) նիւթական հատուցում կատարելու եւ արիւնոտ անցեալը մոռնալով հայ-թուրք դարաւոր բարեկամութիւնը վերահաստատելու մասին, եւ այլն:

Ուրեմն, յստակ է Թուրքիոյ կեցուածքը մեր երկու հիմնական պահանջներուն հանդէպ. – 1) ոչ մէկ հողային զիջում, եւ 2) ցեղասպանութիւնը կը ներկայացուի իբրեւ «անցեալի ցաւալի դէպքեր», որոնց ընթացքին, փոխադարձաբար, Հայերն ալ թուրք սպաննեցին: Բայց, զարմանալի արդարամտութիւն մը ցոյց տալով՝ Զալլայանկիլ կ'ընդունէր որ հայկական փոխադարձութիւնը անհատական կամ խմբային բնոյթ ունէր, մինչ Թրքականը պետականօրէն կազմակերպուած էր:

Այսօր, աւելի քան քառորդ դար յետոյ, հայանպաստ դեռնի վրայ, ոչ միայն ոչինչ փոխուած է Թրքական կեցուածքէն, այլ հետզհետէ այդ կեցուածքը եղած է աւելի ժխտական եւ ուրացողական: Այսօր, երկրորդ Զաղլայանկիլ մը չկայ ընդունելու համար որ «հայկական փոխադարձութիւնը անհատական կամ խմբակային բնոյթ ունէր, մինչ Թրքականը պետականօրէն կազմակերպուած էր»: Այսօր, ոչ իսկ նիւթական հատուցում տալու մասին խօսք կայ, քանի որ, նիւթական հատուցումը կ'ենթադրէ զոհի եւ վնասի դոյութիւնը ընդունիլ: Մինչ, այսօրուան Թուրք ղեկավարները պատմական անժխտելի եղելութիւնները ուրանալով նոր պատմութիւն գրելու եւ տարածելու աշխատանքին լծուած են, պլլուտը նպատակ ունենալով գեղասպանութեան ժխտումը՝ զայն վերածելու համար «ցաւալի դէպքերու», որոնց ընթացքին Հայեր եւ Թուրքեր իրար սպաննեցին: Այս բոլորէն յետոյ ալ իրենց հայ խօսակիցներուն համակրանքը չհեղլու համար աւելցնելով. – «Աչքը կուրնայ այդ Եւրոպային ու Ռուսիոյ, որ Հայերը եւ մեղ թշնամացուցին»:

Իրականութիւնը այսքան պարզ ու թափանցիկ ըլլալով հանդերձ, Թրքական նոր քաղաքին մէջ իւնկողներ եղան: Հայ-Թուրք առաջին երկխօսութենէն ի վեր երկու ժողովուրդներու կեցուածքին մէջ ոչինչ փոխուած ըլլալով հանդերձ, դրան նուազեցան հայկական կազմակերպութիւնները, որոնք պիտակցաբար կամ անդիտակցաբար մտան Թակարդին մէջ, անկէ դուրս ելլելէ յետոյ յայտարարելու համար որ այդ տեսակցութիւնով Թրքական նոր տրամադրութիւնները պիտնալ ուզած են:

Միթէ՞ պարզ չէր որ այս Թակարդը լարուած էր Թուրքիոյ Եւրոպական Միութիւն մտնելու փորձը դիւրացնելու համար, քաղաքակիրթ աշխարհին ցոյց տալու որ «ճիշդ է, մենք Հայերուն հետ ցաւալի անցեալ մը ունինք, սակայն, ահա՛, կը տեսնէք որ Հայերուն հետ երկխօսութեան մէջ ենք տարակարծութիւնները հարթելու համար»: Իսկապէս, յանուն ինչի՞ էր այս նոր երկխօսութիւնը, որուն նպատակը որքան պարզ էր Թուրքերուն համար, նոյնքան պարզ պէտք էր ըլլար Հայոց համար: Թուրքիա հասա՞ւ իր նպատակին թէ ոչ՝ տակաւին չենք դիտեր, սակայն վստահաբար, ամերիկեան որոշ շրջանակներու մէջ բարենիշեր սասցան: Իսկ ա՛ՀՅ՛ԸՐԸ... ինչ չահեցան. իրենց ալ անչուշտ բարենիշ տուողներ եղան, սակայն մենք բարենիշի չէ որ պէտք ունինք, այլ արդարութեան ու հատուցման:

Ընդհակառակը, այս տեսակցութիւններով մենք անուղղակիօրէն օգնած եղանք Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան մուտքի փորձին, անկախաբար անկէ թէ ան կը յաջողի՞ կամ ոչ:

Հայկական պահանջքներու հանդէպ Թուրքիոյ կեցուածքը դիտնալու համար նոր երկխօսութեան պէտք չկար: Աւտնք յստակօրէն բանաձեւուած էին առաջին երկխօսութեան ընթացքին: Կարճատեսօրէն այս Բ. տեսակցութեան գացող կողմերը ոչ մէկ չահ ապահովելէ զատ, ափիւնքահայութեան մէջ նոր պառակտում ալ յառաջացուցած եղան, քանի որ այս տեսակցութիւնը հատուածական էր՝ միայն Ռ.Ա.Կ.ի եւ Հայկական համագումարի մասնակցութեամբ, մինչ առաջինը համահայկական էր՝ Ս.Դ.Հ.Կ.ի, Հ.Ց.Դ.ի եւ Ռ.Ա.Կ.ի մասնակցութեամբ:

Հայ-թուրք երկխօսութեան այս երկրորդ արարքին ճիշդ կամ սխալ ըլլալը առարկայօրէն դատելու համար անհրաժեշտ է աչքի առջեւ ունենալ առաջինն երկխօսութեան արձանագրութիւնը, զոր կը ներկայացնենք սոյն գրութեան ասրընթեր:

ՀԱՁԿ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

*
**

ՀԱՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Շուրջ 23 տարի անցեր է այն պատմական տեսակցութենէն, որ տեղի ունեցաւ այդ օրերու Թուրքիոյ Արտաքին գործոց նախարար Իհսան Սապրի Զաղլայանկիլի եւ երեք հայ կուսակցապետերուն միջեւ: Այդ ժամանակուան համար յոյժ գաղտնի պահուած այդ պատմական իրադարձութիւնը ցարդ չէ տեղեկագրուած հայ մամուլին մէջ, բացի հնչակեան ներկայացուցիչ Աւետիս Տէմիրճեանի 1995-ի հրատարակած յօդուածէն: Ռամկավար եւ դաշնակցական գլխաւոր ներկայացուցիչները՝ Բարունակ Թոմմասեան եւ Շաւարշ Թորիկեան մահացած են արդէն: Մահացած է նաեւ Թուրք Արտաքին գործոց նախարարը: Տեղեակ չըլլալով Աւետիս Տէմիրճեանէն՝ կը մաղթեմ որ ողջ ըլլայ ան եւ կարդայ ընդհանուր յուշագրութեան մաս կազմող այս հատուածը՝ այդ պատմական դէպքին վերաբերեալ, որ զուտ յիշողութեան վրայ հիմնուած է, քանի որ արխիւային որեւէ աղբիւր չունինք տրամադրութեանս տակ:

Նախարար Զաղլայանկիլ Միացեալ Նահանգներ կատարած այցելութեան մը ընթացքին սփիւռքահայ ղեկավարութեան հետ տեսակցելու իր փափաքը կը յայտնէ Կիլիկեան Թեմի Օշական վարդապետին, որ իր կարգին, զայն փոխանցելով բիւրոյական Հրաչ Աբրահամեանին, աննախընթաց այդ փափաքին հիման վրայ կը զումարուի միջ-կուսակցական խորհրդակցական ժողովը, Պէյրութի մէջ, որդեգրելու համար միասնական կեցուածք մը Թրքական առաջարկին հանդէպ: Խորհրդակցական այդ ժողովները տեղի ունեցան Թէքէեան Կեդրոնին մէջ, մասնակցութեամբ ՍԴՀԿ ներկայացուցիչներ Աւետիս Տէմիրճեանի եւ երկրորդի մը, (որուն ինքնութիւնը չեմ յիշեր) Հ.Ց.Դ. ներկայացուցիչներ Հրաչ Աբրահամեանի եւ Շաւարշ Թորիկեանի, Ռ.Ա.Կ. ներկայացուցիչներ Բ. Թոմմասեանի եւ այս յուշերը գրի առնողին, որ միաժամանակ այդ ժողովնե-րուն ատենադպրութիւնը կատարողն էր:

Երկօրեայ խորհրդակցութիւններէ ետք, ժողովը որոշեց ընդառաջ երթալ Թուրքիոյ առաջարկին, իր պատուիրակներուն առջեւ յստակ դնելէ յետոյ իրենց իրաւասութեանց սահմանը բանակցութեանց ընթացքին, որ որեւէ գնով եւ երբեք չէր կրնար ընդգրկել մեր հողային պահանջքներու տակարկումը: Միկկուսակցական պատուիրակութեան անդամներն էին Բ. Թոմմասեան, Ա. Տէմիրճեան եւ Շ. Թորիկեան. փրթեա երիցագոյն անդամ Բ. Թոմմասեան պիտի գլխաւորէր պատուիրակութիւնը:

Այդ ժողովը տեղի ունեցաւ 1977-ի Նոյեմբեր 27ին, Ցիւրիխի մէջ, Թուրք Թիկնապահներու, գաղտնի ոստիկաններու եւ զուիցերական ոստիկանութեան խիստ հսկողութեան տակ: Ժողովին ընթացքին եւ օրակարգերուն մասին գրելէ առաջ կ'ուզեմ հիմնական իրականութիւն մը յայտնել, թէ այս ժողովը ուղղակի արիւնքն էր 1973 Յունուար 27-ին Գուրզէն Եանիկեանի կողմէ երկու Թուրք դիւանագէտներու սպանութեամբ սկսած վրիժառական չարժումին, որուն զոհ պիտի երթային յիսնեակ մը Թուրք դիւանագէտներ եւ ատելի մեծ թիւով վիրաւորներ՝ աշխարհի չորս ծագերուն: Արդարեւ, Գ. Եանիկեանի վրիժառական արարքը ապրանչան մը եղաւ որ յանճնառու Հայ ելիտասարդները չարունակեն ծերունազարդ հայրերնին սկսած գործը՝ նախ անհատապէս ու պատահականօրէն, յետոյ արդէն, 1975-էն սկսեալ, կազմակերպուած կերպով՝ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակ – ԱԱԱԱ – անուան տակ:

Ցիւրիխի ժողովին օրակարգի նիւթերն ու ընթացքը կը ներկայացնեմ այնպէս՝ ինչպէս Բ. Թոմմասեան ինծի պատմեց ըսլոր մանրամասնութիւններով, մինչ ես կ'արձանագրէի զայն իրրեւ տեղեկալիր ներկայացնելու համար քանի մը օր ետք տեղի ունենալիք ՌԱԿ կեդրոնական Վարչութեան ժողովին: Բնականաբար, այդ տեղեկագիրը հիմա քովս չէ, եւ ոչ ալ կրցած եմ օգտուիլ Բ. Թոմմասեանի յուշերը պարունակող դիրքէն, որուն 376-րդ էջին վրայ հազիւ 10 տողնոց յիշատակութիւն մը ձգած է հանդուցեալը այդ պատմական հանդիպման մասին, մինչ էջերով երկրորդական կամ նոյնիսկ աւելորդ Թուղ մանրամասնութիւններ տուած է Հայաստան իր այցելութիւն – ներուն եւ հանդիպումներուն մասին, որոնցմէ չատերը Թուրքիսթական բնոյթ կը կրեն միայն: Ըսել կ'ուզեմ, Թէ Թոմմասեան խոր ծերութեան օրերուն իր յուշերը գրած ատենը ոչ այդ արձանագրութիւնը ունեցած է իր տրամադրութեան տակ եւ ոչ ալ բաւարար յիշողութիւն՝ աւելին գրելու համար այդ պատմական ժողովին մասին, որ վստահաբար, իր գանանամեայ ղեկավարութեան չրջանին ամէնէն կարեւոր դէպքերէն մին եղած է:

Ծերացած Թուրք նախարարին հետ կը դանուէր քիւրտ ծագումով իր երիտասարդ խորհրդականը՝ Օրհայ Աքսոյ անունով: Զաղլայանկիլ իր երեք հայ խօսակիցնե-րը յարգալից կերպով ընդունելէ ետք, Ցիւրիխի Տոլդը Ներնա Օթելի կանաչ սենեակին մէջ, երկարօրէն ու հաչտարար ծոնով կը խօսի «անցեալի ցաւալի դէպքերուն» մասին, փոխադարձաբար, Հայոց գործած սպանութիւններուն մասին, ի հարկին, նիւթական հատուցում կատարելու, արիւնոտ անցեալը մոռնալով հայ եւ Թուրք դարաւոր բարեկամութիւնը վերահաստատելու մասին եւ այլն: Բոլոր այն Թրքավայել, «կոկորդիլոսի արցունք»ով ըսուած խօսքերուն առընթեր, ան զարմանալի արդարամտութիւն ցոյց տալով, կ'ընդունի որ հայկական փոխադարձութիւնը անհատական կամ խմբակային բնոյթ ունէր, մինչ Թրքականը՝ պետականօրէն կազմակերպուած էր: Բայց, անմիջապէս կ'աւելցնէր Թուրք նախարարը, որ այդ դէպքերը այդ ժամանակուան Օսմանեան կառավարութեան կը վերաբերէին, եւ որոնց համար կարելի չէ պատասխանատու նկատել ներկայ Թուրք կառավարութիւնը:

Այս նախաբանէն ետք Զաղլայանկիլ կ'անցնի բուն իսկ նիւթին՝ ամբողջ Թուրք կառավարութիւնը ցնցող հայկական վրիժառութեան զոհ դացած Թուրք դիւանագէտներուն սպանութեան հարցին՝ զանազէտի ներքամտութեամբ ու լեզուով հասկցնելով, որ «անցեալի պատկանող արիւնալի դէպքերուն մէջ չունցանք չունեցող այսօրուան դիւանագէտները ըսպաննելով ձեր նպատակին չէք կրնար հասնիլ, Թէ այդ ոճիրները մեծ զայրոյթ յառաջացուցած են Թուրք կառավարութեան ու ժողովուրդին մօտ, յատկապէս երիտասարդութեան մօտ, որոնք կ'ուզեն փոխադարձել, եւ Թէ այդ փոխադարձութիւնը չատ աւելի զօրաւոր կրնայ ըլլալ քան հայկականը», եւ այլն:

Զաղլայանկիլ հայ ժողովուրդին «ողտակար» ըլլալու տրամադրութիւն մը ցոյց տալով, կատակով կը յիշէ նաեւ իր վերդաստանին վերապրուող հայկական ծագման մասին դրոյց մը, փրթեա ապացոյց ներկայացնելով իր մականունը՝ Զաղլաեան կիլ (Զաղլաեաններ), որ Թրքացուած ձեւով կը դործածուի ներկայիս եւ դործնականօրէն բանաձեւելով իր բարեացակամութիւնը, ան կ'ըսէ Թէ կարելի է նիւթական մեծ հատուցումներու մասին խօսիլ, եթէ Հայերը հրաժարին հող պահանջելէ, կորուկ կերպով յայտարարելով, Թէ ոչ մէկ Թուրք կամ Թուրք կառավարութիւն կրնայ ընդունիլ նոյնիսկ մէկ Թիզ հող զիջիլ: Զգայական երանգ մը եւս տալով իր «հայասիրական» կեցուածքին, ան կ'աւելցնէ, Թէ իր յառաջացեալ տարիքին բերումով ինք կրնայ չըլլալ յաջորդ Թուրք կառավարութիւններուն մէջ, խորհուրդ տալով որ Հայերը օգտուին իր ներկայութենէն:

Հայ պատուիրակները չնորհակալութիւն կը յայտնեն իր ազնիւ խօսքերուն ու բարի տրամադրութիւններուն համար, իրենց կողմէ բանաձեւելով հայ ժողովուրդին պահանջքները, զործուած ցեղասպանութեան եւ հողային բռնագրաւումին մասին, ակնկալութիւն յայտնելով, որ Թուրք կառավարութիւնը Գերմանիոյ օրինակով ընդունի իր նախորդ կառավարութիւններուն զործած ոճիրները՝ նիւթական ու բարոյական ալդար հատուցում կատարելով: Հայապատկան հողերու մասին պատուիրակները կը չեչտեն, Թէ անոնք սակարկելի, ծախու ապրանք չեն, եւ պէտք է վերադարձուին իրենց պատմական տէրերուն:

Հանդիպման վերջաւորութեան Թուրք նախարարը առաջարկեց չարունակել այս երկխօսութիւնը, որ սակայն եղաւ առաջինն ու վերջինը: Արդարեւ, Թուրքիան երկխօսութեան մղող հայկական վրիժառու չարժումը ակարացաւ յաջորդող տարիներուն ընթացքին եւ ի վերջոյ զադրեցաւ՝ Թուրքիոյ պաշտպան միջազգային զաղտնի գործակալութեանց դաւերուն ու ճնշումին տակ, որոնց զոհ գացին զինեալ պայքարին չարք մը կազմակերպիչներն ու ազատամարտիկները:

Թուրք դիւանագէտներ սպաննելու արչաւին վերջ տալու պահանջքին առընչութեամբ հայ պատուիրակները լսին, Թէ հասկնալով հանդերձ, այդ արչաւին լրծած հայ տղոց ցասումը, իրենք չեն բաժներ հարցերը արիւնով լուծելու գործելակերպը, բայց չեն կրնար նաեւ դատապարտել եւ մանաւանդ արդելք հանդիսանալ անոնց, նկատելով որ անոնք ոչ մէկ կապ ունին կուսակցութիւններուն հետ: Ընդհակառակը, անոնք կուսակցութիւններու խաղաղ եւ օրինաւոր գործելակերպէն դժգոհելով անջատուած տարրեր են, որոնք աչխարհի չորս անկիւններէն համախոհներ գտնելով, կազմած են իրենց անկախ կազմակերպութիւնները ու գործելու ոճն ու ծրագրերը:

Իսկ այսօր, գինեալ պայքարի աւարտէն քանամեակ մը ետք, Թուրքիա ոչ մէկ գիջում կատարած է, չարունակելով ոչ միայն ուրանալ ցեղասպանութիւնը, այլ անուղղակիօրէն չարունակելով նոյն նպատակին հետապնդումը՝ Հայաստանը ամրողջական պաշարման տակ պահելով, հակառակ Հայաստանի փչխանութեանց բարի դրացիական յարաբերութիւններ մշակելու ցանկութեան: Իսկ ամէնէն կեղտոտն ու չնականը Թրքական գործունէութեան՝ այժմ լծուած են «փաստեր» հաւաքելու եւ «պատմաբաններ» վարձելու, վատպոյն միջոցներուն, «փաստելու» համար որ Հայերը պիրենք ջարդած են:

Հայաստանի հայ ժողովուրդին դանդաղ սովամահութիւնը եւ ազգաբնակչութեան պարպումը անտարբեր կերպով դիտող աչխարհի կեղծաւորութեան դէմ, արիւնահեղութիւնը կեցնելու նենգամիտ քարոզիչներու դէմ, մարդ չի՞ տարուիր մը-տածելու Թէ այս տղաքը արդեօ՞ք իրաւունք ունէին, արդեօ՞ք աչխարհն ուշադրութիւնը գրաւելու եւ իրաւունք ձեռք ձգելու համար արիւն Թափելու անոնց ոճը ճիշդ էր:

(«Բերքահաւաք» – 2001, Երեւան)

ԴԱՂՈՒԹՔ ԴԱՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի Պլֆքոխարի կոչուած վայրին հայկական ամարանոցը որ ամէն չրջանի աւելի քան 100 երախայ կ'ընդունի, այս տարի ալ Սերպիայէն (16), Պուլկարիայէն (7), Հայաստանէն (60) պատանիներ հիւրասիրած է, 18 օրուան արձակուրդի համար: Անոնք լիուլի վայելած են բնութեան բարիքները. մաքուր օդ, ձիթենիներով չրջապատ, ծովու լոգանք: Պատանեկան արձակուրդին կազմակերպիչն է Հայ Օգնութեան Խաչին Սելանիկի մասնաճիւղը: Ամարանոցը երեք հերթափոխով խումբեր կ'ընդունի:

Պ. Ստեփան Տամլամեան,
Ժան – Ժակ եւ Միլվիա Տամլամեան,
Ալէն եւ Ժանն Տամլամեան,
Սոնիա, Ատէլ եւ Գորին,
Տէր եւ Տիկին Ազատ եւ Հերմինէ Ասլանեան եւ զաւակները,
Տիկիններ՝ Եւգինէ Պօղոսեան եւ Հայկուհի Տամլամեան եւ իրենց զաւակները
ինչպէս նաեւ Տամլամեան, Ասլանեան, Աբելեան, Տէր – Յակոբեան, Հիւնըմեան, Մուրթաֆեան, Պապլիկեան, Խոսիկեան եւ Բարնակեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՎԻՐԺԻՆԻ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Գլամար, Օգոստոս 10–ին, 90 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երկուշաբթի, Օգոստոս 18–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին եւ մարմինը փոխադրուեցաւ Գլամարի Քոմիւնալ գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Ստեփան Տամլամեանի, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

Monsieur Stepan DAMLAMIAN
son époux;

Jean-Jacques et Sylvia DAMLAMIAN
Alain et Jeanne DAMLAMIAN
ses enfants;

Sonia, Adèle et Corinne
ses petites filles;

Monsieur et Madame
Azed et Herminé ASLANIAN
sa sœur et son beau-frère
et leurs enfants;

Mesdames Yevkiné BOGHOSSIAN
et Haigouhi DAMLAMIAN
ses belles-sœurs et leurs enfants;

et toute la famille,

Ont la douleur de vous faire part
du décès de

Madame Virginie DAMLAMIAN

survenu le 10 Août 2003
dans sa 90ème année, à Clamart (92)

169, avenue Jean-Jaurès, 92140 Clamart.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Գրակ Ղազարեան 600 եւրօ կը նուիրէ Մարսէյլի Անարատ Յղութեան քոյրերու վարժարանին իր կնոջ՝ Մարկարէթ Ղազարեանի յիշատակին, նոյն տխուր առթիւ, իր մօր յիշատակին Պր. Ատրուշան Ղազարեան 200 եւրօ կը նուիրէ Սրմենի – Վիլաժի (տատնալ՝ «Յառաջ»էն):

***

Մարկարէթ Ղազարեանի յիշատակին, Սօնա եւ Պերճ Պետրոսեան 100 եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առթիւ, Զուլալ Գազանճեան 150 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին: Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տավէճեան 100 եւրօ կը նուիրեն ԻՄԱՃ–ին (տատնալ՝ «Յառաջ»էն):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ընկերուհի՝ Զապէլ Տէր – Խաչատուրեանի մահուան առիթով, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր պատակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

Ընկերուհի Զապէլ Տէր – Խաչատուրեան մասնաճիւղին, նախկին պործօն անդամներէն մէկն էր:

***

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը եւ բոլոր անդամները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Սոնայի եւ Ռոզինի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց մօր՝ Զապէլ Տէր–Խաչատուրեանի մահուան առիթով:

Զապէլ Տէր – Խաչատուրեան, Հայաստութեան հիմնադիր անդամներէն մէկն էր:

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE 2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 *ayant présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

(Շար. Ա. էջէն)

չեն մտածեր, այնքան ատեն որ գրաւած հողերը ազատագրուած չեն եւ հաշտութիւն չէ կնքուած:

***

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՍՓԻԻՌՔԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Վարչապետ Ա. Մարգարեան Օգոստոս 15–ին ընդունած է 11 երկիրներէ վերապատրաստութեան ընթացքին մասնակից սփիւռքահայ ուսուցիչներու խումբը: Ան շատ կարեւոր նկատած է Հայաստան – Սփիւռք կապերու ամրացումին մէջ ըսփիւռքի դպրոցին ստանձնած դերը, ապա յայտնութիւն մաղթած իր հիւրերուն:

***

ՍԻԱՄԱՆԹՈՑԻ 125–ԱՄԵԱԿԸ

Օգոստոս 15–ին Երեւանի Ե. Չարենց գրականութեան եւ արուեստի թանգարանին մէջ նչուած է Սիամանթոյի ծննդեան 125–ամեակը: Անոր արուեստին մասին ելոյթ ունեցած է տնօրէն Հենրիկ Բախչինեան, չեչտելով գրական վաստակին արժէքը: Խօսք առած են թանգարանի փոխ – տնօրէն Գուրգէն Գասպարեան, Գրողներու Միութեան քարտուղար Հովիկ Հովհէեան եւ ուրիշներ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Յարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե'ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնայեալին:

Աւելորդական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 եւրօ
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 եւրօ
(Օդանաւ, օդակայանի տուրբ, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 թիւին

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-աւհեայ հատափածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

33, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 ԵՒրօ — Վեցամսեայ : 122 ԵՒրօ

Արտասահման : Տար. 270 ԵՒրօ (Ամէնօդեայ առաքում)

247 ԵՒրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 ԵՒրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 20
MERCREDI
20 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

79ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 20.750

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.750

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԻԻՐՏԵՐԸ ՉԵՆ ՓԱՓԱՔԻՐ
ԹՈՒՐՔ ՁԻՆՈՒՈՐ ՏԵՍՆԵԼ
ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

ՖՐԱՆՍԱ

5000 ՄԵՌԵԱԼՆԵՐՈՒ ՔԱԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱԶ ՄԸ ԳՏՆՈՒԵՑԱՒ

Առողջապահութեան ընդհանուր տնօրէնը՝ Լիւսիէն Ալընհայմ իր հրաժարականը տուաւ, որպէս պլխաւոր պատասխանատու պարզուած աղէտին մօթի հետեւանքով: Արդ, զաղտնիք չէ որ բուն պատասխանատու մարմինը՝ «Առողջապահական Հսկումի Հիմնարկն» է (ԷՆՆԹիթիու սը վէյ սանիթէռ), բայց, հարկ էր քաւութեան նոխազ մը գտնել: ԵնթԱկան 52 տարեկան, այդ պաշտօնին նշանակուած էր Մարթին Օպրիի կողմէ, այն ատեն Աչխատանքի նախարարուհի: Հարցազրոյցի մը մէջ «Լիպերասիոն»ի (Օգո. 19), ան կը բացատրէ իր հրաժարման պատճառները: Կ'ըսէ ի մէջ այլոց.– «Քանի մը օր է, բանաւէճ մը կայ Տնօրէնութեան դէմ, ինչ կը վերաբերի ահազանդին հնչեցման յապաղումին: Արդ, ըսել որ ահազանդի չգոյութիւնը առողջապահական այս աղէտին մէջ բուն հարցն է, անհեթեթութիւն է: Բացառիկ պայմաններ կային, ջերմութեան ծանր բարձրացում մը եղաւ Օգոստոս 6, 7, 8, 9-ին, ապա՝ անկում, յետոյ նորէն բարձրացում եւ պատմական մրցանիշ մը Օգոստոս 11-ի գիշերը: Այս յաւելումը իրեւ անմիջական հետեւանք ունեցաւ 20-ով բազմապատկել մահերու թիւը, տեսակ մը երկրաշարժ: Օգոստոս 10-ի գիշերը, ամէն մարդ տեղեակ էր, ներառեալ նախարարը եւ իր դրասենեակը, բայց, համաճարակին առաջքը չառնուեցաւ: ... կը հրաժարիմ որպէսզի կարենամ ըսել այս ամբողջը եւ պատասխանել նախարարին բաածին»: Ան հարցումին թէ հաղորդակցութեան թերութիւն մը կա՞ր, կը պատասխանէ որ Փարիզ չէր, բայց, իր դրասենեակը բոլոր տեղեկութիւնները ուաած է: Հաւանական կը դանէ օր քաւութեան նոխազ մըն է, բայց, ինք այլ ելք չունէր քան հրաժարումը, նախարարին բաածէն եաք:

Արդարեւ, Առողջապահութեան նախարարը պատասխանատուութիւնը «բարձր պաշտօնատարի մը» վրայ ձգած էր, այնինքն՝ Թիւրմէր յառակ էր: Ռաֆարէն ալ պաշտպանած էր իր նախարարը:

Ամէն պարադայի մէջ, Ֆրանսայի պարզած պատկերը ոչ միայն աղէտալի էր այլեւ՝ ողբերգական: Ամբողջ Եւրոպան ոօթէն տառապեցաւ, ոչ մէկ երկրի մէջ 5000 հոգի մեռաւ, ինչպէս հաստատեց Առողջապահութեան նախարարը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՉՈՎ

ԱԼԱԹՈՄԻ նախկին տնօրէնը՝ Փիէր Պիլիէր որոշեց եաւ տալ այն 4,1 միլիոն եւրօն, զոր ստացած էր որպէս հաստուգում, մինչ ընկերութիւնը անանկացած էր: Նամակով մը իր յայտորդին, Պիլիէր կ'ըսէ թէ կը հրաժարի այդ հաստուցումէն «պայթակղութեան առարկայ չըլլալու համար ընկերութեան հարիւր հազարաւոր աշխատողներուն աչքին»: Ծանօթ է որ կառավարութիւնը որոշեց 30%-ի մասնակցութեամբ փրկել Ալաթոմը, ինչ որ քննադատութիւններու դուռ բացաւ: Նոյն մօտեցումը չունի Ժան – Մարի Մեսիէ, Վիվէնտի իւնիվերսալի նախկին տնօրէնը, որ կը չարունակէ պահանջել 20,5 միլիոն եւրոյի իր հատուցումը, ինչ որ ամերիկեան իրաւարար դատարան մը չնորհած է իրեն, բայց, ցարդ Վիվէնտի մերժած է վճարել: Այս առընչութեամբ, կը յիշուի որ, երբ աշխատաւոր մը լաւ չաշխատիր ճամբու կը դրուի, արդ, այս երկու տնօրէններն ալ ի՞նչ հիման վրայ միլիոններու հատուցում պիտի ստանան, երբ կը պատժուին փոքր բաժնետէրերը:

ՖՐԱՆՍԱ կը սպառնայ իր վէթօն օդատործել Ապահովութեան Խորհուրդէն ներս, եթէ Մեծն – Բրիտանիա չամառի բանաձեւ մը առաջարկելու, ընդելու համար Լիբիոյ դէմ գոյութիւն ունեցող պատժամիջոցները: Ֆրանսա, յանուն արդարութեան է որ իր պահանջը կը դնէ, չարունակելով Չանք Թափել որ հատուցում ատանան նաեւ 1989 Սեպտ. 19-ի ահաբեկչական արարքի զոհերուն ընտանիքները (170 մեռեալ): Օգոստոս 10-ին, համաձայնութիւն մը գոյացած է Մեծն – Բրիտանիոյ, ԱՄՆ-ու եւ Լիբիոյ միջեւ, ըստ որուն Լիբիա 2,7 միլիառ տոլար պիտի վճարէ Պոյինկ 747-ի պայթումին զոհերու ընտանիքներուն (270 մեռեալ):

ՍԱՀԱՐԱՑԻ 14 պատանդները, ի վերջոյ, ազատ արձակուեցան չնորհիւ Մալիի միջամտութեան: Ատոնք առեւանգուած էին հինգ ամիս առաջ ալժերական Սահարա (9 Գեբրուարի, չորս Զուիցերիացի եւ մէկ Հոլանտացի) եւ Մալի փոխադրուած Յունիսի վերջ:

ՎՐԱՍՏԱՆի հողամասին 80%-ը մուԹին մէջ մնացած է Օգոստոս 18-ին, բայց, կարելի եղած է հետզհետէ հոսանքը վերահաստատել: Ուժանիւթի նախարարին համար խափանարարական արարքի մը հետեւանք է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ ՕԺԱՆԴԱԿԵԼ ԱՄՆ-ՈՒ

Հայաստանի Ուաչինկթընի դեսպանատունէն կատարուած լրատուութեան համաձայն, Երեւան ԱՄՆ-ու օժանդակութիւն առաջարկած է, Իրաքի մէջ տարուղ յետպատերազմեան գործողութիւններուն: Այդ առաջարկին մէջ չըլլանի կայունութեան, երկրին վերակառուցումին ալակցելու տրամադրութեան հետ տեղ ունի Իրաքի հայ գաղութին ապահովութեան մահոզութիւնն ալ: Այդ գաղութը կը դնահատուի 30 հազար հոգի. անոնց մեծ մասը ցեղասպանութենէն վերապրողներու չառաւիղներն են, հաստատուած՝ գլխաւորարար Պաղտատ, Պասրա եւ Մուսուլի մէջ:

Հայաստանի առաջարկած օժանդակութիւնը գլխաւորարար կը նախատեսէ Իրաք ղրկել գինուորական բժիչկներ, աղետադերծումի մասնագէտ ջոկատ մը:

«ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՂ Է» Կ'ԸՍԷՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐ

Հայ Դատի Ուաչինկթընի գրասենեակը տեղեկացուցած է թէ ԱՄՆ կեդրոնական հետախուզութեան վարչութեան վերլին չըլանին պատասխանատուած փաստաթուղթերէն յայտնուած է որ 25 տարիէ ի վեր Լեռնային Ղարաբաղը պաղտնօրէն, սակայն պաչտօնապէս ճանչցուած է որպէս Հայաստանի պատմական մաս: Պաղտնադերծուած փաստաթուղթերուն մէկ մասը որ կը պատկանի 1970-ական թուականներուն, կը հաստատեն որ Ղարաբաղը պատմականօրէն հայկական հող է, մինչ պնդած է Հայաստանի վերամիաւոլու օրինական պահանջին վրայ, 1980-ական տարիներու վերջաւորութեան եւ 1990-ականներու սկիզբին Ազրբեջանցիներու հակահայ ընթացքը հիմ չէ ունեցած Ղարաբաղի նկատմամբ նկրտումները, այլ՝ ճար համարուած է չեղելու քաղաքական, տնտեսական եւ ժողովրդադպրական փոփոխութիւններու հետեանքով ծաւալած դժդոհութիւնները:

Ցիչուած փաստաթուղթերուն մէջ կան հետեւեալ նչումները.

« – 1921 – 1923-ին Խորհրդային Միութիւնը պատմականօրէն հայկական հող Ղարաբաղը դարձուցած է Ազրբեջանի կազմին մէջ ինքնավար մարզ,

– Ղարաբաղը Հայաստանի մշակութային ու հոգեւոր կեդրոն է. տարածքը դարերով հայ իչխաններու զեկավարութեան տակ կիսանկախ մնացած է, նոյնիսկ երբ Հայաստանի մնացեալ մասը ենկած է Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի տիրապետութեան տակ:

– Հայերու դէմ ազրբեջանական թշնամութիւնը մեծցած է քաղաքական, տնտեսական եւ ժողովրդագրական պատճառներով: Յատկապէս Ազրբեջանի երկրաչարժ բնակչութեան չարաճուն թափը մեծ դժուարութիւն ստեղծած է աչխատատեղիներ բանալու, բնակարան ու կրթութիւն ապահովելու մարզին մէջ. Ազրբեջանցիները այդ դժուարութենէն փրկուելու ելք նկատած են Հայերու վերբայ յարձակումը:

– Ղարաբաղի ինքնավար մարզի բնակիչները կրնան բաւարար վաստակներով ցոյց տալ թէ մարզը մէկ հանրապետութենէն միւսին պէտք է անցնի: Ղարաբաղի մարզը Ազրբեջանի մաս է, սակայն, անոր բնակչութեան 80%-ը Հայեր են եւ տարածքը մօտ է Հայաստանի սահմանին: «Ազրբեջանի հանրապետութիւն» Թերթին համաձայն 1975-ին Ղարաբաղի ամբողջ զեկավարութիւնը պաչտօնանկ եղած է, ալակցած ըլլալով Ղարաբաղը Ազրբեջանէն բաժնելու եւ Հայաստանին վերամիացնելու չարժումին»:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 18 / 19)

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ Գ. ԽԱՂԵՐԸ

Օգոստոս 16-ի երեկոյեան Երեւանի Հրազդան մարզադաչտին վրայ, բազմահազար հանդիսականներու ներկայութեան նախագահ Ռ. Քոչարեան բացած յայտարարած է Համահայկական 3րդ խաղերը: Շնորհաւորելով մասնակիցներն ու հիւրերը, նախագահը խաղերը նկատած է Հայաստանի ու Սփիւռքի մխատնութեան, համայն հայութեան ուժի եւ կայունութեան խորհրդանչը: Բարի գալստի ելոյթ ունեցած է Երեւանի քաղաքապետը Ե. Զահարեան: Ապա տեղի ունեցած է մասնակիցներու չքերթը, 31 երկրէ 79 քաղաքի պատուիրակներու պատուոյ երթով: Դաչտ բերուած է խաղերու դրօչը, Գառնիէն բերուած ջահով բոցավառուած է խաղերու կրակը:

Հայաստան խորհրդային չրջանակին միակ երկիրն է որ հակառակ անտեսական ոչ այնքան բարենպաստ պայմաններուն, Գ. անգամ մարզական նման լայնածաւալ ծրագրի կը ձեռնարկէ: Ծրագիրը կ'ընդգրկէ մարզական տասը համակարգ: Մասնակից 79 քաղաքներէն 14-ը կը ներկայացնեն Հայաստանի բոլոր մարզերու քաղաքները, 1700 մարզիկով: Ղարաբաղէն կը մասնակցին Ստեփանակերտը, Շուչին, Մարտակերտը, 80 մարզիկով: Սփիւռքի մարզիկներուն ընդհանուր թիւը 1300 է. անոնք գացած են Պոլիսէն (80), Վիէննայէն, Փարիզէն, Պրիւսէլէն, Պուէնոս – Այրէսէն, Մոնրէալէն, Ֆրանքֆուրթէն, Սան Փաուլոյէն, Մոսկուայէն, Ախալքալաքէն, Կրասնոդարէն ու այլ քարմաթիւ քաղաքներէ:

*
**

ՌՈՒՍ ՄԵԿՆԱԲԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստան – Թուրքիա սահմանին բացումին հարցը, այնպէս կը թուի թէ կը դրավեցնէ երրորդ կողմեր ալ: Ռուս մեկնաբաններ արդէն կը փորձեն կանխատեսել երկու երկիրներուն միջեւ երկաթուղիին բացման պարագային աչխարհաքաղաքական հաւանական զարգացումները: Անոնցմէ քաղաքական եւ ռազմական ուսումնասիրութիւններու հիմնադիրներէն վարիչը Ալ. Ֆրանչիսին «Նեզավիսիմայա գազեթա»ի յայտնած է թէ Թուրքիոյ կողմէ Հայաստանի չրջափակումին վերնալը կրնայ Անդրկովկասի մէջ փոխել տնտեսական եւ քաղաքական ամբողջ իրավիճակը: Ըսելով թէ Ղարաբաղի հարցին մէջ չատ մօտիկ են Թուրքիոյ եւ Ազրբեջանի դիրքերը, ան այդ իրողութեամբ պայմանաւոր նկատած է Ռուսաստանի ու Հայաստանի մերձեցումը: Իր կարծիքով, ներկայիս Թուրքիոյ դիրքը կը միտի աւելի գործնական ըլլալու. իսկ եթէ հայ-թրքական սահմանը բացուի, պիտի նչանակէ որ Հայաստան ու

(Շար.ը Դ. Էջ)

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ Ա՛ՅՍ ՏԵՍԱԿԸ, ԿԱՄ՝ «Ս. ՀՈԳԻՆ ԷԿԵԼ Ա»

Աղանդներու հայաստանեան ազատ արձակ ու երեւութապէս արդիւնաւոր գործունէութիւնը երկար ատեն զրաղեցնելէ ետք հայկական լրատուիւնները, մէկօրէն մը ի վեր լռութեան մատնուած էր: Ցամառ լաւատես մը կրնար մտածել թէ հարցը գոնէ լուծումի ճամբուն վրայ դրուած է, հետեւաբար՝ մտահոգութիւնները լուծ: Ուրիշներ կրնային պարզապէս առօրեայ տարբեր խնդիրներու պերակչռութեան վերագրել աղանդներու մասին լրատուիւնները «հրաղադար»ը: Իսկ աղանդներու առաջնորդները հաւանօրէն գոհունակութեամբ կը նկատէին այդ վիճակը, խորհելով որ ի վերջոյ ինչ որ ալ ըլլայ կարաւանը կը քալէ ու լրատուիւնները հակազդելէ, հազանգելէ յոգնած, լուծ են:

Սակայն, հայաստանեան մամուլին անոր արձագանգող սիփիւռքեան թերթերու վերջին թիւերէն յայտնի կ'ըլլայ որ աղանդներու ճակատին վրայ լուծումի նշոյլ իսկ չկայ, լրատուական հրադադարը ատոր հետեւանք չէ եղած. փաստ որ կրկին թերթերէն անպակաս են աղանդներու ծաւալումին մատնանշումը, պատկան իշխանութիւններու ուղղուած արդար մեղադրանքները, մտահոգութիւններ:

Աւելի քան տարօրինակ, անհասկնալի չէ՞ դայթութիւնը երկրի մը մէջ ուր բարձրաղաղակ, թափ ու թմբուկով, արար աշխարհին կը յայտարարուի թէ հոն 1700 տարեկան է քրիստոնեայ պետական առաջին եկեղեցին. այդ փառապանծ հանդրուանը կը նշուի առնուազն 20%-ը աղքատութեան սեմէն վար ինկած բնակչութեան նուիրուած հսկայական մայր տաճարով մը. մինչ միւս կողմէ, հաղարումէկ աղանդ հետեւորդ կ'որսան այդ նոյն տաճարին պատերուն ու յայտնապէս անտարբեր եկեղեցականներու քիթին տակ: Արդեօք, 3700-ական թուականներու սկիզբին «Աղանդներու դրախտ առաջին պետութեան» 1700-ամեակը նշելու պատրաստութեան ձեռնարկած չե՞նք արդէն...:

«Աղանդներու դրախտ» կոչումը արդարացնելու ամէն հանգամանք խմբած երեւոյթի մը մատնանշումը կ'ընէ Մելանիա Բաղալեան, "Հոգեւոր երկրաշարժ" կամ մոլորեալները» խորագրուած իր գրութեամբ. (Ազդ», 8 ուլիս 25):

Նախ համառօտակի կը յիշէ երկուսան անաստուածութեան ու այսօրուան անփութութեան պարարտ հողին վրայ ծլած լարձակած զանազան աղանդներու դրծելու կերպերը. մէկը տունէ – տուն չըրջող զրատարածներու ձեռքով իր գիրքերը կը վաճառէ, Եհովայականները բազմութիւն վայրերու մէջ աչխարհի վախճանին մասին իրենց պատմութիւններուն ունկնդիր կ'որսան, մինչ զոյգ – զոյգ կիներ տուները կ'այցելեն, գիրենք ներս չհրաւիրողները արձանագրելու համար անհաւատներու ցանկին վրայ: Շատ աւելի կազմակերպուած է, կ'ըսուի, «կեանքի խօսք» կոչուած եկեղեցին որ «տարիներ առաջ սկսել է գործել 8 – 10 հոգով եւ հազարների է հասել: Ունի թերթ, դպրոց, թաղային հաւաքատեղիներ, կանոնաւոր կազմակերպուող քրոջներ, համախոհների տուաջ բանակ, իրենց եկեղեցու խօսքը տարածող «մխոնէրներ», ովքեր Հայաստանի մարզեր են այցելում, հանդիպում իրենց քոյր – եղբայրներին, լայնացնում չրջանակը»:

Ինք «բախտը» ունեցած է ներկայ դտնուելու Կ. Դեմիրճեան մարզահամերգային կեդրոնին մէջ հոգեզալստեաններու տօնակատարութեան: Դժուար է որ մարդ կարդացածին կարենայ հաւատալ, երբ սպիտակի վրայ սեւով գրուած է թէ տաքը հազար հոգինոց դահլիճը լեփ – լեցուն էր, նորածիններէն մինչեւ ծերունիներով, հաշմանդամներով, կիներով, երիտասարդներով: Ու այդ բազմութիւնը քաղցներէն առաջ արդէն «չիկացած էր» ուղ երաժշտութեամբ: Ցաջորդեց քաղցերով «կը մեկնաբանուին» Ս. Գրքի հատարտութիւնները, ըսելու համար թէ Ս. Հոգին կ'այցելէ ամէնէն հաւատացեալին որ ատկէ ետք կարենայ տեսնել... Յետոյ աղաղակել թէ «Հայաստանը Աստուած ունի»: Ինչպէս կը գրէ լրագրողուհին, պարզ է կիրարկուած մեթոտը եւ անշուշտ բազմիցս փորձուած. խօսքի հնարքներով մոգական ազդեցութեան տակ պահել դահլիճը. այլ խօսքով՝ ընել այնպէս որ ան վերածուի կամակոր, անձեւ խմորի մը որմէ կարելի է որեւէ բան ստեղծել, կարելի է անոր որեւէ բան ընել տալ:

Նկարագրուածը կատարեալ հիպնոսի վիճակ է, երբ երաժշտական բարձր հընչումներու, քարոզիչներու գոռում – գոչումին մէջ կը կորսուի ինքնակառավարման ամէն կարողութիւն. հովիւը կը բացատրէ թէ իրենք գիտեն թէ աղօթքը, քարոզը խաղաղութեան մէջ հոգիներու դիմելով կ'ըլլայ, բայց այսօր իրենց «հոգեւոր երկրաշարժ պէտք է»: Այդ «երկրաշարժ»ին անմիջական հետեւանքով բազմութիւնը յոտնկայս, ձեռքերը վեր բարձրացուցած անհասկնալի հընչիւններու տեղատարափ մը կը թափի դահլիճին մէջ: Այդ քաոսին մէջ պարբերաբար կը լսուին բեմին վրայ գտնուղներուն կոչերը. «Հայ եկեղեցի՛, խոսէ՛ օտար լեզուներով», «Աղօթեցէ՛ք բարձրաձայն. այս բոլորին տեսադրութիւնը մինչեւ Ամերիկա պիտի հասնի ու հոն պիտի տեսնեն որ Հայաստանը մեռած չէ, Հայաստանը կ'ապրի, կա՛յ»...:

Տասը հազարնոց բազմութիւնը եւ անոնց հետ ո՛վ պիտի յետադայ քանի՛ սերունդները հրու – հնազանդ խամաճիկի վերածած «հոգեւոր երկրաշարժ»ը անշուշտ գոհունակութիւն պիտի պատճառէր յիշեալ աղանդին երէցներուն: Անոնցմէ մէկուն ընթացքը ուշադրութենէն չէ վրիպած Մ. Բաղալեանի որ կը դրէ. «Ներանցից մէկը փողոցում այնքան յաճախ հանդիպող երեանցի տղաներին յատուկ բառապաշարով եւ չարժուձեւով դիմեց մէկ ուրիշին, ձեռքը չրխկացնելով միւս ձեռքին. Ախպէր, աչքդ լուս, Սուրբ Հոգին էկել ա»:

Աւելի քան արդարօրէն հարց տալէ ետք, Հայ Առաքելական Եկեղեցիին թէ ո՞ւր կը դեգերի հայ հաւատացեալը եւ թէ ինչո՞ւ այսպէս մոլորած է ան, Մ. Բաղալեան կը խօսի հատորի մը մասին. անոր գոյութիւնը անուղղակի, բաւական խեղճ ու կրակ պատասխան մըն է իր հարցումին: Մորադրուած է «Մոլորեցնողները», հրատարակուած՝ ցոյց տալու համար թէ քրիստոնէութիւնը եւ աղանդները համատեղելի չեն: Թարգմանուած հատոր մըն է, հեղինակներն են Ճ. Մաք Տաուէլ եւ Տ. Սթիւըրթ: Մ. Բաղալեան ամենայն բարեմտութեամբ կը կարծէ որ այդ հրատարակութիւնը որ ըստ երեւոյթին դուռնէ դուռ կը բաշխուի, ուղեցոյց, խորհրդատու կ'ըլլայ մոլորելու վտանգին ենթարկուածներու, «հեռու կը պահի նրանց մեր չուրջ բազմացող զանազան աղանդների ուռկանի մէջ անջուր ձկան պէս թպրտալուց»:

Կարդալէ ետք «Հոգեւոր երկրաշարժ»ին վերնագեալ նկարագրականը, ոչ ոք կրնայ պնդել թէ աղէտին միակ պատասխանատուները աղանդաւոր մարդորսներն են. անոնց ամէնէն վտանգաւորները սիրով, մեծարանքով ողջունուեցան անկախութեան առաջին օրէն, բարերար – գործարի դիմակով տրուած խայծերով: Այս աղէտը պատրաստուեցաւ, փլաւ Հայաստանի ընդհանրապէս ճարահատ, յուսահատ զանգուածներուն գլխուն, քաղաքական թէ եկեղեցական իշխանութիւններու առնուազն լռութեան մեղակցութեամբ: Առաջիններուը ազատամտութեան արեւ – մըտեան չափանիշներու իւրացումին տակ ծածկեցին իրենց լռութեան բուն պատճառը, իսկ հոգեւոր դասը նախընտրեց նիւթեղէնը. եկեղեցիին քարը, գարդը, ներկը, չքեղանքը, քան՝ համրանքով «հաւատացեալը» իր հաւատքին վերադարձնելու դժուարին գործը:

Այսօր, արդէն, այդ իշխանութիւններուն ու զանգուածին միջեւ ինկած խրամատները կը սպառնան անդունդներու վերածուիլ: Հայաստանեան փրկանութիւնը քրիստոնէութեան Բ. դարձ մը անհրաժեշտ ըրած է, եթէ գոնուին նոր Լուսաւորիչներ ու Նոր Տրդատ, այս անգամ առանց Նոր վիրապին. արագութեան դարն է ու տասնեակ մը տարի ալ չարչարանքի յատուկ գլուխի մը յատկացընելու ժամանակ չկայ: Արդէն, եթէ հաշուենք անաստուածութեան պարտադրանքին չքացումէն, Նոր Վիրապի տարիները այս անգամ վիճակած են ժողովուրդին ու ժամանակն է որ ան փրկուի այդ դժոխքէն:

Եթէ առիկա կարելի չըլլայ, անտեղի պիտի չնկատուի հետաքրքրութիւնը թէ քանի՞ քայլ է մինչեւ Դեմիրճեան համալիրէն մինչեւ Երեւանի 1700-ամեակի տաճարը, կամ, ինչո՛ւ չէ, մինչեւ Էջմիածին...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՈՒՀԻՍ ՀԱՑ Է...

Հայ օրիորդ մը իր եղբօր զաւակները տարած է լողաւազան: Հոն իրեն կը մօտենայ իրենց նախկին դրացիին զաւակը, որ հիմա արդէն իսկ մեծցած եւ նոյնիսկ համալսարանի դասախօս եղած է:

– Օ՛, բարեւ օրիորդ Սեդա, մեր հին օրերու դրացի, ի՞նչպէս էք:

– Այ դուն մեր դրացի Սելիմին զաւա՞կն ես, վայ այս որքա՞ն մեծցեր ես:

– Աստուած կեանք երբ տայ, հասակ ալ կու տայ: Այլեւս ես հին Շատին չեմ, որուն այնքան չատ ասեղ ներարկած ես: Հիմա ես համալսարանի դասախօս եմ:

– Լաւ էլի, որ դասախօս եղած ես. որքա՛ն ուրախ եմ:

Վստահաբար հայրդ եւ մայրդ չատ ուրախ են:

– Այդ ալ խո՞սք է. մայրս բան գործ ձգած, օրն ի բուն, գովքս կը հիւսէ:

– Ուրախ եմ, չա՛տ ուրախ: Ցաջողութիւն կը մաղթեմ քեզի:

– Շա՛տ չնորհակալ եմ: Որքա՛ն կարօտցեր եմ այն հին օրերը, երբ ձեր տունը կու գայինք: Որքա՛ն քաղցր էին այդ հին օրերը: Հաճիս բարեւներս փոխանցէ քոյրերուդ, եղբօրդ, մանաւանդ մամայիդ:

– Սիրով սիրով: Կը սպասեմ, որ մեզի այցի գաս. կը սպասենք:

– Մեր պարտականութիւնն է. յուսամ առիթը կը ստեղծուի եւ կու գամ, բայց մէկ պայման՝ ասեղի սրսկում չես կատարեր...

– Եթէ չհիւանդանաս, բնա՛ւ: Շատի, այն երիտասարդը կարծես քեզ կը կանչէ...

– Երիտասարդը: Այո, միասին ենք:

– Ինչո՞ւ չծանօթացուցիր...

– Ի՞նչ ըսեմ օրիորդ Սեդա, չուզեցի, չհամարձակեցայ ծանօթացնել, որպէսզի չվիրաւորեմ զգացումներդ:

– Մեղայ Շատի, ինչո՞ւ պիտի վիրաւորուէի...

– Օրիորդ Սեդա, չէ՞ որ դուն Հայուհի ես. ան ալ Թուրք է: Իմ ուսանողներէս է: Շատ ուշիմ երիտասարդ է, բայց Թուրք է ըսելով, չուզեցի ծանօթացնել զինք: Դուք Հայերդ եւ Թուրքերը, գիտեմ որ իրարու հետ այնքան ալ հաչտ չէք: Չեզ չարդած, եւ մնացեալներն ալ իրենց հայրենի հողերէն քշած են: Կը յիշեմ հայրդ, երբ Թուրք զօսուէր իր դիմաց, Թրքերէնով կը հայհոյէր անոնց եօթը սորտին, այնքա՛ն պատկերաւոր կերպով...

Մինչ այդ Թուրք ուսանողը կը մօտենայ: Դասախօս Շատին կը ծանօթացնէ իր ուսանողը հայ օրիորդին:

– Օ՛, դուք ալ Հա՞յ էք: Շատ ուրախ եմ: Ես չա՛տ կը սիրեմ Հայերը:

– Ես ալ ուրախացայ այս հանդիպումին համար պարոն...

– Ուսանողը երիտասարդը կը կոչուի Հուսամ Ալթընտաղ. Քնքչ Անգարայէն է: Երկու չաբաթ առաջ միասին զացինք իրենց քաղաքը: Շատ աղնիւ ծնողներ ունի: Հուսամի հրաւէրով զացի Թուրքիա:

– Երանի քեզի, Շատի, յուսամ լաւ օրեր անցուցիր:

– Սքանչելի էր արձակուրդս: Անմոռանալի օրեր էին:

– Օրիորդ, օր մըն ալ ձեզ կը հրաւիրեմ, ես չատ լաւ զաղափար ունիմ ձեր Հայերուդ մասին:

– Շնորհակալ եմ պարոն Հուսամ: Նեղութիւն մի՛ քաշէք:

– Պէյրութի մէջ չատ բարեկամներ ունիմ, ըսել կ'ուզեմ հայ ընկերներ: Այնքա՛ն անկեղծ են եւ ջերմ:

– Իրա՛ւ...

– Հապա՛: Դուք չատ նշանաւոր երաժիշտ մը ունիք: Իմ մտերիմ բարեկամս է: Պարապոյ ժամերս իր մօտ կ'անցընեմ:

– Հուսամ, ինծի քնաւ չէիր ըսած, որ հայ բարեկամներ ունիս: Ես ալ կը քաշուէի քեզ օրիորդ Սեդային ծանօթացնելու:

– Ինչո՞ւ քաշուեցար սիրելի դասախօս: Քաշուելու բան չկայ...

– Սիրելիս, դուք որ ժամանակին միասին եղած էք, բայց յետոյ մեծ թշնամութիւն ստած է ձեր միջեւ... Ի՞նչ ըսեմ, դուք, Թուրքերդ, ցեղասպանութիւն գործած էք այս ազգին դէմ:

– Մենք ցեղասպանութիւն չենք գործած Հայերուն դէմ: Ես որոշ չափով ծանօթ եմ այդ անցուդարձերուն: Մենք մեռցուցած ենք, իրենք ալ մեռցուցած են: Կ'ելնէ թէ մենք աւելին մեռցուցած ենք քիչ մը. ի՞նչ ընենք, մեր նախահայրերը աւելի կտրուկ սուր ունեցած են: Եթէ իրենք, Հայերը, աւելի ճարպիկ գտնէին, այսօր իրենք կ'ապրէին հոն, իսկ մենք, հիմա այսպէս սփռուած կ'ըլլայինք ամէն կողմ: Ցետոյ այդ բոլորը հին պատմութիւն են: Մենք կ'ուզենք անցուկը մոռցուկ ընել, եւ ապագային նայիլ...

– Կը հասկնամ, կը հասկնամ Հուսամ...

– Ես կը կարծեմ, որ Հայերն ալ մոռնարու են: Թերեւս հոս, Սփիւռքի մէջ, մենասպաէս չատ աւելի բարօր կեանք կը վարեն:

– Տնտեսապէ՞ս, վստա՛հ, բայց հայրենիք կորսնցնելը հաճելի չէ Պր. Հուսամ:

– Ի՞նչ կրնամ ընել. պէտք էր ճարպիկ գտնուիլ եւ չկորսնցնել: Ի՞նչ որ է, Պէյրութի ընկերներուս հետ այս մասին այլեւս չենք վիճիր: Պէտք չկայ վիճելու. եղածը եղած է...

Իսկապէս որ չատ լաւ մարդիկ են մեր ճանչցած Հայերը: Աւելին ալ կայ, փոթորիկօսէր Շատի...

– Ասկէ՞ աւելի...

– Հապա՛, ընկերուհիս ... Հայուհի է, եւ ի՛նչ աղջիկ է...

– Ի՞նչ կ'ըսես Հուսամ. կը չնորհաւորեմ. հայ աղջկայ հետ բարեկամանալը վստահաբար չա՛տ հաճելի է...

– Աւելին ալ կայ, դասախօս...

– Ատկէ աւելի դեռ ի՞նչ կ'ուզես. դուն քեզ պատուհաս պէտք է զգաս... Եղ ալ կը քաշուէի քեզ այս մեր հին դրացուհիին ծանօթացնելու...

– Պէյրութի իմ Հայուհի ընկերուհիիս հետ չա՛տ սիրով ենք եւ որշած ենք նաեւ ամուսնանալ: Երբ աւարտեմ, մէկ տարիէն, պիտի ամուսնանանք ... Ամբողջ համբեր կը սպասենք, երկուքս, այդ օրան...

Օրիորդ Սեդան չէր կրնար տանիլ չնայեան ոճով յաղթական ժպիտը սա Թուրք երիտասարդին, որ երջանիկ կը զգար ինքզինք, իր հայ ընկերուհիովը... Դասախօս Շատին ալ նկատելով հայ օրիորդին երեսին դժոխանալը, ձեւը գտած էր հեռացնելու իր Թուրք ուսանողը:

– Երբ ամուսնանանք, հրաւէրը չեմ մոռնար. դասախօսիս հետ կը գրկեմ...

Սեդան, որ հայկական կեանքի մէջ այնքան ալ անմիջական կապեր չունէր, չզսած հեռացած էր այդ տեղէն... Նոյն օրը, պատահմամբ, կը հանդիպէի իրենց. ափսոսանքով կը պատմէր այս միջադէպը:

պը եւ չէր կրնար իր զայրոյթը ծածկել իմ տես հայուհիի մը, այդքան համար – ձակ լկտիութեան, Թրքանալու կամաւոր պատրաստակամութեան...

Մեր մօտ, խառն ամուսնութիւնները հեզութեամբ սկսած են դառնալ սովորական երեւոյթ: Հակառակ տարուած քաղաքականութեանց, ամէն չարաթ հայ երիտասարդ մը կամ երիտասարդուհի մը ամուսնութիւն կը կնքէ օտարի մը հետ:

– կարեւորը քրիստոնեայ է, փ՞նչ վնաս, մարդը մարդ է...

Այս տրամաբանութեամբ, խիւր չի դրուիր. հեզհեզութեան փիլիսիսնայի, եթովպիացի հարսներն ու փեսաները մաս – նակից պիտի ըլլան մեր կեանքին, քանակաբար տեղացի քրիստոնեայ հարազատներու մասնակցութեամբ...

Նաեւ, սկսած ենք լսել հօրքուրներու եւ մօրքուրներու գովքերը, մեր Հիւսէյն կամ Ահմէտ փեսաներու մասին... «ձեզմէ լաւ չըլլայ, բայց չատ լաւ է մեր Հիւսէյն փեսան»...

Իսկ այս բոլորէն ետք, ահաւասիկ թուրք երիտասարդ մը, կը պատրաստուի փեսայութիւն ընել մեզի: Երանելի՛ ենք եղեր: Հաշտեցման յանձնախումբերէ ետք, թուրք լրտես պաշտօնեաներու հետ սքեմաւոր եւ անսքեմ հանդիպումներէ ետք, ահաւասիկ հայ – թուրք հաշտեցման գործնական եւ ազդու միջոց մը. խնամիութիւնը քաղաքական չատ լուրջ միջոց է...

Այդ երանելի Հայուհիին ինքնութիւնը բարեբախտաբար ծանօթ չէ մեզի, սակայն իր համարձակութիւնը չըլլալիք բան է եղեր: Ձենք գիտեր իր՞նչ եկեղեցիի մէջ կնքուած է. ի՛նչ միութեան անդամ եղած է, թերեւս ալ ակումբի անդամ եղած է: Հօրը, մօրը, նաեւ հարազատներուն, պարծանքը եղած, վստահաբար: Արժանացած է ահագին գնահատանքներու եւ հիացմունքի, յատկապէս երբ ըլլանաւարտութեան տարագով, համալսարանական անջուշտ, բեմ բարձրացած է, տարիներու տքնութենէ եւ հայկական ֆոնտերէ օգտուելէ ետք:

– Հօրքուրը մատաղ ըլլայ քեզի...

Իսկ հիմա այս աքանչելի՛, պատրաստած ու զարգացած աղջիկը կը պատրաստուի հարս երթալ... Անգարա...

– Դե՛հ եկ վարդապետ ու մի խենթանայ, պիտի ըսէր Պ. Սեւակ:

Ոչ միայն վարդապետ, այլեւ եպիսկոպոս, վերապատուելի, գերապայծառ, պարիարք ու վեհափառ խենթացնելու չափ յառաջ գացած այս Հայուհիին ի՞նչ ըսել...

– Ողբամ մեռելոց, կոչեմ ապրողաց... Պէտք է ըսել՝ ողբամ մանաւա՛նդ, ապրողո՛ց...

ԶԻԻՆԱԿԱՆ

«Ազդակ»

ՊԱՊԸ ԿԱԶԱՆ Կ'ԵՐԹԱ՞Ց

Ռուս օրթոտոքս եկեղեցին ամէն Յուլիս 21–ին կը նչէ Կազանի Ս. Կոյսին տօնը: Ամբողջ Ի. դարու ընթացքին այդ սրբազան կերպարին պատմութիւնը ողբեր – գութեամբ զրոյցուած է. իսկ ներկայիս, երբ Պապը որոշած է Ռուսաստան վերադարձնել Թաթարիստանի մայրաքաղաքին Ս. Կոյսին սրբապատկերը, որ Վատիկան կը գտնուի, մատուռքներու կատարեալ պատերազմ մը հակադրած է Վատիկան ու Մոսկուան:

Այդ սրբապատկերը 1930 – 1950 հազարամեայ տիրոջ մը սեփականութիւնը եղած է: Ռուս գաղթականներու չրջանակին մէջ մշտ կրկնուած է թէ ան Կազանէն 1904–ին գողցուած հրաշագործ սրբապատկերն է: 1970–ին Փորթուկալի Ֆաթիմայի կեդրոնին տնօրէնը զայն կը գտնէ, նուիրելու համար Ֆաթիմայի կոթողիկէ եկեղեցիին որ մասնաւոր յարգութիւններ կը մշակէ Ռուսաստանի հետ:

1917–ին, Մայիսի եւ Հոկտեմբերի միջեւ Ս. Կոյսը, կ'ըսուի թէ երեք երախտի երեւելով յայտնութիւններ ըրած է Ռուսաստանի մասին ալ: Պապը փրկուելէ ետք 1981–ի մահափորձէն, բազմաթիւ անպամներ գացած է աղօթելու հրաշագործ սրբապատկերին առջեւ որ ի վերջոյ փոխադրուած է Վատիկան: 2003–ին մասնագիտական ստուգումով մը յայտնուած է թէ ժէ. դարու նշանաւոր սրբապատկերին մէկ ընդօրինակութիւնն է ան:

Պապը եւ Մոսկուայի պատրիարքը երբէք իրարու չեն հանդիպած: 1988–ին, երկու եկեղեցիներու հերձումէն հազար տարի ետք առաջին անգամ ըլլալով, առաջինը խօսք ուղղած է ռուս օրթոտոքս եկեղեցիին: 1997–ին ալ առաջին անգամ խօսուած է սրբապատկերին պատճէն կոմմէ պատրիարքին վերադարձնելու հաւանականութեան մասին: Սակայն երկու եկեղեցիներու յարաբերութիւնները վատթարացած են երբ յոյն կաթողիկէները Արեւմտեան Ուկրանիոյ վտարած են օրթոտոքս համայնքներ եւ Ռուսաստանի ու Ղազախստանի մէջ կաթողիկէ թեմեր ստեղծուած են:

Թաթարիստանի նախագահը Մ. Շայմիեւ եւ Կազանի քաղաքապետը յայտարարած են թէ Պապը Օգոստոսին նախատեսուած Մոնղոլիայի այցին ընթացքին կրնայ կարճատեւ կայք մը ունենալ Կազան եւ սրբապատկերը նուիրել թաթար իշխանութիւններուն: Իսկ նախագահ Պուտին եւ իր նախարարները հասկցուցած են որ պապին այցը եւ սրբապատկերին յանձնումը կրնան տեղի ունենալ միայն ռուս օրթոտոքս եկեղեցիին հաւանութեամբ:

Ռուսաստանի կաթողիկէ մետրոպոլիտը կ'ըսէ. «Պապը կը փափաքի սրբապատկերը յանձնել. բայց, ի՞նչպէս պէտք է ընել: Թղթատարով պիտի չղրկէ: Կ'ուզէ Ռուսաստան այցելել, սակայն, առանց պատճառի չի կրնար օդանաւը հոն էջք կատարել»: Արդէն ռուս պատրիարքը, հակառակը ըլլալով աշխարհական քաղաքական դէմքերու, վճռապէս դէմ է Պապին Ռուսաստան այցին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԼՈՆՏՈՆԻ ՆՈՐ ՌՈՒԻԶԵՐԸ

Լոնտոնի ամէնէն յարդի թաղերուն, արուարձաններուն մէջ սկսած է ուշագրաւ ըլլալ ռուս մեծահարուստներու հաստատուիլը: Անոնք անհաչիւ ծախսողներու համբաւ կը վայելեն: Կը գնեն ընդարձակ տուներ որոնք անպայման պարտէզ, մարզատեղի, որպէս դրասենեակ գործածելի բաժիններ պէտք է ունենան, գնուին ամէնէն նախընտրուած թաղերու մէջ եւ անպայման ապահով ըլլան: Այս վերջին կէտը չատ կարեւոր է անոնց համար: Նոյնիսկ երբ կ'որոշեն չարկաբաժին մը գնել, առաջին պայմանն է որ ան գոնապան ու ապահովութեան մնայուն սպասարկութիւն ունենայ:

Անգամ մը տեղաւորուելէ ետք, անոնք նոյնանման առօրեայ մը կ'ապրին. առաւօտուն իրենց զաւակները կ'առաջնորդեն անպայման սեփական վարժարան մը, յաճախ թիկնապահի մը ընկերակցութեամբ, յետոյ կ'երթան թէյ խմելու ռուսական ճաշարանի մը մէջ: Կէսօրէ ետք անհաչիւ կը ծախսեն ղեկտեղէնի խանութներու մէջ. ի վերջոյ տուն վերադառնալով կ'ունկնդրեն Լոնտոնի ռուսական ճայնասփիւռը: Երեկոները վերապահած կ'ըլլան ակումբներու մէջ ռուսական յայտագրերու:

Այս Ռուսերը քաղաքական ապաստանի խնդրանքով դիմողներու դասին չեն պատկաներ: Անոնք մեծահարուստ գործարարներ են որոնք կը նախընտրեն Լոնտոնը, փոխանակ Փարիզի, կամ Վիէննայի: Վերջին տասը տարուան ընթացքին Մոսկուայի Անգլիոյ դեսպանատան տրուած այցագիրներուն թիւը ութով բազմապատկուած է: Եւ մինչ 1992–ին միակ ռուս քաղաքացի մը բրիտանական քաղաքացիութիւն ստացած էր, անցեալ տարի այդ թիւը բարձրացած է 806–ի:

Լոնտոնի նոր Ռուսերու դասին վրայ պիտի աւելնայ միլիառատէր Ռ. Ապրամովիչի որ 140 միլիոն սթերլինի գնած է Փութպոլի Չելսիա ակումբը: Անոր հարստութիւնը, կը կարծուի որ 4·8 միլիառ տոլար է. միշտ երեք թիկնապահով կը ճամբորդէ, զրահապատ Մէրսէտէսի մը մէջ: Հինգ զաւակները լոնտոնի սեփական վարժարանները կը յաճախեն:

Այս տիպարներուն թիւը 200 հազար է. անոնց մէջ 700 բազմամիլիոնատէրեր կան: Անոնք տեղը առած են մեծահարուստ Արաբներուն եւ կալուածի չուկային ամէնէն փայլուն յաճախորդները դարձած: Անոնց չարքին է նաեւ ռուսական ճարտարարուեստի ու լրատուիւնէ – րու թագաւորներէն Բ. Բերեզովսկին որ եօթը տարի առաջ տուն մը գնած է Լոնտոն, թէ՛ որպէս ներդրում, թէ՛ հոն ապրելու համար: Այդ տարիներուն ընթացքին գիներն կրկնապատկուած են ու զբնած տուներ այսօր 5 միլիոն սթերլինի չափ կ'արժէ:

Նոր Ռուսերը Լոնտոն ապրելով կը սորվին նաեւ իրենց ճաշակը նրբացնել: Երիտասարդուհի մը կը խոստովանի թէ երկու տարի առաջ երբ հաստատուած է Լոնտոն, իր նոր ընկերուհիները իրեն յաճախ կրկնած են որ Ռուսերը տուղ բաներ կը գնեն, բայց միշտ անճաշակ: Այսօր նոյնը չէ պարագան. անոնք չուտ սորվողներ են: Իսկ թէ ինչո՛ւ Լոնտոնը կը նախընտրեն, որովհետեւ շիք քաղաք է, մշակոյթ ունի: Մանաւանդ՝ հարկային վարչութիւնը խիստ չէ: Մարդոց նմանակ կը ղրկէ եւ ոչ թէ դուռդ ափ կ'առնեն հրացանով մը:

Թ. Ա. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԻՕԱԼԻ Փառք Լա Մօրիս բանակավայրին մէջ, Յուլիս 5–ին սկսած է ՀՄԸՄ – կամքի տարեկան բանակումը 100 քոյր – եղբայրներու եւ 7 պարմանուհիներու մասնակցութեամբ: Եղբայր Արմէն Մարզարեանի «Մամբ պատրաստ» դրօշակի արարողութեամբ տեղի ունեցած է 41–րդ բանակումին բացումը: Ինը օրերու երկայնքին, տեղի ունեցած են դասախօսութիւններ, ներկայացումներ, ձեռնային աշխատանքներ, խաղեր եւ մրցումներ:

*
**

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Թռչնոց Բոյնը վերակազմակերպումի ընթացքի մէջ է: Ցատուկ ծրագիր մը կ'ընդգրկէ աշակերտութեան, պաշտօնէութեան, չինարարական վերանորոգումներու մարզերը: Հաստատութեան մէջ կը չարունակէ գործել Գայեանեաց քոյրերու միաբանութիւնը որ պատրաստ է յարմար թեկնածուներ ընդունելու, որպէսզի հոգեմտաւոր կազմաւորումէ ետք անոնք կարենան միաբանութեան մաղ կազմել:

մը մէջ: Հինգ զաւակները Լոնտոնի սեփական վարժարանները կը յաճախեն:

Այս տիպարներուն թիւը 200 հազար է. անոնց մէջ 700 բազմամիլիոնատէրեր կան: Անոնք տեղը առած են մեծահարուստ Արաբներուն եւ կալուածի չուկային ամէնէն փայլուն յաճախորդները դարձած: Անոնց չարքին է նաեւ ռուսական ճարտարարուեստի ու լրատուիւնէ – րու թագաւորներէն Բ. Բերեզովսկին որ եօթը տարի առաջ տուն մը գնած է Լոնտոն, թէ՛ որպէս ներդրում, թէ՛ հոն ապրելու համար: Այդ տարիներուն ընթացքին գիներն կրկնապատկուած են ու զբնած տուներ այսօր 5 միլիոն սթերլինի չափ կ'արժէ:

Նոր Ռուսերը Լոնտոն ապրելով կը սորվին նաեւ իրենց ճաշակը նրբացնել: Երիտասարդուհի մը կը խոստովանի թէ երկու տարի առաջ երբ հաստատուած է Լոնտոն, իր նոր ընկերուհիները իրեն յաճախ կրկնած են որ Ռուսերը տուղ բաներ կը գնեն, բայց միշտ անճաշակ: Այսօր նոյնը չէ պարագան. անոնք չուտ սորվողներ են: Իսկ թէ ինչո՛ւ Լոնտոնը կը նախընտրեն, որովհետեւ շիք քաղաք է, մշակոյթ ունի: Մանաւանդ՝ հարկային վարչութիւնը խիստ չէ: Մարդոց նմանակ կը ղրկէ եւ ոչ թէ դուռդ ափ կ'առնեն հրացանով մը:

Թ. Ա. Թ.

ԳԱՏՐԱՆԿ

Գրեց՝ ՓԱՓԱԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

6·

Շողակաթ կը նչմարէ զապաղներու չարքը: Պիտի կարենա՞յ արդեօք գտնել ու ճանչնալ իրենինը: Խրամատէն անդին անոնք կը պարպուին իրենց անունէն, իրենց ինքնութեան վաւերագիրներէն:

«Կրնա՞մ, – կը խորհէր Ծերուկ կինը, – Աստուծմէ պահանջել ինչ որ իր իրաւունքն է վերջնական: Այս սեմէն անդին անոնք աշխարհի սեփականութիւնը չեն այլեւս»:

Այսուհանդերձ Շողակաթ կ'անցնի մի առ մի ննջեցեալներու առջեւէն. չատ չեն. աշխարհէն թեթեւցած, անդորրութեամբ հարուստ, անոնք սարսարփ չեն ներչնչեր բնաւ Ծերուկ կնոջ. մահը անոնց չըներած է թափանցկութիւն մը, որ թոյլ կու տայ տեսնել անոնցմէ անդին:

Շողակաթ դադրած էր մայր ըլլալէ՝ երբ հասաւ այն աննիւթական դիմակին առջեւ, որ կը ծածկէր իր «Արփինէ»ն: Սպիտակ սաւանին տակ անիկա նկար մըն էր պարզապէս. վարդի ստուերներ՝ այտերուն վրայ. թափանցիկ, մօրթին տակ անփայլ լոյսի խաղեր... աչքը բաց ու կիսաժպտուն: Շողակաթ կը վախնայ նոյնիսկ ակնարկով դպչելու այդ խոստափուկ պատկերին: Կը ծուի չնչելու համար պարզապէս այդ անէացող լոյսը: Իր չքնները պահ մը կը հանդչին մոմեղէն ճակատին վրայ:

– Աղջիկս... իմ միակ, մինուճար իմ աղջիկս... Կը հեծեծէ: Ջերմ յուզումը կը յորդի աչքերէն:

Ու բարապանը կը փակէ դագաղին կափարիչը:

... Ժան – Ժոռեսի խաժամուժ ծառուղիէն կ'անցնի ահաւասիկ հիւանդանոցի մեռելակառքը դէպի Փանթէն:

Սեւազգեստ ծերուկ կառավարին մօտ թոյլատրուած է նստիլ օտարական կնոջ՝ Շողակաթի:

Հիւանդանոցի զրասենեակը չետ մահու հետաքրքրութիւն մը ցոյց տուած էր մեռած այդ աղջկան հանդէպ: Ո՞վ էր վերջապէս, ի՞նչ էր ինքնութիւնը: Չի բաւեր մեռնիլ, անհրաժեշտ է լուսաբանել զրասենեակը. ոչ ոք, տղէ ըլլայ թէ մեռած, իրաւունք ունի չվոխութեան մատնել բծախնդիր դիւանապետը:

Ժիզելի դիակը պարուրուած էր անբասիրոյդ պատմութեամբ մը: Իր թուղթե – րուն վրայ անիկա կը ներկայանար ծնունդով, պարագաներով անյայտ, դրբեթէ անոք հանրակին մը, մի ոմն Ժիզել: Ու ինչ որ օտարական պառաւ ներկայացեր էր իրենց, փութացնելու անոր մայրութիւնը: Կեանքի ի՛նչ տարօրինակ առեղծուած: Բայց դիւանատունը բարակը քրքրելու ժամանակ չունի: Աղջիկը եկեր էր ու կ'երթար առանց որոշ հասցներ ցոյց տալու: Ահա թէ ինչու թոյլ տրուեցաւ Շողակաթի որ բարձրանայ մեռելակառք, փբրեւ միակ յուզարկ այդ անվաւեր էակին:

Փանթէնի դերեզմանատունը իր կարգալոյծ թաղամասը ունի, ուր կու գան վերջանալու անանուն, դասալիք մեռեալները: Անսեթեւեթ կը մտնեն անոնք հողէն ներս: Անվրդով կը մնայ իրենց քայքայումը: Վայրագ խոտեր կը լափեն անոնց հոլաթումբը, որուն ոչ ոք այլի պիտի պայ այնուհետեւ:

Այդտեղ լրացաւ ահաւասիկ ժիզել: Իրմէ մնաց խանձարուրի չափ պզտիկ հոգեթումբ մը միայն: Շողակաթ, ձեռքը ծնօտին, արցունքը՝ առկախ թարթիչներէն, սպասեց երկար, արձանացած, կառքին մեկնումէն վերջն ալ:

Իր ոտքն հոգիէն ներս, հեռաւոր ու միակ ճրագ, կը պլպլար վերջին յոյսը՝ օր մը գալու ու խոտնուելու այդ մխաղաղ հողերուն:

Մարտի Հինգշաբթի վերջին երկինքը կը տպնապէր: Ամպեր կը կուտակուէին ու կը ցրուէին: Արեւը կու գար ու կ'երթար: Այդ խռովակոծ հորիզոնին վրայ ինկած էր Շողակաթի սաուերանկարը: Հեռուէն, ան կը թուէր ըլլալ մահարձան մը, որ կը քալէ մեռեալ ծովու ալիքներուն վրայ...

7·

Վիլտը, անձկութիւնը չչմեցուցած էին Շողակաթը մինչեւ Շաբաթ կէսօր, երբ ան անդրադարձաւ միւս նամակին, որ կը սպասէր տակաւին սեղանին ծայրը:

Երկու օրէ ի վեր մոռցածի պէս էր զայն: Մինչեւ չրթունքը լեցուած իր մեռած աղջկան յիշատակներով, դոյզն տեղ իսկ չէր մնացած կսթիլ մը ուրիչ մտածումներու. ժիզելի պերեզմանէն բաժնուելէն ի վեր ալ ուժ չէր մնացեր վրան բանի մը կառչելու. աչնան չոր տերեւ, զոր հովը կը քշէ փոսէ փոս: Երբեմն, անհատասարակչիռ, խախտած կը զգար ինքզինքը, թեւերը կը թափահարէր ու միչտ կը հանդիպէր հեղուկ, խոստափուկ կռուաններու: Աչխարհը իր չուրջ, իր ոտքին տակ կ'ալեկոծէր ու ինք կորնչացած էր ահաւասիկ իր ծանրութեան կէտը:

Հոգեկան այդ ընկճեալ նոպային մէջ ան չանկարծ անդրադարձաւ միւս նամակին: Ուրկէ՞ կրնար ըլլալ. ո՞վ ունէր ան այլեւս երկրի վրայ, ինք՝ մոռցուելու դատապարտուած խեղճ պառաւը:

Մոռցած էր ինք նամակին պարունակութիւնը: Բացաւ, հեզեց, կարդաց, զարճուց բառերը մի առ մի ցրուած մրգոքով մը. ան կը դժուարանար ըմբռնել. մանրիկ առ մանրիկ խմաստները կը հասնէին իրեն, կը տեղաւորուէին մտքին մէջ...

«Աղնիւ Տիկին,

«Ձեր կորսուած աղջկան մասին չափազանց ուրախութիւ լուր մը ստանալու համար, կը հրաւիրենք ձեզ ներկայանալ յառաջիկայ չարաթ, կէսօրէ վերջ, Ժան Կուժօնի զրասենեակը»:

Բայց այդ նամակը, զոր մոռցած ըլլալ կը կարծէր, երկու օրէ ի վեր թափանցած էր իր մէջ. ջերմ ու սուր զգայնութեան մը նման անիկա զայն կը կրէր իր մէջ. տեսակ մը անբացատրելի խիթ, ցաւագին թէ հեչտալի, չէր կարող որոշել:

(Շար. 33)

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԸՆԴՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ 78ՐԴ ՏԱՐԵԳԱՐՁԻՆ ԱՒՐԻՒ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Էլիզապէթ Դաւիթեանէ 30 Եւրօ:

***

ՆԻՕՑԻ. – Տիկին Սիլվա Գուլումճեանէ 40 Եւրօ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Անհաւատ Գաւէդեան իր չատ սիրելի բարեկամուհիին՝ Ժիւնի Տամլամեանի յիշատակին 50 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
ԹԱՋԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ
Մխոբեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին*
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաչեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

(Շար. Ա. Էջէն)

Թուրքիա պիտի ունենան ռուսեւճափոնական նաւանիին նմանող յարաբերութիւն մը: Ինչպէս առաջինին պարագային կայ 1915–ի հարցը, երկրորդին համար ալ տարածքային լուրջ վէճ է Կուրիլեան կղզիներու վէճը: Այսուհանդերձ, Ռուսաստան եւ Ճափոն անկախաբար քաղաքական ոլորտի դործակցութենէն, տնտեսական փոխ – յարաբերութիւն ունին: Ֆրանչիսինի նախատեսումը այն է որ եթէ հայեցի քական տնտեսական քնականոն կապեր հաստատուին, Թուրքիա անմիջապէս հայկական չուկայէն կը վանէ թէ՛ Ռուսաստանը, թէ՛ Իրանը:

***

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԽԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Վերամուտէն հանրակրթական դպրոցներու ծրագիրը պիտի ընդգրկէ Հայոց եկեղեցւոյ պատմութիւն դասը: Արդէն հրատարակուած են չորրորդ եւ հինգերորդ դասարաններու դասագիրքերը: Դասաւանդելու համար կը վերապատրաստուին մեծ մասով Հայոց պատմութեան, հայերէնի եւ հայկական գրականութեան ուսուցիչներ:

***

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ 60–ԱՄԵԱԿԸ

Գիտութեան ազգային ակադեմիային պատմութեան հիմնարկին 60–ամեակին նչումին հետ տեղի ունեցած է հաստատութեան համակարգիչի կեդրոնին, Խաչէնտէր եւ Ալիս Նալպանտեան դրադահոցին եւ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի անունով կոչուած դիտական կեդրոնին բացումը: Ճաշկրդած է հանդիսաւոր նիստ մը:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 *(sur* 15*) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնայեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h

à l'école Henri Wallon,

2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au bac-calauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

եւ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հատորէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 21
JEUDI
21 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅՐԱՏԱՐԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·751

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.751

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՈՃԲԱՓՈՐՁԵՐ

ՊԱՂՏԱՏ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԱԿ-Ի ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՎՐԱՅ
17 ՄԵՌԵԱԼ, 100 ՎԻՐԱՒՈՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ
18 ՄԵՌԵԱԼ, 120 ՎԻՐԱՒՈՐ

Երեքշաբթի, Օգոստոս 19–ին, աննախընթաց դէպք մը պատահեցաւ Պաղտատ: Ապրաբեւ, առաջին անգամն է որ յարձակում մը կը գործուի ՄԱԿ–ի կեդրոնի մը վրայ, ինչ որ նաեւ խորհրդանշական բեռնէ ունի: Ժամը 16·30–ին է, երբ մուտքի աուտիս մը տեղի կ'ունենար եւ 300 հոգի հաւաքուած էին չէնքին մէջ, որ թակարդ բեռնակառք մը կը խուժէր կեդրոնատեղիին մէջ եւ ամէն ինչ ոտնուվրայ կ'ընէր, մուտքը կը կոխէր եւ ահաւոր խուճապ մը կը ստեղծուէր: Անկասկած բուն թիրախն էր ՄԱԿ–ի մշնայն ներկայացուցիչը՝ պրազիլացի Սերճիօ Վիէյրա տէ Մելօ, 55 տարեկան, որու մահը պիտի հաղորդուէր յարձակումէն քիչ ետք: Ան, փլատակներու տակին տաճեան հեռաձայնով պիտի յաջողէր խօսիլ նախքան մահկանացուն կնքելը: Առաջին հաշուեկշռի մը համաձայն, մեռելներու թիւը 17 էր աւելի քան 100 վիրաւոր կար: Արարքը կը գործուէր մինչ քիչ առաջ ձերբակալուած էր Իրաքի նախկին վարչակարգին փոխ – նախագահ Թահա Եասին Ռամատան, բայց, Զոր–քէրքարթի առտու, ոչ ոք տկր եղած էր ռմբակոծին եւ վարկածները չէին պակսեր:

Սերճիօ Վիէյրա տէ Մելօ, որ յաջորդը կը նկատուէր Քոֆի Անանի, սիրուած եւ գնահատուած անձ մըն էր, որ երեսուն տարի է իր ամբողջ գործունէութիւնը կեդրոնացուցած էր մարդկային իրաւանց վրայ եւ առժամապէս երկրորդական դեռնի վրայ ձգած էր իր այդ բուն ասպարէզը ղեկավարելու համար ՄԱԿ–ի Իրաքի խումբը Իրաքի մէջ, Մայիս 23–էն ի վեր: Մտանգէտ էր մարդասիրական հարցերու եւ աւերուած երկիրներու վերակառուցման: Ուսումը կատարած էր Փարիզ (Սորպոնի փիլիսոփայութեան ճիւղէն վկայուած էր), կը խօսէր եօթը լեզու, ամուսնացած էր Ֆրանսուհիի մը հետ եւ հակառակ անոր որ տիպար մը չէր Ամերիկացիներուն համար, չատ պնահատուած էր անդլեամերիկեան շրջանակներէն: Ժամանած օրն իսկ, ան յայտարարած էր թէ որքան չուտ Իրաքի ժողովուրդը կարենայ ինքզինքը կառավարել, այնքան աւելի յաւ կ'ըլլայ: Ձեր ուղեր որ օտար ուժեր վարեն երկիր:

Համայն աշխարհ ցնցուած է, նախագահ Պուշ ընդհատած է կոլֆի իր խաղը եւ իսկոյն կերպով դատապարտած արարքը, չէ՛տելով թէ ահաբեկչութեան դէմ պայքարը պիտի չարունակուի: Քոֆի Անան ալ չէ չարունակած Ֆինլանտիոյ իր արձակուրդը եւ Նիւ – Եորք վերադարձած է, մինչ Պասրը, խորապէս ախրած է եւ դաւակցութիւն յայտնած է Քոֆի Անանի. Ենրաք ալ, նախքան Քէպէքէն վերադառնալը չէ ծածկած իր բարկութիւնը, չէ՛տելով թէ նման արարքներ միայն վրդովում կրնան պատճառել: Ցանն Եւրոպական Միութեան Ս. Պէրլիւսքոնի «ամէնէն վճռական դատապարտումը» արտայայտած է: Պրազիլ եօթերեայ սուգ հռչակած է, Նիւ – Եորքի ՄԱԿ–ի չէնքի 191 երկիրներու դրօշակները կէս պարզուած են: Նոյն համաստրած վրդովումը յայտնած են Թուրքիա, Արաբական իշխանապետութիւնները, Քուէյթ, Հարաւի Ափրիկէ, Արաբական Լիկան, Ռուսաստան եւ այլն, եւ այլն:

***

ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
ՊԵՆՈՆ ՍԵՒԱՆ

Պաղտատէն կը հաղորդեն, որ վիրաւորներու մէջ է «Անուղղ փոխարէն քարիւղ» ծրագրի անօրէն՝ Պենոն Սեւան: Մանրամասնութիւնները կը պակսէին Օգոստոս 20–ի առաւօտուն:

***

Քանի մը ժամ ետք է, ժամը 21·30–ին, որ ահաւոր այլ ոճրափորձ մը կը դործուէր Երուսաղէմի հին քաղաքը, երբ որպէս հրեայ կրօնաւոր ծպտուած պաղեստինցի մը հանրակառք կը մտնէր, ուր համախմբուած էին Լացի Պատի աղօթքէն վերադարձողները եւ կը պայթեցնէր իր կրած ռումբը: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն, 18 մեռեալ (երեք մանուկ) եւ 120 վիրաւոր կար: Արարքին ետք եղած էին Համասը եւ Իսլամական Ճիհատը: Պաղեստինի վարչապետը՝ Ապաս որոշած էր բոլոր կապերը խզել ահաբեկչական չարժումներուն հետ, մինչ Իսրայէլ կը դադրեցնէր ամէն յարաբերութիւն Պաղեստինցիներու հետ:

Կը թուի որ հրադադարը վերջնապէս թաղուած է եւ անմիջական ոչ մէկ յոյս կայ որ բանակցութիւնները վերսկսին: Իսրայէլ յայտնած է արդէն թէ պիտի չբաշուի Քալքիլիայէն եւ Երիքովէն:

ԿԱՆԽ ՄԸ ՏՕՉՕՎ

ԳԱԶԱՊԱՆՔԱՑԻ դատարանը 4 մահապարժ արձակեց, Օգոստոս 19–ին, Մայիս 16–ի ամբաստանեալներու հասցէին, 37 ուրիշներ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցան, 17–ը՝ 30 տարի արգելափակման, 16 ալ քսան տարուան, մնացեալ 11–ը 6–էն 10 տարի բանտարկութեան: Թագաւորը ըսած էր որ թուլամութեան չրջանը վերջ գտած է:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Ուզան իմպրին պատկանող դրամատունը 2·4 միլիառ տոլարի բաց մը արձանագրած է եւ պետութիւնը դրաւած է: Ցայտարարուած եւ մէկ կողմ դրուած դումարներու հսկայ տարբերութիւնն է, որ պատճառ եղած է ընտանիքի անդամներուն հետապնդման:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 19 / 20)

Տ· ՆԱՂԴԱԼԵԱՆԻ ՈՃԲԱԳՈՐԾԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հանրային հեռատեսիլ – ձայնասփիւռի խորհուրդի նախագահ Տիգրան Նաղդալեանի սպանութեան դատին Օգոստոս 19–ի նիստին պլխաւոր ամբաստանեալ Ջոն Յարութիւնեան յայտարարած է թէ նախքննական իր խոստովանութիւնները մասամբ միայն կը համապատասխանեն իրականութեան:

Յանօթ է որ Նաղդալեան անցեալ Դեկ· 28–ին իր ծնողքին տունէն ելած պահուն սպաննուած էր ու այդ արարքին որպէս պատուիրատու ձերբակալուած էր նախկին վարչապետ ու Հոկտեմբեր 27–ի սպանդին զոհերէն Վազգէն Սարգսեանի եղբայրը Արմէն Սարգսեան: Ցետոյ որպէս ոճրագործ մեղադրուած էր Զ. Յարութիւնեան:

Այս վերջինը նախաքննական խոստովանութիւններուն մասին ըսած է թէ առանց կարդալու իրեն ստորագրել տուած են խոստովանութեան բնագիր մը. ապա, ամբաստանեալ Արմէն Սարգսեանի դահլիճէն հանուելէն ետք համառօտ կերպով պատմած է սպանութեան մանրամասնութիւնները: Արմէն Սարգսեանի կնքահայրը Լ. Յարութիւնեան պատուիրած է Տ. Նաղդալեանի սպանութիւնը, այն դերդպատճառով որ Տ. Նաղդալեան օժանդակած է Հոկտեմբեր 27–ի արարքին, Սարգսեան ընտանիքին դէմ հաղորդումներ պատրաստած է, եւ այլն: Ինք 10–15 օր հետապնդած է լրագրողը, մինչեւ որ սպաննած է պատ ու վերադարձած Ղարաբաղ:

Ա. Սարգսեանի պաշտպան փաստաբանը Ռ. Գրիգորեան պահանջած է որ ցուցադրուի Զ. Յարութիւնեանի հարցաքննութեան տեսագրութիւնը: Երկար քննարկումներէ ետք առեանը որոշած է զայն ցուցադրել յաջորդ, Սեպտեմբեր 2–ի նիստին:

***

ԵԼԵԿՏՐԱԼԱՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎՐԱՍՏԱՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը 21 հազար մեթր երկարական լար յատկացուցած է Վրաստանի Նինոծմինդայի շրջանին, որպէսզի նորոգուի Սաթխա – Գանձա հոսանքի դիծը: Ատոր չնորհիւ կարելի կ'ըլլայ չրջանի փարատնա լիճին չրջակայքի մեծ համեմատութեամբ հայրենակ դիւղերուն էլեկտրականութիւն տալ աւելի ապահով կերպով:

***

ՁՈՒԱՐԹՆՈՑԻ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

Աւարտած է Լինպի հիմնադրամին յատկացումով ծրագրուած Ձուարթնոցի տաճարին վերակառուցումի աշխատանքը: 2002 Սեպտեմբերին 179 միլիոն դրամի պիւճէով ձեռնարկուած աշխատանքով վերականգնուած է տաճարին հարաւային կամարաշարը, արեւմտեան չքամուտքը, սալարկուած է 1600 քառակուսի մեթրնոց պետինը: Ներկայիս աւարտելու մօտ է Թանգարանի յուցադրութեան կազմակերպումը: Հոն կը ներկայացուին տաճարին պեղումները, նորոգութեան փուլերը, վերականգնումի առաջարկուած տարբեր տեսակէտները:

Ձուարթնոցը որ ունի 18 հեկտար տարածութիւն, կը կարօտի տակաւին ամբողջական բարեկարգումի: Հոնկէ դրսնուած հնձանը է· դարէն հասած է եւ նոյնպէս պէտք ունի նորոգութեան: Ա.յլ խօսքով, ինչպէս ըսած է Ձուարթնոցի վերականգնումի ծրագրերուն պլխաւոր ճարտարապետը Մերի Դանիէլեան, Լինպի յատկացումով վերանորոգումը աւարտած է, սակայն, տաճարին վերականգնումի աշխատանքը տակաւին անաւարտ է:

ՓԻԽՐՏԵՐԸ ԿԸ ՆՇԵՆ ՍԵՒՐԻ 83–ԱՄԵԱԿԸ

Թրքական մամուլը «զատաճանութիւն» կ'որակէ Սեւրի դաշնագրին 83–րդ տարեդարձը նչելու որոչումը որ ստուեր է իրաքի քիւրտ ղեկավարներուն Պարզանիի եւ Թալապանիի կողմէ: Նչումները տեղի կ'ունենան ոչ միայն Հիւսիսային Իրաքի, այլեւ՝ Շուէյտի, Գերմանիոյ, Պելժիոյ եւ կարեւոր քիւրտ փոքրամասնութեան տէր տարբեր երկիրներու մէջ:

Քիւրտերու նչումի որոչումին գլխաւոր նպատակը, կ'ըսուի թէ մատնանչել է եւրոպական երկիրներու Քիւրտերու հանդէպ խոստումնադրուժ կեցուածքը, առաջին աշխարհամարտէն ետք, քանի որ դաշնագիրով նախատեսուած էին հայկական ու քրտական տնկախ պետութիւններ, ինչ որ իրականութիւն չդարձաւ:

***

ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐԴԵԳՐՈՒՄԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Նկատի ունենալով որդեգրման կանոններու անկատարութիւնները, ձեռնարկուած է սրբագրութիւններու եւ լրացումներու: Ինչպէս ըսած է ընկերային ապահովութեան փոխ – նախարար Կարինէ Ցակոբեան, փոփոխութիւններով կը նախատեսուի որդեգրումէն ետք հսկողութեան իրաւունք տալ գործադութիւնը կատարող պետական մարմնին, կարելիութիւն ստեղծելով պարբերաբար տեղեկութիւն ստանալու որդեգրուած երախային մասին:

Աւրդարեւ, տեղին է մտահոգութիւնը, քանի որ «Հայկական ժամանակ» օրաթերթը Օգոստոս 12–ի թիւով «Երկու մայրիկ եւ ոչ մի հայրիկ» խորագրուած տողերով կ'արձագանգէր որդեգրուած հայաստանցի երախայի մը վճռական ճակատագրին· ան 2001–ին որդեգրուած է ամերիկուհիի մը կողմէ որ յետոյ յայտնի դարձած է թէ միասեռական է ու հայաստանցի երախան ունեցած է երկու մայրիկ եւ ոչ մի հայրիկ:

2003–ի առաջին վեցամսեայ Հայաստանի մէջ որդեգրուած է 80 երախայ· 43–ը Հայաստանցիներու, 37–ը՝ արտասահմանցիներու կողմէ: Անցեալ տարուան ընդհանուր թիւը եղած է 178· այդ երախաներէն 116–ը որդեգրուած են Հայաստանի քաղաքացիներէն, 62–ը՝ արտասահմանցիներէ:

ԿՐԵՄԼԻՆԵԱՆ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

Ղարաբաղի չարժումին ամէնէն տաք օրերուն հայկական լրատուիւռները արձագանգած էին ուշագրաւ ճակատումի մը որ տեղի ունեցած էր Կրեմլինի մէջ, ակադեմիկոս Սերգէյ Համբարձումեանի ու Մ. Գորբաչովի միջեւ, 1988 Յուլիս 18–ին: Այդ օրը Խորհրդային Միութեան այդ Գերագոյն Ատեանը Ղարաբաղի հարցը ունէր օրակարգի վրայ:

Վերակառուցումի ու հրապարակայնութեան նոր չրջանը բացուած էր տասնամեակներով մարդոց միտքն ու հոգին կապանքի տակ պահած երկրին մէջ. նոյնիսկ երբ պատմութեան փորձառութիւնը այլ բան կը յուչէր, ընդհանուր էր նոր չրջանը բացողներու անկեղծութեան հաւատալու հակումը: Ի վերջոյ, այդ մեծ պետութեան վարիչներն ալ պէտք է անդրադարձած ըլլային որ կաչկանդումը, ձեւականը, աչխարհը անտեսելու կեցուածքը չի կրնար յաւերժանալ ու երկիրներու կեանքին մէջ ալ կան բացուող ու փակուող փակագիծեր:

Անկեղծութեան հաւատալու հակումը հետը կը բերէր, բնականաբար, սրբագրութեան ակնկալութիւնը: Նաեւ ատոր արդիւնքն էր Սեվանականերտէն ու Երեւանէն բոնկած Ղարաբաղեան չարժումը որ պահ մը ամբողջ աչխարհին ուշադրութիւնը գարձուց միլիոնաւորներու խաղաղ ցոյցերուն: Ոչ ոք կրնար մտածել թէ հակառակ խորհրդային աւազանին մէջ «եղբայրութիւն» մկրտուած տասնամեակներու համակեցութեան, 1920–ական թուականներու այդ անգրագրութիւնը որքա՜ն ցասում ու պոռթկումի անհամբերութիւն կուտակած էր մարդոց հոգիներուն մէջ:

Ղարաբաղեան չարժումը եղաւ նաեւ նոր խոստումներով գործի անցած ղեկավարութեան ցուցադրական ընթացքին չափանիչը. երբ ճառերէ եաք կարգ եկաւ, ինչպէս անխուսափելի էր, գործնականին, չուտով յայտնի եղաւ որ խօսքէն անդին անցնելու իսկական տրամադրութիւն չկայ: Շարունակութիւնը ծանօթ է բոլորիս. չկայ այլեւս Խորհրդային Միութիւնը, բայց Ղարաբաղեան չարժումը վերածուած Ղարաբաղեան հարցի, կը շարունակէ կասեցնել մեր ընթացքը 15 տարիէ ի վեր:

Տիգրան Լիլոյեան որ 1988–ի այդ օրերուն ԹԱՄ գործակալութեան արտասահմանեան տեղեկատուութեան գլխաւոր խմբագրութեան կազմին մէջ կ'աչխատէր, երկու մասով հետաքրքրական դրուագ մը հրապարակած է «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին Յուլիս 19–ի եւ 20–ի թիւերուն մէջ. այդ դրուագը որ «Մենամարտ» խորագրած է, կը պատմէ ակադեմիկոս Մ. Համբարձումեանի ու Մ. Գորբաչովի ճակատումը, Ղարաբաղի նիւթով: Տ. Լիլոյեան տուած դրուագին հետեւած է Կրեմլինի հեռատեսիլի յատուկ մէկ կայանէն որ կը տեսադրէր Կրեմլինի նիստերը, աւելի եաք մասեր փոխանցելու համար հեռատեսիլին: Ան իրաւամբ կը յիշեցնէ թէ հարկ է դրուագը դետեղել իր ժամանակին ճիշդ պարունակին մէջ, առանց մոռնալու որ այդ չրջանակին մէջ քաղաքական հակաճառութիւնը, հակադրումը մտածելի բաներ իսկ չէին: Ճիչեալ նիստը Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստն էր, որուն նախագահն էր Ա. Գրոմիկօն, բայց այդ օրը նիստը փաստացի վարողը Մ. Գորբաչովը եղած էր: Չոն հայազգի ակադեմիկոսը խօսք կ'առնէ, բացատրելու համար Ղարաբաղի կացութիւնը եւ ըսելու համար թէ կէս – կատար որոչումներով կարելի չէ հարցը լուծել: Աւելորդ է ըսել որ նիստին ներկայ էր նաեւ Ադրբեջանի ղեկավար Ա. Վէզիրովը:

Տոորեւ Ս. Համբարձումեան – Մ. Գորբաչով վերյատուկ մենամարտը.

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Յարկեւի ընկերներ, այսօր իրադրութիւնը մեր հանրապետութիւնում ծայրայեղ լարուած է: Ադրբէն վեց ամիս է, ինչ հայ ժողովուրդը ոտնահարուած ազգային արժանապատուութեամբ փնտռում է ջրբռնում եւ աջակցութիւն...

Այսօր Հայաստանում ստեղծուել է նոր քաղաքական իրադրութիւն, սկսուել է համաժողովրդական մի չարժում, որի համար հիմք են դարձել ինչպէս գարերով կուտակուած դառնութեան, վիրաւորանքի եւ հայ ժողովրդին բաժին հասած պատմական անարդարութեան խոր հառնոումի դղրդմունքները, այնպէս էլ նրա չմարող հաւատը արդարութեան եւ բռնակալութեան յաղթանակի հանդէպ...

... Սակայն, միամտութիւն է կարծել որ այս չարժումը կարելի չէ հանդստացընել եւ ի չիք դարձնել ինտերնացիոնալիզմի եւ ժողովուրդների բարեկամութեան ամրապնդման կոչերով, ինչպէս նաեւ սոցիալ – անտեսական զարգացման միջոցառումներով, մարզը թողնելով Ադրբեջանի կազմում:

ԼՂԻՄ (Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզ) Հայաստանի հետ վերամիաւորուելու մասին այստեղ չօչափուող հարցը պէտք է լուծուի քաղաքական ճանապարհով ուշադրութիւն չդարձնելով որեւէ մի ձեւական արգելքի վրայ: Ես լիովին համաձայն եմ Մ. Սերգեւիչի հետ, որն այսօր իր խօսքում ասաց որ մենք պէտք է դիմենք փոխզիջումների»:

Այստեղ գիտնականին ընդմիջում է Մ. Գորբաչովը. «– Իմ կարծիքով, ձեր եզրյոգում փոխզիջումների եւ ոչ մի նշան չկայ: Դուք դեռեւս ոչ մի բառ ինքնաքննադատութեան կարգով չէք ասել: Սա առաջին եզրյոգն է, որը ինքնաքննադատութեան ու փոխզիջման եւ ոչ մի ակնարկ չի պարունակում: Սա մի եզրյոգ է որը ցոյց է տալիս, թէ դուք ուր էք տանում երիտասարդութիւնը. դուք, հեղինակաւոր մարդիկդ...

Մի րոպէ... ես վերջացնեմ իմ երկխօսութիւնը: Դուք չէ՞ք ուզում երկխօսութեան մէջ մտնել, ընկե՛ր Համբարձումեան: Դուք մտածէ՛ք. չէ՞ որ մենք համայնավարներ ենք, պատգամաւորներ: Չէ՞ որ սա ամենապատասխանատու ամպիոնն է, այստեղից ամէն ինչ կը հասնի ժողովրդին, կարո՞ղ է այդ պատճառով էլ դուք ցանկանում էք էժանագին հեղինակութիւն ձեռք բերել որ դուք այսպէս պայքարում էք Լեռնային Ղարաբաղի համար, ի՞նչպէս էք դուք հայ ժողովրդի չահերը պաչտպանում: Մի՞թէ կարելի է հայ ժողովրդի եւ մեր եղբայրական Հայաստանի որ բոլոր կողմերից վայելում է մեծ հեղինակութիւն եւ յարգանք, մտքերն ու չահերը դիտարկել միւսներից՝ եւ՛ Ադրբեջանից, եւ՛ երկրից անկախ: Մենք պէտք է այսպէս դատենք, ընկե՛ր Համբարձումեան: Ես պատկերացնում եմ ձեր դասախօսութիւնները ուսանողների առաջ...

Չէ՞ որ մենք եկել ենք խորհրդածելու, իսկ դուք խորհրդածութիւններ չունէք. չկայ ո՛չ ինքնաքննադատութիւն, եւ ոչ էլ փոխզիջում: Ես բաժանում եմ այն ամէնը, ինչ դուք ասացիք ցաւի, տառապանքների մասին: Դա մեզ բոլորիս անհանդստացնում է: Իսկ դուք չէք էլ ուզում երկխօսութեան մէջ մտնել ոչ միայն Ադրբեջանցիների, այլեւ մեզ հետ:

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Նախքան ձեզ հետ երկխօսութեան մէջ մտնելը, ես իմ պարտքն եմ համարում ասել ձեզ ողջ ճչմարտութիւնը, թէկուզեւ՝ դառը ճչմարտութիւնը: Այսօր մեր հանրապետութիւնում իրավիճակը առաւելագոյն չափով լարուած է: Երբ ձեզ տալիս են տեղեկութիւն, այնպիսի տեղեկութիւն որ ձեզ հաճելի է լսել եւ միայն այդ տեղեկութեան հիման վրայ անել ճիշդ հետեւութիւններ եւ եզրակացութիւններ, չատ դժուար է եւ անվտանգ չէ: Ես այստեղ դիտակցաբար չիկացնում էի մթնոլորտը, ես պիտի որ դուք ինձ կ'ընդհատէիք, եւ ես պիտակցաբար...

Մ. ԳՈՐԲԱՉՈՎ. – Դուք ամէն ինչ պլանաւորել էք:

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Ո՛չ, ես կարծում էի որ այստեղ պէտք է ասել բացարձակ ճչմարտութիւնը. իսկ ճչմարտութիւնը այն է որ այսօր իրավիճակը Հանրապետութիւնում ծայրայեղ ծանր է ծայրայեղ...

Մ. ԳՈՐԲԱՉՈՎ. – Թոյլ տուէք ձեզ մի անկեղծ հարց տալ: Դուք հաւատացա՞ծ էք որ այն, ինչ ասում էք, դուք անընդհատ մատնացոյց էք անում ժողովրդին, ժողովուրդն այսպէս է մտածում, այսպէս է պրծում, ժողովուրդը ելք չի տեսնում: Դուք ժողովրդի, հէնց ի՛ր, ժողովրդի անունի՞ց էք խօսում: Դուք այդպէ՞ս էք կարծում:

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Ես խօսում եմ իմ ընտրողների անունից, ես խօսում եմ փորձագէտների կազմի անունից, ես խօսում եմ ուսանող երիտասարդութեան անունից:

Մ. ԳՈՐԲԱՉՈՎ. – Եւ դուք ճնշում էք պործադրում մեզ վրայ:

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Ո՛չ, ես ճնշում չեմ գործադրում: Եթէ ճնշում լինէր, ես կ'ասէի այնպէս, ինչպէս չատ ելոյթ ունեցողներ, որոնք ասում էին որ ոչինչ անել հնարաւոր չէ, եթէ կայ Սահմանադրութեան այսինչ յօդուածը, մենք պէտք է յենուենք նրա վրայ եւ սրանով աւարտենք գործը, այն ժամանակ կը լինէր այնպէս որ ես ճնշում եմ գործադրում:

... Մենք վախենում ենք, այսօր մեր մտաւորականութիւնը վախենում է որ ցանկացած հապճեպ որոչում կարող է յանդեցնել ողբերգական հետեւանքների: Այդ պատճառով էլ մեր որոչումը այսօր պէտք է լինի փոխզիջողական:

Որպէս փոխ գիջման տարբերակ, առաջարկում եմ, առաջին՝ նախապահական կառավարում: Եւ այսպէս, գտնում եմ որ Լեռնային Ղարաբաղում ժամանակաւորապէս կարելի է ստեղծել նախապահական կառավարում:

Փոխզիջման չորրորդ տարբերակն այն է որ կարելի է ԼՂԻՄ–ը ժամանակաւորապէս դուրս բերել Ադրբեջանի ենթակայութիւնից, ես ընդգծում եմ՝ դուրս բերել ոչ թէ Ադրբեջանի կազմից, այլ նրա ենթակայութիւնից եւ ենթարկել գերագոյն մարմիններին, ասենք, եռապետութեան ձեւով, որը կազմուած կը լինի կենտրոնի, Խորհրդային Գերագոյն Խորհրդի եւ Նախարարների Խորհրդի ներկայացուցիչներից. մի երրորդ մարմին, որը ժամանակաւորապէս կառավարի ԼՂԻՄ–ը, մինչեւ որ մենք կը կարողանանք գտնել հիմնախնդրի սահմանադրական եւ վերջնական ճիշդ լուծումը:

Դուք ներեցէք, որ այստեղ չիկացրել եմ իրավիճակը եւ խոստովանում եմ, որ այդ արել եմ գիտակցաբար, որպէսզի ստացուի ձեզ հետ այս երկխօսութիւնը, որպէսզի ես կարողանամ ասել ողջ ճչմարտութիւնը եւ որ նախապահութեան անդամները հասկանան որ մենք փոխզիջման կողմնակից ենք, իսկ Ադրբեջանի ներկայացուցիչները գտնում են որ փոխզիջում չի կարող լինել...

Յաջորդ փոխզիջողական քայլը որ ես տեսնում եմ...

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅԱՒԵՐԺԱԾ

ԳԻՐՔԻՆ ԱՆՑԵԱԼՆ ՈՒ ԱՊԱԳԱՆ

Ա.

Անցեալները, երբ կը խորհրդածէի գիրք մը սիրելու, գրադարան կազմելու նիւթերու չուրջ, խորհրդածութիւններս աւարտած էի ուղղելով հարցում մը.

«Պիտի դա՞յ արդեօք հեռաւոր օր մը, երբ այլեւս ամէն մարդ, անխտիր, պիտի սիրէ գիրք կարդալ»:

Երբ կը գրէի այդ տողերը, անկեղծօրէն կը հաւատայի որ այդ հեռաւոր թուականներուն ալ գիրքը մշակոյթի այնքան կարեւոր գործիք մը պիտի նկատուէր որքան կարեւոր կը նկատուի այսօր: Բայց կէս ժամ վերջ ես ինծի հարցուցի.

«Պիտի դա՞յ արդեօք հեռաւոր թուական մը, երբ գիրք կոչուածը բոլորովին անհետացած պիտի ըլլայ աչխարհի վրայէն»:

Ի՜նչ անհաւատալի ենթադրութիւն: Գիրքը կրնա՞յ անհետանալ երկրագունտին վրայէն: Մարդիկ կրնա՞ն օր մը դադրեցնել գիրքի գործածութիւնը եւ գիրքի տեղ՝ գործածել մշակոյթի ուրիչ գործիքներ: Գիրքը, որ դարերէ ի վեր այնքան կարեւոր դեր կը կատարէ մտածող ու կարդացող մարդուն աչխարհէն ներս, կրնա՞յ արդեօք դառնալ թանգարանային ապրանք:

Որքան ալ անհաճոյ ու դժուար ըլլայ պատասխանել, պիտի ըսենք որ անկասկած գիրքը օր մը կրնայ անհետանալ: Եւ թէ թերեւս կարծուածէն ալ աւելի մօտիկ ապագայի մը մէջ: Այսպիսի անհաճոյ հաւանականութեան մը ազդանչաններն արդէն տեսանելի են հորիզոնին վրայ: Համակարգիչի դիւտը նոր ուղիներ բացաւ գիրքի ու ընթերցասիրութեան ընազաւառէն ներս: Այսօր մարդիկ համակարգիչի փոքրիկ սկաւառակի մը կամ ճարտարնակի մը վրայ քսան, երեսուն գիրքի բովանդակութիւն կրնան տեղաւորել եւ դուք պարզապէս կոճակի մը վրայ սեղմելով մէկ երկվայրկեանի մէջ կրնաք գտնել այն ինչ որ կարդալ պիտի ուզէիք համակարգիչի պաստառին վրայ: Այսօր ձեր սենեակին երեք պատերը դրաւող հսկայ գրադարաններու բոլոր գիրքերը կրնաք ամփոփել տասը – քսան սկաւառակներու վրայ եւ ձեր պատերը «փրկել» զանոնք ծածկող մեծածաւալ գրադարաններէն:

Ափսկա մեզի նման գրասէրներու համար լաւ լուր մը չէ: Եթէ մեզի հարցուէր թէ պիտի ուզէի՞նք արդեօք մեր սենեակին պատերը «փրկել» գրադարաններէն եւ հարիւրաւոր գիրքերու բովանդակութիւնը դնել մեր սեղանին վրայ անվնաս մը, մենք «ոչ» պիտի պատասխանէինք: Ո՛չ արդարեւ: Սա հարիւրաւոր գիրքերը, որոնք մեր սենեակին երեք պատերը կը գրաւեն, թող մնան իրենց տեղը, նոյնիսկ երանի՛ թէ աւելի լայն տեղ գրաւեն: Լեռներու չափ տարբերութիւն կայ բազկաթոռի մը մէջ նստելով գիրք մը կարդալու եւ համակարգիչի պաստառին վրայ գիրք մը կարդալու միջեւ: Համակարգիչին պաստառին վրայինը գիրք չէ այլեւս, այլ լուսաւոր խարուսիկ ու առժամեայ գրութիւն մը, որուն համար կրնանք ըսել թէ չունի Ֆիզիքական դոյութիւն, Ֆիզիքական մարմին: Այն փրկան գիրքը, զոր ես այսօր գրադարանէս դուրս կը քաչեմ ու կը սկսիմ կարդալ, Ֆիզիքական դոյութիւն մը ունի ձեռքերուս մէջ: Կրնամ ըսել որ ես այդ գիրքը կը կարդամ ո՛չ միայն աչքերովս, այլ նաեւ ձեռքերովս: Երբ կը կարդամ գայն, ձեռքերովս կը չօչափեմ թուղթը, որ ունի իր սեփական հըրաչալի հոտը, խառնուած՝ մելանի հոտին: Առանց չափազանցութեան կրնամ ըսել որ ես քառասուն տարի առաջ գրաւած գիրք մը կարդալու ընթացքին իսկ կը զգամ մելանին ու թուղթին հոտը: Այդ հոտը գոյատեւած է: Եւ նոյնիսկ եթէ չէ գոյատեւած, ես երեւակայութեանս մէջ կը ստեղծեմ այդ հոտը: Եւ ինծի համար քիչ հաճոյք կայ այնքան համակիչ, որքան գիրք կարդալու ընթացքին էջ մը դարձնելու հաճոյքը: Աստո՛ւծ իմ, երբեմն փո՛ղ անհամբերութեամբ կը սպասեմ որ էջին ընթերցումը աւարտեմ ու էջը դարձնեմ: Երբեմն փո՛ղ չափազանցութեամբ պահ մը կ'ընդհատեմ գիրքին ընթերցումը, նչան մը կը դնեմ այն էջին վրայ զոր կը կարդայի, կը նայիմ գիրքին կողքին, եռանկիւն քանի մը էջերու, ոսկի մը քաչեմ սուրճիս, քիչ մը կը մտածեմ կարդացածիս վրայ, յետոյ պարձեալ կը բանամ գիրքը ու կը շարունակեմ կարդալ: Յանկարծ կը հանդիպիմ հիանալի նախադասութեան մը, կամ կը հմայուիմ գիրքին մէջ տպուած մտածումէ մը, կը վերցնեմ մատիտս ու կ'ընդգծեմ այդ նախադասութիւնը: Կամ լուսանցքին վրայ նչան մը կը դնեմ: Եւ այն ատեն, ուրախութեամբ կը մտածեմ որ եթէ այդ գիրքը օր մը ուրիչի ձեռքը անցնի, այդ նոր ընթերցողը քիչ մը յանդեցնել ողբերգական հետեւանքների: Այդ պատճառով էլ մեր որոչումը այսօր պէտք է լինի փոխզիջողական:

Որպէս փոխ գիջման տարբերակ, առաջարկում եմ, առաջին՝ նախապահական կառավարում: Եւ այսպէս, գտնում եմ որ Լեռնային Ղարաբաղում ժամանակաւորապէս կարելի է ստեղծել նախապահական կառավարում:

Փոխզիջման չորրորդ տարբերակն այն է որ կարելի է ԼՂԻՄ–ը ժամանակաւորապէս դուրս բերել Ադրբեջանի ենթակայութիւնից, ես ընդգծում եմ՝ դուրս բերել ոչ թէ Ադրբեջանի կազմից, այլ նրա ենթակայութիւնից եւ ենթարկել գերագոյն մարմիններին, ասենք, եռապետութեան ձեւով, որը կազմուած կը լինի կենտրոնի, Խորհրդային Գերագոյն Խորհրդի եւ Նախարարների Խորհրդի ներկայացուցիչներից. մի երրորդ մարմին, որը ժամանակաւորապէս կառավարի ԼՂԻՄ–ը, մինչեւ որ մենք կը կարողանանք գտնել հիմնախնդրի սահմանադրական եւ վերջնական ճիշդ լուծումը:

Դուք ներեցէք, որ այստեղ չիկացրել եմ իրավիճակը եւ խոստովանում եմ, որ այդ արել եմ գիտակցաբար, որպէսզի ստացուի ձեզ հետ այս երկխօսութիւնը, որպէսզի ես կարողանամ ասել ողջ ճչմարտութիւնը եւ որ նախապահութեան անդամները հասկանան որ մենք փոխզիջման կողմնակից ենք, իսկ Ադրբեջանի ներկայացուցիչները գտնում են որ փոխզիջում չի կարող լինել...

Յաջորդ փոխզիջողական քայլը որ ես տեսնում եմ...

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳՈՏԵԿ

ՎԱՂՈՒՑ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

1924, Ցարեւար - Ծաղիկ, փարիզ,

ԲՈՒՈՎ ՍԱՍՆ

– Ջեմի հայր, մի անհանգստացիր, ես ինքս կվճարեմ տաքսու համար, շատ ուշ է, մայրիկը կանհանգստանա... Ի՞նչ պատահեց որ ինքդ չեկար մեզ մոտ...

Ֆիլիպը ժպտաց, ապա ծանր հառաչեց եւ ասաց.

– Ես ուզում էի ամեն ինչ պատմել մայրիկին, բայց ինչպե՞ս անել այդ, չգիտեմ...

Ջեմը զարմացած նայեց հորը.

– Ի՞նչ պատահեց, ինչո՞ւ չես ուզում պատմել մայրիկին...

Ֆիլիպը ոչինչ չպատասխանեց, միայն ձեռքը թափահարեց եւ ուղղակի ներս մտավ տուն:

Ջեմը զարմացած նայեց նրան եւ ինքն էլ մտավ տուն:

Ֆիլիպը նստած էր բազկաթոռին եւ ձեռքերով գլուխը բռնած, ինչ-որ բան էր մտածում: Ջեմը մոտեցավ հորը եւ հարցրեց.

– Ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ ես այդքան տխուր...

Ֆիլիպը ոչինչ չպատասխանեց, միայն ձեռքը թափահարեց եւ ասաց.

– Ոչինչ, ոչինչ, ամեն ինչ կարգին է...

Ջեմը ոչ մի կերպ չհանգստացավ, նա գիտեր, որ հայրը ինչ-որ բան է թաքցնում իրենից, եւ որոշեց ամեն գնով պարզել, թե ինչ է պատահել:

– Ֆիլիպ, ես գիտեմ, որ դու ինչ-որ բան ես թաքցնում ինձանից, ասա ինձ, ի՞նչ է պատահել, ես ուզում եմ իմանալ:

Ֆիլիպը նայեց որդուն եւ ասաց.

– Ջեմ, ես ուզում էի ամեն ինչ պատմել մայրիկին, բայց չեմ կարողանում, ես չգիտեմ, թե ինչպես ասեմ դա, ես ամաչում եմ, որ ես այդ արել եմ, ես ինքս ինձ չեմ ներում, ես ինքս ինձ չեմ ներում...

– Ֆիլիպ, ինչո՞ւ ես այդպես խոսում, ինչ է պատահել, ասա ինձ, ես ուզում եմ իմանալ...

– Ջեմ, ես ուզում էի ամեն ինչ պատմել մայրիկին, բայց չեմ կարողանում, ես չգիտեմ, թե ինչպես ասեմ դա, ես ամաչում եմ, որ ես այդ արել եմ, ես ինքս ինձ չեմ ներում, ես ինքս ինձ չեմ ներում...

– Ֆիլիպ, ինչո՞ւ ես այդպես խոսում, ինչ է պատահել, ասա ինձ, ես ուզում եմ իմանալ...

Ֆիլիպը ոչինչ չպատասխանեց, միայն ձեռքը թափահարեց եւ ասաց.

– Ոչինչ, ոչինչ, ամեն ինչ կարգին է...

Ջեմը ոչ մի կերպ չհանգստացավ, նա գիտեր, որ հայրը ինչ-որ բան է թաքցնում իրենից, եւ որոշեց ամեն գնով պարզել, թե ինչ է պատահել:

– Ֆիլիպ, ես գիտեմ, որ դու ինչ-որ բան ես թաքցնում ինձանից, ասա ինձ, ի՞նչ է պատահել

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիղի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է.–

Պետրոս Կէօզիւզարայի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սֆար (Գլամար), Տէր եւ Տիկին Ժապ Թաւուքճեան (Գլամար) 50-ական եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ասատուր (Մէօռոն) 30 եւրօ, Եափար ընտանիք (Առնուվիլ), Պ. Գարակէօզեան (Սեւր) 50-ական եւրօ, Տիկին Կէօզիւզարա 25 եւրօ, Օր. Թանիա Եափար (Առնուվիլ) 50 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Քէլէօսլանեան, Տիկին Այթաչ Մինասեան 100-ական եւրօ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ

ԹԱՋԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Մխիթեան Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10-ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Աւծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Աւելի մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր եկեղեցւոյ Գրասենեակն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire: N° 55935

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 *(sur* 15*) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 *եւրօ*
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 *եւրօ*
(Օդանաւ, օդակայանի տուրբ, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Մանրակրկիտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 08 *թիւին*

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՒ 12€
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տպակոփած 50-ամեայ հատորածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատոր պլուխ:*

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 22
VENDREDI
22 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·752

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.752

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՏՕՐԸ

ՄԵԾԵԱԼՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ 13 ՀԱԶԱՐԻ ՀԱՍԱԾ Է

Օգոստոս 21–ին, Ֆրանսայի կառավարութիւնը կը դիմաթրէ վերամուտի իր առաջին նիստը, ուր օրակարգը միայն բարդ եւ ծանրակշիռ հարցեր ունէր: Գլխաւորն էր անսպասելի ոճիրը եւ Օգոստոս 20–ին հաստատուած էր, ըստ Մեռելատունէն (Փոմպ Ֆիւնէպր ժենեքալ) որ մեռելներու թիւը 10·400 է, մինչ, ընդհանուր ձեւով եւ միայն ոճիրին հետեւանքով ան կրնար հասնիլ 13·600–ի: Ահաւոր թիւ մը Ֆրանսայի նման երկրի մը համար, որ մաս չի կազմեր «երրորդ աշխարհին»: Վարչապետ Ռաֆարէն անմիջապէս յանձնախումբ մը նշանակել տուաւ Ազգաբնակութեան նախարարին, որպէսզի լուրջ ուսումնասիրութիւն մը կատարուի եւ ամսուան վերջ լուրջ դնահատում մը հրապարակուի: Այդ յանձնախումբին մաս պիտի կազմեն ճեռնհաս եւ անկախ անձեր եւ փրենց աշխատանքը պիտի չէ մէկ ամիսէն աւելի տեւէ:

Եւ ոճիրին հետեւանքը միայն տարեցներու մահերը չեն: Մէկ միլիառ եւրոյի վնաս կայ գիւղատնտեսութեան մէջ, ինչ խնայուած է, կով, հաւ, խոզ, ցորեն, եղիպտացորեն, պտուղ, բանջարեղէն եւ այդ առընչութեամբ ալ գիւղատնտեսութեան Նորհուրդը նիստ կը գումարէր: Դեռ կան հրդեհներու վնասները, չուրջ 40 հազար հեկտար անտառ այրած է, այսինքն վերջին 3 տարիներու կրկնապատիկը:

Այս պայմաններու մէջ է, որ Շիրաք, պու լուութիւնը, Գանատայի երեք շաբաթներու արձակուրդին ընթացքին, խիստ կերպով քննադատուեցաւ, կը նախադասէր Նախարարաց Նորհուրդի նիստին: Շրջապատը կ'արդարացնէ այդ ընթացքը յայտարարելով թէ հեռաձայնային կապի մէջ էր եւ թէ կառավարութիւնը կացութիւնը կը մատակարարէր (ինչ որ մի դէպ ճիշդ չէ, բոլոր նախարարները արձակուրդի մէջ էին եւ միայն տեղակալներ կային Փարիզ): Ռաֆարէն ուշ վերադարձաւ Գոմպլուէնէն, Մաթէվ վառ նահանգէն արտայայտուեցաւ, ձայնը չհլաւ Հիւպէր Ֆալքոյի, որ Տարեցներու ենթանախարար է եւ մեռելատներու թիւին կէսը հանգամեան տուներու բնակիչներուն կը վերաբերի: Կը յիշուի որ ենթանախարարը 2002–ին շրջաբերական մը ուղղած էր նահանգապետներուն, ուր կը չեշտուէր թէ հրահանգ պէտք է որուի այդ տուներու տնօրէններուն, որպէսզի պարագին տարեցներով, ջուր խմել տան եւ այլն, եւ այլն: Կը թուի որ այդ շրջաբերականը բարձի թողի եղած է 2003–ին եւ ոչինչ կատարուած է այդ առընչութեամբ:

Դեռ կան այլ բազմաթիւ հարցեր: Տընտեսական դեռնի վրայ, ամը 0,3% նհանջ արձանագրած է երկրորդ եռամսեայն եւ հեռացած չէ գործազուրկներու պատգան: Կրթական դեռնի վրայ, օրէնքին խիստ գործադրութիւնը, այսինքն պիտի չհմարուին գործազուրկ օրերը, մեծ աշխոյժ կը հանէ արդէն եւ գործադուլը անխուսափելի կը նկատուի: Կանչները կը պահանջեն Առողջապահութեան նախարարին հրաժարումը, մինչ այս վերջինը պարտի լուծում առաջարկել ընկերային ապահովագրութեան բացը դարմանելու համար:

Անկասկած, ամէնէն դժուար վերամուտն է, զոր կառավարութիւնը կը դիմագրաւէ:

ՌԱՃԱՓՈՐՁԵՐԷՆ ԵՏՔ

ՊԱՂՏԱՏ ՊԵՆՈՆ ՍԵԻԱՆ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ ՉԷ

ԻՍՐԱՅԷԼ ԲԱՆԱԿԸ ԱԶԱՏՕՐԷՆ ԿՐՆԱՑ ԳՈՐԾԵԼ

ՄԱԿ–ի հանրային տեղեկատուութեան վարչութենէն Վ. Տկաչուկ հերքած է Պաղտատի ահաբեկչութեան ընթացքին հայազգի Պենոն Սեւանի վիրաւորուած ըլլալուն լուրը: Անոր տուեալներով Պ. Սեւան Պաղտատ չէր գտնուեր այդ մի–ջոցին:

*
**

ՄԱԿ–ի կեդրոնատեղիին դէմ գործուած ռճրափորձէն ետք, Օգոստոս 20–ին, արդէն 24 դիակներ յատնաբերուած էին, մինչ վիրաւորներու մեծ մասը ծանր վիճակի մէջ է:

Ամերիկացիներուն դէմ կամ ՄԱԿ–ի, դէպքերը կը հաստատեն որ Իրաքի պարզած պատկերը բաւական մտահոգիչ է եւ կրնայ Ամերիկացիներուն նոր վիէթնամը ըլլալ կամ առնուազն Աֆղանիստանը:

Ռճրափորձէրէն ետք, Օգոստոս 20–ին, բիրտ արարքները չարունակուած են Թիքրիթ եւ Պասրա, ուր սպաննուած է ամերիկացի թարգման մը եւ երկու զինուորներ ալ վիրաւորուած են Թիքրիթ, իսկ Պասրայի մէջ երեք հոգի մեռած է (երկու մանուկ) բեռնակառքի մը հրդեհին մէջ: Ամերիկացի վարիչին համար, Սուրփայէն եկած են ՄԱԿ–ի չէնքին դէմ ռճրափորձին հեղինակները, ընդունելով հանդերձ որ այս մէկը տարբեր տարողութիւն ունի եւ նորութիւնն այն է որ ապահովութեան հարցը ահաբեկչական տարողութիւն առած է, բայց, քաոս չէ: Ճ Պուշի համար ալ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ Իրաք եւ այդ է ահաբեկչութեան պատճառը: Ֆոթի Անանն իսկ ԱՄՆ–ն պատասխանատու կը նկատէ անցուդարձին, որովհետեւ, կ'ըսէ.– «Գրաւող ուժը պատասխանատու է օրէնքին, կարգուկանոնին եւ ապահովութեան յարգանքին երկրին մէջ:

Կը յուսայինք որ համախմբման ուժերը յաջողած կ'ըլլային ապահովութիւն հաստատել, որպէսզի քաղաքական եւ տընտեսական վերակառուցման մեր պարտականութիւնը կատարենք: Չեղաւ»:

Իրաքցիներուն համար ալ մէկ յստակ կէտ կայ՝ ամէն րանի համար յանցաւորը Ամերիկան է:

*
**

Շարոն արտօնեց Իսրայէլի բանակին, որ ապատօրէն գործէ, դրաւեալ հողերը մանէ եւ ռճրափորձին վրէժը լուծէ, ինչպէս որ կ'ուզէ: Այլ խօսքով, հակադարձութիւնը պէտք չէ ուշանայ, նոյնիսկ ջանալով պահել յոյսի մը նշոյլը խաղաղ լուծումի մը համար: Երուսաղէմի ռճրափորձին հետեւանքով 18 մեռեալ եւ 130 վիրաւոր կար:

Այդ ռճրափորձը ապտակ մըն էր նաեւ պաղեստինցի նախարարապետին համար, որ ստիպուեցաւ խզել արարքին պատասխանատու մարմիններուն հետ: Այս առընչութեամբ կ'ըսուէր թէ Ապպաս վերջնագիր մը տուած է Արաֆաթի, որպէսզի հարկ եղած միջոցները ձեռք առնէ Համասի եւ Իսլամական Ճիհատին դէմ, որոնք ատր եղած էին արարքին: Անանուն աղբիւրէ մը տրուած այս լուրը, կ'աւելցնէ թէ Ապպաս չորս պահանջ պիտի ներկայացնէ եւ եթէ գոհացում չստանայ, կառավարութիւնը կը հրաժարի:

ԱՄՆ

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՎԱՐԿԱԲԵԿՈՂ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Լաս – Անճելըսի հայկական չրջանակներուն մէջ ընդվզումի պատճառ եղած է տեսնել որ Փետրուար 16–էն ետք Ճուլիս 5–ին ալ հեռասփռուած է ծրագիրը մը ուր Հայերը «աւազակներ եւ վայրենիներ» որակուած են: Ներկայացուած է սպանութեան մը պատմութիւնը ուր ոճրագործները Հայեր եղած են, ինչ որ հետախոյզի կերպարին ընել տուած է վերծանել որակումները:

Հայ Դատի ԱՄՆ–ու արեւմտեան գրասենեակի ներկայացուցիչները Օգոստոս 14–ին հանդիպում ունեցած են նահանգային պատախօս Պ. Լոքիէրի հետ ու նիւթը ըրած մէյ–մէկ ելոյթը: Այս վերջինը հաստատած է թէ թէ՛ հեռատեսիլով թէ այլ միջոցներով որեւէ մշակոյթի նկատմամբ նման ընդհանրացումներ վիրաւորական եւ խտրական են:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ 3·2 ՄԻԼԻՈՆ Է

Այս տարուան Ճուլիս 1–ի կացութեամբ Հայաստանի բնակչութիւնը 3 միլիոն 210 հազար հոգի է: Անցեալ տարուան նոյն թուականին այդ թիւը եղած էր 3 միլիոն 209 հազար 700: 2003–ի առաջին վեց ամսուան ընթացքին մեկնողներու թիւը 24 հազար 800 աւելի եղած է ժամանողներէն, ինչ որ չուրջ 30% նուազ է անցեալ տարուընէ: Նոյն ժամանակահատուածին ծնունդներու համեմատութիւնը 8·9% աւելցած, մահացութիւնը 1·6% պակասած է: 6% պակասած են նաեւ մինչեւ մէկ տարեկան երախաներու մահացութեան դէպքերը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 20 / 21)

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ ՄԱԿ–Ի ՊԱՂՏԱՏԻ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԻՆ

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած է, ըսելու համար թէ Հայաստան կը դատապարտէ ՄԱԿ–ի Պաղտատի կեդրոնին դէմ կատարուած յարձակումը: Հայաստան նաեւ ցաւակցած է ՄԱԿ–ի ամբողջ անձնակազմին ու ողբացած Ս. Վիէյրա տը Մելոյի մահը:

*
**

ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

Ադրբեջանական աղբիւրները Օգոստոս 20–ին մեղադրած են հայկական ուժերը թէ հայեցադրբեջանական սահմանի Տաուշի հատուածին վրայ բռնաբարած են հրադադարը: Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարը պատասխանելով յայտարարած է թէ կրակը բացուած է աղրբեջանական կողմէն եւ այդ իսկ պատճառով Ո – ԷՍ – ՍԷ – Ը–ի դէմերու խումբը զադրեցուցած է չրջան կատարած այցը, չէ պացած Տաուշ: Բացուած կրակոցներէն ոչ ոք վիրաւորուած է:

*
**

ԱՄԲԵՐԴԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԷՆ ՊՐՈՆԶԵԱՅ ՇՐՋԱՆԻ ՔԱՂԱՔ – ՏԱՃԱՐ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ

Գիտութեան ակադեմիական Հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկին կողմէ 2001–էն ի վեր հնագիտական պեղումներ կը կատարուին Արտաշատոնի Ագարակ եւ Ոսկեհատ գիւղերուն մէջտեղը, Ամբերդ գետի ալ ափին վրայ: Շուրջ 200 հեկտար տարածութեամբ այդ վայրէն յայտնաբերուած է Կուր – արաքսեան մշակոյթի պրոնզէ դարուն պատկանող բացօթեայ ժայռակերտ քաղաք – տաճար:

Պեղումներու գեկավար Պաւել Աւետիսեանի տեղեկատուութեան համաձայն, մօտ հինգ մեթր խորութեամբ բացուած է փողոց մը որուն երկու կողմը կանոնաւոր յատակագիծով չինութիւններ կան: Գտնուած են Աղեքսանդր Մակեդոնացիի, Օկտաւիանոսի պատկերներով արծաթէ դրամներ, խեցեղէն, մետաղագործական կաղապարներու բեկորներ: Արդէն հանուած ու արձանագրուած է չուրջ 40 հազար կտոր իր: Հնախոյզներուն անմիջական օժանդակութիւն խոստացած է նախագահ Ռ. Քոչարեան Ագարակ կատարած այցին ընթացքին:

Կը նախատեսուի պեղումներու տարածքին վրայ չէնք մը կառուցանել, գտածները հոն ամփոփելու համար: Աչխատանքը կը կատարուի հինգ չոկատի կողմէ որոնց մէջ կան վեց հնագէտ, երկու օգնական, երկրաբաններ, ճարտարապետներ: Ամերիկեան հիմնարկ մը ըստանձնած է աչխատանքին նիւթական մասը: Նաեւ կը տրամադրէ գործիքներ ու հարկաւոր պիտոյքը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՕՂՈՎ

ՋԷՋԷՆԻՈՑ ՄԷՋ, բուռն կռիւներ տեղի ունեցած են Օգոստոս 20–ին, անկախապաշտներու եւ ռուսական բանակին միջեւ, մինչ նախագահական մերձաւոր ընտրութիւնը պէտք է կայունացնէր երկիրը: Չինուոր մը եւ ռուսամէտ ոստիկան մը սպաննուած են: Ընտրութեան համար (Հոկտեմբեր 5) արդէն 13 թեկնածու կայ:

ՅՈՒՆ ԿՐՕՆԱՒՈՐՆԵՐԸ հաւատացեալներուն վճարել կու տան օգափոխիչ սարքերու գետեղումը մկրտութիւններու, պսակներու կամ յուղարկաւորութիւններու առեն: Աթէնքի մէկ արուարձանին քահանան կը բացատրէ «էլէֆթերոթիփիա» թերթին մէջ, որ այդ ձեւով կրօնական դասը կ'ուզէ ծախքերը ապահովել այդ օգափոխիչներուն, որոնք շատ սուղի կը նստին: Կը բաւէ յաւելեալ 15 եւրօ վճարել:

ՎԵՐՈՆԱ (Ռոմէօ եւ Ժիւլիէթի ծննդավայր քաղաքը) Օգոստոս 22–ին հանդիպում կ'ունենան Ս. Պէրլիւսքոնի եւ Կ. Շրէօտէր վերահաստատելու համար Պէրլիւսքոնիի ճախող խօսքերուն առեղծած քէնին հաչտարար լուծումը: Իտալիոյ վարչապետը, որ Եւրոպական Միութեան նախագահն է Խափօ–ի (արդելափակման նաւթական կայանի պահակ) դեր առաջարկած էր վերման երեսփոխանի մը:

ԿՐԵՄԼԻՆԵԱՆ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

(Ր. եւ վերջին մաս)

Մ. Գ. – Դուք հասկանո՞ւմ էք, երբ ես խօսում եմ փոխզիջման մասին, նկատի ունեմ այնուամենայնիւ ուրիշ բան: Դուք առաջարկում էք այնպիսի տարբերակներ, որոնք պահպանում են երկու ժողովուրդների միջեւ օտարացումը: Իսկ ես խօսում եմ այնպիսի փոխզիջման մասին, որի շնորհիւ հակամարտող կողմերը միմիանց ձեռք կը մեկնեն: Ինձ հասել է մի տեղեկութիւն, ըստ որի Ադրբեջանում հասարակական չրջաններում այսպիսի միտք է արծարծուել մի դուցէ ԼՂԻՄ–ում բնակուող Հայերին վստահութիւն ներչնչելու համար բարձրացնե՞լ այդ մարզի կարգավիճակը մինչեւ ինքնավար Հանրապետութեան մակարդակի: Ես կարծում եմ, որ դա հետաքրքիր միտք է: Դա լինճ վստահութիւն է ներչնչում, որ այդ հարցը բարձրացուել է յատկապէս Ադրբեջանի կողմից: Դա լաւ կը լինէր: Բայց հաւաքուեց ԼՂԻՄ–ի ժողովրդական պատգամաւորների մարզխորհրդի նստաշրջանը եւ յայտարարեց, որ ինքը չի ենթարկուում Ադրբեջանին, յայտարարեց յատկապէս այն պահին, երբ ձեռնարկուեց այդ որոշման մշակումը:

Ս. Հ. – Դա նոյնպէս տարբերակ է:

Մ. Գ. – Եւ դա կը բարձրացնէր երաշխիքը: Կ'ունենային իրենց սահմանադրութիւնը, այնտեղ որոշակի սկզբունքներ կը սահմանուէին: Եւ կարծում, որ ընդհանուր առմամբ, դա հետաքրքիր գաղափար է:

Այս անգամ խօսակցութեանը խառնուում են Ադրբեջանի ղեկավար Ապդուլ – Ռահման Վեզիրովը:

– Միխայիլ Սերգեւիչ, ես ուզում եմ ասել, որ այն բանից յետոյ, երբ ընդհանրապէս այդ մասին խօսակցութիւն ունեցաւ, Ստեփանակերտում ցոյց տեղի ունեցաւ, որտեղ յայտարարեցին, որ իրենց դա պէտք չէ: Այդ բանից անմիջապէս յետոյ Ադրբեջանում որոշակի խմբակցութիւններ սկսեցին ստորագրութիւններ հաւաքել ընդհանրապէս մարզը լուծարելու համար:

Մ. Գ. – Աւելին, քանի որ Հայաստանում ապրող Ադրբեջանցիների թիւն էլ աւելի պակաս չէ, քան Հայերինը Լեռնային Ղարաբաղում, այդ դէպքում եկէք այնտեղ էլ ստեղծենք ինքնավար մարզ...

Ս. Հ. – Բնականաբար, կան եւ այնպիսի ուժեր, որոնք ընդհանրապէս չեն ցանկանում հիմնախնդրի ճիշդ լուծումը, չեն ցանկանում երկխօսութիւն... Ես պատահական չասացի, որ պարզապէս մարդկանց ականջներում խցաններ են, ասում են...

Ա. ՎԵԶԻՐՈՎ. – Ահա թէ ինչ է ասում յարգելի մարզը, որին կուսակցութիւնը վստահել է երիտասարդների դաստիարակութիւնը: Դէ՛, ի՞նչ պէտք է ասի այդ երիտասարդութիւնը: Մի՞թէ մենք երիտասարդութեանը պէտք է ասենք այդպիսի խօսքեր:

Ս. Հ. – Միխայիլ Սերգեւիչ, ես չէի ցանկանայ պատասխանել Վեզիրովին, որովհետեւ դա կը լինէր հարուած գօտկատելից ցածր, բայց ստիպուած եմ...

Մ. Գ. – Ո՛չ, սպասեցէ՛ք: Իսկ ես կ'ասեմ այն, ինչ կարդացել եմ եւ գիտեմ ընկերը Համբարձումեանի ելոյթների մասին...

Ս. Հ. – Իմ դիրքորոշումը շատ որոշակի է եւ հիմնաւորուած: Մենք, Միխայիլ Սերգեւիչ, կարող ենք առանձին խօսել, եւ պէտք չէ, որ վիճենք հէնց այստեղ, որովհետեւ ես էլ Ձեզ պէս ճարտար լեզու ունեմ, այդ պատճառով էլ մեր վէճը երկար կը լինի:

Մ. Գ. – Իսկ մի՞ գուցէ արդէն եկել է գործի ժամանակը, մի՞ գուցէ պէտք է չատերի լեզուն կարճացնել ինքնաքննութեան կարգով:

Ա. ՎԵԶԻՐՈՎ. – Ես խորապէս ափսոսում եմ: Կարող է այն ինչ ես ասացի, իրօք անտակտ է: Բայց ես ցանկանում էի, որ ինձ լսէին: Ես շատ ուրախ կը լինէի Ձեզ հետ հանդիպել եւ միւսների հետ նոյնպէս: Եկէք զրուցենք, եւ այն ժամանակ գուցէ որեւէ փոխզիջման գանք:

Ս. Հ. – Դէ՛, ինչ կայ որ, համեցէք Երեւան, ես ձեզ կ'ընդունեմ: Միխայիլ Սերգեւիչ, բանն այն է, որ իրօք, այսպիսի լուրջ դրութեան եւ քննարկման պայմաններում Դուք պէտք է ասէք Ձեր վերջնական կարծիքը: Եւ յուսով եմ, որ մենք այստեղից կը մեկնենք Երեւան՝ ունենալով ինչ – որ մի արմատական որոշում: Ճիշդ կը լինէր, որ այն, ինչ ընկեր Վեզիրովն ասաց մեր կարճ երկխօսութեան ժամանակ ասէր աւելի շուտ, պաշտօնապէս այս ամբիոնից իր հիմնական ելոյթի ժամանակ, որ Ադրբեջանում առաջարկութիւն կայ լուծարել ինքնավար մարզը: Դուք պէտք է իմանաք ամէն ինչ, մենք պարտաւոր ենք իմանալ այս ղոլորը նախօրոք, որպէսզի կայացնենք ճիշդ որոշում: Քանի դեռ չկայ ճշգրիտ տեղեկատուութիւն, չի կարող լինել եւ ճիշդ լուծում:

Մ. Գ. – Այստեղ շատ է չեշտը դրւում այն բանի վրայ, թէ ինչպէս է փոխւում ժողովրդական վիճակագրութիւնը, ինչպիսի գործընթացներ են այնտեղ կատարւում, եւ դա ներկայացւում է որպէս կարեւոր փաստարկ ու որոշակի քաղաքականութեան արդիւնք: Իսկ ահա, որքա՞ն էր դարասկիզբին ադրբեջանական բնակչութեան թիւը Երեւանում:

Ս. Հ. – Դարասկիզբին Երեւանո՞ւմ:

Մ. Գ. – Այո:

Ս. Հ. – Դժուարանում եմ ասել:

Մ. Գ. – Դուք պարտաւոր էք իմանալ, ես Ձեզ կը յիշեցնեմ: Դարասկիզբին Երեւանում ապրող Ադրբեջանցիների թիւը կազմում էր 43 տոկոս: Որքա՞ն է այսօր Ադրբեջանցիների տոկոսային յարաբերութիւնը:

Ս. Հ. – Այժմ շատ քիչ է, մէկ տոկոսից էլ պակաս:

Մ. Գ. – Ընդ որում, ես չեմ ուզում մեղադրել Հայերին, որ նրանք այնտեղից արտաքսել են Ադրբեջանցիներին: Եթէ մենք այսպէս իւրաքանչիւր թուից հետուն դնացող հետեւութիւններ անենք, եթէ մէկս միւսի երեսին մեղադրանքներ չպրտեինք, ապա ոչինչ չի ստացուի: Դուք հօ գիտնական էք: Պէտք է լինել ճշգրիտ տեղեկութիւններում, ճշգրիտ՝ ճշմարտութեան մէջ: Եթէ դա լինի միայն Ձեր ճշմարտութիւնը կամ իր ճշմարտութիւնը, դա դեռեւս ճշմարտութիւն չէ: Բայց, կայ մի ճշմարտութիւն, որը կայացել է դարերով ապրել են այդ հողի վրայ Հայեր եւ Ադրբեջանցիներ: Ձեզ համար Լեռնային Ղարաբաղը օրրան է, հայ ժողովրդի, այսպէս ասաց, յենակէտերից մէկը, հոգեւոր յենարանը: Բայց, չէ որ Շուշիից են դուրս եկել եւ՛ կոմպոզիտորները, եւ՛ Ադրբեջանի արուեստի այլ գործիչներ: Եւ այս բոլորը Լեռնային Ղարաբաղն է: Չի կարելի հէնց այսպէս դութանով վարել մարդկանց հոգիների վրայով, դարերի վրայով, մարդկանց վրայով:

Ս. Հ. – Միխայիլ Սերգեւիչ, հարկաւոր չէ վարել: Հարկաւոր է ահա՝ այսպէս վարուել, ունենալով ճշգրիտ տեղեկատուութիւն, Գերագոյն Խորհուրդը, նրա նախագահութիւնը այնպիսի որոշում կ'ընդունի, որ հայկական ՍՍՀ–ի պատգամաւորները կարող են հանդիսատ զնալ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԳՈՒՇԱՏԵՍՐ

ԳԻՐՔԻՆ ԱՆՑԵԱԼՆ ՈՒ ԱՊԱԳԱՆ

Բ.

Ես կրնամ պնդել որ մեր ժամանակակից մարդը չի կրնար հրաժարիլ գիրքէն կամ ձեռքին մէջ չօչափելի գիրք մը ունենալու հաճոյքը չի կրնար փոխարինել համակարգչիչի մը սկաւառակէն կամ պատահական վրայէն կարդալու հաճոյքին հետ: Գիրքը տակաւին հեռու է իր վերջին օրերը ապրելէ: Բայց չեմ կրնար պնդել որ հարիւր տարի, հարիւրքսան տարի վերջ մարդիկ նոյնը պիտի ղգան: Այդ հեռաւոր թուականներուն գիրք կոչուածը թերեւս արդէն դարձած կ'ըլլայ թանգարանային ապրանք: Տուներէն ջնջուած կ'ըլլան գրադարանները: Տըպարանները այլեւս գիրք չեն տպեր, կազմարարները այլեւս գիրք չեն կազմեր, գրավաճառները այլեւս գիրք չեն վաճառեր: Ընթերցասիրութիւնը կը չարունակուի, բայց ո՛չ թէ մեր այսօրուան գիրքերուն օգտագործումովը: Դպրոցներու մէջ դասաւանդութեանց համար ալ տարբեր տեսակէ գործիքներ կը գործածուին որպէս «դասագիրք»: Մենք այսօր կը հաւատանք որ գիրքը շատ սիրելի առարկայ մըն է մեզի համար, մինչդեռ հարիւր տարի վերջ մարդիկ թերեւս պիտի զարմանան թէ իրենց նախնիները ինչպիսի համբերութիւն ունեցեր են գիրք կարդալու համար:

Հասկնալու համար ապագան, պէտք է նայիլ դէպի հեռաւոր անցեալ: Առաջին մարդը որ երեւցաւ երկրագունտին վրայ, գիրք չունէր: Գիրքի մասին գաղափար իսկ չունէր: Կարդալ կամ գրել չէր գիտեր: Գիտութիւն ըսուածն ալ գոյութիւն չունէր այնպէս ինչպէս ունի այսօր: Ծօսքն ու բառն իսկ ապահովաբար բաւական վերջ է որ ձեւաւորուեցաւ առաջին մարդուն բերնին մէջ:

Բայց գիր, լեզու, գիտութիւն դառնալու կոչուած առաջին փորձառութիւնները, եւ տակաւին բազմաթիւ աղղակներ տակաւ ճամբայ հարթեցին դրաւոր մշակոյթին: Մարդիկ, սկսելով քարայրներէն, զանազան նիւթերու վրայ արձանագրութիւնները կ'ընէին: Եւ ո՛վ պիտի ինչ երջանկութեամբ է որ առաջին մշակոյթի մարդիկը ստեղծեցին մագաղաթը եւ անոր վրայ սկսան ձեռագիր գրականութիւն ստեղծել: Այդ չրջանի մարդոց համար ո՛վ գիտէ որքան դեղեցիկ էր մագաղաթեայ ձեռագիրը մատեանը, որ այսօր իսկ մեզի համար այնքան թանկագին է: Բայց մեզի համար թանկագին է տարբեր պատճառներով: Մեզի համար թանկագին է որովհետեւ անցեալէ մնացած կարեւոր ժառանգութիւն է ան, որովհետեւ այդ հեռաւոր չրջանին բոլոր բարքերը կը ցոլացնէ ան, որովհետեւ մարդ մը թերեւս իր կեանքին կէսը զոհած է ձեռագիր մատեան մը գրելու ու նկարազարդելու համար: Մինչդեռ այդ հեռաւոր չրջանի համար մագաղաթեայ ձեռագիրը մատեանը ընթերցանութեան եւ ուսուցման, լուսաւորութեան եւ պետիկ զարգացման միակ եւ սուղ միջոցն էր: Միայն արքաները, վանքերու հոփուր պետերը, մեծահարուստները կրնային ունենալ այդպիսի ձեռագիր մատեան մը: Ձեռագիր մատեանը առանձնաչնորհում մըն էր, մենաչնորհ մը՝ քիչ թիւով մարդոց համար:

Կրնանք մտածել թէ այդ չրջանի երջանիկ ու բախտաւոր մարդիկը հոգեքանական որոշ դրդապատճառներով թերեւս չատ ալ չուրախացան երբ լսեցին տպագրական առաջին գործիքի մը մասին: Տպագրական այդ գործիքը թուղթի վրայ տպագրութիւն պիտի ընէր ու նոյն գիրքէն հարիւրաւոր օրինակներ հրապարակ պիտի հանէր մէկ անդամէն: Այսպիսի յեղաշրջում մը գահընկէց պիտի չընէ՞ր մագաղաթեայ ձեռագիր ընտիր մատեանը: Մագաղաթեայ մատեաններու տէրերը ու զանոնք գրի առնող վարպետ «գրիչ»ները կրնայի՞ն հաչտուիլ այն գաղափարին հետ թէ ձեռագիր մատեանը մէջտեղէն պիտի վերնար ու գիրք կոչուածը պիտի դառնար հասարակ ու աժանագին ապրանք որ պիտի մտնէր ամէն տունէ ներս: Այդ մարդիկ կրնայի՞ն երեւակայել թէ մարդու կեանքին մէջ չինչպիսի ահաւոր յեղաշրջում մը պիտի իրականանար տպագրական մեքենայի ու տպուելիր գիրքի ստեղծումով:

Մենք ալ այսօր թերեւս նոյն հոգեբանութեան մէջ կը գտնուինք: Մենք համոզուած ենք որ գիրքը պիտի չքանայ, որ ան պիտի չկարենայ դիմադրել էլեկտրոնային մեքենային, որ ան պիտի չկարենայ դիմանալ համակարգչին: Մենք համոզուած ենք որ գիրքը

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՉԻ ՓԱՋԱԼԵՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ

ՊԵՐԼԻՆԱՀՆԱԿ ՀԱՅ ՓԱՍՏԱԲԱՆ ՄԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ

Ահաւասիկ լուր մը որ տարբեր մեկնաբանութեանց պատճառ կրնայ բանալ: «Մարմարա»յի Օգոստոս 2-ի թիւէն տեղեկացանք որ պէրլինահնակ հայ փաստաբան մը՝ Սաեփան Թաշճեան մտադիր է դատ բանալու Գերմանիոյ Արտաքին նախարարութեան դէմ որ խորհրդակցութիւն ունի այն հայերուն հանդէպ, որոնք դերմանական դեսպանատուն կը դիմեն մուտքի վիզա ստանալու համար: Իր կատարած ուսումնասիրութեան համաձայն, հետեւեալ արդիւնքներուն հասած է ճըշդելէ ետք, Հայաստանէն, Վրաստանէն եւ Ազրբեջանէն Գերմանիա մեկնիլ ուզողներու դիմումներուն մասին:

Գերմանիոյ Արտաքին նախարարութեան տուեալներուն համաձայն 2000-ին, Գերմանիա մուտքի վիզայի 3 միլիոն 51 հազար դիմում ստացած է ամբողջ աշխարհէն: Ասոնցմէ 2 միլիոն 607 հազարը արտօնութիւն ստացած է, 167 հազար դիմում մերժուած է եւ 277 հազար ալ ետ դրկուած են: Հայաստանէն 2699 դիմում եղած է, որոնց 647-ը մերժուած են, 1860-ն ալ վերադարձուած է: Դրական պատասխան ունեցած են 192 հոգի: Բայց, Վրաստանի գերմանական դեսպանատուները մուտքի վիզա տուած է 15·391ի հոգիի եւ մերժած է 355 դիմում, վերադարձուցած է 4962 դիմում: Բաքուի գերմանական դեսպանատունն ալ մերժած է 240 դիմում, վերադարձուցած է 4962 եւ ընդունած է 4199 հոգի: Ուրեմն, կը պարզուի որ ակներեւ խտրականութիւն կայ Հայերու նկատմամբ, հակառակ անոր որ երեք երկիրներն ալ անտեսական նոյն դժուարութիւնները ունին:

Ս. Թաշճեան ուզած է պիտնալ թէ որքան արդարացի են Հայաստանէն մերժուած դիմումները: Պէրլինի վարչական դատարանին մէջ, 2000-ին մերժուած արտօնութիւններու առընչութեամբ 3050 պիմումներ կատարուած են Գերմանիոյ Արտաքին նախարարութեան դէմ: Դատարանէն հաղորդած են որ այդ դիմումներուն 68%-ը մերժուած կամ վերադարձուած դիմումներ էին, իսկ 25%-ը փաստաթուղթերու անկանոնութիւնը սրբագրելով, վիզա ստացած են: Այլ խօսքով, ով որ դատ բացած է, այսինքն մէկ քառորդը, գոհացում ստացած է: Ստեփան Թաշճեան կոչ ուղղած է որպէսզի բոլոր հայ քաղաքացիները, որոնք դիմում կատարած են եւ մերժուած, դատ բանան Պէրլինի վարչական դատարանին մօտ, ինք ալ մտադիր է միջամտելու, նոյնիսկ դատ բանալու Արտաքին նախարարութեան դէմ, որպէսզի այս «անհաւասարութիւնը սրբագրուի»: Ինք ալ մտադիր է նման նախաձեռնութիւն մը առնելու:

ԲՆԱՊԱՀԱԿԱՆ

ՄԵՌԵԱԼ ԾՈՎԸ ՄԱՀԱՄԵՐՁ Է

Ջուրի մակարդակին անկումը կը սպառնայ Մեռեալ ծովուն: Մասնագէտներու կարծիքով, ան չիսուն տարի եւս կրնայ գոյութիւն չունենալ: Պատճառը այն է որ Յորդանան գետին ջուրերը որոնք կը սնուցանեն զայն, Իսրայէլացիներու, Պաղեստինցիներու եւ Յորդանացիներու կողմէ ոռոգումի կը գործածուի ու լիճին մակարդակը տարին մէկ մեթրի չափ անկում կ'արձանագրէ: Մնացած ջուրը 1960-ական տարիներու հպիւ մէկ երրորդին կը համապատասխանէ: Այդքան ջուրով, Մեռեալ ծովը այսօր ծովու մակերեսէն 415 մեթր ցած է:

Յորդանանի համալսարանին ջրագիտութեան դասախօս մը ըսած է թէ ծովի կոչուած լիճը պիտի ցամքի, մնալով ուադիի մը չափ եւ ծայր աստիճան աղի ջուր մը պիտի պարունակէ: Ոչ մէկ յոյս կայ այդ ճակատագիրէն խուսափելու, եթէ չմտածուի կարմիր ծովուն, կամ Միջերկրական հոն ջուր բերելու մասին: Իսրայէլացիները, Պաղեստինցիները եւ Յորդանացիները վերջերս ժողով մը դումարած են այդ նիւթով եւ կարմիր ծովը Ջրանցքով մը Մեռեալ ծովուն միացնելու ծրագրին օրակարգով: Համաշխարհային դրամատունը արդէն 1997-ին նման կարելիութեան մասին տեղեկագիր մը պատրաստել տուած էր: Նման ջրանցք մը 1·5 միլիառ տոլարի պիւտճէի կը կարօտի: Ծրագիրը յղուած էր 2002-ի Յոհանէսպուրգի վեհաժողովին ու քննադատուած՝ արաբական բազմաթիւ երկիրներու կողմէ որոնք Իսրայէլի հետ գործակցութեան դէմ էին:

Գիտնականներու կարծիքով, նոյնիսկ եթէ ծրագիրը հաւանութեան արժանանայ, աղէտը անխուսափելի կը թուի. խնդրոյ առարկայ ջրանցքը կարելի է 7 – 8 տարիէն բանալ. իսկ այդ ընթացքին լիճին ջուրի մակարդակը պիտի շարունակէ իջնել ու ջրանցքին բացումին ութ մեթր եւս իջած պիտի ըլլայ: Բան մը որ իր անդարմանելի հետեւանքները պիտի ունենայ չրջապատի ջուրի պաշարներուն վրայ:

ՄԱՄՈՒԼ

Vighen Papazian patron à haute tension

Անթրըփրիզի Ճունիսի թիւին մէջ, ամբողջ էջ մը նուիրուած է էնճոռոխի հիմնադիր – տնօրէն Վիղէն Փափազեանի (զաւակը թերթիս ողբացեալ աշխատակից Աւէտն Փափազեանին):

49 տարեկան, 2000-էն ի վեր անդամ «Անթրըփրինէօրի Մեծ Մրցանակի ակադեմիային», Վիղէն Փափազեան կը բացատրէ իր գործելակերպը, արագ աշխատելու վր գործընթացը առանց ժամանակ կորսնցնելու: Կը չանայ արդիւնաւէտ ըլլալ եւ յաւակնոտ է, երբ գինք չընդունողները նոյն ոիթմով չեն աշխատիր: Իր մեծ հայրը հիմնած է Պեւրոսեան ձկնկիթի հաստատութիւնը, ուր ինք ալ աշխատած է տասը տարի, ապա, նախընտրած փաստել, որ կրնայ առանձին յաջողիլ:

Խոթապէս հայ է, ինչպէս կը խոստովանի: Արարատի նկարը ունի գրասենեակը եւ միշտ նախապատուութիւն կուտայ Հայերուն: Իր ընկերակիցներէն միայն մէկը Հայ է: Որսը կը սիրէ եւ չի զրկուիր անկէ: Իր նշանաբանն է.– «Ամբողջ օր մը չեմ անցներ հարց մը լուծելու համար»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԱՆՃԱՐԸ
ԻՐ ՊԱՏՄԱԲԱՆԻՆ ՄԷՋ

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Երուսաղէմ,
տպ. Սրբոց Յակոբեանց, 2003

*
**

ՆՈՒԻՐՈՒՄ
ԳՐԻԳՈՐ ՀՈՎՈՒԹԵԱՆ

«Ուխտատուն»
Թանգարան – ինստիտուտ
հրատարակութիւն,
Երեւան

դուրժեր որ մեր սովորական ու դասական պիրքը իր տեղը թողու աւելի կատարելագործեալ թէքնիքով պատրաստուած ուսուցման գործիքի մը, որ պիտի դառնայ վաղուան դիրքը: Մենք չենք ուզեր բաժնուիլ թուղթի վրայ ապագրուած մեր դիրքէն, որուն քանի մը հարիւր էջերը կարդալու համար օրեր, շաբաթներ պէտք է տրամադրենք: Բայց վաղուան մարդը դոյն իսկ անհանգիստ պիտի չըլլայ մեր սիրելի տպագիր դիրքին անհետացումէն, մինչեւ իսկ պիտի չհասկնայ թէ մենք ինչպէս կը սիրէինք այդքան նախնական դիրք մը:

Մենք բարեբախտաբար պիտի չտեսնենք դիրքին անհետացումը: Բայց եթէ քիչ մը զգուշաբար ունին այն ահաւոր յառաջխմութիւններուն մասին, որոնք կ'արձանագրուին թէքնիքագիտութեան մարզին ներս, պիտի կարենանք մտածել

չատ աւելի հեռաւոր ապագաներու մասին, երբ համակարգիչները եւ այլ գործիքներն իսկ անպէտ դարձած պիտի ըլլան ընթերցումի կամ ուսուցման համար: Ո՛վ գիտէ, թիւրիմ մը ասեղի մը ներարկումով թերեւս մէկ երկվայրկեանի մէջ մարդու մը ուղեղին մէջ պիտի տեղաւորէ Տոսթոյեւսքիի բոլոր վէպերը կամ Շէյքսպիրի ամբողջական գործը: Այդ չըրջանի մարդիկը ո՛վ գիտէ որքան պիտի զարմանան, երբ պիտի խմանան որ մեզի նման նախամարդիկ դիրքեր տպեր են, դպրոցներ բացեր են, ուսուցիչներ վարձեր են, համալսարաններ հիմներ են եւ մարդու մը կեանքին առաջին քանի տարիներ մսխեր են երիտասարդներուն սորվեցնելու համար այն ինչ որ մարդ կըրնայ սորվիլ մէկ երկվայրկեանէն:

Ռ. Հ.

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՓԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

7.

– Բայց դուք ցնդեր, ցնորեր էք, այ կնիկ... Ձեր աղջիկը ոչ միայն ողջ է, այլ նոյնիսկ ներկայիս կը գտնուի Փարիզ: Եկած է իր ամուսնոյն հետ մեր հասցէին, պարզապէս գտնելու, առնելու համար իր մայրը, այսինքն ձեզ... Չէ՞ք հաւատար, բայց ահաւասիկ ամուսնոյն կողմէ գրուած նամակն ալ:

Ու քարտուղարը թուղթերուն տակէն կը հանէր ոսկեճամուկ պահարան մը, տպածոյ զարդարերով ու կը սկսէր հետ ի հետ ու չէշտակի կարդալ ֆրանսերէն նամակ մը. ձեռքը օդին մէջ հարածներ կու տար ու կ'ընդգծէր բառերուն իմաստը:

– Այո, ինչպէ՞ս կարելի է տարակուսիլ: Ձեր աղջիկը եւ իր ամուսինը, – ինչ որ Կարլ Շլէօսէր, հասած են ահասիկ Փարիզ· ու վաղը, այո, վաղն իսկ կը հրաւիրեն մեզ, որ ձեզ միասին առած, ներկայանանք իրենց պանդոկը· «Օթել Մաժէսթիք»· Կառ մը լ'Էսթի մօտերը... Ծենթ մի՛ ըլլաք, տիկին, ինչպէ՞ս կրնաք դեռ տարակուսիլ:

Քարտուղարը, ոգեւորութեան անձ – նատուր, մօտեցած էր խելակորոյս պառաւին:

– Ուրեմն, տիկին, վաղը առաւօտ, ժամը 10-ի սահենները ձեզ կը սպասենք եկեղեցւոյ առջեւ, հոստեղ: Զանացէք պատշաճ, կռվիկ հագուիլ: Մէկ կողմ դրէք սեթեւեթուն, սպասուր դէմքը... Այսպէս բախտ ամէն մարդու չի պատահիր... Ու գարնէ նէ, կեանքի մէջ մէկ անգամ կը պատահի միայն... Մտածէ անգամ մը ... աղջիկ մը գտնել, ու ի՛նչ հրաշալի պայմաններով... Փու՜ տեղը, ուրիշ մը կեցած տեղը խելքը պիտի թռցնէր... Դէհ, ուրեմն, վաղը, կիրակի, ժամը 10-ին, հոս, ժամուն դրան առջեւ(եւ... Ճչդապահ ըլլաք...

– Ոհ ո՛չ, միւսիւ քարտուղար, ո՛չ, ո՛չ ... անկարելի է... աղջիկս թաղած եմ արդէն, ու վաղը առաւօտ հայ տէրտէր մը պիտի տանիմ գերեզմանը օրհնել տալու:

Ու Շողակաթ կանգներ էր ոտքի, կըտնակը դարձուցած քարտուղարին. կ'ներեբար, կը սարսռար. ձայնը, բառերը հազիւ դուրս կու գային հեկեկանքով պըրկուած կոկորդէն: Գլուխը կը թօթվէր դողդողուն ձեռքերով կը մերժէր այդ լուրը: Կը վակէր աչքերը, ականջները: Իր էութեան բոլոր ծակոտիները գոյեր էր անելիքայելի իրողութեան դիմաց:

Քարտուղարը, մասամբ սրտնեղած, մասամբ ալ ապշահար, մօտեցաւ իրեն, դրեթէ բրտօրէն ցնցեց ղինքը:

– «Մտածէ, այ ցնդած պառաւ, խորհէ թէ ի՞նչ կ'ըսես... Մենք իրար անցնինք ... տարիներով նամակ նամակի վրայ գրենք... ուրիշներ անհանդիստ ընենք, ու հապա արդիւնքի մը հասած, ելեր, մեր քթին կը խնդաք կոր... Ու մարդիկ, ելեր, Գերմանիաներէն մինչեւ հոս եկար, ան ալ քեզ համար, իսկ դուք քիթ պռունկ ընես... ու երթաս փակիս գերեզմանի մը... Բայց չիտակը խելքս չի հասնիր... Աղջիկդ մեռա՞ծ ... Բայց ե՞րբ ... Ի՞նչ աղջիկ... Սա քանի՞ աղջիկ չարեր ես... Ո՞ր մէկ աղջիկդ մեռած կրնայ ըլլալ, երբ դու միակ աղջկանդ պատմութիւնով մեր դլուխը ուռեցուցիր... Ինձ նայէ... Հոս աղջային պաշտօնատուն է... կատակի, խաղի չի գաք... Մեկզդ գլուխդ հաւաքէ ... Ցամառութիւնդ չեմ հասկնար ... Ախր, այսքան փնտռտուքներէ յետոյ, այս տեղեկութիւնները սուտ չեն կրնար ըլլալ... Կամ եկողը աղջիկնիդ է, կամ դուք Շողակաթ չէք... Երկուքէն մէկը ... Բայց կարճ կապենք... Ինչու չունէ ապառեմ ձեզ համոզելու... տեսնէք նէ անշուշտ կը համոզուիք... Ուրեմն վաղը ժամը 10-ին... Զգալիք չընես»...

Շողակաթ հեւասպառ, ճարահատ, դըրան ճամբան բռնեց: Կը փախչէր: Ձեռքը տակաւին օդին մէջ, հապճեպ ղգածութեամբ, մերժումի չարժումներ կ'ուրուագծէր. կը չանար իրմէ հեռացնել ամէն հաւանականութիւն. լուրը կը թուէր իրեն այլանդակ, իր ուժերէն, իր յոյսերէն չատ բարձր:

Դուռը բացաւ ու դուրս խոյացաւ:

Ան կ'ուճապարէր, կը վազէր որպէս թէ լեռ մը կը քալէ վր վրայ: Ակներեւ իրողութիւնը դիւային համեմատութիւններու, արտառոց մղձաւանջի պէս բան մը կը թուէր: Ոչ, ինք վարժուած չէր, պատրաստուած չէր այդ անսպասելի, անմտածելի եղելութեան: Աւելկա տակնուվրայ կ'ընէր իր ամբողջ մտապատկերներու, մերձաւոր ու քաղցր ակնատակներու չէնքը, իր սէրերու, ապահովութիւններու ներքնաշխարհը: Ոչ, այդ նոր եղելութիւնը ընդունիլ, կը նշանակէր վանել իրմէ ուրիշ «եղելութիւն» մը, որով սնած, օրօրուած, երջանկացած էր, ու չարչարուած միանգամայն... Վանել միւսը, դուրս նետել իր սրտէն միւս հարազատը, ո՛հ, ո՛չ, ինքզինքը անկարող կը դգար այդ սրբապղծութեան... Ահա ատոր համար գլուխը առած կը փախչէր: Կը փախչէր այդ յայտնութենէն որ իրմէ կը սպասէր, կը պահանջէր զոհել տարիներու իր պատրանքը:

Քարտուղարը կնոջ հետէն դուրս խուժեց. բայց արդէն հեռացած էր պառաւը: Մայթին վրայ, ափ ի բերան մնացած, անիկա երկար ատեն կը նայէր կնոջ կողմը ու չէր հասկնար անոր ընթացքը:

Վերջապէս քարտուղարը թափ տուաւ գլուխը ու ներս քաշուեցաւ:

– Ցնդած կնիկ... բախտը ոտքն է եկեր ու ինք աքացի կու տայ ... Բայց ասոր տակ պատճառ մը ըլլալու է... Սխալմո՞ւնք, թիւրիմացութի՞ւն... որո՞ւ կողմէն սակայն ... Ա՞յս է արդեօք փնտռուած աղջիկը... կամ ա՞յս է մինչ իսկական Շողակաթը... Էհ, աշխարհ... երբեմն մարդու գլխի թասը կը դարձնես... Մարդ ըսածդ ինչ է, ինչեր ալ կ'ըլլայ ... Բայց կեցիր տեսնենք ... Վաղը էլ պէտք այս ամէնը կը լուսաբանուի:

8.

Յաջորդ օրը, Մարտի պզտոր Պիրակի մըն էր:

Շողակաթ առանձին գործերը կարգադրելէ յետոյ, սովորականէն կանուխ եկեղեցի իջաւ:

Ծանր հանդիսաւորութիւն մը ունէին իր մտածումները, իր չարժումները: Հոգիի վերապոյն ճիգով ան վտարած էր իրմէ դուրս ամէն երկմտութիւն, ամէն տարակոյս: Անիկա որոշած էր նոյն առաւօտուն իսկ հայ քահանայ մը տանիլ Փանթէոնի գերեզմանատունը ու օրհնել տալ իր աղջկան թարմ հողակոյտը: Առաջին օրուան չփոթութիւնը մոռցնել տըւած էր իրեն այդ նուիրական պարտականութիւնը: Տեսակ մը խղճահարութիւն կը զգար ներկայիս: Ի՞նչպէս թող տուեր էր հողերուն յանձնել իր աղջիկը, առանց հայ աղօթքին օրհնութեան եւ պաշտպանութեան... Մեռեալին աճիւնները կըրնայի՞ն հանդչիլ ու քնանալ, եթէ երբեք աւանդական պաշտամունքը չօգի նման, թողութեան նման չէր իջած տակաւին անոնց վրայ:

(Շար. 35)

NOTE D'INFORMATION

Erevan - Paris - Erevan

Nous avons le plaisir de vous informer que la compagnie Armenian International Airways opérera un vol supplémentaire Erevan-Paris-Erevan le mercredi 27 août 2003.

HORAIRES:

Erevan/Paris CDG 1	**MV4101**
27 Août	**07H30 / 09H30**
Paris CDG 1 / Erevan	**MV4102**
27 Août	**11H00 / 18H45**

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK

qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՀԵՐԱՄԱՏԱՆ

Մարսէյլի Սբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ

ԹԱՂԱԹՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Մխոբեայ Հայ Վարժարանի 2003 – 2004 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17 առաւօտեան ժամը 10–ին*

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի. Զրբաչեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր եկեղեցւոյ Դիւանատուն

Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 *օրուան համար՝* 1180 *եւրօ*
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 *եւրօ*
(Օդաւազ, օդակայանի տուրբ, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Մանակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 08 *թիւին*

ՀԱՄԱՍԿԱՅՆ

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

ՇՈՒՐՋԱԿԱԼԻԿ

Իր անուանակոչութեան տօնին առթիւ (Յունիսի 29–ին), Շաւիղի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօնական ընկերակցութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 150–ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան 200 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 160 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ակօ Գասուգճեան 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժան – Մարկ Փանոսեան 75 Եւրօ, Տիկին Աստղիկ Տէտէեան 60 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Տէր – Յարութիւնեան 50 Եւրօ, Օր. Ժագլին Լը Պլան 50 Եւրօ, Պր. Խորէն Մխիթարեան 30 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Զոփուր 25 Եւրօ:

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ ԵՒ 12€
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տպակոխող 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատոր գլուխ:*

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h

à l'école Henri Wallon,

2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian : 01 46 65 81 53

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 23-24
SAMEDI - DIMANCHE
23-24 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱՐԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատ : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·753

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.753

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՇԻՐԱԿ ՓՈՐՁԵՑ ՄԱԽԹԱՐԵԼ ԵՒ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐ ԸՆԵԼ

Նախընթաց չունէր: Ազդարեւ, Հանրապետութեան նախագահը ելոյթ չունեցաւ Նախարարաց Խորհուրդի նիստէ մը առաջ, բայց, Օգոստոս 21–ին, առաջին անգամ ըլլալով Շիրաք ձայն – հեռատեսիլէն ելոյթ մը ունեցաւ, փորձեց մխիթարել զոհերու ընտանիքները, խոստումներ ըրաւ ապագային համար, չքընդունեցաւ կառավարութեան գործունեութիւնը, զօրակցութեան կոչ ըրաւ, ի վերջոյ, արտասանեց ելոյթ մը որու անհրաժեշտութիւնը բացայայտ չէր: Ի՞նչ ըսաւ Շիրաք· – «Մարդկային ողբերգութիւններ, զորս Ֆրանսացիք ապրեցան տառապանք մըն էր ամբողջ ազգին համար: Ցօթը վճռեց Ֆրանսայիներուն եւ Ֆրանսիոյ կեանքին մէջ: Բաւական մեծ թիւով զոհ տուաւ եւ ամէնէն առաջ այդ զոհերուն մասին կը խորհիմ եւ անոնց ընտանիքներուն, իմ և ազգին զօրակցութիւնը կը յայտնեմ»: Նախագահը մեծարեց բոլոր անոնք որոնք նուիրումով աշխատեցան այդ պայմաններուն մէջ եւ յայտնեց թէ Հոկտեմբերէն յետ, կառավարութիւնը անհրաժեշտ առաջարկները պիտի ընէ ամբակնդելու համար զօրակցութիւնը եւ պայմանները աւելի արդիւնաւէտ եւ գործօն:

Ի՞նչ բանի ծառայեց այս յապաղած ելոյթը, որ ոչ մէկ օգուտ կրնար ունենալ: Տասը օր է, կարելի չեղաւ նոյնիսկ մեռելներ ուճգրիտ թիւ մը հրապարակել: Առաջին առթիւ, խօսուեցաւ 1500–ի մեռելներու ճշգրիտ թիւ մը հրապարակուեցաւ 10·400–ի, հուսկ՝ 13·600–ի եւ դեռ վերջացած չէ: Կ'ըսուի թէ ամիս մը հարկաւոր է վերջնական թիւ մը տալու համար...: Բայց ի վերջոյ ո՞վ ի՞նչ կրնար ընել: Առաջին ազմուկ հանողը եղաւ փաթրիք Փրուտ, չտապօդնութեան Բերժէրիւեր Միութեան նախագահը, որու դուռն է ընկերային բնոյթի տալ հիւանդանոցներու այդ սպասարկութեան, որ ամէնէն աւելի դատապարտուեցաւ տօթի ընթացքին: Ինք էր որ գայթակղեցուցիչ նկատեց առողջապահական սպասարկութենէն անտեսումը դալիք հետեւանքներուն նկատմամբ: Մնացեալը յայտնի է, անտարբերութեան հարց է: Այժմ, ծիծաղները ձեռք պիտի առնուին աչքեր առնուին) յաջորդ տօթին համար...:

Ինչ կը վերաբերի Շիրաքի ելոյթին, ամէն անզամուան նման, ճախը դժգոհ է, աջը՝ կը դովէ եւ ոչինչ կը փոխուի:

*
**

Նախարարապետը ձեռնարկեց այլ ճիւղերու հարցերուն: Ընդունեցաւ կրթական ճարպի սենեփաքներու պատասխանատուները և բացակայութեան կրթական նախարարին: Ռաֆարէն կը չանայ վերահաստատել ընկերային երկխօսութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂԱՎ

ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ, Ամերիկացիք ձերբակալած են «քիմիադէտ Ալի»ն ինչպէս մկրըտուած էր: Յարդ, կը կարծուէր որ մեռած է, ինչ է որ 1988–ին, հրահանգած էր Հալապճա քրտական պիւտին ռմբակոծումը թունաւոր ռումբերով: Ամէն պարագայի մէջ, Ամերիկացիները դէմ դժդոհութիւնը մեծ է: Իրաքցի ծանօթ դործարար մը կ'ըսէ· – «Ամերիկացիք Իրաք եկան Ս. Հիւսէյնէն ազատելու համար: Չյաջողեցան ձեռք դնել վրան, ասելին՝ անկարող իսկ են ապահովութեան հարցերը մատակարարելու: ՄԱԿ–ի դէմ ոճրափորձը անհանդուրժելի է եւ կարելի էր առաջքն առնել, եթէ ամերիկացի դինուորները լաւ կատարէին իրենց դործը»:

ՍԵՐՃԻՕ ՎԻԷՅՐԱ ՏԷ ՄԵԼՕ, պաղտատի ՄԱԿ–ի չէնքին ոճրափորձին զոհ դացած յատուկ ներկայացուցիչը պիտի թաղուի Թունս Լէ Պէն, Ջուիցերիոյ սահմանակից քաղաքը ուր կը բնակի իր ընտանիքը: Ողջոյնը տրուած է երկար բանակցութիւններէ ետք ոէ Մելոյի պըրպիլցի ընտանիքին եւ զաւակներուն միջեւ, որոնք Ջուիցերիա կը բնակին: Թաղումը նախատեսուած է Օգոստոս 25–ին:

ՀԱՄԱՍԻ քաղաքական մէկ ղեկավարը՝ Ասլու Եամասլ սպաննուած է Օգոստոս 21–ին, Գազա իր կառքին մէջ, իսրայէլեան հրթիռներու արձակումէն: Իսրայէլի բանակը կը չարունակէ իր մաքրագործումը դրաւեալ հողամասերու մէջ: Վերջ դրուած է հրադադարին:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ ՄԷՋ, տօթէն 1300 հոգի մեռած է: Ջերմաստիճանը իր բարձրադոյն կէտին հասած էր Օգոստոս 1–ին՝ Ամարելէժօ, 47,3 աստիճան արձանագրելով: Երկիրը մեծ վնասներ ալ կրած է հրդեհներէն:

ԵՒՐՕ–Ն իր ամէնէն ցած սակին հասած էր Օգոստոս 21–ին, չորս ամիսէ ի վեր, տոլարին բաղդատմամբ: Նոյն օրը Եւրօն 1·0952 տոլար կ'արժէր, մինչ դեռ Մայիսին 1·1935–ի բարձրացած էր: Կը թուի որ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի տնտեսական կացութեան տագնապալի թիւերը իրենց դերը ունին:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ դատաւորը՝ Նաթալի Թիւրքէ Վիլնիւսէն փարիզ վերադարձաւ հարցաքննելէ ետք Պերթրան Գանթան, որ մահացու հարուածներով սպաննած էր Մարի Թրէնթինեանը: Պիտի դատուի Լիթուանիա: Իր փաստաբանը յայտարած է կռվին դրդապատճառները, Մարի Թրէնթինեանի նախանձը իր կնոջմէն, ապա՝ «ղազդրիկ (հիսթերիք) ազջինը հարուածած է, պերթրան վնկած է, վիրաւորուած եւ բարկութիւնը դադրեցնակէտին հասած է»: Գանթա քընննութեան տակ առնուած է, այն մեղադրանքով որ «կամովին բուռն հարուածներ տուած է առանց մահուան մտադրութեան եւ չէ օգնած վտանգի մէջ գտնուող անձի մը»:

ՇԻՓՍԻ ծանօթ գործատունը՝ Ֆլոտոր, արձակուրդի ընթացքին, պարպուած եւ տեղափոխուած է Իտալիա լուռ ու մունջ, օգտուելով աշխատաւորներու բացակայութենէն: Ատանք անակնկալին եկած են եւ դառնութիւնն ալ ակներեւ է: Սոմի նահանգը գտնուող փէրնի գործատունին անօրէնը՝ Վիլմօ Մատէրի դիպաւ էր Օգոստոս 22–ին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՔՐՄՔՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 21 / 22)

Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–Ի ԴԷՏԵՐԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը–ի դէտերը Ե· Եասկելինա եւ Ռ. Անտրէ Օգոստոս 21–ին հանդիպում ունեցած են Ազգային ժողովի նախագահ Ա· Պաղտասարեանի, փոխնախագահ Տ· Թորոսեանի, մշտական յանձնախումբերու անդամներու հետ: Բոլոր հանդիպումներուն նիւթ եղած է Եւրոպական Խորհուրդին առջեւ Հայաստանի ստանձնած պարտաւորութիւնները կատարելու ընթացքը: Օրակարգի եկած են զինուորական այրընտրանքային ծառայութեան օրինագիծը, խղճի ազատութեան խնդիրները, բանակին մէջ նորակոչներուն հանդէպ դէշ վերաբերումը, մարդկային իրաւունքներու յարգանքի մարզը, լրատուներու, յատկապէս Ա+1 եւ Նոյեան տապան հեռատեսիլի կայաններուն խնդիրը, եւ այլն:

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ ԳԱՂԹԱԾ 64 ՀԱԶԱՐ ՀՈԳԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԴԱՐՁԱԾ

Ադրբեջանէն վտարուած ու Հայաստան ապաստանած պաղթականներէն 64 հազարը Հայաստանի քաղաքացի դարձած է: Հակամարտութենէն տուժած են Ադրբեջանի աւելի քան կէս միլիոն հայերը· 1988 – 1992 չրջանին անոնցմէ 360 հազար հոգի գաղթած է Հայաստան: 1997–ի տուեալներով 310 հազարը կը բնակէր Հայաստան: Այսօր այդ զանգուածին մէջ կայ 11·500 ընտանիք որոնք մաս կը կազմեն ապահովութենէ զուրկ դասակարգին: 3 հազար 500–ը մինչեւ այսօր կ'ապրի աւելի քան 300 հանրակացարանի մէջ, ուր հազար ընտանիք ալ ազգականներու մօտ, կամ վարձու բնակարանի մէջ:

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԸ ՀԱՇԻՒ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԱՄՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԷՆ

Ադրբեջանի «Ղարաբաղի ազատագրութեան կազմակերպութիւն»ը բացատրութիւն պահանջած է վերջերս ԱՄՆ հետախուզական վարչութեան կայքէջին վրայ դաղտնագերծուած փաստաթուղթերով յայտնուածին թէ Ուաշինկթընի 1980 – 1990–ական թուականներու քաղաքականութեան հիմ ծառայած է Ղարաբաղին պատմականօրէն հայկական հող ըլլալու թեզը: Ադրբեջանական կազմակերպութեան նախագահը Ա· Նաղի կասկած յայտնած է խնդրոյ առարկայ փաստաթուղթերուն հարազատութեան մասին ու ԱՄՆ–ու դեսպանատունէն խնդրած է պարզաբանել այդ պարագան ու ամբողջութեամբ ներկայացնել Ուաշինկթընի պաշտօնական դիրքը Ղարաբաղի հարցին նկատմամբ:

Շօշափուած է նաեւ ամերիկացի խումբ մը ձերակուածականներու, Գոնկրէսի անդամներու Ղարաբաղ այցելելու մտադրութիւնը որ «չարդանքի պակաս» որակուած է, հանդէպ Ադրբեջանի Սահմանադրութեան, դերիշխանութեան եւ տարածքային ամբողջականութեան, քանի որ միջազգային բոլոր փաստաթուղթերուն մէջ Ղարաբաղը նշուած է որպէս «Ադրբեջանի անբակտելի մաս»:

«Ղարաբաղի ազատագրութեան կազմակերպութիւն»ը 10 օր ժամանակ տուած է դեսպանատան որպէսզի պատասխանէ, սպառնալով հակառակ պարագային բողոքի ցոյցեր ընել դեսպանատան առջեւ: Նախագահը ըսած է նոյնիսկ թէ եթէ Ղարաբաղի խնդրին նկատմամբ ԱՄՆ–ու

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐ

«Աքչամ» թերթին մէջ Սէմիհ Իտիզ վերջերս մեկնելով ռուսական լրատու գործակալութեան մը հաղորդաշարով տրուած մեկնաբանական դրութենէ մը, նիւթ բրած է Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները, քաղաքական մօտալուտ հաւանական զարգացումներու խորքին վրայ: Այդ դրութեան հեղինակն է Սամուէլ Մարտիրոսեան· Կ'ըսէ թէ երեւան նոր ակնկալութիւններ ունի Թուրքիոյ առընչուած, որոնց իրականացման յոյսը մեծ մասով կապած է Ուաշինկթընի: Հաւատքը կայ թէ ԱՄՆ ճնշում բանեցնելով կրնան որոշ բաներ ընել տալ Անդարայի: Այդ բոլորին նպատակը այն է որ երբ չրջափակումը վերնայ, Հայաստանի չուկաներուն ապրանքի պիները մինչեւ 30% կը նուազին:

Թուրք լրագրողը ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնէ Մարտիրոսեանի վերլուծումին վրայ որ կը վերաբերի Իրաքի պատերազմէն ետք Կովկասի մէջ ԱՄՆ–ու եւ Ռուսաստանի ազդեցութեան գօտիներուն: Կ'ըսէ թէ ԱՄՆ իր ազդեցութեան ենթարկած է Ադրբեջանն ու Վրաստանը եւ կը ջանայ Ռուսաստանէն հեռացնել ու իր ազդեցութեան ենթարկել Հայաստանն ալ: Այդ նպատակով կը բացատրուի Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները բարելաւելու համար Ուաշինկթընի դործադրած ջանքը: Այսուհանդերձ, լուծումը այնքան ալ դիւրին չէ, նկատի առած խոչընդոտ հանդիսացող բազմաթիւ ու բազմազան խնդիրները:

Ներկայի կացութեամբ, ճիշդ է որ Մոսկուա կը պաշտպանէ հայեւթուրք սահմանը, բայց ատկէ զատ բան տուած չէ Հայաստանի. իսկ Ուաշինկթընն տնտեսական ընդդիմադրում եւ բարգաւաճում կը խոստանայ: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ, Անդարա այն տպաւորութիւնը կը դործէ որ կառավարութեան չրջանակները կողմնակից են ճկուն քաղաքականութեան մը: Արդէն ԱՄՆ–ու համակիր Ադրբեջանի մէջ ալ նոր չրջան մը կը բացուի:

Թուրք լրագրողը դրութիւնը կ'աւարտէ քաղաքական ներկայի իրավիճակին մէջ Երեւանի վճռակած պարտականութիւնը նշելով· կ'ըսէ· «Ամէն բանէ առաջ կրնայ անցեալը թօթափել ու տեղ դրաւել ներկային մէջ: Ցառաջիկային չատ պիտի խօսուի անցեալի մասին: Սակայն, կան նաեւ այսօրուան կարիքները»:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԽԵՆԹԻ ԳՑԱԾ ՔԱՐԸ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Ծառաջ»). –

Հին խօսք է, թէ «խենթը մի բար գցեց հորը, հարիւր խելօք հանել չկարողացան»:

Ինչո՞ւ չկարողացան: Արդեօք հորը չա՞տ խորն էր: Բայց, ինչքան էլ խոր լինէր, յատակ ունէր, չէ՞: Ի՞նչն էր մեծ: Սակայն մի՞թէ դժուար էր մի հատ ու ամուր պարան ճարել, մինչեւ իսկ՝ երկաթեայ...

Թւում է, թէ խելօքները քարը հանել չկարողացան բոլորովին ուրիշ պատճառով՝ խրենց խելօքութեան: Ամէն մէկը քարը հանելու իր ձեւը պնդեց՝ միւսներին հակադրուելով, եւ մենակ՛ մնաց: Իսկ քար հանելը մէկ հոգու բան չէ...

Մի այդպիսի քար էլ Հայաստանում կայ: Այդ քարով մտահոգ են գրեթէ բոլորը՝ թէ՛ ներսում, թէ՛ դրսում: Բայց, առածի խելօքներից դոյզն ինչ տարբերուելով, մեր ներսինները ու դրսինները միայն քարը հորից հանելու մասին չէ, որ մտատանջ են: Կան, որ, ընդհակառակն, ահ ու դողի մատնուած՝ ամէն կերպ ջանում են քարը հանելու բոլոր հնարաւոր ճիգերը խափանել, միմեանց միջեւ խորութիւն չդնելու դնով: Եւ քարը հորի մէջ մնում է:

Բայց արդեօ՞ք մնում է՝ հանել չկամեցողների մեղքով միայն:

Իրրեւ այս հարցի պատասխան, յիշատակենք մի թարմ կարծիք, որը պերճախօս կերպով ցոյց է տալիս, թէ ինչպիսին է իրավիճակը ճամբարի մէջ նրանց, ովքեր թւում է, թէ կողմնակից են քարը հորից հանելուն:

Այս կարծիքի հեղինակ Այվազ Գրիգորեանը վերջերս իր մի յօդուածում Միջրդային Հայաստանի իշխանութեան կողմից ժողովրդին նոր ուղղագրութիւն հարկադրելը միանգամայն իրաւացիօրէն համարում է բռնատիրական կարգերին յատուկ երեւոյթ եւ նշում, որ «Սա / նոր ուղղագրութիւնը – Լ. Մ. / ոչ միայն Հայաստանի, այլ նաեւ աշխարհով մէկ ցրուած հայութեան մարդկային ու ազգային իրաւունքների կոպիտ խախտում ու բռնաթափում էր... («Հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացման եւ արեւմտահայերէնի ու արեւելահայերէնի մերձեցման հարցը դիտուած մարդկային իրաւունքների եւ ազգային չափերի տեսանկիւնից», «Վարագ», թիւ (49, 2002, ԱՄՆ):

Այնուհետեւ Այվազ Գրիգորեանը չեշտում է, որ հայրենաբնակ ժողովուրդն ստիպուած էր համակերպուել պարտադրուած ուղղագրութեանը, եւ այդ համակերպումը ժամանակի ընթացքում աստիճանաբար դարձել է վարժութիւն, «որից հրաժարուելը բաւական դժուար է»:

Միանգամայն ճիշդ է յարգարժան Պր. Գրիգորեանը. նոր ուղղագրութիւն կոչուած աղէտալի մոլուցքն իրօք դարձել է սովորութիւն, եւ այդ սովորութիւնը կամ վարժուածութիւնը յաղթահարելն, այո՛, կարծուածից աւելի դժուար է:

Պր. Գրիգորեանը չարունակում է, արտայայտելով այն միտքը, թէ նոր ուղղագրութեան պարտադրումից, հայերէնի ուղղագրութեան երկփեղկումից «մեծ հարուած հասաւ հայ ժողովրդի միասնականութեան»: Հասել է ժամանակը, երբ արդէն «պէտք է վերջ տալ այդ վարժութեան: Նման վարժութեան վերջ տալ կարող է բռնատիրական կարգերից ազատուած եւ իր անկախութիւնը վերանուաճած երկիրը եւ այդպիսին է այսօր Հայաստանը»:

Հրաշալի խօսքեր, իրավիճակի միանգամայն ճիշդ ընկալում: Այսպիսի ընկալման արդիւնք են նաեւ յօդուածի այն հատուածները, որոնց մէջ Այվազ Գրիգորեանը իր անհամաձայնութիւնն է յայտնում «նոր ուղղագրութիւնը Հայաստանում ամէն կերպ պահելու ու պահպանելու միտումով» առաջ քաշուող մի քանի տեսակէտների:

Յօդուածագիրը միանգամայն իրաւացի է, երբ գրում է, թէ «Լեզուի մասին օրէնքում ասուած է, որ Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է եւ որովհետեւ արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը հաւասարապէս հայերէն են, ուրեմն Հայաստանի պետութիւնը վրէն պարտաւորութեան տակ է դրել հաւասարապէս պաշտպանելու մեր լեզուի զոյդ նրբերանգները (եւ ոչ թէ տարբերակները)»:

Մինչեւ այստեղ եւ յետագայ տող տողերում Այվազ Գրիգորեանի մեկնութիւնները համընկնում են իրականութեանը: Սակայն, ափսոսանքի զգացում ապրելով, չենք կարող փրատեսական համարել յարգարժան յօդուածագրի բուն դրոյթը, որը կապւում է ուղղագրութեան վերականգնման եւ միասնականացման հարցերի հետ:

Նախքան իր հիմնադրոյթին անցնելը, Այվազ Գրիգորեանը չի ղլացել անդրադառնալ նաեւ մեզ՝ Հայաստանում «նոր ուղղագրութեան պահպանման կողմնակիցներին բուռն կերպով ընդդիմացող – ներիս»: Շնորհակալ ենք ուշադրութեան համար: Բայց որքա՞ն է արդարացի Պր. Գրիգորեանը՝ մեր մասին դրելով. «Դասական ուղղագրութեան պաշտպանները ճգնում են անփոփոխ պահել այդ ուղղագրութիւնը եւ այն մեսրոպեան կոչելով, թւում է թէ ցանկանում են դասական ուղղագրութիւնը վերածել անհըպելի ու անձեռնմխելի մի տեսակ սրբութեան»:

Մի՞թէ Պր. Այվազ Գրիգորեանը չի նկատել, որ մենք՝ Հայաստանի Մեսրոպեան համալսարաններս, օգտագործում ենք նաեւ դասական ուղղագրութիւն, ազգային ուղղագրութիւն արտայայտութիւնները: Բացի այս մենք բնաւ չենք «ճգնում» «այդ ուղղագրութիւնը վերածել... մի տեսակ սրբութեան», քանի որ ահա 1600 տարի է, ինչ Հայոց Ազգի համար Լեզուն եւ ուղղագրութիւնը սրբութիւն եղել են եւ կան: Մեզ համար Հայոց Լեզուն եւ հայերէնի ուղղագրութիւնը միմեանց պայմանաւորող եւ միմեանցից անանջատ իրողութիւններ են: Այո՛, նրանք մեզ համար ազգային սրբութիւն են, իսկ որեւէ սրբութեան հպուել, ձեռնամուխ լինել, ինչպէս յայտնի է, ընդունուած չէ...

Միաժամանակ, մենք ինչպէս Լեզուի, նոյնպէս եւ ուղղագրութեան օրինաչափ զարգացմանը հակառակ որեւէ բան երբեւէ չենք ասել ու չենք մտածել անգամ: Ո՞վ չգիտէ, որ զարերի ընթացքում հայերէնն ու նրա ուղղագրութիւնն անհրաժեշտ զարգացման փուլեր են անցել: Օրինակ, աւե՛ը զարձել է օճ, աւր–ը՝ օր, աւգնել–ը՝ օգնել, Մեսրոպեան այբուբենը համալրուել է Օ եւ Ֆ տառերով: Բայց սրանք եղել են Լեզուի զարգացման ներքին, բնական անհրաժեշտութիւնից բխած, օրինաչափ երեւոյթներ:

Մենք ղէմ ենք այն ամէնին, ինչն ի չարն է, այսինքն դուրս է օրինաչափութիւնից, տրամաբանութիւնից, գիտականութիւնից, հիմնաւորուածութիւնից, համոզչականութիւնից, անհրաժեշտութիւնից, ազգային չահեկանութիւնից եւ այլն: Այդ պատճառով է, որ չենք ընդունում այն խեղաթրութիւնը, որին Այվազ Գրիգորեանը եւս «նոր ուղղագրութիւն» անունն է տալիս...

Հիմա անդրադառնանք Պր. Գրիգորեանի յօդուածի հիմնական դրոյթին:

Ինչպէս յայտնի է, Լեզուի մասին Հայաստանի Հանրապետութեան Օրէնքի թիւ 1 Յօդուածը Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուական քաղաքականութեան մասին է: Այդտեղ գրուած է. «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նըպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»:

Յարգելի յօդուածագիրն Օրէնքի այս սահմանումը մեկնաբանում է իւրովի: Նա գրում է. «պետութեան կողմից առաջ է քաշուել հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացման հարցը եւ եթէ նոր կամ դասական ուղղագրութիւններից որեւէ մէկը միանական զարձնելու նըպատակ հետապնդուէր, ուղղակի հարցը այդպէս էլ կ'առաջադրուէր»:

Ոչ միայն տարօրինակ, այլեւ անվիճելիօրէն անընդունելի է այսպիսի մեկնաբանումը, որը բացարձակապէս սխալ է, եթէ չասենք՝ նաեւ քմահաճ: Ասում ենք քմահաճ, որովհետեւ Այվազ Գրիգորեանի մեկնաբանութիւնը ոչ մի առընչութիւն չունի Լեզուի մասին Օրէնքի հետ: Պարզապէս հեղինակը փորձում է իր տեսակէտը մի կերպ հիմնաւորել Օրէնքն իրեն յարմարեցնել ճգնելով...

Յօդուածագիրը ջանում է ընթերցողին համոզել, թէ քանի որ Օրէնքի մէջ չի գրուած, թէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը հայերէնի ո՞ր՝ դասակա՞ն թէ՞ նոր ուղղագրութեան միասնականացմանն է նպաստում, ուրեմն դրանից, իբր, պէտք է եզրակացնել, որ Հայաստանը նպաստում է բոլորովին ուրիշ, ինչ որ մի երրորդ ուղղագրութեան միասնականացմանը...

Սա հիմնովին անտրամաբանական հետեւութիւն է, որովհետեւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը չի կարող նպաստել մի այնպիսի բանի (ինչ որ մի երրորդ ուղղագրութեան), որը տակաւին գոյութիւն չունի (եւ երբեք էլ գոյութիւն չի կարող ունենալ)... Սա՝ առաջի՛ն: Երկրորդ, օրէնսդիրը պարզ ու յստակ դրել է. «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»: Հայերէնի ուղղագրութիւն արտայայտութեան տակ Օրէնքն ի նկատի ունի Հայոց Լեզուի միակ ուղղագրութիւնը, քանի որ Ազգը չի կարող մէկից աւելի ուղղագրութիւն ունենալ: Ազատանկախ Հայաստանը վերացրել է խորհրդային օրէնքները, ուստի Օրէնքը, «Հայերէնի ուղղագրութիւն» ասելով՝ չէր կարող նկատի ունենալ խորհրդային կարգերի մոգոնած «ուղղագրութիւնը», աւելի ճիշդ՝ խեղաթրութիւնը:

Ինչպէս տեսնում ենք, Լեզուի մասին Օրէնքի չարադրանքից յստակօրէն հասկանալի է, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է Մեսրոպեան ուղղագրութեան միասնականացմանը:

Այս ամէնն այնքան պարզ է, որ մեկնաբանութեան կարիք չկայ: Եւ եթէ մենք չարունակում ենք, ապա ա՛յն պատճառով, որ Այվազ Գրիգորեանը ամենայն լրջութեամբ ընթերցողին է ներկայացնում իր յօդուածի հիմնադրոյթը, որը, հէքեաթների երե՛ք խնճորների նման, երեւան է գալիս ամէնից վերջում:

Ահաւասի՛կ Այվազ Գրիգորեանի հիմնադրոյթը. «Ճիշեալ (հայկական – Լ. Մ.) դերը ստեղծուել են իւրաքանչիւր հընչիւնի համար մէկ գիր սկզբունքով եւ ԼԱԻ ԿԸ ԼԻՆԷՐ, ՈՐ ԱՅՍՕՐ ԵՒՍ դարաւոր կեանք ու զարգացում ապրած եւ հսկայ փոփոխութեան ենթարկուած ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՀԱՄԱՐ ՍՏԵՂԾՈՒԼՔ ՄԻ ՆՈՐ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՈՎ, իսկ դա մնում է մասնագէտներին», (ընդգծումներն իմն են – Լ. Մ.):

Այսպէ՛ս ուրեմն. Այվազ Գրիգորեանն ասում է, թէ. «Լաւ կը լինէր, որ այսօր եւս ստեղծուէր մի նոր միասնական ուղղագրութիւն՝ մեսրոպեան սկզբունքով»...

Սա մօտաւորապէս նշանակում է՝ եթէ 81 տարի առաջ ստեղծուեց նոր ուղղագրութիւն, որն օգտագործեցին եւ օգտագործում են միայն հայաստանաբնակ Հայերը, ապա ինչո՞ւ չի կարելի «այսօր եւս» ստեղծել ուղղագրութիւն, այս անգամ բոլոր Հայերի համար: Մնանում եթէ հաւատացնենք որ դա ստեղծուած է «մեսրոպեան սկզբունքով»: Ո՞վ է երկար – բարակ բացատրութիւն պահանջելու: Այսօր քի՞չ հեղինակաւոր անձինք կան, որ առանց Աստծուց վախենալու եւ մարդկանցից ամաչելու պնդում են, թէ Հայաստանի ներկայիս խեղաթրութիւնն աւելի Մեսրոպեան է, քան Մեսրոպի կերտած ուղղագրութիւնը...

Հարց ենք տալիս Այվազ Գրիգորեանին. եղրա՛յր պատուական, եթէ մի բան սրսկըրունք է, ապա ինչպէ՞ս կարող է հակադրուել ինքն իրեն եւ այլակերպուել այն աստիճան, որ նոյն սկզբունքով ծնունդ առնի «մի նոր միասնական ուղղագրութիւն»...

Այսպիսի առասպելների մասին է Մովսիս Խորենացին ասել. «Ո՛հ, կարի է առասպելս, այլ եւ առասպելաց առասպել»:

«Մի նոր միասնական ուղղագրութեան» տխուր առասպելը հրապարակ հանելուց առաջ, Հայոց Գրերի հնչիւնական էութեան մասին խօսող Այվազ Գրիգորեանը պարտաւոր էր խմանալ, որ իւրաքանչիւր ուղղագրութիւն ստեղծուած է մէկ անգամ ընդմիշտ, տուեալ ալբուբենին, այսինքն տուեալ գրերին համապատասխան: Մեսրոպատառ այբուբենի վրայ երբեք հնարաւոր չէ «մի նոր միասնական ուղղագրութիւն» ստեղծել: Ստեղծողն արդէն՝ 1600 տարինե՛ր առաջ, ստեղծել է՝ հանճարեղօրէ՛ն, անթերի, բոլո՛ր Հայերի եւ բոլո՛ր ժամանակների համար:

Բնական է, որ Ա. Գրիգորեանն իր պատճունց մտայղացումից որեւէ նմոյշ չի բերել: «Գիւտն» արելէ ու թողել «մասնագէտներին»...

Թէ այս «մասնագէտներին» ե՞րբ կը յաջողուի թխել «մի նոր միասնական ուղղագրութիւն», այնքան էլ պարզ չէ: Բայց մի բան պարզից էլ պարզ է. «մասնագէտները», այսինքն հայրենի ակադեմիական, համալսարանական եւ որոշ այլ տիպողոսակիր հեղինակութիւններ անպայման երախտագիտութեամբ կ'ընդունեն Պր. Այվազ Գրիգորեանի «գիւտը»: Չէ՞ որ դա նրանց՝ այդ «մասնագէտներին», հնարաւորութիւն կը տայ մի նոր «կռռանով» չարունակել «հիմնաւորել» ազգային ուղղագրութեան վերականգնման եւ դրանով նաեւ ուղղագրութեան միասնականացման եթէ ոչ վերջնական տապալումը, ապա գոնէ տեւական ձգձգումը, բաներ, որ նրանք այնքա՛ն հմտօրէն ու տեւեւողականօրէն կազմակերպել գիտեն...

Բնաւ. չենք զարմանայ, եթէ, հայրենի «մասնագէտների» զօրակցութեամբ, ջանայ այս աննման «գիւտի» հեղինակին ակադեմիկոսի կոչում կամ, առ նուազն, դոկտորի աստիճան չնորհելը: Մի նո՛ր միասնական ուղղագրութեան գաղափարը կատա՛կ էք կարծում...

Ի՞նչ փոյթ, թէ ահա 81 տարի է, ինչ անիրաւուած են մնում հայերէնն ու նրա ուղղագրութիւնը, ոչ մի կերպ ու ոչնչով չի լցւում Հայրենիքի եւ Սփիւռքի միջեւ բացուած լեզուական 81–ամեայ վիհը:

Թէ ի՞նչ է նկատի ունի Այվազ Գրիգորեանը՝ 81–ամեայ խեղճուկ եւ նիհարկուած հայերէնը (ուրեմն նաեւ Հայաստանի դրաւոր հայերէնը) «դարաւոր կեանք ու զարգացում ապրած» համարելով, այդ կարող է միայն ինքը գիտենալ: Այո՛, հայերէնը ենթարկուել է «հսկայական փոփոխութեան»: Բայց դրաւոր հայերէնի համար այդ ամբողջ փոփոխութիւնը միայն բացասական հետեւանքներ է ունեցել եւ չարունակում է ունենալ:

Այն դէպքում, երբ որեւէ Լեզուի մէկ հատիկ արմատն անգամ անփոխարինելի ազգային արժէք է, այսօր մենք ունենք հարիւրաւոր ոչնչացած, մի այդքան էլ արմատախիլ արուած, անճանաչելի կերպարանք ստացած հայերէն բառեր, աւելի ստոյգ՝ բառերի կմախքներ, որոնք եթէ բառ են համարւում եւ մի կերպ լմասա են արտայայտում, ապա՝ միայն ու միայն բանաւոր, խօսակցական Լեզուի, այսինքն բնազդական յիշողութեան օգնութեամբ...

Երկիրը, անշուշտ՝ ո՛չ այսօրուայ, այլ խորհրդային իշխանութիւնների մեղքով, դեռեւս տառապում, չնչահեղձ է լինում դրաւոր խօսքի համատարած անգրագիտութիւնից: Իսկ Լեզու՝ ամէնից առաջ նշանակում է դրաւո՛ր խօսք:

Հայերէնի աղքատիմացութիւն, դրաւոր հայերէնի համատարած անգրագիտութիւն՝ ահա ա՛յս է 81–ամեայ (եւ ոչ թէ «դարաւոր») «հսկայական փոփոխութեան» իրական պատկերը, ինչը ուղղակի հետեւանքն է դեռեւս ուժի մէջ գտնուող եւ «նոր ուղղագրութիւն» կոչուող խորհրդածին խեղաթրութեան...

Մեր Լեզուի այս երկրաչարժի հետքերը վերացնելու, Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու, դրանով մեր Մեծասքանչը վերստին համապատկերին բարձունքի հասցնելու փոխարէն, մի նոր միասնական ուղղագրութիւն» ստեղծել իբրեւ թէ «մաշտոցեան սկզբունքով» (գոնէ Սուրբ Մեսրոպի անունը չչհամրկենք), կը նշանակի, նախ եւ առաջ, ազգային միասնականութեան ճանապարհին մի նոր ու մեծ անդունդ բանալ...

Իսկ այդ ճանապարհը, ազգային միասնականութեան սրբազան ճանապարհը ՇՈՒՏ–ՏԱ–ՓՈՓԹ բարբառման կարիքն ունի՝ նախ եւ առաջ ազգային ուղղագրութիւնը վերականգնելու տեսակէտից: Դրա համար չատ բան պէտք չէ, պարզապէս պէտք է, որ մենք չնմանուենք առածի խելօքներին...

Միայն ա՛յդ դէպքում հնարաւոր կը լինի քարը հանել:

Խենթի՛ գցած քարը...

Օգոստոս 13, 2003

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԸ ԿՈՒ ՏԱՅ 7 ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐ

ՀԱԼԷՊ («Յառաջ»). –

Օգոստոս 7–ին, Հալէպի Արամ Մանուկեան ժողովրդական Տան «Լ. Շանթ» սրահին մէջ կայացած հրապարակային յատուկ նիստի մը ընթացքին՝ Համազգայինի Հայագիտական Բարձրագոյն Դասընթացքի աւարտական կարգէն 7 ուսանողուհիները ներկայացուցին իրենց աւարտաճառերը եւ ստացան համապատասխան գնահատականները:

Ձեռնարկը կազմակերպուած էր Համազգայինի Սուրիոյ Շրջանային Վարչութեան կողմէ: Աւարտաճառերը, իւրաքանչիւրը առանձնաբար, տրամադրուած էին նախապէս որոշուած ընդդիմախօս – գեկուցաբերներու, որոնք ելոյթի սիմի ունենային կարգաւ եւ կատարէին իրենց արժեւորումները: Ձեռնարկը, իր տեսակին մէջ երկրորդն էր՝ Հայագիտական Դասընթացքի հիմնումէն ի վեր (1996): Դասընթացքը իր անդրանիկ հունձքը առած էր 2000 Օգոստոսին, 13 ուսանողուհիներով: Հիմա, 7 նորադոյն աւարտականներով, շրջանաւարտներու թիւը կը հասնէր 20–ի: Եւ ասիկա չահ մըն էր մասնաւորաբար դաղութին վարժարաններուն համար, ուր արդէն իսկ պաշտօնի կոչուած է (իբրեւ հայերէնա-ւանդ ուսուցիչ) շրջանաւարտներուն մեծամասնութիւնը:

Աւարտաճառերու ներկայացման սոյն նիստին ներկայ եղան շրջանաւարտներու ծնողները, բազմաթիւ կրթական մշակներ, մշակութային միութեանց ներկայացուցիչներ եւ գաղութային պատասխանատուներ:

Երեկոյթին բացման խօսքը արտասանեց Համազգայինի Հայագիտական Միաւորի վարչութենէն Օր. Ֆիմի Տէր – Յակոբեան, որ նախ բացատրութիւններ տուաւ Հայագիտական Դասընթացքի երդիքին տակ տարուող աշխատանքներուն մասին, ապա մի առ մի ներկայացուց այս տարուան 7 շրջանաւարտները:

Այնուհետեւ, կարգաւ բեմ հրաւիրուեցան աւարտական ուսանողուհիները եւ ամիսի բացատրութիւններ տուին հանրութեան՝ իրենց պատրաստած աւարտաճառերուն բովանդակութեան մասին: Իւրաքանչիւր ուսանողուհի ելոյթին յաջորդեց ընդդիմախօս – գեկուցաններէ մը արժեւորումը: Ընդդիմախօսները, ըստ իրենց սեփական հայեցողութեան, դրական կամ ժխտական կէտեր մատնանշեցին աւարտաճառերու պարունակութեան մէջ, երբեմն չխուսափելով նաեւ տուրբ եւ սպաննիչ քննադատութիւններ...:

Ահա տարեշրջանի 7 աւարտականները եղին՝

Մանուշակ Աբիկեան («Դանիէլ Վարուժանի ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ շաբիթ աղերսները բանահիւսութեան եւ ազգագրութեան հետ») Ընդդիմախօս՝ Զեվիւռ Ղալիկեան:

Երան Զէյթունցեան («Հալէպահայ թատրոնի պատմութիւն») Ընդդիմախօս՝ Յակոբ Միքայէլեան:

Հուրի Պէրպէրեան («Դուին մայրաքաղաքը եւ այնտեղ գտնուած եկեղեցական վեց ժողովները») Ընդդիմախօս՝ Շանթ Կիրակոսեան:

Հուրի Ազպաշեան («Արաբական ադրիւրները Հայաստանի եւ Հայերու մասին») Ընդդիմախօս՝ Բժիշկ Ալեքսան Քէշիշեան:

Սիլվա Քէշիշեան («Առաւնձար») Ընդդիմախօս՝ Կարինէ Արամեան:

Կարինէ Մակարեան («Քրտախօս հայ պշէրիկցիները») Ընդդիմախօս» Անի Ֆիշէնճեան:

Սօսի Միշոյեան («Գոյականի հայցական հոլովը եւ ներգործական բայերու խնդրառութիւնը արեւմտահայերէնի մէջ») Ընդդիմախօս՝ Պր. Զաւէն Եկաւեան, որ դժբախտաբար չէր կրցած ներկայ գտնուիլ ու ներկայացնել իր արժեւորումները:

Այս առթիւ պէտք է նշել, որ ներկայացուած բոլոր աւարտաճառերն ալ, որոնք խղճմտօրէն պատրաստուած ուսումնասիրութիւններ էին, վերահսկուած էին Հայագիտական Դասընթացքի մասնագէտ դասատուներուն կողմէ: Թերեւս ա՛յդ էր պատճառը՝ որ ներկաներէն շատ – շատեր զարմանքով ականջ կու տային կարգ մը ընդդիմախօսներու քուռն եւ կծու արտայայտութիւններուն ու վերապահութեամբ կ'ընկալէին անոնց արժեւորումները: Ուշադրութիւն կը գրաւէր նաեւ ամպիոնին, ետին տեղ գրաւած երկանդամ «Դատական Ճանճաժողով»ի կրաւորական ու լուռ կեցուածքը: Այս ծիրին մէջ է որ անակնկալ ելոյթ մը կ'ունենար Դասընթացքի աւագ ուսուցիչ Պր. Յակոբ Զոլաքեան, կը կատարէր հարկաւոր պարզաբանումներ եւ ճշդումներ, անիրաւ եւ անհամոզիչ կը գտնէր կարգ մը ընդդիմախօսներու «ընդդիմախօսութիւն»ը:

Ցետ աւարտաճառերու ներկայացման, նիստին փակման խօսքը կ'արտասանէր Դասընթացքի ուսուցիչներէն Մարուշ Երամեան, որ մասնաւորաբար կը շեշտէր թէ ներկայ երջանիկ հանդրուանը պարզապէս սկիզբ մը պէտք է ըլլար շրջանաւարտներուն համար, կատարելագործելու իրենց գիտելիքներն ու ծանօթութեանց պաշարը, միշտ դէպի առաջ ընթանալու պատրաստակամութեամբ:

Նշենք, որ Հալէպի Հայագիտական Բարձրագոյն Դասընթացքը կը հովանաւորուի Համազգայինի Սուրիոյ Շրջանային Վարչութեան կողմէ ու կը վայելէ նեցուկը Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, որ հետեւողականօրէն կ'ապահովէ հիմնարկի պիւտճէին առիւծի բաժինը: Դասընթացքը կ'երկարի չորս տարեշրջաններու վրայ: Շաբաթական 16 պահերով՝ ուսանողներուն կը դասաւանդուին հայ գրականութեան, պատմութեան եւ մշակոյթին առընչուող տարբնոյթ դասանիւթեր:

Յառաջիկայ Հոկտեմբերին նախատեսուած հանդէսով մը՝ վերոյիշեալ շրջանաւարտները կը ստանան իրենց պաշտօնական վկայականները:

ՀՈՒՐԻ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՍԱԼՃՊՈՒՐԿԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ԱՍՏՂԸ ԻԶԱՊԷԼ ՊԱՑՐԱՖՏԱՐԵԱՆ

Մոպարթի ծննդավայր Աստրխոյ Սալճպուրկ քաղաքին մոպարթեան փառատօնին այս տարի առաջին անգամ մասնակցութիւն բերաւ Գանատայէն սիրուած ու գնահատուած սոփրանօ Ի. Պայրաքտարեան: Ան մարմնաւորեց Տօն Ճովաննիի մէջ Զերլինայի կերպարը, Օգոստոս 14–ին ներկայացումին: Երիտասարդ երգչուհիին արճանապրած յաջողութիւնը արդար գնահատանքներով ողջունուեցաւ մամուլի քննադատներէն որոնք գինքը կոչեցին փառատօնին 2003–ի յայտնութիւնը եւ բարձրացող աստղը:

Ի. Պայրաքտարեան նախքան այս բացառիկ յաջողութիւնը, արդէն միջազգային բեմերու վրայ համբաւի տիրացած արուեստագիտուհի է. արժանացած է բազմաթիւ պարգեւներու, ինչպէս՝ Ճորճ Լոնտոն հիմնարկութեան, Նիւ – Եորքի Մեթրոփոլիթընի մրցանակները: Ջանաղան դերերով բարձրացած է Մեթրոփոլիթընի, Շիքագոյի, Սան Ֆրանսիսքոյի, Պաթիայի, Պրասէլի, Միլանոյի, Տրէստէնի օփերաներուն բեմերը:

Յառաջիկայ տարիներու անոր ժամանակացոյցը նոյնպէս կ'ընդգրկէ աշխարհի չորս ծագերու կարեւորագոյն բեմերը:

Երամեան, որ մասնաւորաբար կը շեշտէր թէ ներկայ երջանիկ հանդրուանը պարզապէս սկիզբ մը պէտք է ըլլար շրջանաւարտներուն համար, կատարելագործելու իրենց գիտելիքներն ու ծանօթութեանց պաշարը, միշտ դէպի առաջ ընթանալու պատրաստակամութեամբ:

Նշենք, որ Հալէպի Հայագիտական Բարձրագոյն Դասընթացքը կը հովանաւորուի Համազգայինի Սուրիոյ Շրջանային Վարչութեան կողմէ ու կը վայելէ նեցուկը Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, որ հետեւողականօրէն կ'ապահովէ հիմնարկի պիւտճէին առիւծի բաժինը: Դասընթացքը կ'երկարի չորս տարեշրջաններու վրայ: Շաբաթական 16 պահերով՝ ուսանողներուն կը դասաւանդուին հայ գրականութեան, պատմութեան եւ մշակոյթին առընչուող տարբնոյթ դասանիւթեր:

Յառաջիկայ Հոկտեմբերին նախատեսուած հանդէսով մը՝ վերոյիշեալ շրջանաւարտները կը ստանան իրենց պաշտօնական վկայականները:

ՀՈՒՐԻ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԳԱՂԱՒԹԸ ԳԱՂԱՒԱՐ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, Օգոստոս 10–ին բացուած է Սուրբ Խաչ Դպրեվանքին հիմնարկութեան հանդիսութեանց առաջինը: Եկեղեցին յորդած է ստուար բազմութեամբ մը եկած աշխարհի չորս ծագերէն: Ներկայ եղած են նաեւ Հիւսիսային Ամերիկայի արեւելեան թեմի առաջնորդ՝ Խաժակ Արք., Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդ Գարեգին Արք., Մայր Աթոռի Ուսչինկերքնի պատուիրակ Վիդէն Եպիսկոպոս եւ բազմաթիւ Գերմանիայէն, Ֆրանսայէն եւ այլ երկիրներէ ժամանած նախկին Դպրեվանքցիներ: Օրուան քարոզը խօսած է Մեսրոպ պատրիարք, որ ծանրացած է մանաւանդ Խաչատուրեան պատրիարքի վառած լոյսին վրայ, ապա յիշած է Շնորհք պատրիարքը եւ անոնք որոնք ուզած են հաւատարիմ մնալ անոնց: Եկեղեցական արարողութեան աւարտին, տեղի ունեցած է Սիրոյ սեղան մը, բայց, չատեր սոփպուեցան յոտնկայս մասնակցիլ տեղի ունեցած պատճառով: Հանդիսավարը եղած է Պարոյր Քէպապճեան, կարճ ելոյթ մը ունեցած է Հայկ Նշան, չեչտելով թէ երկու պատրիարքներէն փոխ կ'առնուէր այն խմաստը թէ Դպրեվանքը իր հիմն ու ներշնչումը կը գտնէր կամ պէտք է գտնէր Աստուծոյ նկատմամբ անխախտելի հաւատքի մը մէջ: Ելոյթ մըն ալ ունեցած է Սանուց Միութեան Ամերիկայի ցկեանս նախագահ Յարութիւն Քէօրօղլեան: Իրեն յաջորդած է Մարսէյլի Դպրեվանքցիներու անունով Սարգիս Տուրսուն: Իր մտքին մէջ, երկու թուականները դրոշմուած են 1453 եւ 1953: Ինք կեսարիայէն եկած էր, հոն ոչ խակ մէկ բառ հայերէն գիտէին, անունն խակ Շաքիր էր: Ապա, խօսք առաւ պատրիարքը, որ յուշատախտակներ բաժնեց ուսանց: Այսպէս բացուած է յիսնամեակի յոբելինական շրջանը: Դպրեվանքցիները յոբելինական տարին բացած են նաեւ երկու հրատարակութիւններով: Առաջինը յիսնամեակի յուշամատեանն է, որ կը հաւաքէ Դպրեվանքի 50 տարիները, հիմնադիրներով, ուսուցիչներով, տանեբով: Երկրորդը նուիրուած է արուեստի ու գրականութեան ճամբով վճարուած պարտք մըն է: Տուփի մը մէջ կայ գիրք մը եւ 4 սալեր: Հոն, ողջացեալ Սարգիս Պօղոսեան կ'արտասանէ միջնադարեան դանճեր, 19–րդ դարէն կտորներ եւ 1900–ական թուականներուն գրի առնուած քերթուածներ:

ՊԱՏՐԱՆՔ

ԳՐԵՑ՝ ՓԱՑԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

8·

Ժան Կուժօնի եկեղեցին առջեւ, ժամասացութեան պահէն ալ առաջ, կիրակնօրեայ նոյն պատկերը. ժամադրավայրը պանդխտահոգիներու: Շողակաթ կը վախնար հանդիպելու ծանօթ դէմքերու. ան վնտռեց ու գտաւ ծերուկ, աննպաշտօն քահանայ մը ու կցկտուր բառերով իր մտքը հասկցուց:

Երկուքը միասին դուրս ելան ժամուտակէն: Ոչ ոք հետաքրքրուեցաւ իրենցմով: Բայց ղեկտնատունին պատուհանէն քարտուղարը տեսած էր զիրենք պատահմամբ: Այդէն ինքն ալ սպասելու, լրտեսելու ձեւը ունէր. լրջօրէն չհաղորդըրուած էր կնոջ տարօրինակ այդ պարագայով. ինք, իր աշխատանքին փոխարէն հաստոցում մը սպասելու իրաւունքը ունենալ կը կարծէր եւ սակայն կնոջ մերժումը չէր պատշաճեր իր ծրագրին:

Ինք ալ մեկնողներուն եռեւէն դուրս ելաւ մինչեւ գաւիթին դուռը. դէպի վար, կռան փալչի ուղղութեամբ նայեցաւ ապա նոյն եռեւէն: Տեսաւ զիրենք, սեւազգեստ երկու էակներ, պատաւը եւ քահանան, որ երեսուն, քաչքռուք քայլերով կը դիմէին դէպի մեթրօ: Քարտուղարը յիշեց որ Փանթէնի գերեզմանատունը այցի մը մասին խօսած էր Շողակաթ:

– Արդարեւ, այս կնոջ կեանքին վրայ հանելուկ մը կայ... Աղջիկ մը՝ հողին տակ. աղջիկ մը՝ հողին վերեւ... Ո՞րն է իրականը... եթէ դէմ դիմաց հանենք զիրենք... Թերեւս խնդիրը պարզուի... Արդեօ՞ք... Բայց ինչո՞ւ չէ... Այո, ամէնս միասին Փանթէն... պահապանին – րու միջոցաւ դժուար չպիտի ըլլայ գըտնել անտէր պանդուխտներու անկիւնը:

Այսպէս կը խորհէր քարտուղարը: Ներսը, բաներ մը փսփսաց խնամակալի մը ականջին: Արտօրանօք դուրս նետուեցաւ ու թաֆսի մը կանչեց.

– Կառ տը լ'Էսթ. Օթէլ Մաժէսթիք...

9·

Կը թուի թէ վիթխարի ոստանը կը լափէ, կը ճարակէ մարդկային արարածները: Ի՞նչ արժէք կրնայ ունենալ պառաւ սա կինը ամբոխներու եւ զանգուածներու հեղեղին դիմաց. աւազի փշուր մը՝ ալեկուտակ ծովուն տակ... Բայց վիրաւոր սիրտը, որ արթուն է ու կը հսկէ, կը բարձրանայ վեր, վեր մրրկավար ալիքներէն, կը տատանի չարժումին վերեւ. ոչ յարձանքը, ոչ ամպրոպը կրնան պարտկել զայն:

Մեթրոյի մը անկիւնը կծկտած, Շողակաթ կը թաւալի Փարիզի ստորերկրեայ գոհիներէն: Լոյսի պատառներ կը ժայթքեն ու կը փախին. պողպատեայ ժանիքներ կը կրծոտեն աշխարհը. աչքերը փակ՝ իր ջուրջը մտիկ կ'ընէ տարրերու խժալուր ժխորը:

Իրեն կը թուի որ այդ ամբողջ կոյր, խուլ, անբան խաժամուժին մէջ, ինքն է միայն որ կ'ապրի, կը զգայ, կը մորմոքի: Պղտոր ու տմոմուտ ջրերէն վեր կը խուժէ իր սիրտը, կ'անջատուի բազմութենէն: Աղմուկէն աւելի հզօր ու անտեղիտալի, ան կը լսէ միայն իր սըրտին հեծկլտան երգը, իր վշտին բառերը:

Արդարեւ, մինչ յանճնած էր ինդինքը կառքի թաւալքին, տարօրէն չփոթութիւն մը յանկարծ արթնցեր, տիրապետեր էր զինքը: Նախընթաց օրուան խօսակցութիւնը, կոտտացող ՝էրքի նման կը թարմանար, կը տարածուէր իր մէջ: Անիկա ի զուր կոչ ըրաւ զատողութեան, չկանգ դուրս վանել իրմէ անողոք, անդրակեզի վարկածը: Հովարծարծ կրակի նման, անիկա կ'ածէր, թեւեր կը պարուրէր իր մտածումին չուրջ: Շողակաթ կը խեղդուէր, բոցի ու ծուխի մէջ կորսուած խարոյկ մըն էր ինք... Մինչ կառք կառք, իյնալով, ելլելով կը հասնէին Փանթէնի գերեզմանատան առջեւ, պառաւ կնոջ հոգին, մոլորած՝ մացառներու, տատասկներու, կասկածներու դեմնին վրայ, բազկատարած օդնութիւն կը հայցէր:

Քայլերը կթոտ, ակնարկը թարթափուն, Շողակաթ կը ծերանար րոպէ առ րոպէ: Ալեզարդ քահանան պէտք տեսաւ թեւանցուկ առաջնորդել զայն դերեզմանատան արահետներուն վրայէն: Ոլոր մոլոր թափառելէ յետոյ, պահապանին – րու ցուցմունքով գտան իրենց անկիւնը. անչուք ու մեկուսի հողաթումբերու առջեւ կանգ առին: Տեղ տեղ փայտեայ խաչեր վայրի խոտերու վրայ կը պարզէին իրենց թեւերը. մարմարը չէր փայլեր այնտեղ, ոչ ալ պոռոտ պաճուճանքը...

Շողակաթը քաշն ի քաշ մօտեցաւ թարմ ու նիհար չիրմաթումբի մը.

– Հո՛ս... ահա այստեղ... տէր Հայր ... հոս պառկած է... աղջիկս..., ըսաւ լալագին, ափերուն մէջ ծածկեց դէմքը:

Ծերուկ քահանան ծոցէն դուրս հանեց խաչը եւ հնամաշ աղօթագիրքը, մըրթմըրթալով սկսաւ աղօթել ու կարդալ...

Անճնատուր իր սովորութեան, անիկա չէր նշմարեր բնաւ գովն ի վեր կեցող կիները, որ կ'երերար աջ ու ձախ, կը տատանէր դէպի առաջ ու դէպի ետ ու կը նմանէր հովին դիմաց տարուբերուող մեծ նաւու ծառին:

Այդ պահուն ընդարձակ գերեզմանատունը ամայի էր: Լուռ քարերու վրայէն կը սահէին ծանր ու համր ստուերները ամպերու, զոր կը պատռէր յանկարծ լոյսի յուսահատ տեղատարափ մը... Ալեկոծ երկնքին վրայ արեւը, հեղձամղձուկ, կը թաւալահարէր թեւերը ու կ'ընկղմէր:

Շողակաթ ոչինչ կը նշմարէր, գրեթէ ոչինչ կը զգար իր շրջապատէն: Սառուցիկ մատներ կառչեր էին իր կոկորդին ու կը սեղմէին զինքը՝ խեղդելու աստիճան: Միալար ու միապաղաղ, ականջին կը հասնէր քահանային մրմնջիւնը: Երբեմն կանգ կ'առնէր աղօթքը, խոր հեւքով կ'ուռէր աղօթասաց մարդուն կուրծքը ու անխմանալի բառ մը, խօսք մը կը վախէր անոր չրթունքէն:

– «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր, մեռանիցի, ինքն միայն կայ»...

Այդ չփոթ բառերը կը ծակէին Շողակաթի գիտակցութիւնը: Իր խորունկէն դուրս կը ցայտէին անցեալի պատառներ: Բառեր, հնօրեայ աղօթքի մասունքներ կը հետապնդէին զիրար: Ան կը կարծէր թէ այդ աղօթքը իր խորունկէն է որ կը բարձրանայ...

– «... Բայց այժմ անճն վիմ խռովեալ է. եւ զինչ ասացից, եթէ, Հայր, ապրեցո՛ զիս ի ժամէ աստի յայսմանէ»...

(Շար. 36)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Ի յիշատակ Շահան Շահնուբի 100-ամեակին 100 Եւրօ Պր. Կարպիս Ջրբաշեանէ:

(Շար. Ա. Էջէն)

վերաբերումը նախկինին նոյնը մնացած է, Ապրբէնյան պէտք է վերաքննէ իր յարաբերութիւնները այդ երկրին հետ եւ եթէ համապատասխան յայտարարութիւն չհատարուի, պէտք է պահանջել նոյն դեսպանատան փակումը:

*
**

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՇՔԱՆՇԱՆ ԿՌՓԱՄԱՐՏ ԺԱԳ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻՆ

Հայաստանի ազգային ողիմպիական կոմիտէին որոշումով, կոմիտէին բարձրագոյն չքանչանով՝ Ողիմպիական մեծարոյն պարգեւատրուած է Ֆրանսահայ ծանօթ կռւիամարտիկ Ժագ Հայրապետեան:

*
**

ԼՂՀ

ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ՝ 145 ՀԱԶԱՐ 600

ԼՂՀ բնակչութիւնը Յուլիս 1-ին եղած է 145 հազար 600 հոգի, ինչ որ տարեսկիզբին համեմատ 0,4% աւելի է: Տարւան առաջին վեցամսեայի Հայաստանէն, ՀԱՊ-ի երիվրներէն 92 ընտանիք, 367 հոգի, մշտական բնակութեան համար տեղափոխուած է Արցախ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Գլօտ եւ Մարի Մուֆթաեան իրենց քեռկինին՝ Տիկին Վ. Տամլամեանի յիշատակին 150 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

*
**

Տէր եւ Տիկին Տէլեմաք Գավէզեան 150 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին ժինի Տամլամեանի յիշատակին:

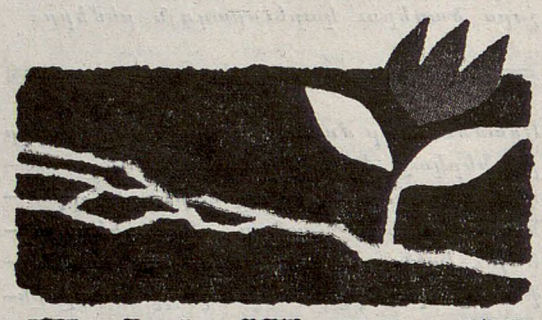
NOTE D'INFORMATION

Erevan - Paris - Erevan

Nous avons le plaisir de vous informer que la compagnie Armenian International Airways opérera un vol supplémentaire Erevan-Paris-Erevan le mercredi 27 août 2003.

HORAIRES:

Erevan/Paris CDG 1	**MV4101**
27 Août	**07H30 / 09H30**
Paris CDG 1 / Erevan	**MV4102**
27 Août	**11H00 / 18H45**

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK

qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

TISSUS DES URSULES

Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Մխոբեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17 առաւօտեան ժամը 10-ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՔՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ	
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€
ԵՒ	
«ՅԱՌԱՋ - 50»	
(Տաղկախտ 50-ամեայ հատ.ախածոյեն)	19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 *ayant présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 26
MARDI
26 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 280 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում) 247 եւրօ (Շաբաթաւոյ առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20.754

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.754

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆՏԻ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐՈՒ հարցը ծագեցաւ օրեր առաջ, փարիզեան շրջանին մէջ։ Աւելի քան 300–էն 400 մեռեալներ կան, որոնք թաղումի կը սպասեն, բայց, ընտանեկան ոչ մէկ պարագայ յայտնաբերուած է եւ Փարիզի քաղաքապետարանն ալ վնտռտուքի ելած է, մինչ այդ առժամեայ կարգադրութիւններ ընելով Ինվալիտ եւ այլուր (Իվրի, եւ այլն) տեղւոյն բեռնակառքերու մէջ։ Այս պարագան ալ նոր բանավէճի մը նիւթ է։ Եթէ ոչ մէկ հարազատ դտնուի, ի մասոյ պիտի թաղուին անօթեւան անկարներու նման հասարակաց փոսերու մէջ։

ՔՒՐՔԻՒՔի հարաւը, շաբաթավերջին (Օգոստոս 23/24) բուռն կռիւներ տեղի ունեցած են Քիւրտերու եւ Թրքաքաոնեներու միջեւ, որոնց հետեւանքով 13 մեռեալ կար։ Ամերիկացի պատասխանատուն՝ Պրէմէր յայտարարած է որ Ամերիկացիք անապահովութեան երեք կէտերու դէմ պիտի պայքարին՝ ահաբեկիչներու թափանցումը, ամէնօրեայ յարձակումները համախմբումի ուժերուն եւ երկրին ենթակառոյցներուն դէմ։ Ըստ իրեն, ահաբեկիչներու թիւը քանի մը հարիւր է։ Միւս կողմէ, Օգոստոս 24–ին Նիներու չորս գլխաւոր կրօնաւորներէն մէկը՝ Այաթոլլա Հաքիմ, Թեհրեւրէն վիրաւորուած է վիզէն, Նաժաֆի մէջ, ոճրափորձի մը ընթացքին, ուր երեք հոգի ալ մեռած են։

ՓԱՐԻԶի նորակառոյց մարզադաշտին վրայ Օգոստոս 23–ին մեծ չուքով բացումը կատարուեցաւ մարմնամարզական համաչարհային խաղերուն որոնց կը մասնակցին աւելի քան 200 երկիրներու պատուիրակութիւնները։ Ամէնէն վոքր պատուիրակութեան տէր երկիրներէն է Հայաստան, երկու վազողներով։ Այսպիսով Թորոսեան եւ Վահագն Ջաւախեան։ Ա. Թորոսեան Օգոստոս 24–ին մասնակցեցաւ 100 մեթր վազքի մրցումին, առանց նշանակելի արդիւնք ձեռք ձգելու։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ կանաչներու «ամբան օրերդուն, որոնք տեղի ունեցան Մարսէյլ, Տանէյլ Գոհն – Պենաիթ առաջարկեց որ եւրոպական քնարութիւններուն, կանաչներու գանկը գլխաւորէ Տոմինիք Վուանէ, հակառակ անոր որ վոքրամասնութիւն մը միայն կը ներկայացնէ։ Ներքին տարակարծութիւններ շատ են։

ՊԷՐԼԻՒՔՈՆի չընկերացաւ Շրէօտէրի Օգոստոս 22–ին, Վերոնայի օփէրային ներկայացման, ինչ որ հաշտութեան ապրիլին քայլ մը պէտք է ըլլար։ Նախընտրեց հրաժարիլ Գարմէնի ներկայացումէն, այն մտավախութեամբ թէ ճախերը կրնան ցոյց ընել իրեն դէմ։ Հաշտութեան հանդիպումը տեղի ունեցաւ յաջորդ առաւօտը, առաջքն առնելով նոր միջադէպի մը։

ԱԴՐԲԵՋԱՆի վարչապետ Ի. Ալիեւ Օգոստոս 21–ին մեկնած է ԱՄՆ։ Բաքուի պաղիւրներուն համաձայն, այցը պաշտօնական բնոյթ չունենալով հանդերձ, կը սպասուէր որ ան կարդ մը կարեւոր հանդիպումներ ունենար։ Ի. Ալիեւ պիտի այցելէ նաեւ Հօրը որ Օգոստոս 6–էն ի վեր կը գտնուի Գլիվլընտի մէկ բուժարանին մէջ։

ՈՒԱՇԻՆԿԹՕՆի ՄԷՋ, Օգոստոս 23–ին, Լինքըլն Մէմորիըլի առջեւ, ծաւալուն թափօր մը ոգեկոչեց Մարթին Լութըր Քինկի հանրածանօթ ելոյթը՝ Այ հէվ է տրիմ (Բան մը կ'երազեմ)։ Այդ երազումին կ'ուզէր որ հաւասարութիւն տիրէ երկրին մէջ եւ այլեւս ոչ մէկ խտրութիւն գոյութիւն ունենայ։

Վ. ԳՈՒՍԻՆՍԿԻ, ռուսական մետիանեռու նախկին գործարարը, որ «սեւ կատուն» էր Պուտինի ձերբակալուեցաւ Աթէնք, երբ կու դար Թել – Ավիվէն։ Յոյները պիտի ոտքէն թէ կը յանձնե՞ն Ռուսերուն։

ԻՍՐԱՑԷԼի բանակը չորս Պաղեստինցիներ սպաննած է Գազա, Օգոստոս 24–ին, յարձակումի մը ընթացքին։ Անոնց մէջ կան Համասի պինեալ թեւին երկու գործօն անդամներ։ Այլեւս հաստատ է որ հրադադարը վերջնապէս թաղուած է։

ՊՐԱԶԻԼի Ալքանթարա կայանը, հրթիռի մը պայթումէն 21 աշխատաւորներ մեռած են, արկածի մը հետեւանքով։ Կը թուի որ կանխահասօրէն բանեցուցած են չարժիչներէն մէկը, ինչ որ պատճառ եղած է պայթումին։

ԱՑԱՋԻՈՑի ՄԷՋ (Գորսիքատ Ազատագրման Շարժումի նախկին համակիր մը՝ Մօրիս Կալէանի սպաննուած է Օգոստոս 24–ին, երբ մոթոյով կ'անցնէր։ Անցեալին, 1987–ին, դատապարտուած էր ոճրափորձերու մեղադրանքով։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ խզած է տնտեսական իր յարաբերութիւնները Արժանթինի հետ, իբրեւ հետեւանք իր նախկին դեսպանին ձերբակալութեան։ Ենթական ձերբակալուած է Լոնտոն, դեսպան եղած էր Արժանթին 1991–էն 1994։

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԸ ՋՆՋԵԼՈՒ ՓՇՈՏ ԽՆԴԻՐԸ

Հայաստանի քաղաքական ներկայի օրակարգին վրայ բաւական փշոտ հարց մըն է մահապատիժի ջնջումը։ Ծանօթ է որ Եւրոպական Խորհուրդին դլխաւոր պահանջներէն եղած է ան եւ նոյնիսկ Հայաստան քննադատուած, պատիժներու սպառնալիքի առջեւ դրուած, եթէ ջնջումի յանձնառութիւնը չյարդուի։ Եւրոպական Խորհուրդի խորհրդարանականներ յանձնաժողովի երկու դէսերը Ե. Եսակերինա եւ Ռ. Անտրէ որոնք չաբաթավերջին Երեւան էին, այս մասին հաւաստիք ստացած են օրէնսդիր դերակատարներէն։ Անոնք հանդիպում ունեցած են Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեանի, փոխնախագահին, յանձնախումբերու ներկայացուցիչներուն հետ։

Ազգային ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Ա. Ռուստամեան ապահովութիւն տուած է խօսակիցներուն թէ Սեպտեմբերին Խորհրդարանը անպայման կը վաւերացնէ մահապատիժի ջնջումը։ Նոյն ապահովութիւնը տուած է Ազգային ժողովի փոխ – նախագահ Տ. Թորոսեան եւս, ըսելով որ ջնջումը մինչեւ Սեպտեմբեր 25 կը վաւերացուի։

Եւրոպացի դէսերը կարեւոր զարդացում նկատած են Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութեան կայացումը եւ ըսած թէ երկիրը իր յանձնառութիւնները կատարելու ընթացքին մէջ շատ աւելի լաւ վիճակի մէջ է, քան՝ դրացիները Ադրբեջանն ու Վրաստանը։

Այսուհանդերձ, հասկնալի է որ Հոկտեմբեր 27–ի ահաբեկչութեան նման ծանրակշիռ հարցի մը թղթածրարին տէր երկրին համար այնքան ալ դիւրին չէ մահապատիժը ջնջելու վճիռը։ Եւրոպայի Խորհուրդին պահանջները առանց այլեւայլի կատարելու պատրաստակամութիւնը որով կը նախատեսուի ծանրագոյն պատիժին ջնջումը, որոշ դժդոհութեան նիւթ է։ Նկատել տուող չրջանակներ կան թէ այդ քայլով երկրին ղեկավարութիւնը դլխատած արարքին պատասխանատուները փրկուած կ'ըլլան մահապատիժէն։ Միւս կողմէն, մինչանկախ կառավարութեան մը հայաստանեան չանքն ալ չէ յաջողած։

Եւրոպայի Խորհուրդը բացարձակապէս մերժած է մահապատիժը որոշ բացառութիւններով ջնջելու Հայաստանի Խորհրդարանին կեցուածքը։ Բացէ ի բաց ըսուած է թէ եթէ Երեւան կ'ուզէ Եւրոպայի միանալ, մահապատիժ չի կրնար կիրարկել նոյնիսկ ծանրագոյն ոճիրներու, ազգային դաւաճանութեան չանքներու պարագային։

ԹՈՒՐՔԻԱ-ԻՍՐԱՑԷԼ ՑԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՆ

Իրաքեան պատերազմը նոր իրավիճակ մը ստեղծած է Թուրքիա – Իսրայէլ յարաբերութիւններու մարզին մէջ։ Աւտոր առաջին ազդակը Թուրքիոյ եւ ԱՄՆու յարաբերութիւններուն մէջ լարուած ոգոչ կացութիւնն է, քանի որ Անգարա մերժած է հլու – հնազանդ կիրարկել Ուաշինկթընի թելադրանքները։ Միւս կողմէն, բացի Սուրիայէն, արաբական երկիրները թաւալ անտարբեր են Թուրքիոյ զարգացումներուն։ Հակառակ ատոր, Թուրքիոյ մէջ կայ կարեւոր զանգուած մը որ կրօնական ու այլ դրդապատճառներով համակրանք ունի Պաղեստինցիներուն եւ անոնց դատին։

Արաբական զօրակցութենէն զրկուած Թուրքիա մը Իսրայէլի հետ յարաբերութիւններուն մէջ չատ զօրաւոր դիրքի վրայ պիտի չըլլայ։ Թէեւ, արդէն դիւանագիտական համաձայնութիւն մը ստորագրուած է։ Անցեալ ամիս ալ Թուրքիոյ վարչապետը ԱՄՆ այցին ընթացքին հանդիպումներ ունեցած էր հրէական կազմակերպութիւններու դեկավարներուն հետ։ այս վերջիններս խոստացած էին որ կարեւոր օժանդակութիւն պիտի ապահովուի Թուրքիոյ, Վերահոսքը հակոդելու աշխատանք պիտի տարուի որպէսզի ամերիկեան արդիական զէնքեր ծախուին Թուրքիոյ, խոչընդոտուին հայկական լոպիին դեղասպանութիւնը ճանչնալ տալու չանքերը։

Սակայն, Իրաքի յետպատերազմեան կացութիւնը, ամերիկեան ուժերուն Թուրքիոյ հանդէպ ժխտական ընթացքը արդելք եղան որ Թուրքիա սիրաչահի ԱՄՆ–ու հրէական լոպին։ Աւտոր վրայ Ուաշինկթընն ալ զգծի անցաւ, որպէսզի միւս լոպիները գործածէ Թուրքիոյ դէմ։ Հայկական խնդրին Վերահոսքի օրակարգին դալը այդ մօտեցումին ապացոյց է։ Թուրքիա հակազդելու համար, Իսրայէլի հանրապետութեան նախագահին նկատմամբ Անգարայի մէջ չատ դաղջ ընդունելութիւն մը կազմակերպեց։ դիւտղներու ամենալայն զանգուածներու տէր հետաքրքրական մասնաւոր կայաններ Իսրայէլի նախագահին այլը չատ տաքուկան լուրերու կարդին տուին։

Լիբանանի «Մէֆիր» թերթը (Օգոստոս 14) այս բոլորը ըսելէետք կը չեշտէ թէ Թուրքիոյ մէջ իրարմէ անջատ երկու զանգուած կայ։ մէկը անտեսական կարեւոր դեր կատարողներու խումբն է որ կողմնակից է Իսրայէլի հետ յարաբերութիւններու զարգացումին։ իսկ երկրորդը այն է որ ոչ միայն Իսրայէլը չի սիրեր, այլեւ բոլոր Հրեաները։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՃՐԹՔՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 22 / 25)

ԵՐԵՔ ՉԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԲԺԻՇԿ ՈՒ ՏԱՍԸ ՍԱԿՐԱՒՈՐ ԻՐԱՔ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ

Հայաստանի սպայակոյտի պետ զօրավար Մխքայէլ Ցարուքիւնեան Օգոստոս 22–ին հանդէս եկած է Իրաքի յետպատերազմեան վերականգնումին Հայաստանի կարելի մասնակցութեան առընչութեամբ։ Ան կրկնած է թէ այդ մասնակցութեան տրամադրութիւն յայտնելով, Պաշտպանութեան նախարարութիւնը կ'առաջնորդուէր Իրաքի կայունութեան ու տեղւոյն չուրջ 30 հազար Հայերուն ճակատագրին մտահոգութեամբ։ ԱՄՆ–ու հետ քանի մը ամիս տեւած բանակցութիւններէ ետք համաձայնութիւն հոյացած է Իրաք զրկելու երեք զինուորական բժիշկներ եւ 10 սակրաւոր որոնք ականազերծումի մասնագէտ են։

Հայաստանի խումբին աշխատանքը ԱՄՆ–ու հրամանատարութեան հետ համադրելու համար պիտի զրկուի նաեւ հայ սպայ մը։ ան յետագային կրնայ նաեւ Քուէյթ զրկուիլ։

*
**

Մինդրոյ առարկայ աշխատանքները ըսկըսած են 1997–ին։ պեղումներու խումբը բաղկացած է հայ եւ Ֆրանսացի մասնագէտներէ։ Մօտ 200 քառակուսի մեթր տարածք պեղուած է, չուրջ երեք մեթր խորութեամբ։ Կը նախատեսուի որ հետազօտութիւնները կ'ատարուին 15 տարուան ընթացքին։

*
**

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՑԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒՄ

Քասախ գետի ափին, էջմիածնի մօտակայ Առատաչէն գիւղին մէջ, Գիտութեան ակադեմիային Հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկին ու Լիոնի համալսարանին կողմէ կատարուած պեղումներէն նոր քարի դարու, քարի եւ մետաղի դարու յուշարձաններ գտնուած են։ Գտնուած են նաեւ Ք.ա. հինգերորդ հազարամեակին Հիւսիսային Միջագետքի մէջ տարածուած խեցեղէններ, ինչ որ կը բացատրէ թէ հոն ապրողներու հետ առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատուած էին։

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐՈՒ ԳԵՂԵՑԿՈՒՀԻՆԵՐԸ

Երեւանի մէջ կը չարունակուէին համահայկական Գ. խաղերը։ Օգոստ. 22–ին Փասատինայէն Լեռնա Ազարեան Հայկական խաղեր – 2003–ի գեղեցկուհիի տիտղոսին արժանացած է։ Օգոստ. 24–ին կատարուած վարկման հանդիսութեան ընթացքին ան գեղեցկուհիի թագը ստացած է նախագահ Ռ. Քոչարեանէն։ Երկրորդ գեղեցկուհի ընտրուած է Պոլիսէն Թամար Քէչիչեան, իսկ երրորդ՝ Սիսիանէն Անժելա Ցարուքիւնեան։

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻՆ ՊԻԹԼԻՍԸ

1964–ի գարնան Պոլսոյ հայկական չըքնաղներուն, բայց նաեւ թրքական գըլխական, մամուլի, արուեստի մարզերուն մէջ մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած էր Սարոյեանի ժամանումը: Ան Ֆրէզնոյէն Պոլիս հասած էր, անկէ մեկնելու համար Պիթլիս, տեսնելու իր պապերուն ծննդավայրը: Այդ տարիներուն ծանօթ, սիրուած դրող էր Սարոյեան, նաեւ թրքական չըքնաղներուն մէջ փր ամէնէն տարածուն գործով որ խորագրուած էր «Անունս Արամ է»: Գործին արթնցուցած հետաքրքրութեան քով կար հեղինակին անձին ինքնատպութեան համբաւն ալ: Սարոյեան իր թաւ պեխերով, հակառակ ամերիկեան չեզո դրոշմով կեցուածքին, վարուելակերպին, ուշադրաւ տիպար էր աւելի արեւելքցիի նմանող դիմագիծով, ամէն բան տեսնելու, հարցնելու, սորվելու անյագ հետաքրքրութեամբ: Այս բոլորին հետ, իր պապերուն հայրենիք Պիթլիսը տեսնելու նպատակով տուած այցը յատուկ խմաստ կը ստանար:

Պոլիսէն Պիթլիս երթուղարձի ճամբորդութիւնը ան կատարեց «Մարմարա» օրաթերթին այն առենուան արտօնատիրոջ՝ ճարտարապետ Պետրոս Զօպեանի ընկերակցութեամբ: Ան իրեն եղաւ ուղեկից, առաջնորդ, թարգման, հետաքրքրութիւնները զոհացնող, նաեւ այցին ամէն մէկ հանդրուանը նոթադրող ու լուսանկարող: Այդ առանձնաշնորհեալ դիրքը որ ունեցաւ երթուղարձին 16 օրերուն ու վեց հազար քիլոմեթրին երկայնքին, վերադարձին տուն տուած էր պատկերազարդ յօդուածաշարքի մը, խորագրուած՝ «16 օրէն 6000 քիլոմեթր Սարոյեանի հետ». ան մեծ հետաքրքրութեամբ կարդացուեցաւ «Մարմարա»յի ընթերցողներուն կողմէ, որոնցմէ շատեր լնամքով կտրեցին ու պահեցին անոր թիւերը:

Այդ յօդուածաշարքը ներկայիս մօտ 400 էջնոց ստուար հատորի մը վերածուած է: Ունի «Դէպի Պիթլիս Ուիլիըմ Սարոյեանի հետ» խորագիրը: Պետրոս Զօպեան որ 1967–էն ի վեր կ'ապրի Գանատա, Թորոնթօ, մշակած է պիթլիսեան ուղեգրութիւնը, ընդլայնած, աւելցուցած լուսանկարները, միջանկեալ տեղեկութիւնները ու հրատարակութեան տրուած: Հրատարակիչը Պոլսոյ Արաս հրատարակչականն է որմէ լոյս տեսած է հատորը Ցունիսի ընթացքին: Կողքը պատրաստուած է Պ. Զօպեանի քաշած մէկ լուսանկարով որ ցոյց կու տայ Սարոյեանը բլուրի մը կողին, գլխարկը ձեռքը, նստած քարի մը վրայ, «Պիթլիս 10» արձանագրութեամբ ճամբու նշանատախտակին տակ. այսինքն, Թիւրախին երկու քայլ մնացած:

Հեղինակը իր նախաբանին մէջ կ'ըսէ թէ յօդուածաշարքին հրատարակութեան օրերուն իսկ ծրագրած է յարմար առիթով դիրքի վերածել ուղեգրութիւնը: Ցարմար առիթը ներկայացած է 35 տարի ետք, զուգադիպելով Արաս–ի վարիչներուն հրատարակութեան տրամադրութեան: Ու այդ զուգադիպութեան արդիւնքը եղած է Սարոյեանի Պիթլիս այցին ուղեգրութեան հատորը:

6000 քիլոմեթրնոց ուղեւորութիւնը, ինչպէս ցոյց կու տայ էջ 19–ին վրայ զետեղուած քարտէսը, սկսելով Պոլիսէն, ունեցած է Անգարա Սամսոն, Կիրասոն, Տրապիզոն, Էրզրում, Աղրը, Վան, Մուշ, Պիթլիս, Տիյարպէքիր, Խարբերդ, Այնթապ, Իսկէնտէրուն, Անթաքիա, Ատանա, Անամուր, Ալանիա, Անթալիա, Տէնիզլի, Իզմիր հանդրուանները, անկէ չըքնաղ փակելով մեկնակէտ Պոլսոյ վրայ:

Պ. Զօպեան չատ պարզ, բայց պատկերաւոր ոճով մը տուած է ճամբորդութեան բոլոր մանրամասնութիւնները: Սարոյեանի ուրախութիւնները, յուզումները, անձկութիւնները, անսպառ հետաքրքրութիւնը, հանդիպումները՝ անանուն գեղջուկէն, սրճարանատիրոջ – մէն մինչեւ պաշտօնական դէմքերու, գրողներու, արուեստագէտներու հետ: Հատորը մէկ չունչով կը կարդացուի, հետաքրքրականի ու հաճելիի տպաւորութիւնը մէկ էջէն միւսը հաստատելով. ամրացնելով: Հանդրուանէ հանդրուան աւելի չեչտ դիծերով կը յայտնուի ամերիկացի աշխարհահռչակ գրագէտին մէջ պահուըտած պիթլիսցի Հայը, ինչպէս կը կոչէ ինքզինք Սարոյեան, որ ծովեր, երկինքներ կտրած է, փնչպէս ամբողջ Անատոլուն, երթալ տեսնելու համար Լուսին մեծ մօրը տունը, չնչելու Գարաօղլանեան գերդաստանին ծննդավայրին օդը, խմելու ջուրը, քաղելու դաշտերուն ծաղիկները:

Այդ ուղեւորութենէն ետք Սարոյեան եւս սկզբունքով պէտք է պիթլիսի մասին գործ մը գրի առնէր. Պիթլիսի մէջ պատասխանելով տեղացի երիտասարդներու, կ'ըսէ. «Նպատակս եղած է միշտ, լաւ եւ հրաշալի տրամա մը գրել Պիթլիսի մասին: Ամբողջ կեանքիս ընթացքին ուզած եմ գրել: Բայց նկատելով որ Պիթլիս չէի գտնուած, չէի կրցած իրականացնել այդ փափաքս: Վերադարձիս պիտի գրեմ: Անպատճառ պիտի գրեմ եւ այդ իմ լաւագոյն գործերէս մէկը պիտի ըլլայ»:

Ցետոյ, աւելի քան տասնամեակ մը ետք, 1977–ին Պ. Զօպեանի ուղղուած նամակի մը մէջ, ինչպէս մէջբերուած է հատորին «Մեր օրերու Սարոյեանը» խորագրուած էջերուն մէջ, ան կը բացատրէ չգրելուն պատճառները. «ինչո՞ւ չգրեցի 1964–ի դէպի Անատոլու, դէպի Հայաստան մեր հոյակապ ընկերոջոյն մասին, մեր այցելութիւններուն մասին եւ այդ սքանչելի վայրերու մասին: Ես գըրեցի տեսակ մը պոէմ, զոր կոչեցի ՊԻԹԼԻՍ, որ հրատարակել պիտի տամ օր մը, բայց կը հաւատամ որ թերեւս ես անկարող էի գրելու ամբողջական գիրք մը որովհետեւ կը հաւատայի թէ սոսկալի բարկութեամբ պիտի լեցուէի մեր ճամբորդութեան պատմութիւնը գրելով եւ տակաւին, մեղմ նման չատեր կան, որոնք ուզած են արտայայտել իրենց բարկութիւնը, գրելով նման գիրքեր»:

Ակնարկուած բարկութիւնը ամէնէն անհեթեթ անցքն է թերեւս Սարոյեանի ճամբորդութեան: Ինչպէս կը բացատրէ Պ. Զօպեան, ան Անգարայի մէջ հնաոճ ճառէ մը մուկի թակարդ մը գնած ու անմիջապէս ալ պատմութիւն մը յօրինած է անոր մասին: Այդ պատմութիւնն ալ գրելէ առաջ պատմած է իր ուղեկիցնե – րուն որոնցմէ մէկը այդ պահուն եղած է թուրք լրագրող մը. ան ալ իր կարգին իր թերթին յղած թղթակցութեան մէջ տեղ տուած է անոր: Շրջապատյտին վերջաւորութեան մօտ, Իզմիրի մէջ, տեսած են որ թրքական չարաթաթերթ մը այդ պատմութեան ակնարկելով գրած է թէ Սարոյեան Թուրքիան նամանգուցած է թակարդի մը եւ բոլոր Թուրքերը՝ անոր մէջ բռնուած մուկերու: Գրողը երբ տեղեկացած է այդ վերագրոմին, յանդած է այն եզրակացութեան որ լաւագոյնը կ'ըլլայ ոչինչ գրել Պիթլիսեան ուղեւորութեան մասին, քանի որ մարդիկ այդքան անկապակից հետեւութիւններ կը հանեն իր ըսածէն:

Այսուհանդերձ, Պ. Զօպեան կը գրէ փրոֆէսէօր Տ. Գուլումճեանի աղբիւրով թէ Սարոյեան գրած է ոչ միայն «Պիթլիս»ը, այլ նաեւ անկէ առաջ «Խրթան–պուրեան կատակերգութիւն»ը:

«Դէպի Պիթլիս»ի հրատարակութիւնը կը զուգադիպի Սարոյեանի մահուան քառամեակին. անմահութեան հաւատացող այդ դրողին յիշատակը նորոգելու արարք կը նկատէ Պ. Զօպեան ատիկա: Կը մաղթէ որ Սարոյեանի սիրողները այս հատորով բաժնեն նաեւ Պիթլիսեան չըքնաղ տպրումները:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԷՋԵՐ «ԴԷՊԻ ՊԻԹԼԻՍ»Էն

Ա.

ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ՏՂՈՑ ՀԵՏ

Ժամը երեկոյեան հինգը անցած է երբ կը հասնինք Դպրեվանք:

Երբ պիտի մտնէինք վարժարանէն ներս, կը լսենք որ ձայն մը կ'երգէ գեղջկական երգ մը: Սարոյեան կը հետաքրքրըքրուի, կ'ուզէ տեսնել երգիչը:

Մինչ այդ սակայն, տղաքը խմացած էին Սարոյեանի այցելութիւնը եւ հետեւաբար լռեր էր ձայնը:

Տղաքը հաւաքուած են դասարանի մը մէջ: Սարոյեան կ'ուզէ դիտնալ թէ ով էր քիչ առաջ երգողը: Տատամստ քայլերով մէջտեղ կու գայ գաւառացի պատանի մը՝ Մաչիկ Եըլմազ, որ Սարոյեանի փափաքով կը կրկնէ իր երգը՝ Սայաթ Նովայի Քամանչան որուն կը յաջորդէ Խորհուրդ Խորհիը, որ տղաքը խմբովին կ'երգեն եւ մէնեակ մը՝ Ո՛վ Մեծասքանչ Դու Լեզուն: Սարոյեան հպացումով կը հետեւի երգերուն, հայերէնով կը խօսի տղոց հետ եւ իր դնահատանքը եւ զարմանքը կը յայտնէ այն իրողութեան համար, թէ այդ տղոց մէջ չատերը հայերէն նոր սորված էին այդ երգիքին տակ:

Տղաքը բոլորած են աշխարհահռչակ դրագէտը, ամէն մէկը ունի հարցում մը, որոնց Սարոյեան կը պատասխանէ մեծ հանդգնակատարութեամբ: Սարոյեան մէկ մէկ կը ստորագրէ աշակերտներուն ներկայացուցած տետրակները, հարցումներ կ'ուղղէ չատերուն: Կը հետաքրքրուի անոնց ծնած վայրով, գաւառի իրենց կեանքով եւ Դպրեվանքի մէջ իրենց ուենցած փորձառութեամբ: Այդ պահուն իրեն կը ներկայացուին Դպրեվանքի Փունջ հանդէսը խմբագրող աշակերտները, որոնք կը փափաքին տեսակցութիւն մը ունենալ վարպետին հետ՝ իրենց թերթին համար: Սարոյեան սիրով կ'ընդառաջէ եւ անոնց թերթին համար կը ստորագրէ հետեւեալ տողերը.

"Թոյլ տուէք որ արտայայտեմ խոր հիացումս Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի ուսանողներուն հանդէպ: Լաւ դէմքեր, լաւ ձայներ, լաւ միտքեր ու ոգի:

Մասնաւոր շնորհակալութիւններս Փունջի հրատարակութեան համար:

Անկեղծօրէն՝ Ուիլիըմ Սարոյեան»:

Սարոյեան ստորագրելէ յետոյ այս տողերը, տղաքը կը սկսին իրենց հարցումներուն, կը հետաքրքրուին անոր առաջին գրութեամբ եւ իր նախատիրած գործերով:

Սարոյեան կը յայտնէ, թէ իր նախասիրած գործերուն գլուխը կու գայ Սուրբ Գիրքը ուրկէ յաճախակի ընթերցումներ կը կատարէ: Կը սիրէ Մարք Թուէյնը եւ ընդհանրապէս բոլոր լաւ գրողները:

Տղաքը կը հետաքրքրուին, թէ արդեօք ան պիտի ուզէ՞ր հայերէնով գրած ըլլալ իր գործերը: Սարոյեան չատ անկեղծ է իր պատասխանին մէջ:

– Տղաք, կ'ըսէ, կը կարծէ՞ք որ կեանքս կրնայի չահիլ հայերէն գրելով: Ուրեմն ստիպուած էի իմ ձայնը լսելի ընել անգլերէն լեզուով: Մնաց որ հայերէն կը խօսիմ, բայց հայերէն գրել կամ կարդալ չեմ դիտեր:

Սարոյեան կը չարունակէ.

– Փոքր տարիքիս, հայերէն սորվելու համար դիս դրկած էին հայկական եկեղեցին: Հոն դիտէ՞ք թէ առաջին առթիւ ինչ սորվեցայ:

Հոս Սարոյեան մանկական անկեղծութեամբ կը չարունակէ.

– Երբ առաջին օրը եկեղեցիէն տուն վերադարձայ, մայրս ինծի հարցուց թէ այդ օր ինչ սորվեցայ: Ըսի.

«Ահա կատուն բռնեց մուկն սորվեցայ»: Մայրս ըսաւ.

«Վաղը դուն դպրոց չես երթար»:

«Ինչո՞ւ» հարցուցի:

«Կատուն որ բռնեց մուկն, վաղն ալ պիտի ուտէ անիկա...»: Այդ դպրոցին մէջ սորվեցայ Այբ, Բեն, Գիմ–ը միայն: Դժբախտաբար չեմ կրցած անկէ աւելի սորվիլ:

Տղաքը կ'ուզեն ունենալ իր ամէնէն լաւ մէկ յիշատակը:

Սարոյեան կը ժպտի:

– Շատ լաւ, ձեզի պատմեմ կ'ըսէ ու կը չարունակէ: Օր մը ինքնաչարժով պտոյտի ելեր էինք, գեղեցիկ օր մըն էր: Բռկամներս ըսեր էին ինծի, թէ հոս հայոց գպրոց մը կար: Ըսի, երթանք տեսնենք: Գացինք: Ես չատ սիրեցի այդ դըպրոցը եւ տղաքը: Անոնք ինծի գեղեցիկ երգեր երգեցին: Ահա այդ դպրոցը ձեր այս գպրոցն է եւ տղաքը դուք էք: Այս այցելութիւնս իմ ամէնէն գեղեցիկ յիշատակը պիտի ըլլայ եւ միշտ պիտի յիշեմ ձեզ:

Տղոց ուրախ եւ խանդավառ ծափահարութիւններուն մէջ հրաժեշտ կ'առնենք Դպրեվանքէն եւ կը վերադառնանք պանդոկ:

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՐՕՏԻ ԱՋՔԵՐՈՎ

Ամբողջ տարի մը բացակայելէ ետք կը վերադառնամ Երեւան, յուսիսեան այս աննախադէպ օթին:

Առաջին իսկ օրէն կը նետուիմ փողոց, տարի մը առաջ քանդուած փողոցներուն ու մայթերուն վերանորոգուած, վերայարդարուած գեղեցկութիւնը վայելելու: Անհամբեր եմ ու քան մը կորնչուցածի նման ոտքերս ու աչքերս ալ ու ձախ կը խուզարկեն:

Նոր քանդումներուն քով վերանորոգածը աչքի չի զարներ: Այնքան հող ու աւազ, քար ու սալաքար կայ կուտակուած հոս ու հոն:

Բաղրամեան փողոցի վերի հատուածը լրիւ փակ է: Թումանեանի մայթերով քալել հրեթէ անհնար է: Օփերայի չուրջի տարածքը՝ երեխաներու, ծերունիներու եւ ընդհանրապէս ժողովուրդի սիրած հաւաքավայրը փակ է ու անվատահ չրջապատի սրճարաններէն: Հրապարակը պոյուէիւն չունի, որուն փոխարէն, Թիթեղեայ ցանկապատերով եզերուած հսկայ տարածութեան մը մէջ ծանրամարմին մեքենաները կը ճռնչեն:

Ակներեւ է, որ գործընթացը դանդաղ է, հարցնելու կարիք չկայ, մեզաւորը միշտ դրամն է: Եթէ այս տեմպով շարունակուի, ով գիտէ երբ կը կարգաւորուի այս քաղաքը:

Գործադրկութեան իրավիճակը քիչ մը հակակչռող մասնաւոր երեւոյթներ չկան, սակայն տարօրինակ սղաճ մը կայ: Տուներու գիները կրկնապատկուած են, չեմ հասկնար ինչո՞ւ: Կ'ըսեն թէ Սփիւռքահայեր սկսած են անչարժ կալուածներ գնել: Մ՞ոյ է պատճառը. յետո՞յ:

Երթուղային մեքենաները մեծամասնութեամբ նոյնն են՝ հնամաշ, կեղտոտ ու սարսիլի տուփ յիշեցնող խճողուածութեամբ:

Զեն պակսած մուրացիկ կիները, ոչ ալ սեմուշկա վաճառողները: Աչխոյժ են բացօթեայ սրճարանները, երբագեղ ու հրապուրիչ մատուցող աղջիկներով:

Տաքսիներու վարորդները կը յօրանջին իրենց մեքենաներու ղեկերուն եւռ, անակնկալ յաճախորդ մը որսալու սպասումին մէջ, կամ ալ հաւաքուած ճաթարակ կը խաղան ինքնաչարժին եռեւի կափարիչին վրայ:

Ոստանութիւներու վաճառորդուհիները դեռ կը չարունակեն անժպիտ ծառայել: Անտարբեր են ու յոգնած: Աչխատանքային օրը երկար է, իսկ աչխատավարձը՝ չընչին, ինչպէ՞ս ժպտան:

Դասակարգը սկսած է քարեզարդուիլ. երեւի սեւ կատուին տեղադրումը այդտեղ պարտաւորեցնող էր:

Չեմ ուզեր վերապրիլ «Զուարթնոց» օդանաւակայանի մղձաւանջը: Աստուած իմ, այս ի՛նչ իրարանցում է, անկանոնութիւն, հրմշտուք ... Մարդիկ ինչո՞ւ կ'ակնկալէին այդ էօռնեքեան կոչուածէն:

Երեք նոր արձաններ կը գրաւեն ուշադրութիւնս: Կարապի լիճին մօտ Ա. Բաբջանեանինն է, որը վերափոխուելէ ու մէջ տրուեցայ Այբ, Բեն, Գիմ–ը միայն: Դժբախտաբար չեմ կրցած անկէ աւելի սորվիլ:

Տղաքը կ'ուզեն ունենալ իր ամէնէն լաւ մէկ յիշատակը:

Սարոյեան կը ժպտի:

– Շատ լաւ, ձեզի պատմեմ կ'ըսէ ու կը չարունակէ: Օր մը ինքնաչարժով պտոյտի ելեր էինք, գեղեցիկ օր մըն էր: Բռկամներս ըսեր էին ինծի, թէ հոս հայոց գպրոց մը կար: Ըսի, երթանք տեսնենք: Գացինք: Ես չատ սիրեցի այդ դըպրոցը եւ տղաքը: Անոնք ինծի գեղեցիկ երգեր երգեցին: Ահա այդ դպրոցը ձեր այս գպրոցն է եւ տղաքը դուք էք: Այս այցելութիւնս իմ ամէնէն գեղեցիկ յիշատակը պիտի ըլլայ եւ միշտ պիտի յիշեմ ձեզ:

Տղոց ուրախ եւ խանդավառ ծափահարութիւններուն մէջ հրաժեշտ կ'առնենք Դպրեվանքէն եւ կը վերադառնանք պանդոկ:

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐԸ

Սկսած 1989 թուականէն, «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութիւնը (ԵՄԿ) միաւորում է աշխատել ցանկացողներին եւ ուշադիր ծրագրերը՝ պարզեւելով սփիւռքահայ կամաւորներին հայրենիքում անցկացրած ամառուայ յիշողութիւններ:

Այս ամառ ԵՄԿ-ն բաժանել է իր ծրագիրը երկու մասի: 25 կամաւորներ մեկնեցին Հայաստանից Յուլիսի 31-ին՝ երեք շաբաթ այստեղ աշխատելուց յետոյ: Յաջորդ օրը նրանց փոխարինեց 29 հոգուց բաղկացած երկրորդ խումբը, որը կ'աշխատի մինչեւ Օգոստոսի վերջ:

Մեկնելուց մէկ օր առաջ, կամաւորները այցելել էին ԵՍրպէյ Պարահանովի տուն - թանգարանը: Թանգարանի բակը հեղեղուած էր նրանց ուղեւորուած ճայներով: Ասում էին Ֆրանսերէն, անգլերէն, արեւմտահայերէն: Թեման նոյնն էր, Հայաստանում անցկացրած օրերը:

Ոմանք, ինչպէս 24-ամեայ Շանթ Մխոյան Լոս Անճելըսից, առաջին անգամ չէին Հայաստանում: Սա նրա երրորդ այցելութիւնն էր ԵՄԿ-ի ծրագրով: Անցեալ այցելութիւնների ժամանակ նա օգնել էր վերականգնելու Քարինտակի, Աղդամի եւ Գանձասարի եկեղեցիները: Այս ամառ աշխատել էր Այրումի չորացոյի ջինարարութեան վրայ:

Մխա խումբը մեկնել է Շուշի եւ մասնակցել է քաղաքի հիւանդանոցի ջրագծերի վերանորոգման աշխատանքներին:

«Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան հայաստանեան գրասենեակի ծրագրերի ընդհանուր պատասխանատու Րաֆֆի Նիզիպլեանն ինքը կամաւորական ծրագրի վետերան է: 1991 եւ 2001 թուականներին որպէս կամաւոր գալով Հայաստան, 2003-ին Րաֆֆին որոշում է ընտանիքի հետ մշտական բնակութեան տեղափոխուել Մոնրէալից Հայաստան եւ ղեկավարել ծրագիրը:

«Կազմակերպութեան գերխնդիրն է սփիւռքահայերին աշխատանքի միջոցով աւելի սերտ կապել հայրենիքին: Երեք շաբաթուայ ընթացքում, նրանք ապրում են մէկ ընդհանուր տան մէջ: Միասին ուտում են, զբօսնում, տանջւում: Միասին կ'ունենան դժուարութիւններն ու ճեռքբերումները: Այս ամէնի մէջ ապրելով, նրանք տեսնում են վրկան Հայաստանը», ասում է Նիզիպլեանը:

Բացի Հայաստանից, ԵՄԿ-ն գրասենեակ ունի նաեւ Մեծն - Բրիտանիայում, Միացեալ - Նահանգներում եւ Ֆրանսիայում: Այն հիմնադրուել է 26 տարի առաջ Ֆրանսահայ կամաւորների ջանքերով, որոնք պատմական Հայաստանի տարածքում մաքրում եւ վերանորոգում էին հայկական յուշարձանները:

Հայաստանում կազմակերպութիւնն իր աշխատանքները սկսեց 1988 թուականի երկրաշարժից յետոյ տներ կառուցելով աղէտի գօտում: Կազմակերպութեան ամառնային ծրագրերը ֆինանսաւորում են մասնաւոր նուիրատուներ:

24-ամեայ փարիզեցի Արմէն Աթմաճեանը Օգոստոսի 1-ի ժամանած խմբի կազմում է: Սա նրա երկրորդ այցելութիւնն է ԵՄԿ ծրագրով:

«Ամէն անգամ սիրտս ճմլւում է, երբ Հայաստան եմ գալիս: Այստեղի կեանքն աւելի խորն ընկալելու համար հարկաւոր է վնալ հեռաւոր մարզեր եւ այնտեղ ապրելով հասկանալ մարզկանց կենսական խնդիրները», ասում է Արմէնը:

Արմէնի նման կամաւորներից չատերն են խոստովանում, որ գալիս են, որպէսզի ինչ - որ բան անեն հայրենիքի համար, սակայն այն, ինչ իրենք են ստանում, չատ աւելի խորն է:

Երեւանցի կամաւոր Լիլիթ Յարութիւնեանն էլ, որը առաջին խմբից էր եւ աշխատել էր Այրումում, ասում է. «Աշխատում էինք օրը վեց ժամ: Դժուար էր, բայց հետաքրքիր: Յատկապէս աշխոյժ էին սփիւռքահայ աղջիկները: Դա նկատում էին անգամ զիւղի բնակիչները»:

ԵՄԿ ծրագիրը միայն երիտասարդների համար չէ:

Ֆրանսահայ Նշան Էֆեանը 68 տարեկան է եւ ԵՄԿ ծրագրով 11 անգամ այցելել է Հայաստան:

«Հայաստանն ինձ համար երազ էր, որ դարձաւ իրականութիւն: Մտածում եմ, եթէ անգամ ուժերս չներեն, դարձեալ պէտք է գամ եւ ինչ - որ բան անեմ հայրենիքիս համար», ասում է նա:

Նիզիպլեանն էլ ասում է, որ դժուար է վնում յատկապէս սկիզբը, երբ այս անձանօթներն իրենց ուսապարկերով ներխուժում են հեռաւոր զիւղեր եւ մշակութային փոքրիկ ցնցում են ապրում:

«Սակայն այդ դժուարութիւնը տեւում է ընդամէնը երեք օր: Կամաւորները իրենց եռանդով լցնում են ողջ զիւղը: Աւելի դժուար է վնում բաժանումը միանցից: Գիւղացին յանկարծ սկսում է զարմանալ, որ ովկիանոսի այն կողմից սփիւռքահայ երիտասարդը եկել է, որպէսզի իր հոգսերը հոգայ», ասում է նա:

ԵՄԿ կամաւորական ծրագիրն ունի վերատեղադրուելէ ետք, դեռ անհամոզիչ կը թուի: Մարդիկ չեն սիրեր ու չեն թաղցներ իրենց հակակրանքը: Տգեղ արձան մըն է, բկզտուած կիսանդրի մը, որուն ալ ճեռքը օդին մէջ բարձրացած, կարծես ուր որ է հիմա՛ պիտի իջնէ ու լարէ զրանիտեայ այդ դաշնամուրը:

Ամերիկեան համալսարանի սանդուխներուն միջեւ զետեղուած Մարշալ Բաղրամեանի արձանը աւելի տանելի է, թէեւ չատ դասական, սակայն մեծ զինուորականին վայել կեցուածքով:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ նորակառոյց եկեղեցւոյ չրջապատին մէջ, զոյգ ձիերու վրայ, Թուրն ի ճեռին խոյացող մեր նոր Սասունցի Դաւիթը՝ Զօրավար Անդրանիկն է: Գեղակառոյց, պատկառազդու, հսկայ պատուանդանի մը վրայ զետեղուած, որուն չեռնամասը ներս մըխրճուած բաժին մը կայ, մուտք մը, եւ որը աչքէ բաւական հեռու ըլլալուն, արդէն միզարանի վերածուած է:

Այս արձանները տէր, տիրական չունի՞ն:

Երանի չանցնէի ետեւ ու չտեսնէի այդ տեսարանը:

Բայց ո՞րը չտեսնես: Մէկէն յաջողեցար Հալէպ - Երեւան

ԴԱՂՁԻՐԹ ԴԱՂՁԻՐ

ՋԱԼՔԱՅԻ (Լիբանան) Հ. Յ. Դ. Գրիգորեան Նժդեհ ակումբին ընդարձակման եւ բարեզարդման առիթով, կազմակերպուած բացումը կատարուեցաւ Օգոստոս 7-ին: Ներկայ եղած են կրօնական թէ աշխարհական բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Բացման խօսքը արտասանած է Մարալ Զոլոյեան եւ չեշտած թէ Զալքա հաստատուած այս ակումբը դատապետած է չնորհիւ շրջանի հայութեան չունչին եւ ոգիին: Խօսքին աւարտին չնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս եւ բարոյապէս նեցուկ կանգնած են ակումբին (հաւաքուած է 75 հազար տոլար այս առթիւ): ԼՕՄ-ի, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի եւ Համազգայինի անունով խօսք առած է ԼՕՄ-ի Շրջ. վարչութեան տեղապահ Սեդա Խոշեան, որ նչած է թէ իւրաքանչիւր իրագործում հպարտութեան առիթ է: Հ.Յ.Դ. Գարեգին Նժդեհ կոմիտէութեան խօսքը փոխանցած է Յովսէփ Քէչէպաչեան: Ան չեշտած է մեծ ռազմագէտ Գարեգին Նժդեհի անունը կրող այս ակումբին առաքելութիւնը ծանր ու արժէքաւոր է մի եւնոյն տեղ, աւելցնելով թէ ակումբին հիմնադրութիւնը կը զուգորդուի Զալքայի հայութեան կարիքներուն եւ պահանջներուն եւ անոր բարեզարդումը նոյն անհրաժեշտութենէն կը բխի: Հ. Յ. Դ. Կեդրոնական Կոմիտէի խօսքը արտայայտած է Հրայր Գէորգեան, որ նաեւ չնորհակալութիւն յայտնած է այն անհատներուն, որոնք օժանդակած են ծրագրին իրագործման: Հանդիսութեան փակման խօսքը արտասանած է Գեղամ Եպիսկոպոս Մաչերեան, նկատել տալով թէ բարեզարդուած ակումբին բացման այս հանդիսութիւնը խորքին մէջ քարեղէն կառոյցի համար չէ կազմակերպուած այլ՝ հայութեան ջերմ օրերուն մը ի պատիւ: Հանդիսութեան աւարտին, ներկաները կրցած են չրջիլ եւ ծանօթանալ բոլոր բաժանմունքներուն:

«աշխատանքային արձակուրդ» հասկացութիւնը:

«Կամաւորներից չատերն անգամ սովոր չեն այն ֆիզիքական աշխատանքին, որ անում են այստեղ, ասում է Նիզիպլեանը: Նրանց ճեռքերը սկսում են ցաւել, ճզդուում են մկանները: Ինչ - որ տեղ սպի է մնում: Նրանք քրտինք են թափում այս հողի վրայ, եւ սա ամենակարեւորն է»:

ԳԱՅԵԱՆԷ ՄԿՐՏՉԵԱՆ
(Արմէնիանաւու)

ԳԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՓԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

9.

Հովը կը խլէր հատուկտոր այդ բառերը, ծուէն ծուէն կը փետրատէր ամպերուն տակ ... Երբեմն, հեռուէն հեռու կը փրթէր սոյլ մը, երկաթուղային զբօսնացքի մը հռնդիւնը, կը բարձրանար ու դէի վերերէն կ'անցնէր արշաւասոյր:

Մինչդեռ թեւածող ահուդողին հակառակ, աղօթասաց մարդը անտարբեր կը շարունակէր իր քրթմնջիւնը, մինչ իր քովը, սեւազգեստ կինը, գլուխը վայրագ, դեռ կը դողդղար, դեռ կը յամառէր կանգնուն մնալ, չէ՞յնա՛լ, չէ՞յնալ...

«... Եւ աղախին քո Արփինէ»...

Մշուշը, ժխորը պատեց Շողակաթի հողին: Մուրճի հարուածի մը պէս մի-այն իջաւ այդ անունը իր գլխին: Ան զբթէ կորնցուցած էր իրերու զգայութիւնը, երբ իր չրթունքին վրայ զգաց խաչին մեռաղեայ չփումը:

Ան աւեն իր ուժերը լքեցին զինքը եւ Շողակաթ հազիւ կրցաւ կռթնիլ ծերուկ քահանայի ուսին ...

10.

Իրրեւ խռովքի, լքումի կենդանի պատկեր, զոյգ այդ էակները աւեն մը քարացած մնացին պանդուխտ հողակոյտերու վրայ:

Իրենց չուրջ լռութիւն՝ որ կը սարսռար հեռաւոր, թաւ ու խուլ ժխորէն:

_ Ալ կը բաւէ, աղջիկս... Հերիք արտասուես, – չչնջաց վերջապէս քահանան պառաւին ականջին:

Յուսակտուր ճիգով Շողակաթ փորձեց գլուխը վեր առնել, չակուիլ, եւ դառնալ:

Քայլ չէին առած տակաւին, երբ յանկարծ նչմարեցին որ մինակ չեն. իրենց եռին, քանի մը քայլ անդին կեցած էին մարդկային երեք ճեւեր:

Հակառակ ուշակորոյս վիճակին, Շողակաթ կրցաւ տարօրինել մատաղատի կին մը... օտարոտի պարոն մը... ու երրորդը, ան միւսը, որ ուրիշ մէկը չէր, եթէ ոչ ժամուն քարտուղարը...

Տարտամօրէն նչմարեց քարտուղարին մէկ չարժումը: Մատաղատի կինը, իր մէկ չարժուճեւին մէջ չանթահարուող հակի նման սառեցաւ մէկէն. ապշահար, սաստանած արտայայտութեամբ բերանը մը-նաց կիսաբաց, ճիչը առկախ մնաց չըրթունքին. աչքերը տակայն, լեցուն՝ այնքան վաղածանօթ, այնքան ջերմիկ ակնարկով, սուզուեցան մէկէն Շողակաթի հոգիէն ներս:

Անիկա՝ Շողակաթ նմանեցաւ մարդու մը, որ խոր քունի ատեն կը զգայ յանկարծ ատրաչէկ երկաթի մը չփումը մորթին վրայ: Այդ կնոջ բովանդակ էութիւնը ընդոստ հարուած մը զգաց: Միտքը պայծառեցաւ: Զգայարանքները, մերկ ու անպաչտպան, կեցան իրազութեան առջեւ:

Շողարձակ հեւքի չափ ակնթարթ մը մնայն, բայց այդքանը բաւական եղաւ որ Շողակաթ կարենայ ընդգրկել, ըմբռնել ամէնքը, լիովին, գրեթէ յետին մանրամասնութիւններով:

Այո, արդարեւ, հոն, իր դիմացը, ան կը նչմարէ ահաւասիկ նախ քարտուղարը, նոյն անհաճոյ, ծեքծեքուն մարդը. (բայց ի՞նչ ընելու եկած է անիկա այստեղ, Աստուած իմ...) ու ահա նաեւ միւս պարոնը, տարեց, հաստատուն, հաստափոր, ճարպոտ ... ճաղատ գլուխին տակ լերկ ու լայնչի երես մը, ուր աչքերը կորսուեր են խոշոր, ոսկեճամուկ ակնոցներուն տակին. (ու օտարոտի՝ այդ - քան կ'ըլլայ, այնքան խորթ, որ Շողակաթ պիտի ըսէր յուսափեղկի փայտամարդ մըն է, որ սքուած ելեր է պատի) ... Ու երկու պարոններուն մէջտեղ ահաւասիկ միւսը ... Միւսը ... Ճայտնութեան մը չափ ջինջ, կտրուկ, վճռական միւսը ... (Թարմատի կին մը, անմատչելի՝ իր մարմինին ու արդուզարդին պերճ համայքով, – չէք, նրբաւարտ, մուշտակածուփ արդուզարդ համայիչ մարմինի մը վրայ ու տակայն այնքա՛ն արտառուչ, այնքա՛ն ակնկառոյց դէմք մը՝ պայծառ ու մթին աչքերով...):

Ակնթարթ մը միայն, բայց Շողակաթ նչմարած, զգացած էր այդ ամէնը. ան փսացած էր այդ թարմատի կնոջ ամբողջ պոյտերնէն բարձրացող ճիչը... Ոհ, այդ անզսպելի, անդիմադրելի միւսը, իմքն իսկ ... ԻՆՔՆ ԻՍԿ ...

Ու ահաւասիկ մատաղատի կինը կը քալէ, կը յառաջանայ իր կողմը: Այնոր մըթին ու չերմ ակնարկները կ'ուռին, կը պայթին ... Ահա միջոցը, ու տարիները, ու բաժանումը որ եղաւ, կը հալին, կը ցնդին իրենց միջեւ... Երկու բազուկներ օդին մէջ, որ կը փռին, կը պարուրուին իր վզին չուրջ... Ու բառը՝ լեղապատառ, արցունքներէն դուրս ժայթքող բառը.

_ «Մամա... մամա»...

Շողակաթ կը փակէ աչքերը ... Ի՞նչ բառ, ի՞նչ ձայն է այդ, Աստուած իմ... Ո՞ւրկէ կու գայ... տարիներու տակէ՞ն ... լեռներու, քարքարուտ ճամբաներու եռեւէ՞ն... այն երբեմնի աշխարհէ՞ն, ուր ինք, ընտանի յարկի մը ներքեւ, կը ծռէր օրօրոցի մը վրայ ու կը լսէր աղապատանքի այդ ճիչը.

_ «Մամա... մամա»...

(Շար. 37)

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵՄԲ ԱՏԱՋԱՆՔ 7ԾՐԹ ՏԱՐԵԳԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. – Համակիր ընտանիք մը 1000 Եւրօ:

***

Շիվ. – Աչոտ Սերճանեան 100 Եւրօ:

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre

CHENE France

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :
mercredi 17 septembre à 15h
à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

ՎԻՐԱՄԱՒՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Մխօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին*
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 *(sur* 15*) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART**

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du
DIMANCHE 14 SEPTEMBRE
pour participer à notre

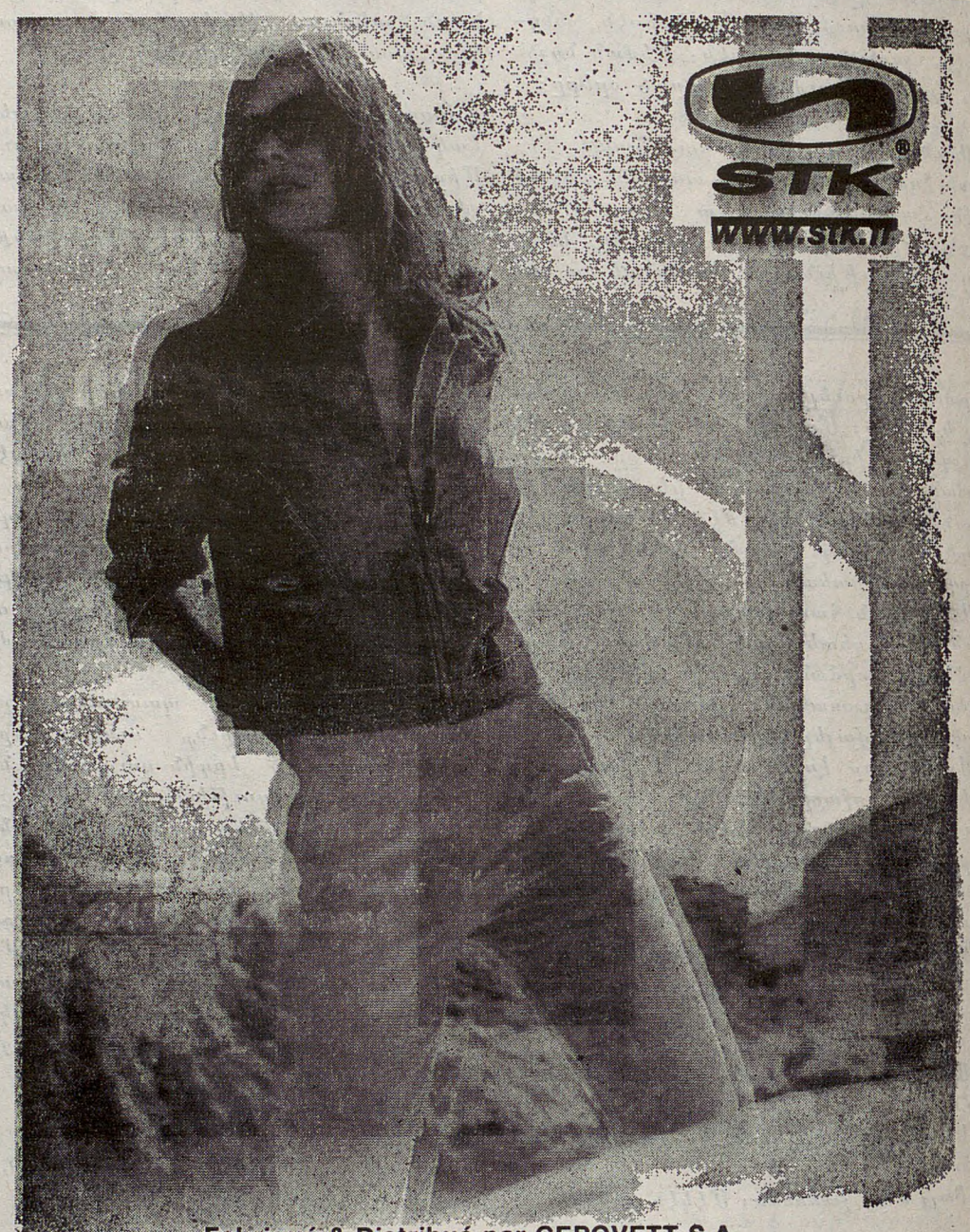
GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : Divine Liturgie à 11h.
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ՇՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՁԵՐ ՀՐԱԻԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵԾԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաթպոով

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅՐԱՏ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտաքին : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում) 247 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 27
MERCREDI
27 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20·755

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.755

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ

ՏՕԲԸ ԵՒ ԱՆՏԷՐ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐԸ...

Տարեցներու հարցը մեծ համեմատութիւններ կ'առնէ Ֆրանսայի մէջ, ուր ամսական 300 մեռեալ փարիզ եւ 50 ալ՝ Ռուան անակէր մնացած են: Այս անտարբերութիւնը հարազատներու կողմէ, կը բացատրուի դանազան ձեւերով: Փարիզի քաղաքապետը տասը օրուան վերջին պրմանոժամ մը տուած է, սպառելով որ ընտանիքներ յայտնաբերուին: Ոմանք կ'ակնկալեն նոյնիսկ խուսափիլ յուղարկաւորութեան ծախքերէն եւ այդ հոդն ալ թողուլ իշխանութեանց վրայ: Օգոստոս 26-ին, վարչապետը կ'ընդունէր հանդուեան տուներու պատասխանատուները լուծումներ գտնելու համար: Ֆրանսայի մէջ, 11·5 միլիոն անձեր, 60 տարեկանէն վեր տունը կը բնակին: Անոնց մէջ 91·010-ը՝ 85 տարեկանէն վեր են:

Մեխանները մեծ տեղ կու տան այս հարցին եւ կը պարզուի որ երկրին մէջ տիրող անտարբերութիւնը տարեցներու հանդէպ երբեք այնքան բացայայտ չէր եղած: Տարեցներու ենթանախարարը «Մարշալ ծրագիր» մը կը պահանջէ կառավարութենէն, ինչ որ անհրաժեշտ ծրագիր մըն է հանդուեան տուներուն համար, կ'աւելցնէ այդ տուներուն տնօրէններու Ազգային Միութեան նախագահը:

Շատ են նաեւ այն տարեցները որոնք ուրիշներէ կախում ունին եւ առանձին ու լքուած կեանք մը կ'ապրին: Հաստատած է որ հարազատներէն զատ, դրացիներն իսկ կ'անտեսեն ուրիշներու կեանքը, նոյնիսկ մերձաւոր բնակարաններու մէջ ղիակներ կը գտնուին, մահէն երեք-չորս օր ետք, պարզապէս հոտին պատճառաւ:

Ամբողջ Ֆրանսան յանկարծ անդրադարձաւ, անսպասելի տօթին պատճառաւ որ ծերունիներու լուրջ հարց մը կայ երկրին մէջ եւ կը թուի որ հարցը զուտ ֆրանսական բնոյթ ունի: Երկրին հիւսիսի բնակիչները կը նախընտրեն պլժիոյ հանդուեան տուները ապաստանիլ, որոնք թէ աւելի հանգստաւէտ են եւ թէ աւելի ածան:

Ֆրանսայի մէջ, ծերերու օժտնդակութեան պատասխանատուները չեն վարանիր յայտարարելու՝ «Եւրոպայի ամօթին համար»:

ՓԱՆԻ Մ ԸՆ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹի ԵՒ ՅՊՊԱՍի միջեւ իշխանութեան կռիւը նոր թափ մը առած է, մինչ Համաս եւ Իսլամական Ճիհատը նոր պատերազմութիւններ դրկած են Իսրայէլ, ի պատասխան Իսրայէլի սպառազինման՝ Եոմնի Կիբրակի օրուան (Օգոստոս 24) սպառնալիքին, ուր կ'ըսէր թէ արմատն պիտի մաքրագործէ իրենց չարժումը: Եասէր Արաֆաթ ալ իրեն մերձաւոր երկու անձեր նշանակած է Պաղեստինեան Իշխանութեան կարեւոր պաշտօններուն: Այդ երկու անձերն են ձիպրիլ Ռաւժուպ, Ազգային Անվտանգութեան նախկին պետը, որ ՊՀԿ-ի ազգային ապահովութեան նախարարն է, եւ Նասէր Եուսէֆ, որ Ներքին նախարար կը դառնայ:

ՊՈՆՊԻՃԻ կեդրոնը, Օգոստոս 25-ին երկու յաջորդական ռմբահարձեր դրծուած են: Առաջին հաշուեկշռի մը համաձայն 46 մեռեալ եւ 150 վիրաւորներ կան: Պոնպէյ Հնդկաստանի առեւտրական եւ ելմտական մայրաքաղաքը կը նկատուի: Ռումբերը պայթած են երեկուան ճաշի ժամուն քաղաքի կեդրոնը, մէկը չուկայի մը մէջ, միւսն ալ հնդկական տաճարի մը մօտ: Ոստիկանութեան համար խայտամէտ արմատական խումբի մը գործն է, մինչ փոխ – վարչապետին

(Շար·ը Դ· էջ)

ԻՐԱՔԻ ԹԻՒՐՔՄԷՆՆԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

Իրաքի հիւսիսային, քրտական իշխանութեան շրջանին մէջ բախումները աւելի քան տասնեակ մը թիւրքմէն գոհերու պատճառ դարձած էին շաբաթներ-ջին: Օգոստոս 25-ին Քիւրտիստանի ժողովրդավար կուսակցութիւնը կ'մբաստանէր Թուրքիան որ առիթը չարմար նկատած է նոյն բախումներուն աւարտէն ետք, իրաք եւ Թուրքիա սահմանին վրայ քրտական դիւղ մը ռմբակոծելու:

Շրջանի ամերիկացի պատասխանատուն՝ պղնապետ Մէյվիլ ըսած է թէ բախումներուն մեկնակէտը քանի մը օր առաջ չիներու համար չատ կարեւոր դամբարանի մը քանդումը եղած է, անծանօթներու կողմէ: Անմիջապէս որոշուած է որ դամբարանը նորոգուի, բայց առիկա արդիւք չէ եղած դէպքերուն:

Թիւրքմէնները մեծապէս գրգռուած են պատահածներէն. անոնց Ազգարայի ներկայացուցիչը Ա. Մուրթլը հանդիպում մը ունենալով Թուրքիոյ վարչապետին հետ ,ըսած է թէ իրենց համբերութիւնը սպառելու մօտ է եւ եթէ նոյնիսկ իրենց ունեցած բոլոր զէնքերը գրաւուին, կը չարունակեն դիմադրել, Պաղեստինցիներուն օրինակով քարերու պատերազմ մղելով: Ա. Մուրթլը քննադատած է ԱՄՆ-ու չրջանին մէջ հաստատած դեկավարութիւնն ալ, ըսելով թէ ան հանդարտութեան ու խաղաղութեան հաւատիւք տուաւ, սակայն չյարգեց խոստումը:

Թիւրքմէնները կղմնակից են նաեւ Թրքական դինեալ ուժերու չրջան փոխադրութեան, առիկա խաղաղութեան գլխաւոր գրաւական նկատելով: Սակայն, Անգարա տակաւին չէ կրցած այդ ուղղութեամբ վճռական որոշումի յանգիլ: Հաւանօրէն կայ Ուաչինկթընի դիմումին ընդառաջելու, սակայն, կայ նաեւ կարեւոր ընդդիմութիւն: ԱՄՆ-ու զօրակցելու եւ արաբական երկիրներուն հակադրուելու հեռանկարը բաւական մտածել կու տայ, այլ աղդակներու հետ:

Անգարան մտածել տուող պարագայ մը խաղած է Փաքիստանի կեցուածքն ալ: Նախագահ Մուչարրաֆ նամակ մը դրկած է Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանի, ըսելու համար որ չատ նպատակ չունին Անգարայի համոզելու չանքին ընդառաջելու եւ զօրք դրկելու Իրաք: «Չինուոր դրկելու համար մահմետական երկիրներու նեցուկը պէտք է ունենալ· չենք կրնար Ամերիկեանները նկատի առնելով մեր վերջնական որոշումը պիտի տանք» ըսած է ան:

Թեան պետ կը դառնայ եւ Նասէր Եուսէֆ, որ Ներքին նախարար կը դառնայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 25 / 26)

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ Գ· ԽԱՂԵՐԸ ԱՒԱՐՏԱԾ

Օգոստոս 24-ին հանդիսաւոր փակումով մը աւարտած են Համահայկական Գ· խաղերը, որոնց ութ օրուան ընթացքին Երեւանի, Աբովեանի, Աշտարակի եւ Արտաշատի մարզական կառոյցներուն վրայ ծածանած են Հայաստանի ու Համահայկական խաղերու դրօշները: Փակումի եւ բացման ազդային ողիմպիական կոմիտէի նահապահ Իվան Զաքարեան անդամ մը եւս չեչտած է ձեռնարկին կարեւորը կազմող կարեւոր դերը Հայաստանի ու Սփիւռքի միջեւ:

Նախագահ Ռ. Քոչարեան ալ իր ելոյթին մէջ ըսած է թէ իր նախագահութեան օրով՝ 1999-ին սկիզբ առած խաղերուն գաղափարը իրականութիւն դարձած համազգային լաւագոյն ծրագիրներէն մէկն է: Ան պաշտօնապէս յայտարարած է խաղերուն աւարտը ու հինգ մարզիկներ ձողէն իջեցուցած են դրօշը:

Ասոնք առած են նաեւ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան, խաղերու համակարգային կոմիտէին գործադիր կոմիտէին Ալպէր Պոյաճեան եւ ուրիշներ: Նախագահականի հրամանագրով մեծարներ եւ պատուոյ դիրքեր տուած են խաղերու հիմնադիր եւ համաչխարհային կոմիտէի փոխ – նախագահ դեսպան Աչոտ Մելիք – Շահնազարեան, Հրանդ Պարտաքճեան (Թորոնթօ), գործադիր կոմիտէի անդամներ Վ. Ալեքսանեան (Գահիրէ) եւ Յ. Գրմգեան (Պուքրէշ), նաեւ մրցումներու գլխաւոր քարտուղար Անժելա Միրզոյեան (Երեւան):

Համերգի բաժինէն ետք, մարած է խաղերու ջահն ալ ու չքեղ հրավառութիւն կատարուած:

Համահայկական յաջորդ խաղերը տեղի կ'ունենան 2007-ին Երեւանի մէջ:

***

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՆԵՐՈՒՄԻ ԱՐԺԱՆԱՅԱԾ ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեանի յանձնարարութեամբ Օգոստոս 23-ին պետական – իրաւական հարցերու յանձնաժողովի նախագահ Ռաֆիկ Պետրոսեան, փոխ – նախագահին, Ազգային ժողովի նախագահին օգնականին հետ, Նուպարաչէնի բանտին մէջ հանդիպում ունեցած է այն 9 մահապարտներուն հետ որոնք ներումի արժանացած էին նախագահի հրամանագրով ու իրենց պատիժը ցկեանս բանտարկութեան վերածուած էր: Դատապարտեալները զրոյցած են փոխխոսութեան դէմ, ըսելով որ ցկեանս բանտարկութիւնը աւելի խիստ պատիժ է· այսուհանդերձ, վերջ տուած են իրենց հացադուլին ու համաձայնութիւն յայտնած է որ անոնց ներկայացուցած հարցերը կը ներկայացուին Ազգային ժողովի նախագահին եւ եթէ անհրաժեշտ նկատուի, քննարկումի կ'առնուին պետական – իրաւական հարցերու յանձնաժողովին կողմէ:

***

Գ· ՆԺԴԵՀԻ ՅՈՒՇԱԿՈԹՈՂ ԿԱՊԱՆԻ ՄԷՋ

Օգոստոս 24-ին, Կապանի մէջ, տեղի ունեցած է Գարեգին Նժդեհի արձանին չուրջ կատարուած յուշահամալիրին բացումը, ներկայութեան՝ վարչապետին, Նժդեհի հարազատներուն, կապանցիներու բազմութեան: Իր ելոյթին մէջ վարչապետ Ա. Մարգարեան ծանրացած է Նժդեհի պաղատախոսութիւնը իրացնելու պարտաւորութեան վրայ, որպէս երկրի դեկավար, որպէս պինուոր, որպէս քաղաքացի: Ան չնորհակալութիւն յայտնած է քան տարի առաջ անոր մասունքները Հայաստան փոխադրողներուն, անոր արխիւները պատուա – պատուա հաւաքողներուն: Ա. Մարգարեան հաստատած է որ մինչեւ տարեվերջ պիտի աւարտի համալիրին մօտ հանդիստի գօտիի մը չինարարութիւնն ալ:

Ներկայ բազմութենէն Նժդեհի թոռնուհին Գոհարիկ Տրզատեան չնորհակալութիւն յայտնելով նախաձեռնութեան, գօրավարին նուիրուած առաջին լուրջ համալիրը նկատած է զայն:

Նոյն օրը, վարչապետ Ա. Մարգարեան ակնարկելով Նժդեհի աճիւնը Խուստուփ լեռնէն կապան փոխադրելու անոր ազգականներուն փափաքին, ըսած է թէ նման բան ոչ միայն կառավարութեան, այլեւ ընդհանուրին որոշումով պէտք է ըլլայ: Ամէն պարագայի եթէ նման բան որոշուի, կառավարութիւնը պատրաստ կ'ըլլայ աջակցելու, ըսած է վարչապետը:

***

ՄԱՀ ԳԱԼՈՒՍՏ ԳԱԼՈՅԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ Օգոստոս 21-ին, 76 տարեկանին մահացած է ակադեմիկոս, պատմական գիտութիւններու փրոֆէսէօր եւ քաղաքական դէմք Գ. Գալոյեանը: Օգոստոս 25-ին անոր վերջին հրաժեշտ տուած են գիտնականներ, գիտութեան ու դրականութեան դէմքեր, մտաւորականներ, ուսանողներ: Յարգանքի խօսք արտասանած են Գիտութեան ակադեմիայի նախագահ Ֆ. Սարգսեան, Հայկական հանրապետականին գլխաւոր խմբագիր – տնօրէնը Յովհաննէս Այվազեան: Իսկ յուղարկաւորութեան ընթացքին անոր յիշատակը ոգեկոչած են ակադեմիկոս Վ. Բարխուդարեան, Պատմութեան հիմնարկի տնօրէն Ա. Մելքոնեան, Պատմութեան Ֆաքիւլթէի տեսուչ Բ. Յարութիւնեան եւ ուրիշներ:

***

ՇՎԱՐՆԱՑԻՆ ՋԱԻԱԽՔԻ ՆՈՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

Վրաստանի նախագահը Է. Շեվարնաձէ նոր ներկայացուցիչ նշանակած է Ջաւախքի համար: Ան կը կոչուի Գելա Գուարասախելիա: Լրագրողներու հետ հանիպումի մը երեսփոխան, Վրաստանի Հայերու միութեան փոխ – նախագահ եւ «Վրաստան» թերթի խմբագիրը Վան Բայբուրդեան ըսած է թէ նոր ներկայացուցիչը մօտէն ծանօթ է հայութեան հարցերուն, Ջաւախքի մէջ թուրք մեսխեթներու վերաբնակեցման խնդրին մէջ կը բաժնէ տեղացիներուն տեսակէտը:

***

ՈՐՈՏԱՆ _ ԱՐՓԱ ՓԱՊՈՒՂԻՆ ԱՒԱՐՏԱԾ

Որոտան _ Արփա փապուղիին չինութիւնը աւարտած է: Ան գործածութեան կը դրուի Հոկտեմբերի սկիզբը: Անով Սեւան կը փոխադրուի տարեկան 65 միլիոն խորանարդ ջուր· 100 միլիոնը նկատի առած՝ ոռոգումի պահանջը, 65 միլիոնը՝ լիճին ջուրի մակարդակին բարձրացումին համար: Փապուղին չինութիւնը սկսած էր 1987-ին, բայց զանազան պատճառներով քանիցս ընդհատուած:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԲԱՑԱՌԻԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՄԷՆԷՆ ՅԱՐԳԵԼԻՆԵՐԷՆ ՍԱՆԴՐՈ ԲԷՀԲՈՒԴԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ _ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Տարիներէ ի վեր մեծագոյն ուշադրութեամբ կը հետեւիմ Երեւանի մէջ Հայ եկեղեցւոյ դիւանները հրատարակութեան: «Վաւերագրեր հայ եկեղեցու պատմութեան» ընդհանուր խորագիրով այդ ընտրաքաղը կը պարունակ բանասէր Սանդրօ Բէհբուդեանի յամառ աշխատանքին, նաեւ Մեսրոպ Արք. Աչճեանի հրատարակչական ու ընկերային ուշադրաւ գործունէութեան: 1994–էն, դիւաններու առաջին հատորին լոյս տեսնելէն ի վեր Մեսրոպ Արք. Աչճեան յաջողած է Սփիւռքէն, – ԱՄՆ–էն, Գանատայէն, Փորթուկալէն, մինչեւ իսկ Հնդկաստանէն – հայ հարուստ բարերարներ ճարել. անոնք ստանձնած են ծախքը եկեղեցական պատմութեան, կղերականի մը դործին, կամ Հայաստանի պատմութեան նուիրուած հատորներու հրատարակութեան: Ներկայիս լոյս տեսած է Ժ. հատորը (828 էջ) որ յատկացուած է Պոլսոյ Ներսէս Վարժապետեան (1837 – 1884) պատրիարքին որուն անունը անբաժանելի է Հայ Դատի ծագումի փուլէն: Ընդհանուր գումարով արդէն աւելի քան ութ հազար էջ բացառիկ արժէքով դիւանները լոյս տեսած են (1): Ժ. հատորը հրատարակուած է նիւթական մասնակցութեամբը Գ. Կիւլպէնկեան հիմնարկին. յառաջաբանը գրած է Մեսրոպ Արք. Աչճեան, որմէ կը մէջբերենք նախորդ հրատարակութիւններու մանրամասն ցանկը (2):

Երեւանեան կեցուածկնս առիթ տուաւ Մեսրոպ Արք.ի հետ արդիւնաւոր հանդիպումներու. ան վերջերս յաջորդաբար հրատարակած է Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսին (1710 – 1780) «Ջամբռ»ը, Տրդատ եպիսկոպոս Պալեանի (1850 – 1923) «Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց ի կեսարիա, Զմիւռնիա եւ ի շրջակայս նոցին»ը եւ պատկերազարդ պատմութիւն մը «Հին Երեւան»ի: Իրեն միջոցով է որ ճանչցայ Սանդրօ Բէհբուդեանը:

Մեր հանդիպումը տեղի ունեցաւ Օգոստոս 11–ի առաւօտը, «Արմենիա» պանդոկին փակ դռներուն առջեւ, դէմը Հանրապետութեան հրապարակին ուր նորոգութեան աշխատանք կը կատարուի, արդարօրէն համեմատելի՝ Պարոն Հօսմանի Փարիզի մէջ Բ. կայսրութեան օրով կատարուածին:

Պ. Սանդրօ Բէհբուդեան փոքրակազմ, լուրջ անձնաւորութիւն մըն է. Երեւանի չուքին 37° ջերմութեան իսկ պահած է փողկապը եւ բաճկոնը: Ծայր աստիճան տպարացած տեսողութեան մը տէր է, երկու – երեք տարի առաջ ճախորդ դործողութեան մը հետեւանքով կորսնցուցած ըլլալով ալ աչքը, ինչպէս յետոյ տեղեկացայ, ու անմիջական կերպով պէտք է գործողութեան ենթարկուի ճախ աչքն ալ:

Գեանի պեթոնէ սալերէն զգուշութեամբ անցնելով կ'ապաստանինք կաղամախիի մը չուքին ուր կայ նաեւ Գոգա – գոլայի մակնիշով կարմիր արեւարգել մը. մէկը անոնցմէ որոնք Երեւանէն մինչեւ ամէնէն հեռաւոր գիւղը կը նչեն սրճարանի մը գոյութիւնը: Տեղ մը ուր կարելի է սուրճ մը, Ջերմուկ մը խմել, կամ Գոգա – գոլայի չիշ մը պարպել, ամերիկավարի ընթացքով մը:

Ս. Բէհբուդեանի հետ տեսակցութիւնս հարցազրոյցի ձեւը չունեցաւ. եղաւ իրար ճանչնալու նպատակով քով քովի եկած, յուզումնալի ապրումներու դէմ երկու խօսակիցներու երկխօսութիւն մը: Համեստագոյն, դիւաններու մէջ առանձին աշխատելու վարժ այդ անձը չատ քիչ ծանօթ է Երեւանի հայ ինտելիկէնցիային: Ան ինքն ալ ամէնէն յարգալից ու զգուշաւոր կերպով կը խուսափի ինքզինքը ներկայացնելէ, ինչպէս ըրի ես ալ, ինքնակենսագրական տուեալներ կը պահանջէ: Ուստի ամէնէն պարզ ձեւով կը սկսինք զրոյցը:

Ս. Բէհբուդեան ծնած է 1934 Հոկտեմբեր 18–ին, Նուխիի մէջ, Արցախ: Մայրը Արեւմտահայաստանէն է, մինչեւ 1926 ապրած Լենինականի մէկ որբանոցին մէջ: Սակայն, չատ փոքր ըլլալով 1915–ին, ոչինչ դիտցած է իր ծագումին մասին: Հայրն ալ ապաստանեալ երեխայ մը եղած է, սակայն, Ս. Բէհբուդեան քիչ ճանչցած է զայն, ինկած ըլլալով Բ. աշխարհամարտի դաշտին վրայ: Հայրն է որ իրեն տուած է Սանդրօ անունը որուն ընտրութեան պարադաները կ'անդիտանայ:

Աւարտելէ ետք Նուխիի դպրոցը, ան 16 – 17 տարեկանին չինարար բանուոր կ'ըլլայ Սումգայիթի մէջ: Բաքուցի հայու մը հետ նախախնամական հանդիպում մը կը փոխէ անոր ճակատագիրը: Այդ անձը պինգը կը տանի Բաքուի հայկական Մայր տաճարին պատարագիչ կոմիտաս վարդապետին մօտ: Սանդրօ փափակ կը յայտնէ ուսանելու եւ կ'ընդունի Իչմիածնի ճեմարանին աշակերտ ըլլալու առաջարկը:

1953 Օգոստոսին երբ Էջմիածին կը հասնի, Ստալին մահացած է հինգ ամիսէ ի վեր, Բերիա անհետացած է, իսկ Գէորգ Զ. Զէօրէքճեան կաթողիկոսը յամրաբար կը վերականդնէ հայաստանեայց եկեղեցիին հիմնարկները որոնք ամբողջովին կազմալուծուած էին ստալինեան սարսափի տարիներուն: Նոր վերաբացուած ճեմարանը 1953–ին 40 ուսանող ունի: Ս. Բէհբուդեան կը չեշտէ. «Երբ ճեմարան հասայ, միայն Ղարաբաղի բարբառը կը խօսէի: Արեւելահայերէն տարվեցայ եւ 1957–ին առաջին յօդուածս հրատարակեցի «Էջմիածն»ի (3) մէջ (այդ թուականէն ասդին ան հրատարակած է չուրջ հարիւր յօդուած): 1956–ին սարկաւագ ձեռնադրուեցայ, 1960–ին պաշտպանեցի աւարտաճառս, դոր պատրաստած էի Վազգէն Ա.ի ղեկավարութեան տակ»: Ինչպէս մեր խօսակցութեան չրունակութիւնը ցոյց կու տայ, Ս. Բէհբուդեան իսկական պաշտամունք ունի Վազգէն Ա.ի նկատմամբ. անոր անձին մէջ կը տեսնէ հաւատքի մարդը, քաղաքագէտը, հայրենասէրը եւ վարչարարը որ ամբողջ 40 տարի առաջ տարած է հայ եկեղեցին նիւթապէս եւ բարոյապէս վերականդնելու գործը, խորհրդային անաստուած պետութեան մէջ, Խրուշչովէն մինչեւ Գորբաչով: Ան է որ – սկիզբը խորհրդապահարար – դինք մղած է Խորհրդային Միութեան մէջ 1921 – 1938 Հայաստանեայց եկեղեցիին քանդումին առընչուած փաստաթուղթեր փնտռելու: 1994–ին երբ հաւաքած է Մարտիրոս – կաթողիկոսին՝ Խորէն Ա.ի (4) իր հատորին փաստաթուղթերը, խնդրած է Վազգէն Ա.էն որ նախաբանը ինք գրէ: Այս վերջինը որ ծանր հիւանդ է, կը մերժէ, ըսելով. «կ'երթամ կոր»:

1960–ին միջադէպերու պատճառով, որոնց բնոյթը չի բացայայտեր, Ս. Բէհբուդեան կը հեռանայ ճեմարանէն. արտօնութիւն առանալով կ'ամուսնանայ բժշկութեան ուսանողուհիի մը հետ ու երեք զաւակ կ'ունենայ: Իր վկայականը ընդունելի չի նկատուիր Երեւանի համալսարանէն: Համալսարան կարենալ ընդունուելու համար (1963 – 1968) կը հարկադրուի ժ. դասարանի աշակերտ ըլլալու, մէկ կողմէն ալ աշխատելու, կեանքը չահելու համար: 1968 – 1973 պետական դիւաններուն մէջ հետազօտողի աստիճանին կը ձեռնարկէ. 1973–ին տնօրէն կը կարգուի նոր հիմնարկութեան մը որ «Հայ մամուլի պետական դիւաններ»ն է, 1986–ին վերածուած «Գրականութեան, արուեստի եւ մամուլի վաստակաւոր գործիչներու կենդրոնական պետական արխիւ»ի: Աստիճանի մէջ այս յառաջդիմութիւնը իր անձին հանդէպ ժխտական հակազդեցութիւններու պատճառ կ'ըլլայ: Ինք չարքային համայնավար չէ ու ճեմարանականի անոր անցեալը դինք կասկածելի տիպարի մը կը վերածէ: Անտրոգիր նամակներ մատնացոյց կ'ընեն «նախկին քահանան որ Դիւաններու տնօրէն կարգուած» է: Ներկայիս, երբ բոլոր դիւանները միաւորուած են, ինք խորհրդական է Պետական դիւաններու երիտասարդ ու ժրաջան տնօրէն Ամատունի Վիրաբեանի: Այդ պաշտօնը իրեն ապահոված է գրասենեակ մը եւ քարտուղարուհի մը: Նաեւ Հայաստանեայց Եկեղեցիի պատմութիւն կը դասաւանդէ համալսարանը եւ Սեւանի ճեմարանին մէջ:

Դիւանապետ մը պատմաբան չէ. բայց աւելին է անկէ, ըլլալով ազդային յիշողութեան պահապանը: Ս. Բէհբուդեանի համար Հայաստանեայց Եկեղեցիին դիւանները քաղաքական ու ընկերային արժէքի տէր են, ինչ որ աւելի զերակշիռ է, քան՝ նոյնինքն այդ հիմնարկութիւնը:

Ինչպէս արեւելեան բոլոր բռնակալութիւնները (ասորական, չինական, օսմանեան, ռուսական եւ այլն) խորհրդային վարչարարութիւնն ալ հսկայածաւալ դիւաններ արտադրած է. անոնք պահպանուած են ամբողջութեամբ: 30–ական տարիներուն համայնավար իշխանութիւնները անգթօրէն կը հալածէին Հայաստանեայց Եկեղեցիին սպասաւորները, սկսած՝ Սիպերիա աքսորուած ու հոն անհետ կորսուած քահանաներէն ու վարդապետներէն մինչեւ մեծ դէմքեր, ինչպէս՝ Դորպատ ուսանած Արտակ Եպիսկոպոս Սմբատեանը եւ Բագրատ Արք. Վարդազարեանը որոնք գնդակահարուած են 1937–ին, կամ ինչպէս Խորէն Ա. կաթողիկոս Մուրադբեկեանը որ սպանուած է 1938–ին. բայց, մինչեւնոյն ատեն նոյն իշխանութիւնները դասաւորել, պահել կու տար եւ հսկողութեան տակ կը պահէր հայ եկեղեցիին մեծածաւալ դիւանները: Այսօր անոնք տրամադրելի են պրպտողներու, բայց դրուած են բազմաթիւ դլուխներու տակ. կան էջմիածնի սիւնոդին (մօտ 100 հազար թղթածրար) կաթողիկոսարանին, 1924–ին Գէորգ Ե. կաթողիկոսին կողմէ հիմնուած Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդին դիւանները, պետականները, Մատենադարանի, անձնական դիւանները. այսօր տակաւին փակ են միայն ԳԱ _ կէ – պէ–ի դիւանները: Ս. Բէհբուդեան կը պատմէ թէ չնորհիւ Վազգէն Ա.ի միջամտութեան, կրցած է 1992–ին այս վերջինները պրպտել եւ դտնել փաստերը թէ Խորէն Ա. կաթողիկոս 1932–ին ընտրուած էր, հակառակ ԳԱ _ կէ – պէ–ի թելադրանքին: Ան կըրած է նաեւ 1938–ին չրջանի Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Ս. Ճարութիւնեանի կողմէ Մոսկուա ղրկուած հեռադրի մը պատճէնը որ ոչ մէկ կասկած կը ձգէ թէ ծրագրուած էր Խորէն Ա.ի սպանութիւնը: Հեռադրին մէջ ըսուած է. «էջմիածնի դաշնակցական բոլոր բոյները քանդեցինք»: Ս. Բէհբուդեան յայտնի խանդավառութեամբ կը չեշտէ թէ «Հ.Յ.Դ.–ի մասին հիանալի դիւաններ կան» եւ թէ «ամէն, ամէն բան պահպանուած է»:

*
**

Իր կատարած հսկայական աշխատանքին դէմ չչմած կ'ունկնդրեմ Ս. Բէհբուդեանը: Ան կը թուէ թէ իր ծրագիրներն ու անյաջողութիւնները: Հաւաքած ու կազմած է 1915–ին Բաքու վախճանած յիշարժան աստուածաբան կարապետ Տէր _ Մկրտիչեանի դիւանները. սակայն, կարելի չէ եղած անոնց հրատարակութիւնը, հակառակ Գարեգին Ա.ի այդ մասին տուած խոստումին: Շնորհիւ Մեսրոպ Արք. Աչճեանի, Ս. Բէհբուդեան հատորով մը պիտի հրատարակէ էջմիածնի ճեմարանին հիմնադիր Գէորգ Դ. կաթողիկոսին դիւանները: Կ'ուզէ նաեւ հրատարակել Արիմեան Հայրիկի վերաբերող դիւաններուն ամբողջութիւնը: Կ'աշխատի վազգէն Ա. Թղթածրարին վրայ որ հակայական աշխատանք կ'ենթադրէ: Կրկին կ'անդրադառնայ էջմիածնի ու Օրմանեանի յարաբերութիւնները լուսաբանելու հարկին: Անոնները փարու կը յաջորդեն: Հայ ժողովուրդին ծթ. եւ ի. դարերու ամբողջ պատմութիւնը կը տողանցէ: Ողբերդական եւ վերիվայրումներով հարուստ պատմութիւն մը:

Ս. Բէհբուդեանին կ'ընկերանամ մինչեւ իր գրասենեակը: Կը դիտեմ պինգը: Ձեռքերը կը խարխափեն թղթածրարներուն վրայ, կը չոյեն զանոնք, կը բարձրացնեն կիսով առոդջ իր աչքին ամէնէն մօտ դիրքին: Կը հարցնեմ. «ի՞նչպէս կ'աշխատիք»: Կը պատասխանէ. «կ'աշխատիմ ամէն դիչեր ... ձեռքով կ'ընդօրինակեմ, որովհետեւ յաճախ պատճէնահան գործիք չկայ ... վեց _ ութ անդամ կը կարդամ ամէն փաստաթուղթ ... կ'արժեւորեմ զայն եւ ընտրութիւն մը կ'ընեմ»: Լսելով իր բացատրութիւնը, ես հարց կու տամ ինծի. «Ո՞րն է այն ուժը որ այս մարդը կը մղէ ինքզինք գերազանցելու, աշխատելով նման պայմաններու մէջ (5)»: Ս. Բէհբուդեան ինք կը պատասխանէ լուռ հարցումիս. «Տակաւին պարտքս չեմ հատուցած Հայաստանեայց Եկեղեցիին: Եկեղեցին տուաւ ինծի ամէն բան»:

Երեւան, Օգոստոս 17

---

(1) – «Յառաջ»ի մէջ չարքին առաջին հատորներուն մասին յօդուածով մը արտայայտուած էր Սահակ Սուքիասեան:

(2) – Ա. Վաւերագրեր Հայ եկեղեցու պատմութեան (1921 _ 1938 թթ.), Երեւան, 1994, 346 էջ:

Բ. Խորէն Ա. Մուրադբեկեան, կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, հոգեւոր գործունէութիւնը (1901 – 1938 թթ.), Երեւան, 1996, 624 էջ:

Գ. Արտակ Եպիսկոպոս Սմբատեանց (Տաուշեցի), հոգեւոր, գրական, պատմաբանասիրական գործունէութիւնը եւ գնդակահարութիւնը, Երեւան, 1997, 692 էջ:

Դ. Հ. Տ. Սահակ Բ. Խապայեան, կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ (1891 - 1940 թթ.), Երեւան, 1997, 590 էջ:

Ե. Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը Առաջին Հանրապետութեան տարիներին (1918 - 1920 թթ.), Երեւան, 1999, 562 էջ:

Զ. Գէորգ Զ. Զէօրէքճեան, կաթողիկոս Ամենայն Հայոց (1938 _ 1955 թթ.), Երեւան, 1999, 936 էջ:

Է. Արիմեան Հայրիկը եւ ցարական բռնապետութիւնը (1903 – 1907 թթ.), Երեւան, 2000, 708 էջ:

Ը. Մատթէոս Բ. Իզմիրլեան, կաթողիկոս Ամենայն Հայոց (1908 – 1910 թթ.), Երեւան, 2001, 972 էջ:

Այս չարքին կարելի է աւելցնել թ. հատորը՝ «Հայ Առաքելական եկեղեցու Արցախի թեմը» (1813 _ 1933 թթ.), Երեւան, 2001 թ., որ հրատարակուած է Արցախի թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Պարգեւ Ս. Արքեպիսկոպոս Մարտիրոսեանի ջանքերով, ինչպէս նաեւ Արմենակ Մանուկեանի «Հայ Առաքելական եկեղեցու բռնադատուած հոգեւորականները 1930 - 1938» (ըստ ՊԱԿ–ի փաստաթղթերի), Երեւան, 1997, 284 էջ, եւ, վերջապէս, Ստեփան Կերտողի «1920 – 1950–ական թուականներու բռնութիւնների զոհ հայ հոգեւորականները», Երեւան, 2002, 398 էջ հատորները:

(3) – Գէորգ Զ.ի հիմնադրած պարբերաթերթը:

(4) – Հատորը լոյս կը տեսնէ 1996–ին:

(5) – Ամօթխածութիւնը արդելք կ'ըլլայ նշելու հոս Ս. Բէհբուդեանի հետազօտողի մը ամսական աշխատավարձը: Սակայն, կ'ուզեմ որ «Յառաջ»ի ընթերցողները դիտնան թէ ան երախտագիտութեամբ կը խօսի Ֆրանսայէն իրեն հետ նամակագրութիւն ունեցող անձի մը մասին որ գրելու թուղթ ուղարկած է: Էջ մը թուղթը 5 – 10 դրամ կ'արժէ Երեւան, 500 կրամնոց հացը 150 դրամ, քիլօ մը միսը 1400 դրամ, իսկ ամսական աշխատավարձերը 7000 – 20.000 դրամի մէջեւ են: Աւելորդ չէ թերեւս յիշեցնել թէ մէկ եւրօն կ'արժէ 645 դրամ:

ԷՋԵՐ ՊԷՊԻ ՊԻԹԼԻՍԱՀԷՆ

Պ. ՉՕՊԵԱՆ

Բ.

... Պիթլիսցիները լաւ գիտէին, թէ Սարոյեան կը վախաքէր այցելել ու տեսնել իր ծնողներուն բնակութեան վայրը: Երիտասարդ լրագրող մը, որ արտօնատէրն էր Պիթլիս Թերթին, մեր այցելութեան առաջին իսկ վայրկեանէն սկսեր էր հետեւիլ մեզի: Կէսօրուան ճաշէն յետոյ, կը մօտենայ մեզի եւ կ'ըսէ թէ գտած էր Ճէմալ Պափիր անուն Պիթլիսցի մը, որ իրեն ըսեր է, թէ կը ճանչնար Սարոյեանին հայրը՝ Սիմեոնակը եւ թէ պիտի անոնց բնակած տան գտնուած տեղը՝ Ծապակորի մէջ:

Ծապակորը կը գտնուի Պիթլիսի ջուրին միւս կողմը: Նեղ ու խորտուբորտ փողոցներէ պէտք էր մագլցեր մեր դառքը, ինչ որ անկարելի էր: Ան յանձնարարած էր մեզի ճիփով մը երթալ մինչեւ որոշ տեղ մը, ուրկէ անդին, ճիփն ալ չէր կրնար երթալ: Պէտք էր քալէինք:

Մեր ճամբուն վրայ հանդիպեր էինք ձէմալ Պափիրի խանութին: Նիհար, մօտ 75 տարեկան, չղուտ ծերունի մըն էր ան: Ամէնապէս բարեկամէ մը կը խնդրէ, որպէսզի իր բացակայութեան, տէր գառնայ իր պղտավաճառի խանութին եւ կը մտնէ մեր ճիփին մէջ:

Սարոյեան հետաքրքիր է եւ կ'ուզէ գիտնալ թէ ձէմալ Պափիր ո՛րքան կը ճանչնար իր հայրը:

– Լաւ կը ճանչնայի եւ լաւ կը յիշեմ, կ'ըսէ ան: Բարձրահասակ մարդ մըն էր Սիմեոնակը, եւ կարծեմ ուսուցիչ էր...:

– Այո, այո, ճիշդ է, կ'ըսէ Սարոյեան մեզի դառնալով: Բողոքականներու դպրոցը ուսուցիչ էր ան: Հարցուր, դիտէ՞ մեր տունին գտնուած տեղը:

Հաստատական էր ձէմալ Պափիրի պատասխանը:

Ճիփը ձգած ենք այլեւս, կ'անցնինք Ջուրիկ աղբիւրի քովէն: Ճիշդ դիմացը կայ քաղաքին բանտը: Առաջ Թաղին հայկական վարժարանն է եղեր այդ չէնքը: Անոր քով կը տեսնուին չէնքի մը պատերուն փլատակները: Երիտասարդները իմացած են եղեր որ ան, այդ Թաղին ե-կեղեցին է եղեր ժամանակին: Բայց չեն գիտեր եկեղեցիին անունը: Կը դիմեն տարեցներուն:

– Զուրիֆ էր անունը, կ'ըսեն անոնք: Զորս եկեղեցիներ կային հոս:

Զուրիֆը չատ հաւանարար աղաւաղած ձեւն էր Զորեֆին, կը մտածեմ:

Մեր վերադարձէն յետոյ, երբ կը պըրտկէի կարգ մը հայկական աղբիւրները, տեսայ որ արդարեւ չորս եկեղեցիներ կը գտնուէին հոն: Այդ եկեղեցիներէն առաջինը նախապէս կը կոչուի եղեր Սուրբ Կիրակոս: Աւելի յետոյ, Սպահանէն կեանց փայտի մասունքը արծաթեայ տուփի մը մէջ բերեր եւ զետեղեր են այդ եկեղեցիին մէջ: Տուփին վրայ կայ եղեր կարմրագոյն գոհար մը: Այդ պատճառաւ եկեղեցիին անունը փոխեր եւ կոչեր են կարմրաքար: Այդ եկեղեցիին մէկ անկիւնին, ամփոփուած են եղեր նաեւ Սահակ Պարթեւի նշխարները: Երկրորդ եկեղեցիին անունը եղեր է Սուրբ Սարգիս, որուն Աւագ Սեղանին տակէն առատ ջուր կը բխի եղեր: Այդ ջուրը աւորներկրեայ ջրմուղներով կը բաշխուի եղեր քաղաքի գանազան մասերուն: Երրորդ եկեղեցին՝ Հինգ Հօրան, իսկ չորրորդը՝ Սուրբ Գէորգ:

Եկեղեցիի փլատակներուն մօտ կար մչտահոս ջուր մը, որ խողովակէ մը կը թափէր յղկուած քարէ տաշտի մը մէջ: Հաւանաբար այդ այն ջուրն էր որուն մասին խօսքեր էինք քիչ առաջ:

– Աւոր անունն ալ Ջուրիկ է, կ'ըսեն տղաքը:

Հաւանաբար այդ Զորեք եկեղեցիներէն մնացած էր աղբիւրին անունը եւ տեղացիներուն բերնին մէջ Զորեֆ անունը վերածուած էր Ջուրիկի:

Թերեւս մեր Հայերն ալ զայն Ջուրիկ կը կոչէին:

Աղբիւրի առջեւէն դէպի արեւելք կը բարձրանայ փողոց մը որ կը գառնայ դէպի Ծապակոր թաղը: Այդ փողոցը կը կոչուէր Տիպէք Պաշը փողոց: Փողոցի երկու կողմերուն՝ քարաշէն տուներ: Ճէմալ Պափիր պահ մը կը կենայ մեծ տան մը առջեւ.

– Այս տունը Գարաօղլանեաններուն կը պատկանէր, կ'ըսէ:

Կը նայիմ: Քարաշէն տան ճակատին կը կարդամ հայկական տարեթիւը՝ ՌՅԼԷ, որ կը համապատասխանէ 1888 թուականին:

Սարոյեան որ քանի մը քայլ առջեւէն կը քալէր, երբ կ'լսմանայ Պափիրի յիշած Գարաօղլանեան անունը, յանկարծ կը գառնայ ինծի եւ.

– Ի՞նչ ըսաւ, ի՞նչ ըսաւ: Ասի Գարաօղլանեանի տո՞ւն է եղեր, ըսաւ:

– Այո, այդպէս ըսաւ:

– Օ՛ պոյ: Ասի իմ մեծ մայրիկիս, Լուսիին տո՞ւնն է եղեր: Ի՛նչ աղուոր, քարաշէն տուն է: Լուսիկն Գարաօղլանեան էր, յետոյ ամուսնացաւ մեծ հօրս՝ Մինաս Սարոյեանին հետ:

Պափիր չի գիտեր Լուսիկն անունը, ոչ ալ կը յիշէ Մինաս Սարոյեանը:

– Այս տունը Մկրտիչ Գարաօղլանեանի բնակարանն էր, կը շարունակէ ծերունին: Եւ որպէսզի վստահ ըլլանք, թէ ճիշդ էր իր ըսածը, կ'աւելցնէ. Մկրտիչ ունէր երկու զաւակներ, Տիգրան եւ Արամ:

Սարոյեանն ալ, իր կարգին, հակառակ անոր որ իր մեծ մայրը Լուսիկն՝ Գարաօղլանեաններու աղջիկ էր, բայց չէր իմացած, կամ չէր կրնար յիշել ո՛չ Մկրտիչին, եւ ոչ ալ անոր տղոցը՝ Արամին կամ Տիգրանին անունները:

– Կրնայ ըլլալ, որ անոնք Լուսիկին հազուածները ըլլան: Չեմ պիտեր: Երբ որ Ամերիկա երթամ, Արամ քեռիին պիտի հարցնեմ: Տեսնեմ որոնք են եղեր այս գեղեցիկ տունին մէջ ապրող Գարաօղլանեանները:

Արդարեւ գեղեցիկ էր չէնքը: Երկյարկանի ընդարձակ քարաշէն տուն մը: Ամբողջութեամբ յղկուած քարերով կառուցուած, այդ բարձունքին վրայ:

Սարոյեան անմիջապէս կ'երթայ դրան մօտ, կ'ուզէ յիշատակ մը ունենալ իրենց Գարաօղլանեաններու տունէն:

Քիչ յետոյ կ'անցնինք ուրիշ չէնքի մը առջեւէն, որ կառուցուած է նոյնքան լաւ նամբով: Աւոր վրայ կը կարդամ թուականը՝ ՌՅԼԹ, որ 1890:

Դերձակ Սալահատին որ ինչպէս միշտ մեզի կը հետեւէր, կը մօտենայ ինծի ու կ'ըսէ.

– Այս տուները Հայերու կը պատկանէին 1915-էն առաջ: Անոնց այսօրուան բնակիչները մեծ մասով Քիւրտեր են, ուրիշ դիւղերէ եկած: Անոնք չատ լաւ դիտեն, թէ այս տուները, առաջ Հայերու կը պատկանէին:

Քիչ յետոյ կը հասնինք ընդարձակ պարտէզ մը, որ շրջապատուած էր կիսով կանդուն մնացած քարէ պատով մը:

Պարտէզին մէջ կար միակ ծառ մը:

– Ահա հոս էր Սարոյեաններու տունը: Կ'ըսէ Պափիր, ցոյց տալով այդ պարտէզը եւ մօտակայ քարակոյտերը: Սարոյեան տարակոյսի մէջ է: Հաւատա՞լ Պափիրի խօսքին թէ ոչ:

Եթէ այդ իրապէս իրենց պարտէզն էր, հապա ո՞ւր էր իրենց տունը, ինչո՞ւ չկար ան:

Պարտէզը կը գտնուի ճամբէն մէկ կամ երկու մեթր ցածը:

Սարոյեան անմիջապէս կը ցատքէ ար, կը վազէ դէպի ծառը, ճիւղ մը կը փրցնէ անկէ, ու յետոյ կը պառկի ծառին տակ՝ մարզադետնին վրայ:

Քանի մը վայրկեան մտածկոտ եւ անշարժ մնալէ յետոյ, կը կանգնի, կը մօտենայ պարտէզին պատին, կը քննէ անոր վրայ պատուհանի պէս խոռոչ մը: Կ'ուզէ կարելի չափով չատ յիշատակներ տանիլ իրեն հետ այն վայրէն, որուն համար ըսեր էին, թէ իր ծնողներուն բնակարանին գտնուած տեղն էր:

Ան կ'ուէր հաւատալ թէ այն ծառը, որուն տակ պառկած էր քիչ առաջ, այն ծառն էր, որուն տակ ժամանակին նստեր էին իր հայրը՝ Արմենակը, իր մայրը Թագուհին և իր ընտանիքին միւս անդամները. հետեւաբար այսօր իր իրաւունքն էր վայելել այդ ծառը:

Պարտէզին փլած պատին մօտ կը դրտնուէր թոնիր մը:

Սարոյեաններց տունին թոնիրը, ինչպէս նկարագրած էր իրեն Լուսին, պէտք էր գտնուէր իրենց տանը առաջին յարկին, սենեակի մը կամ բակի մը անկիւնին: Այդպէս կը յիշէր ինք եւ կը սպասէր որ այդպէս ըլլար պարագան, երբ հոս կանգնուն գտնէր իրենց տունը: Այդպէս չէր պատահած սակայն: Նախ իրենց տունը գոյութիւն չունէր այլեւս, եւ յետոյ, իրեն ցոյց տրուած վայրին վրայ, թոնիր մը կը գտնուէր տան պարտէզը՝ պատին քով:

Սարոյեանի բախտէն, վառուած էր թոնիրը եւ տաք: Մօտիկ շրջաններէ դիւղացի կիներ ու աղջիկներ եկած՝ պատրաստեր էին թոնիրը, եփելու համար իրենց օրուան կամ շաբթուան հացերը:

Սարոյեան հետաքրքրութեամբ քններ էր զայն, հարցումներ ուղղած աղջիկներուն եւ իր գոհունակութիւնը յայտնած, որ տակաւին գործի կը ծառայէր իրենց պատմական հօրենական թոնիրը:

Կը շրջի պարտէզին մէջ, անյագ կարօտով կը դիտէ շրջակայ լեռները եւ կանաչազարդ տեսարանը, կը քալէ դէպի պարտէզին ծայրամասը, ձորին վրայ:

Վարէն կը հոսի Պիթլիսի Ջուրը: Դիմացի ափին, դէպի աւելի ձախ՝ տարածուած է քաղաքը:

Սարոյեան, լուռ ու մտածկոտ կը դիտէ Պիթլիսի համայնապատկերը, որ փրապէս տպաւորիչ էր այդ վայրէն դիտուած: Ան իրաւունք կու տայ իր նախնիքներուն, որոնք իրրեւ բնակավայր ընտրեր են քաղաքին այդ դեղեցիկ բարձունքը, որ կը տիրապետէ Պիթլիսին:

– Ծառերը աղուոր, բնութիւնը աղուոր, օդը աղուոր, Ջուրը աղուոր, մարդիկը աղուոր, սքանչելի տեղ է եղեր մեր Պիթլիսը, կ'ըսէ ան:

Ճէմալ Պափիր կ'ուզէ մեզի ցոյց տալ, թէ տակաւին կը յիշէր անցեալի իր հայ բարեկամները: Ցոյց կու տայ սպիտակ տուն մը.

– Այդ տունը Աւետիսօղլու Կարապետին տունն է:

Կը յիշէ նաեւ հայաբնակ թաղերը, եւ կը սկսի համրել.

– Սափքօրի (Ռապակոր), Թաշ Մահալլէսիի եւ Ալեւ Մէյտանըի մէջ չատ Հայեր կ'ապրէին, կ'ըսէ:

Ցետոյ ցոյց կու տայ ուրիշ տուն մը որ փլատակ դարձած էր.

– Այդ ալ Օհիկօղլու Սիմոնին տունն էր: Եղբայր մը ունէր, անունը Աշոտ:

Ծերունի Պապիր, կանգ կ'առնէ պահ մը, կ'աշխատի թարմացնել եւ վերյիշել իր բարեկամներու անունները:

– Շատ մը Հայերու հետ բարեկամներ էինք. կը յիշեմ Տէմիրճիի Յակոն, Ֆըրրճիի Արամը, Չալկըճիի Տիգրանը, Պիճաճախիճիները Յակոբը, Մարաճկոզ Լեւոնը, անոր եղբայրը՝ Յարութիւնը: Նոյնպէս կը յիշէր Պիճաճախիճիները կարպիճանը, Պաճըրճիր Արսօն: Ասոնք բոլորն ալ Սափքօր կը բնակէին: Այդ օրերուն Պիթլիսը բազմամարդ էր, կ'աւելցնէ ան, 50 – 60 հազարի մօտ բնակչութիւն կար: Կային երեք դեսպանատուներ, որոնք էին անգլիական, ռուսական եւ Ամերիկեան:

– Այստեղի հայկական դիւղերու անունները կը յիշես.

– Անշո՛ւշտ որ կը յիշեմ, կը պատասխանէ, ու կը սկսի համրել. Խմէջուր, Կուլթիկ, Բէրհամար, Զայըր, Սիւրէմ, Մէրքէօք, Փափխէն եւ Զիմբիլթ, այս դիւղերը մեծ մասով Հայերու դիւղեր էին:

Պիթլիսի մեծագոյն եկեղեցին էր Խնդրակատարը, կար նաեւ Կարմրակ եւ Աւազճ եկեղեցիները: Կար նաեւ Ս. Սարգիս եկեղեցին, որուն տեղը այժմ կը գտնուի գործատեղի մը:

Այս բոլոր անունները կը նօթագրեմ: Կ'աշխատիմ կարելի եղած չափով հաւատարիմ մնալ Պափիրի արտասանութեան: Հաւանաբար տարիներու ընթացքին, անոնցմէ չատեր ձեւափոխուած էին լեզուական պատճառներով կամ մոռացութեամբ:

Պափիր կը խօսէր այն չրջաններու եւ օրերու մասին երբ իրենք, Հայերու հետ եղբայրաբար կ'ապրէին այդ հողերուն վրայ: Նման արտայայտութիւններու յաճախ հանդիպեցանք մեր ճամբորդութեան ընթացքին: Շատեր երանութեամբ խօսեցան մեզի եւ Սարոյեանին, Հայերու չըրջանէն իրենց ունեցած դեղեցիկ յիշատակներուն, առօրեայ կեանքին մէջ իրենց բարեկամութիւններուն մասին: Չեմ յիշեր հանդիպած ըլլալ մէկու մը, որ երանի տուած չըլլար այդ օրերուն: Բոլորն ալ կը հաւատային, թէ վերազարթնում մը անհրաժեշտ էր, անցեալի չէնն ու ծաղկեալ կեանքը վերստեղծելու համար, որ դժբախտաբար անկարելի դարձած էր այսօր, քանի որ այլեւս անկարելի էր Հայերու ներկայութիւնը այդ վայրերուն մէջ:

Սարոյեան դաշտէն կը հաւաքէ գնացդան վայրի ծաղիկներ, կը կազմէ փունջ մը՝ կ'ընտրէ քանի մը քարեր իրենց տան փլատակներէն, կ'առնէ իր հետ, տեղատորելու համար այն բազմաթիւ քարերուն մօտ, որոնք հաւաքուեր էին գանազան քաղաքներու գանազան մասերէն:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԼԻԹԵՍ ՓԱՐԻԶ ԴԱՐՁԱՒ

– ՓԱՐԻԶԻ ՅԵՂԱԽՈՒՄԲԻՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Փարիզի կոչուած զաղիացի ցեղախումբը քանի մը հիւղեր հաստատած էր Սէն գետին կղզիներէն մէկուն՝ ներկայի Սիթէի կղզիին վրայ (Փարիզ մայրաքաղաքի կեդրոնը):

Լիւթէս երկար ժամանակ եղած է ձկնորսներու համեստ գիւղ մը: Երբ Ցուլիոս Կեսար կը նուաճէ Կօլի չրջանը, Լիւթէս կը վերածուի ամրացուած քաղաքի մը:

Իսկ երբ Ցրանքները չրջան կը հասնին 5-րդ դարուն, այս զաղիական – հռոմէական քաղաքը կը կորսնցնէ իր անունը, եւ կ'որդեգրէ հիմնադիր ցեղախումբին՝ Փարիզիի անունը:

*
**

ՈՐ ԿԱԶԻՆ ԿՈՉՈՒԱԾ Է
«ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԿԱԶԻ»

– ՊԱԼԻ

«Աստուածներու կղզին» հինաւուրց կրօնին կը պատկանի: Ան ինտոնեզիական կղզիներու խումբին միակ կղզին է, որուն բնակիչները խլամ չեն:

Պալիի վրայ կ'իշխէ Ակունկ լեռնագաթը, որ սուրբ հրաբուխ կը նկատուի կղզիին բնակիչներուն կողմէ: Պալի տեսակաւոր տօներ կը նչէ ամբողջ տարուան ընթացքին:

Աստուածներու պաշտամունքին նուիրուած տաճարներ անթիւ են այս գեղեցիկ ու բերրի կղզիին մէջ: Հոն, կիները իրենց օրերը կ'անցընեն ծաղիկներ հիւսելով՝ զանոնք իրրեւ նուէր տաճարներու մէջ դնելու համար:

*
**

ՈՐ ԳԵՏԸ ԿՈՉՈՒԱԾ Է
«ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՋՈՒՐԵՐԸ
ՀԱԻԱՔՈՂ ԽՈՂՈՎԱԿԸ»

– ԿԱՆՃ ԳԵՏԸ

Ան դժբախտաբար ճանչցուած է իրրեւ չափազանցօրէն ապականած գետ մը: Մինչեւ 1993 մէկ միլիառ լիթր հեղուկ աղբ տակաւին կը թափէ անոր մէջ:

Մինչեւ 1980-ական թուականներու ըսկիզբը, կանաչը կը նմանէր ադտոտ ջուրերը հաւաքող հսկայ խողովակի մը: Այս աղէտալի վիճակը բարելաւելու համար հնդիկ կառավարութիւնը սկսած է գետի մաքրութեան ընդարձակ ծրագիր մը ի գործ դնել:

*
**

ՔԱՆԻ՞ ԳՈՐԾՕՆ ՀՐԱՔՈՒԽ
ԳՈՑՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ ԷՔՈՒԱՏՈՐԻ ՄԷՋ

– ՈՒԹ

Հարաւային Ամերիկայի երկիրներէն Էքուատորի մէջ գոյութիւն ունին 35 կարեւոր հրաբուխներ: Անոնցմէ ութ հատը տակաւին չանկարծակիօրէն եւ ազդու կերպով կը ժայթքին:

Անոնցմէ ամէնէն անհանդարտը Սանկէյն է: Ան անդադար ծուխ, լաւա եւ մոխիր կը թափէ:

Այս հրաբուխը նաեւ ամէնէն «խորհրդաւորն» է. ան միչտ ծածկուած է Ամազոնի անտառէն բարձրացող մշուշներով...

ՍՏԱՑՈՂԸ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՐԻԶՈՆ

(Ա. եւ Բ. հատոր,
(1991 – 1997, 1998 – 2001)

ՏԻԳՐԱՆ ՈՍԿՈՒՆԻ

«Նոր կեանք», Մատենաչար թիւ 33
Գալիֆորնիա, 2003

(Շար. և. էջէն)

և Ներքին նախարարին համար մահմետական արդիլուած Սիմի ուսանողական խումբին դործն է: ԱՄՆ, Գերմանիա եւ Մեծն – Բրիտանիա դատապարտած են այս արարքները:

ՔՈՓ ՏԻՎՈԻԱՌԻ մէջ, երկու ֆրանսացի զինուորներ ապաննուած են, մինչ փարիզեան օդակայանի մը մէջ ալ 10 վարձկաններ ձերբակալուած են, որոնք կը փորձէին Ապիճան մեկնիլ: Կը թուի թէ պետական հարուածի մը ծրագիրը կար:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի հարաւը՝ կրասնոդարի մէջ, պայթումներու չարք մը տեղի ունեցած է Օգոստոս 25–ին, որոնց հետեւանքով չորս մեռեալ կայ եւ աւելի քան քսան վիրաւոր: Ոստիկանութիւնը քննութիւն բացած է: Շրջանը մօտ է Չէչէնիոյ:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Համազգային – Փարիզ»ի վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սամ եւ Մարալ Շնորհօքեանի իրենց հօր՝ Բենիամին Գիլիճեեանի մահուան առիթով:

ԽԱՉվԵՐՃ

ՄԱՐՍԷԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Կիրակի, Սեպտեմբեր 14
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30–ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ
Մխոբեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

CHENE

Date à retenir
Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre
CHENE France

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդարու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանուխ	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Է.Վ.Ա. (տե'ս· վաճառքի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՓԱՒՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre S P I T A K
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h

à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART**

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2003/04

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme **Hilda Kalfayan-Panossian** avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
27 Septembre 2003 - 31 Janvier 2004 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (**Absentéisme exclu**)

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

27 Septembre 2003 - Fin Juin 2004
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.
Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS dès maintenant :
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
85 Euros + 8 Euros frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 28
JEUDI
28 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթավերջի առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·756

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.756

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԽԱՌՆԱԿ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ԽԱՂԱՂՈՒԹԵՆԷՆ» Ի ՎԵՐ

139 ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ Է

Մայիս մէկէն ի վեր, երբ վերջ կը գտնէր Պուշի իրաքեան պատերազմը, 139 ամերիկացի զինուորներ սպաննուած են եւ կարգուկանոնն ալ հաստատելու ոչ մէկ յոյս կայ: Անապահովութիւնը երբեք այս ծաւալը չէր ստացած եւ իրաքեան նոր ոստիկանութիւնն ալ կը չանայ կատարելութիւնը փրկել: Օգոստոս 26-ին, 3000 ամերիկացի զինուորներ լայնածաւալ գործողութեան մը ձեռնարկած են կասկածելի նկատուած անձերու դէմ եւ 22 հոգի ալ ձերբակալած, Պաղտատի հիւսիսը՝ Մալիսի մէկ: Գործողութիւնը բաւական բիրտ նկարագիր ալ ունէր եւ զինուորները կոպիտ վերաբերում կը ցուցաբերէին: Ամէն պարապայի մէկ, ամերիկեան բանակը գրաւման բանակ մըն է, չէ յաղթած երկրին մէկ ապահովութիւն եւ կարգուկանոն հաստատել: Եւ դեռ Ս· Հիւսէյն կը վնտռեն...:

Ազատները, առեւանգողներ ազատ ապարէզ գտած են եւ փրկագիներու սիրոյն մանուկներ կ'առեւանգեն: Իրաքցի ոստիկան մըն ալ կը դժգոհի, որովհետեւ օրինք չկայ, կարգ չկայ, ուրեմն չենք յարգուիր բնակչութեան կողմէ, ամէն մարդ իր ուզածը կ'ընէ: Աւելին, Պաղտատի նոր «չէրիֆները» ընդդիմութեան ալ կը բախին, որպէս մարդիկ որոնք Ամերիկացիներուն համար կ'աշխատին: Անոնց ալ կը վախնան առանձին դուրս ելլելու, կառք վարելու...: Ստեղծուած անիշխանութիւնը բաց դուռ ձգած է նաեւ կազմակերպուած խմբակներու, որոնք իրենք հաստատած են իրենց օրէնքները եւ թռուցիկներ կը բաշխեն ստորագրուած՝ «Պաղտատի տուիճները»: Հոն գրուած է· – «Թմբեցուցչի չահատակութիւն ընողները իրենց ձախ աչքը կը կորնչցնեն, ալքոլ ծախողները՝ ամբ ձեռքը եւ հրապարակաւ պիտի սպաննուին պոռնկագործական տեսերիզ վաճառողները»:

Այս մթնոլորտին մէջ, Պուշ պնդեց, Օգոստոս 26-ին, որ Ամերիկացիք Իրաքէն պիտի չքաշուին:

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՏԱՐԵՑ ԱՆՁԵՐՈՒ հոգատարութիւնը ապահովելու համար, նախարարապետ Ժ· Փ· Ռաֆարէն առաջարկեց որ, տարուան ընթացքին տօնական օր մը ջնջուի եւ այդ օրուան հասոյթը յատկացուի հիմնադրամի մը, որ բարելաւէ ծերունիներու կեանքը, տուները կամ հանգստեան տուներու մէջ: Հետաքրքրական առաջարկ մը երկրի մը մէջ, ուր տօնական օրերու մէջեւ գտնուողներն ալ (օրինակ՝ Ուրբաթ օր մը տօնական Հինգշաբթիէ մը եւք) կը զառնայ տօնական, շաբաթավերջը վերածելով «մամուրջ»· կը բաւէ յիշել թէ ամբողջ Մալիսի երկայնքին աշխատանքի 17 օր կար մնայ: Այս առաջարկը ըրած է Հանդստեան տուներու պատասխանատուները, ի ներկայութեան տարեցներու ներման նախարարին: Այս հիւղին մէջ, Ֆրանսա 15 տարուան յապաղում մը ունի: Ներման նախարարն իսկ յայտարարած է թէ մտանգիտացած հանդստեան տուներու 10%–ը «անյարիր» է այդ առաւանութեան:

ԳԱԶԱՊԻԱՆՔՍՑԻ (Թորքիա) արգելափակման կեդրոնին դէմ, Օգոստոս 26–ին, բուռն ոճրափորձ մը գործուած է, որ, ըստ Պասթիայի վերաքննիչ ատեանի ընդհանուր դատախազին, «զինուորական բնոյթ» ունէր, այլ խօսքով պատերազմներու ընթացքին տեղի կ'ունենան նման տարողութեամբ արարքներ: 100 քիլօ ռումբ պայթած է եւ հրաշքով է, որ մարդկային զոհ չկայ, վայրը նաեւ ճաշարանն է բանտին անձնակազմին: Կը հաստատուի որ Թորսիքայի վերջին դէպքերէն մտահոգիչ բնոյթ առած են: Միւս կողմէ, նոյն օրը ձերբակալուած է Էմոն Սիմէոնիի զաւակը՝ Մարք Սիմէոնի: Կրնայ օգնած ըլլալ Իվան Թորնտայի, անոր փախուստի ընկերին:

ՌՈՒԱՆՏԱՑԻ նախագահ ընտրուեցաւ, Օգոստոս 25–ին, Փօլ Քակամէ: Առաջին անգամն է որ նախագահ մը կ'ընտրուի հանրաքուէով երկրին պատմութեան մէջ, ստանալով ձայներու 94·3%–ը: Ընդդիմադիր թեկնածուն հազիւ 3·5%–ով կը զոհանայ եւ բողոք կը բարձրացնէ անկանոնութիւններու եւ գեղծարարութիւններու մեղադրանքով: Նորընտիր նախագահը, 46 տարեկան, նախկին լճքոստ, ամէն բանէ առաջ զինուորական մըն է եւ յոյս ունի որ պիտի կարենայ աշխատիլ երկրին բարիքին համար: Եւրոպական Միութեան պատուիրակութեան պետը՝ Դոլէթ Ֆլէչ յայտնեց թէ ընտրութիւնը հակառակն ապատրութիւն մը կը ձգէ· Պելժիա իսկ, որ նախկին գաղթատէրն է երկրին, չնորհաւորելով հանդերձ ընտրութիւնը, որոշ վերապահութիւն արտայայտած է:

ՌՈՒՍԵՐՈՒ մէկ որոշ մեծամասնութիւնը համոզուած է որ երկիրը վարողները մաֆիային կը պատկանին, ըստ Քաղաքական Ուսումնասիրութեանց գործակալութեան մը: Երեք Ռուսերէն մէկը (37%) կը գտնէ որ մեծահարուստ գործարարներ վլուխն են Պետութեան եւ իրենց հարստութիւնն ալ ապահոված են կասկածելի միջոցներով: Միայն 15%–ն է որ կը խորհի թէ երկիրը վարողը Պուտինն է:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ, Յուլիսի ընթացքին, պատուղներու գինը 54·9% յաւելում կրած է տարուան մը վրայ եւ 20% Յունիսի բաղդատմամբ:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ, 2002–ին, ոճրագործութիւնը իր ամէնէն ցած մակարդակին իջած էր երեսուն տարիէ ի վեր, ըստ Արդարութեան նախարարութեան յայտարարութեան· վիճակագրութեան պրասեննեակին համաձայն, 2002–ին 23 միլիոն ոճիր եւ յանցագործութիւն տեղի ունեցած են, մինչ 1973–ին այդ թիւը 44 միլիոն էր:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ համաձայնեցաւ բանակցութիւն վարելու Հիւլէական Ուժանիւթի Միջազգային գործակալութեան քննիչներուն հետ, առանց որեւէ նախապայմանի: Թեհրան կ'ուզէ, սակայն, որ յատկանան իր ինքնիշխանութեան կարգ մը երեւոյթները:

ԻՍՐԱՑԷԼԵԱՆ զինուորական ուժերը կը չարունակեն իրենց յարձակումները Գազայի գօտիին վրայ: Միւս կողմէ, Ուաշինկթըն սառեցուցած է պաղեստինեան բարեփոխական հինգ կազմակերպութեանց ունեցածը: Յարձակումներու գ· օր,, իսրայէլեան յարձակումէն մէկ մեռեալ եւ շուրջ 20 վիրաւորներ կային:

ՊՈՄՊԷՑԻ ոճրափորձէն ետք, Հնդկաստան հաշիւ պահանջած է Փաքիստանէն, որ մերժած է բողոքը եւ չուզեր յանձնել 19 հոգին որոնց դէմ կասկած կայ թէ ահաբեկիչ են: Կ'առարկէ որ անոնք իր հողամասին վրայ չէին: Ոճրափորձին զոհերու թիւն է՝ 48 մեռեալ եւ 150 վիրաւոր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՂՀ

ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐ ԶՈՀ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Վարչապետ Ա· Դանիէլեան յայտնած է թէ կառավարութիւնը պրաղած է կարեւոր ծրագիր մը մշակելու· ան ուղղուած պիտի ըլլայ պատերազմական զոհերու ընտանիքներուն վիճակին բարելաւումին: Այդ ծրագրով կը նախատեսուի այդ ընտանիքներուն ամէն մէկուն համար մէկ հեկտար այգի տնկել· այդ այգին անոնց սեփականութիւնը եւ եկամուտի աղբիւրը պիտի ըլլայ: Ծրագիրին անհրաժեշտ նիւթականը պիտի հայթայթուի նուիրատուներու դրամարներով: Ըստ վարչապետին, իւրաքանչիւր այգիի համար հարկ կ'ըլլայ մօտ 56 հազար տոլար: Կազմակերպչական հարցերը լուծելու նպատակով կը ստեղծուի պետական յանձնաժողով մը ուր զոհին ընտանիքն ալ ներկայացուցիչ մը պիտի ունենայ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 26 / 27)

Ա· ԴԱՍԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ ԹԻԻԸ ԱԻԵԼՑԱԾ

Այս տարի Հայաստանի 2206 առաջին դասարաններուն մէջ կ'ուսանին 49·147 աշակերտներ, ինչ որ 6028 աւելի է նախորդ տարուընէ: Անոնց մեծագոյն տոկոսը կը գտնուի Երեւան (13·809): Ա· դասարանի աշակերտութեան թիւին յաւելումը արդիւնք է դպրոցական տարիքի հասած զաւակներու տէր ընտանիքներու Հայաստան վերադարձին: Բոլոր առաջին դասարան յաճախողները ձրի կը ստանան իրենց այբբենարանները:

ՆԻԿԻՏԱ ՍԻՄՈՆԵԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԻՆ ՂԵԿԱՎԱՐ

77–ամեայ Նիկիտա Սիմոնեան որ Ռուսաստանի Ֆութպոլի Միութեան փոխ–նախագահներէն էր, նշանակուած է Ռուսաստանի Ֆութպոլի հաւաքականին պետ: Ան յայտարարած է թէ իր ուժերուն նեղած չափով կը նպաստէ խումբին յաջողութեան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՄԱՐԻ – ԳԱՅԵԱՆԷ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆԻ Ա· ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Զուիցերահայ խաղացող Մարի – Գայեանէ Միքայէլեան թենիսի ԱՄՆ–ու բաց առաջնութեան առաջին օրը, Օգոստոս 26–ին յաղթած է ամերիկուհի Մարիան Վայկարտները:

ՀԱՑ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ ԱՆԲԱՂՋԱԼԻ ԹՒ՛ ՕՍԼՕՑԻՆ, ԹՒ՛ ԲԱՔՈՒԻՆ

Ադրբեջանէն հայ ընտանիք մը Շուէտ գացած ու ապաստան խնդրած է: Շուէտի իշխանութիւնները մերժած են դիմումը ու ետ դրկած ընտանիքը: Սակայն, Բաքուէն չեն ընդունած վերենք ու հինգ հոգինոց ընտանիքը ստիպուած, վերադարձած է Շուէտ: Իրենց ադրբեջանցի փաստաբանը մտադիր է կրկին փորձել հասկցնելու շուէտական պատկան իշխանութիւններու թէ Ադրբեջան որեւէ ձեւով պիտի չընդունի հայ ընտանիքին վերադարձը, հակառակ անոր ադրբեջանական քաղաքացիութեան:

ԿԸ ՆՇՈՒԻ ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՑԻ 400–ԱՄԵԱԿԸ

Պատրաստուած ու կառավարութեան ներկայացուած է Դեկտեմբերին Նոր Ջուղայի հիմնադրութեան 400–ամեակը նշելու ծրագիր մը: Ան կ'ընդգրկէ հայերէն, պարսկերէն, անգլերէն գրքոյկի մը հրատարակութիւնը, Նոր Ջուղայի նուիրուած դրոշմաթուղթերու շարք, նրկարչական ցուցահանդէս եւ դիտաժողով: Նոյն օրերուն Սպահանի ու Երեւանի քաղաքապետարանի պատուիրակութիւններ փոխադարձ այցեր կը կատարեն:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Ադրբեջանի մէջ Հոկտեմբեր 15–ին նախագահական ընտրութիւն կը կատարուի: Հակառակ առողջական վիճակին լրջութեան, հակասական լուրերու ստեղծած չփոթին եւ հակառակ մանաւանդ ընդդիմութեան չօչափելի դժգոհութեան, բողոքի ցոյցերուն, ամէնէն հզօր թեկնածուն կը նկատուի Հ. Ալիեւ: Ան խորհրդային շրջանին, քաղաքական այդ դպրոցին մէջ թրծուած քաղաքական դէմք է, որ անկախութեան յայորդած խարխափումներու առաջին շրջանէ մը ետք սկսած է դրեթէ մենաւորական ընթացքով վարել երկիրը: Ու այդ մենաւորութեան նորագոյն արտայայտութիւնն ալ հիւանդանոցի մնարէն արուած հրահանգն էր, տղան վարչապետ նշանակելու: Այլ խօսքով, իշխանութեան փոփոխութիւն մտածելի իսկ չէր Ադրբեջանի համար: Եթէ Հայտարը չըլլար, Իլհամը պէտք է ըլլար, շարունակելու համար ալիեւեան ղեկավարութիւնը: Պարզ է որ այս մտահոգութեան մէջ երկրին, ժողովուրդին կացութիւնը, ապագան, նախընտրութիւնները, քուէները մեծ ծանրութիւն չէին ներկայացներ: Հակառակ պարագային, դոնէ մէկ – երկու հարցական պէտք է ստեղծէր Հայտարէն Իլհամին անցքի հեռանկարը, նկատի առած՝ այս վերջինին քաղաքականէն բաւական հեռաւոր ապագաներու վրայ արձանագրած «յաջողութիւնները»ը:

Այսուհանդերձ, ձեւականը պահպանելու որոշ մտահոգութիւնն ալ կայ. հրապարակ իջած են աւելի քան տասնեակ մը թեկնածուներ որոնք կը ջանան ուշադրութիւն գրաւել, նախընտրելին ըլլալ, քաղաքական ներքին ու արտաքին իրենց ծրագիրներով: Անոնց մէջ, անակնկալ չէ տեսնել որ առաջնային տեղ մը կը գրաւէ Ղարաբաղի հակամարտութեան նիւթը: Այլ հարց թէ ատիկա ո՛րքանով կ'ըլլայ անկեղծ մտահոգութեամբ, ո՛րքանով՝ պարզապէս քուէ չահելու հեռանկարով: Կամ, կարելի է նաեւ հարց տալ թէ որպէս «առաջնային» ներկայացուած խնդիրը փակապէս ա՞յդ հանգամանքով կ'ընկալուի ժողովուրդին մեծամասնութեան կողմէ, թէ առօրեայ հոգերու ծանրութեան տակ, Ադրբեջանցին նախկինին չափ կարեւոր չի նկատեր զայն: Մանաւանդ, երբ նկատի առնուի որ քաղաքական ճառերուն մէջ չատ անդամ չի բացատուիր ղէնքի ղիմելու կարելիութիւնը:

Ինչ որ ալ ըլլայ Ղարաբաղը քաղաքական ծրագիրներու մէջ առնել տուող ազդակը, հետաքրքրական է տեսնել թէ երկրին ղեկավարութեան բարձրագոյն դիրքին նկրտողները ի՛նչ մօտեցում կ'արտայայտեն անոր նկատմամբ: Ադրբեջանի մամուլին իշխանամէտ անունը՝ «525 թերթ»ը Օգոստոս 20–ի թիւով Զապիլ Միւթապիլօղլուի դրութիւնը հրատարակած է այս մասին. լրագրողը նախագահութեան թեկնածուներուն ամէն մէկուն Ղարաբաղի հարցին համար նախատեսած լուծումը ամփոփած է, «Թեկնածուները ի՛նչ ձեւով կ'ուզեն կարգաւորել Ղարաբաղի հարցը» խորագրուած դրութեամբ մը: Ան կ'ըսէ թէ ժողովուրդը ամէնէն կարեւորը կը նկատէ 12 թեկնածուին Ղարաբաղի հարցին մօտեցումը, այդ հարցը ըլլալով երկրին օրակարգին վրայ առաջին տեղը գրաւողը:

Նախ տրուած է ներկայի նախագահին, կամ աւելի ճիշդ՝ ներկայի իշխանութեան տեսակէտը. անոր մայր գիծը խաղաղ լուծումի նախընտրութիւնն է: Այսուհանդերձ, պատերազմն ալ ամբողջովին բացառուած բան չէ: Կը կրկնուի բազմիցս արտայայտուած տեսակէտը թէ եթէ խաղաղ լուծումի ջանքը արդիւնքի չհասնի, ադրբեջանական զինեալ ուժերը պիտի ազատագրեն «Հայաստանի կողմէ գրաւուած հողերը»: «Ներկայի իշխանութիւն» որակումին մէջ առնուած է թեկնածու Իլհամ Ալիեւի մօտեցումն ալ, որ կը կայանայ հօրը ներքին ու արտաքին քաղաքականութիւնը շարունակելու մէջ:

Ընդդիմութեան գլխաւոր դէմքը, Մուսաւաթ կուսակցութեան ղեկավար Իսա Ղամպարովի համար միակ ճարը խաղաղ լուծումն է. ատիկա մինչեւ այսօր չէ իրականացած, որովհետեւ իշխանութիւնը չէ կրցած հոն առաջնորդող բոլոր կապերը խզելիութիւնները գործածել:

Երրորդ թեկնածու մը էթիպար Մամմատովի ընտրական կազմը նիւթին մասին ունենալով հանդերձ իր տեսակէտը, պատշաճ չէ դատած զայն հրապարակել:

«Բարենորոգման ճակատ»ի ղեկավարը, թեկնածու Ալի Քէրիմլի Ղարաբաղի հարցին համար երկու սկզբունքով լուծումի մը կը նախատեսէ: Պէտք է Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւնը յարգուի ու այդ ամբողջականութեան վրայ հաստատուի ադրբեջանական դերիշխանութիւնը: Ատոր համար հարկաւոր է բանակին հզօրացումը: Քէրիմլի ընտրուելու պարագային ամէնէն առաջ պիտի ձեռնարկէ այդ հզօրացումին ու երկրին տնտեսութեան ամրացումին: Ցեղոյ պիտի նախաձեռնէ Հայաստանի հետ խաղաղութեան բանակցութիւններու: Հաշիւը այն է որ Հայաստան եթէ դիտնայ թէ խօսակիցը հզօր բանակի տէր է, կարելի կ'ըլլայ զինեալ գործողութիւններէն խուսափիլ:

«Ազգային միութիւն» նախաձեռնող խումբին կողմէ առաջադրուած թեկնածու Լալէ Շէվքէթի մօտեցումը քիչ մը տարբեր է. ան ընտրուելու պարագային կը խոստանայ անպայման լուծել հարցը, հետեւեալ ձեւով. նախ Հայաստանի հետ խաղաղութեան բանակցութիւններ պիտի տարուին, սակայն, ատոնց համար յըստակ ժամանակ պիտի որոշուի: Կ'ըսուի թէ, օրինակ մէկ տարին բաւարար կըրնայ նկատուիլ: Եթէ բանակցութիւնները այդ պայմանաժամին մէջ չօչափելի արդիւնքի չյանգին, «Հայաստանի դէմ պատերազմ պիտի հռչակուի»: Ընտրուելէ երկու տարի ետք եթէ կարդադրած չըլլայ Ղարաբաղի խնդիրը, Լ. Շէվքէթ կը խոստանայ հրաժարիլ ու նախագահական նոր ընտրութիւն կը կազմակերպուի:

Ազգային Միութիւն կուսակցութեան ղեկավարը Եունուս Օղուզ եւս կ'ուզէ որ Ղարաբաղի հարցին լուծումի հոլովոյթը յստակ ժամանակամիջոցի կապուի: Ամէն բանէ առաջ պիտի ջանայ որ միջազգային չափով լուսաբանութիւն գտնէ հարցը: Ցեղոյ, Մինակի խումբին աշխատանքի յստակ պայմանաժամ պիտի որոշէ, հակառակ պարագային վերջ տալով անոր միջնորդական գործունէութեան: Այդ պարագային, կ'ուզէ որ հարցը փոխանցուի ՄԱԿ–ին: Իր ծրագիրին ալ որպէս վերջին գործօն, չի բացառեր պատերազմին հեռանկարը:

Ժամանակի ազդակը կարեւոր է Սապիր Ռիւստէմխանլըի համար ալ: Ինք եւս միջազգային կազմակերպութիւններու միջնորդութենէն կ'ուզէ չօչափելի արդիւնք ձեռք ձգել: Սակայն, եթէ կարճ ատենէն ատիկա կարելի չըլլայ, պատերազմի դիմելու որոշում կը տրուի: Արդէն կուսակցութեան ղեկավարութիւնը համոզուած է որ ժամանակն է լուծումի հովոլոյթին մէջ, պատերազմի այլընտրանքը նախընտրելու: Նոյնիսկ կուսակցութեան մասնագէտները զինեալ գործողութիւններու ծրագիր պատրաստելու լծուած են:

Ալեանս կուսակցութեան ղեկավարը Ապութալիպ Սամէտով եւս պատերազմի կողմնակից է. Հայաստանի հետ խաղաղութեան բանակցութիւններուն զուգահեռ, ժողովուրդը պատերազմի պիտի պատրաստէ: Ամէն մէկ Ադրբեջանցի պէտք է ինքզինք մարտիկ նկատէ, հասկընալով որ անճնապէս պատասխանատուութեան բաժին մը ունի Ղարաբաղի խնդրին լուծումին մէջ: Պատերազմի որոշումին համար Ապութալիպ երկու տարուան պայմանաժամ մը կը նախատեսէ:

«Միացնողներ» խումբին թեկնածուն Գուտրէթ Հասանղուլիեւ կողմնակից է հզօր անտեսութեան, անյաղթ բանակի եւ զօրաւոր պետութեան: Հայաստանին տարի մը պայմանաժամ պիտի տայ որպէսզի առանց նախապայմանի քաշուի գրաւած ադրբեջանական հողերէն: Եթէ պայմանաժամը չյարգուի, պատերազմ պիտի յայտարարուի «գրաւող պետութեան» դէմ:

Ցանկին վերջին թեկնածուն Հաֆըզ Հաճիեւն է: Հայաստանի հետ բանակցութիւնները ապարդիւն մնալու պարագային պատերազմ յայտարարելէ տարբեր ծրագիր չունի: Ան ալ տարուան մը պայմանաժամ կը նախատեսէ: Երկու տարուան ընթացքին ալ հարցը լուծուած պիտի ըլլայ ըստ իրենց ծրագրին:

Նկատելի փնջնատպութիւն, նորութիւն չբերելով հանդերձ թեկնածուներու մօտեցումին մէջ, կ'արժէ նշել մէկ – երկու կէտ. անոնցմէ ոչ մէկը «Հայաստանի հետ» տարուելիք բանակցութիւններուն մէջուկին մասին բան մը կ'ըսէ, Ադրբեջանի հողային ամբողջականութեան, անոր վրայ ադրբեջանական գերիշխանութեան վերահաստատումի յանկերգն զատ: Բան մը որ ցոյց կու տայ թէ թեկնածուները երկրին գլխաւոր հարցը նկատելով հանդերձ Ղարաբաղի հարցը, չատ գլուխ չեն յոգնեցուցած լուծումի տանող նոր ճամբաներ գտնելու համար: Կամ, «գլխաւոր հարց»ի որակումը ընտրական սպառման նպատակով եղած բան է:

Երկրորդ ուշադրաւ կէտը Ղարաբաղի անտեսումն է, թէ՛ որպէս խօսակից, թէ՛ որպէս թշնամի: Բանակցութեան համար որպէս հասցէն ալ Հայաստանն է, պատերազմին համար ալ: Այլ խօսքով՝ Բաքուի արեւուն տակ նոր բան չկայ...:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐԱՔԵԱՆ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ՏԱՂԱՒԱՐԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ ԻՆԸ ԵՐԿՐԷՆ ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՕԻՆՏԱՒՈՐՆԵՐ ՄԷԿՏԵՂԵՑ

Մեսրոպ Պատրիարքը Աստուածածնի Վերափոխման Տաղաւարի Տօնին առիթով այլեւս աւանդական դարձած հովուապետական այցելութիւններէն մէկը տուաւ դէպի Հաթայ նահանգը, Օգոստոս 15–էն 18: Այցելութեան ընթացքին ընկերացան Հայր Զաքէոս Աբեղայ Օհանեան, Հալէպէն հիւրընկալ Հաթայ այցելող Գարեգին Աւագ Քահանայ Քիւրազեան եւ Վարդապետ Սրկ. Սերովբեան: Օգոստոս 15–ին չուրջ մէկուկէս ժամ տեւող թռիչքէն ետք, Մեսրոպ Արք. Ատանայի օդակայանի պատուոյ սրահին մէջ դիմաւորուեցաւ Ատանայի, Իսկենտէրունի, Գըրըքխանի եւ Վաղըֆգիւղի Հայ համայնքներու ներկայացուցիչներուն կողմէ:

Պատրիարքը, Իսկենտէրունի Սրբոց Քառասուն Մանկանց Եկեղեցին կարճ այցելութիւն մը տալէ ետք, անցաւ Հռոսոս (Արսուզ), ուր տեղւոյն Արաբ Ուղղափառ համայնքի վարչութեան ատենապետ Ճարտարապետ Ապտուլլահ Սայէքի ապարանքին մեծ պատուոյ հիւրը դարձաւ Օրթոտոքս համայնքի Ս. Աստուածածնի տօնին առիթով սարքուած բացօթեայ ընդունելութեան: Նոյն օրը Եկեղեցւոյ, Պատրիարքը Անտիոքի «Սաւոն» պանդոկը տեղաւորուելէ ետք, իր չքախումբով Մուսա լերան Վաղըֆ գիւղը ժամանեց ժամը 17·30–ին եւ նախապահեց տեղւոյն քառմանդամ ընտանիքներէն՝ Շիլմանեան գերդաստանի աղջկան Լուսինին եւ Վարդան Սիլահչեանի պսակին:

ՈՒԽՏԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. Աստուածածնի տաղաւարի տօնին առիթով Հաթայ ժամանակ էին 4 տարբեր խումբեր Վաղըֆգիւղի Հայրենակցական Միութեան 50 հոգինոց խումբը, եկեղեցասէր երիտասարդներու 30 հոգինոց խումբը, Պոլսէն օդանաւով ժամանողներու խումբը, Պէյրութ եւ Հալէպէն ժամանած ուխտաւորներու խումբը: Ուխտաւորներ ժամանած էին նաեւ Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներէն, Քըրանատայէն, Գերմանիայէն, Շուէտէն, Հայաստանէն եւ Պարսկաստանէն:

Օգոստոս 16, Շաբաթ օրը, ուխտաւորներէն փափաքողներ, առտուան ժամը 10–ին Անտիոքի մէջ ուխտի այցելութիւն տուին Ստուարիս (Ս. Խաչ) լերան լանջին գտնուող Սուրբ Պետրոսի քարայրը, որ համաքրիստոնէական սրբավայր մըն է:

«ՀԱՐԻՍԱ ԶԱՏԻԿ»

Պատրիարքը Օգոստոս 16, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 19–ին Վաղըֆգիւղ ժամանեց եւ դիմաւորուեցաւ դհոլ ու զուռնայով, Ս. Աստուածածին նորաչէն եկեղեցւոյ զանգակին ուրախ զոհանչներով: Գիւղի մանուկները ճամբուն երկու եզերքները չարուած էին, ծաղիկներով իրենց ձեռքերուն մէջ: Երիտասարդները բերին աւանդական աղուհացը, զոր Պատրիարքը օրհնեց, ազօթելով գիւղի եւ գիւղացիներու բարօրութեան համար: Հոգեւոր Պետը ապա Հրաշափառի երդեցողութեամբ եկեղեցի առաջնորդուեցաւ ուր կատարուեցաւ կիրակամուտքի ժամերգութիւն, երգուեցան Ս. Աստուածածնի Վերափոխման նախատօնակի չարականները:

Ժամը 20·30–ին, եկեղեցւոյ բակին մէջ համերգ մը սարքուեցաւ: Գիւղի մանուկներէն բաղկացած երգչախումբը, որուն անդամները մարզուած էին Հայր Զաքէոսի, եւ Թուլիւի Քացախեան ու Իլիզապէթ Կէօքսըլեան անուններով երկու չորհալի օրիորդներու կողմէ, լման մէկ ժամ տեւողութեամբ հիանալի ներդաչնակութեամբ երգեցին ունկնդիրներուն հրամցնելով տասը հոգեւոր եւ տասը տոհմիկ հայերէն երգեր:

Մանուկներու համերգէն անմիջապէս ետք, Հայր Զաքէոս հանդիսականները հրաւիրեց ունկնդրելու Պատրիարքին ելոյթը: Ան չատ խանդավառուած էր մանուկներու ելոյթով չնորհաւորեց զիրենք, Հայր Զաքէոսը, Օր. Էլիզապէթն ու Օր. Թուլիւիը, որ երկար աշխատանք ետք կարելի դարձուցած էին այն համերգը:

Պատրիարքը չնորհաւորեց նաեւ Մուսալեռցիներու «Հարիսա Զատիկ»ը, որ ինչպէս ամէն տարի ահաւասիկ աշխարհի եւ Թուրքիոյ չորս ծագերէն Մուսալեռցիներն ու իրենց համակիրները վերստին

10.

Նրան պետական, հասարակական, նրա ընկերական, բիզնեսային հոգսերը, նրա ընտանեկան ու մեր ամենամտերիմ հարաբերությունները, նրա ամենաթանկ հուշերը, նրա ամենասիրելի գրքերը, նրա ամենասիրելի ուտելիքները, նրա ամենասիրելի գույները, նրա ամենասիրելի ծաղիկները, նրա ամենասիրելի ... ամեն ... ամեն ...

Ծովանկարիչ Ալեքսանդր Այվազովսկի, որ ամբողջ կյանքում նկարել է ծովը, ասել է. «Ես ուզում եմ նկարել ծովը այնպես, ինչպես ինքն է ինձ տեսնում, երբ ես նայում եմ նրան»:

Ինչպե՞ս կարելի է ծովը տեսնել, եթե ոչ ալիքների միջից:

Այրի Տիկին Գայեանէ Սիմսարեան,
Պր. Միշէլ Սիմսարեան եւ զաւակները՝ Գարոլին եւ Միքայէլ,
Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գաւէզեան եւ զաւակը՝ Ֆրէտէրիք
ինչպէս նաեւ Սիմսարեան, Պաղտասարեան, Թովմասեան ընտանիքները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՈՍԿԻԱՆ ՍԻՄՍԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 25–ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտ. 2, ժամը 14·30–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին,
4 rue Komitas, Alfortville
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Սիմսարեան եւ Գաւէզեան ընտանիքներուն:

Madame Kayané Simsarian
Monsieur Michel Simsarian et ses enfants Caroline et Mikaël
Monsieur et Madame Télémaque Khavessian et leur fils Frédéric
ainsi que les familles Simsarian, Baghdassarian et Tomassian
Et toute le famille
ont la douleur de vous faire part du décès de leur époux, père, grand-père et parent

M. OSKIAN SIMSARIAN

survenu le lundi 25 août 2003, dans sa quatrevingt-quatrième année.

Les obsèques seront célébrées le mardi 2 septembre à 14h30 en l'église arménienne apostolique Saints Paul et Pierre, 4 rue Komitas, Alfortville
suivies de l'inhumation au cimetière d'Alfortville.

Le présent avis tient lieu de faire part.

ԽԱՉՎԵՐՑ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Կիրակի, Սեպտեմբեր 14

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30–ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԹԱՋԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Մփոփեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Շաբաթ, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճիք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du
DIMANCHE 14 SEPTEMBRE
pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros
Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ 7ՇՐԳ ՏԱՐԵԳԱՐՁԻՆ ԱՒՐԻՒ

ՓԱՐԻԶ. – Մովսէս Պէաքճեանէ 100 եւրօ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մաուլէն Փափազեան եւ զաւակը՝ Ժոսլին 152 եւրօ 45 կը նուիրեն «Ցառաջին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գէորգ Փափազեանի մահուան 15–րդ տարելիցին առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սրբուհի Նշանեանի մահուան առիթով, Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը չընորհակալութեամբ ստացած է հարազատներէն 300 եւրօ իրենց մօր յիշատակին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Մկրտութ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Է.Վ.Ա. (տե'ս· փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՕՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մեայեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Paroisse Sainte Croix de Paris

ECOLE SAINTE CROIX
Les cours d'arménien, de cathéchisme et de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2003-2004,
à partir du samedi 4 octobre de 14h à 17h
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse, Tél.: 01 44 59 23 50.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE 2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 *ayant présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART**

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 29
VENDREDI
29 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հասը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20.757

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.757

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՏԱՐԵՑՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՇԽԱՏԻԼ ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ ԲԱՑԱ՝ ՈՐԸ՞

Ռաֆարէն պիտ մը ըրաւ օգտակար ըլլալու համար տարեցներուն, որոնց մասին սկսան մտածել իշխանութիւնները ոտքին պատճառաւ, երբ մինչ այդ նոյն իշքանութիւնները ջնջած էին անկար ծերունիներու օգնութիւնը, երբ ատոնը կը մնային: Ուրեմն, պիտը այն է որ տօնական օր մը որոշուի աշխատելու համար եւ այդ օրուան հասոյթը յատկացուի ծերունիներուն:

Այս մասին, տակաւին ոչ մէկ որոշում արուած է, բայց, բանաւէճը արդէն իսկ ծայր առած է: Նախ կան ընդդիմացողները: Ֆրանսացին չուզեր հրաժարիլ այն առաւելութիւններէն զոր ձեռք ձգած է տարիներու երկայնքին:

Ֆրանսայի մէջ, սկզբունքով, տօնական 11 օր կայ, բան աշխատանքի օրինադիրքին. _ Ցունուար 1, Զատկուան Երկուշաբթին, Մայիս մէկը, Մայիս 8–ը, Համբարձումը, Հոգեգալուստի Երկուշաբթին, Յուլիս 14–ը, Ասուածածինը, Ամենասրբոցը, Նոյեմբեր 11–ը եւ Դեկտեմբեր 25-ը: Այս տօներուն վեցը կրօնական են:

Ուրեմն, անոնք որոնք կը համակերպին այս նոր հաւանական կարգադրութեան (եւ չատ չեն) պէտք է համաձայնին նաեւ տօնին չուրջ: Ոմանք կ'առաջարկեն Մայիս 8–ը (1945-ի Զինադադար), ուրիշ – ներ Հոգեգալուստի Երկուշաբթին: Տօնական օրուան այս ընտրութիւնն ալ կապկումն է Գերմանիոյ, ուր 1994–ին Հելմութ Քոհլի օրով եւ որպէսզի կաթոլիկներ եւ բողոքականի բանակէճ չծագի, Աշխատանքի նախարար՝ Նորպէրթ Պլում առաջարկած է ջնջել «ապաշխարանքի եւ աղօթքի» օրը, տօն մը որ գոյութիւն չունի Ֆրանսայի մէջ: Տօնը, թէեւ բողոքական է, բայց, ի վերջոյ նահանգները (Լէնտէր) համակերպած են, բայի Սաքոէն, որ մերժած է հրաժարիլ այդ տօնէն, զոր ձեռք ձգած էին վերամիացումէն ետք: Ի վերջոյ, ի գործու դարձած է 1995–ին եւ թեթած նպատակը կը ծառայէ տունը ապրող ծերունիներու օգնութեան:

Նոյնիսկ, եթէ Ֆրանսա համակերպի նման «պրկանքի» մը, ան կը խանգարէ նաեւ 35 ժամերու դրութիւնը, բայց, Ռաֆարէն կը գտնէ որ Ֆրանսացիք հարկ եղածին չափ չեն աշխատիր, ուրեմն, միաժամանակ, պետական գանձը կը փրկուի նոր հասոյթով, ծերունիները ապահովութիւն կը զգան, Մէտէֆը (գործատերութիւն) կը ծափահարէ:

*
**

Մնաց որ այլ տակարկութիւններ ալ կան: Սոֆրէսի մէկ հարցախոյզին համաձայն Ֆրանսացիներու 81%–ը կողմնակից է որ աշխատանքի օրուան վերածուի տօնական օր մը, կամ հրաժարի էՌ – Թէ – Թէ-էն 45 ժամերու չնորհած ապատ ժամերը: Ի դէպ, հետաքրքրական հարցախոյզ մը, քանի լրատուութիւններու ընթացքին իսկ, սենոէքաներու բանբերները դէմ էին: Եւ ինչպէս ըսինք, դեռ հարկ է օրը ճշդել: Ժիսքար տ'Էսթէն ընդդէմ Մայիս 8–ը, զոր Միթերան վերահաստատեց...: Բայց, 2004–ին, Մայիս 8–ը Շաբաթ է, 2005–ին ալ՝ Կիրակի...: Կը մնայ Հոգեգալուստի Երկուշաբթին, կամ Համբարձումը: Տարօրինակ է, որ ոչ ոք կը յիշէ կառքերու հարկադրոշմը,

զոր հաստատեց վարչապետ Ռամատիէ, մէկ տարուան համար, որպէսզի գումարը յատկացուի ծերերուն, տեւեց 40 տարի եւ տարեցներն ալ երեսը չտեսան այդ նպաստին...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՕՂՈՎ

ՓԻԷՐ ՓՈՒԺԱՏ, որ 50–ական թուականներուն փոքրերու եւ մինչեւ ձեռնարկութիւններու դատին որպէս պաշտպան, հրապարակ իջաւ, մեռաւ 82 տարեկանին: 1954–ին հիմնեց Առեւտրականներու եւ Ազատաւարներու Պաշտպանութեան Միութիւնը (ԻՒ – ՏԷ _ ՍԷ – Ա), որ համախմբած էր 500·000 անդամ եւ 1956–ին ալ 52 երեսփոխան ունեցաւ Ազգային Ժողովին մէջ: Իր անունով ստեղծուեցաւ բուժատիպը եւ այդ տարին մեծ յաջողութիւն արձանագրեց ժողովրդական լոզունգով մը՝ սոբթէ լէ սոբթաւն: Այդ չրջանին իր երեսփոխաններու կարգին էր Ժան _ Մարի Լը Փէն, որ յետագային հեռացաւ: 1958–ին, տը Կօլի վերադարձով, չարժումը վերջ դաւս, բայց ոչ· մտայնութիւնը:

ՊԱՂՏԱՏԻ արեւմտեան չրջանը, Օգոստոս 27–ին, երկու ամերիկացի զինուոր եւս սպաննուած են ականի մը պայթումէն: Երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած են:

ՄԻԱՑԵԱԼ _ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ մերժած են Արաֆաթի հրադադարի կոչը, այն պատճառաբանութեամբ որ նախապատուութիւն պէտք է տրուի ահաբեկչական արարքներու ցանցերուն խայթատումին: Ըստ մերիկացիներուն, եաէր Արաֆաթ արդելք մըն է խաղաղութեան գործընթացի ճամբուն վրայ:

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ մէջ է, այս անգամ, որ ռուս գործարար մը սպաննուած է, Օգոստոս 26–ին: Աբճակուրդի կեդրոնի մը տնօրէնն էր եւ կը թուի որ «ապօրէնաբար» մարդասպանութիւնը կապ ունի իր արհեստին հետ:

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻՈՑ ամերիկեան վերջին խարիսխն ալ քակուած է Օգոստոս 27–ին, ինչ որ վախճանն է ամերիկեան ներկայութեան երկրին մէջ, տասը տարի ետք: Այս կարգադրութիւնն ալ հետեւանքը կը նկատուի Ս. Հիւսէյնի վարչակարգի տապալման: Զինուորական խորհրդական – ներ պիտի մնան Սաուտի Արաբիա:

ՇԻՒՔԱԿՈՑԻ ՄԷՋ, նախկին աշխատաւոր մը, իր դժգոհութիւնը արտայայտելու համար, վեց հոգի սպաննած է իր նախկին աշխատավայրին մէջ, նախքան ըսպաննուիլը ոստիկաններուն կողմէ: Վերջերս գործէն հեռացուած էր բացակայութեան եւ յապաղումներու պատճառաւ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՆ ալ, տարուէ տարի, աւելի ձգտում ունին արտագաղթելու: Այսպէս, վերջին տասը տարիներուն, արտասահման հաստատուող Ֆրանսացիներու համեմատութիւնը 34%–ի յաւելում կրած է: 2002–ին, մէկ միլիոնէն աւելի Ֆրանսացիներ երկրէն դուրս կ'ապրէին: Ամէնէն աւելի Մեծն – Բրիտանիան, Թուրնուղ, Միացեալ – Նահանգներն ու Գանատան են որ Ֆրանսացիներու նախընտրութեան առարկայ են:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ արեւմտեան չրջանը Նաչիքի մէջ, կրօնական համախմբումի մը ընթացքին, հրմշտուքի հետեւանքով 45 հոգի մեռած է 70 հոգի ալ վիրաւորուած են:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 27 / 28)

ՔՄԱՀԱՃ ԽԱՂԸՆԿԵՐՈՋՄԷՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

Ադրբեջանական մամուլը հաղորդած է թէ Մինսկի խումբին նախագահները ՄԱՅ–ի կողմէ առաջարկուած «Քոսովոյի ձեւի» լուծումի նոր առաջարկ մը մշակած են Ղարաբաղի հարցին համար: Ըստ անոր, տեղական բոլոր իրաւասութիւնները, – պիւտճէ, դրամական միաւոր, Սորհրդարանի ու նախագահի ընտրութիւններ–, պիտի պատկանի Ղարաբաղին, ան մնալով հանդերձ, Ադրբեջանի կազմին մէջ, որպէս տարածքային միաւոր: Ադրբեջանցի քաղաքական դէմքերու համար նման առաջարկ անընդունելի է իրենց համար, քանի որ այդ կարգադրութեամբ Ղարաբաղ մինչդպային իրաւունքին առջեւ կրնայ ներկայանալ որպէս անկախ պետութիւն, ձեւականօրէն միայն ադրբեջանական տարածք համարուելով: Որոշ ժամանակ ետք ալ հոն բնակող Հայերը հանրաքուէ կազմակերպելով կրնան գործածել ինքնորոշման իրենց իրաւունքը:

*
**

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի պատմական _ մշակութային յուշարձաններու նորոգութեան համար կարեւոր ներդրում կ'ըլլան ԻՒՆԷՍԿՕ–ի նուիրատու երկիրներուն յատկացումները: Այդ կարգին, Ցունաստանի տրամադրած գումարներով նորոգուած է Երերոյքի եկեղեցին. կը նախատեսուի նաեւ Ախցքի Աբշակունիներու դամբարանին նորոգութիւնը: Իտալացիներու յատկացումը գործածուած է Մարմաշէնի եկեղեցիին նորոգութեան. անոնք որոշած են Ամբերդի նորոգութեան համար ալ գումարներ տրամադրել: Իսկ ժողովրդական տուներու պահպանութիւնը պիտի ըլլայ Նորվեկիացիներու գումարներով:

Լինսի հիմնադրամը եթէ Գառնիի ու Զուարթնոցի տաճարներուն վրայ տարած աշխատանքի պիւտճէէն պատկացում ընէ, նորոգութեան գործին կ'ընդգրկուին էրեբունի արդելոց – Թանգարանը, կամիր բլուրը եւ Շէնգաւիթը:

Այդ չարքին ՄԱՅ–ի ղեկղեցման հիմնադրամին ծրագիրով նախատեսուած են Մակարավանքի նորոգութեան աշխատանքները: Այս եկեղեցին կը գտնուի հոպսահքի գօտիի մէջ ու քանդուելու ըսպառնալիքին դէմ յանդիման է: Հոն, նախ Գարեգին Բ.ի խոստացած 5000 տոլարով ջուրին վառնդը պիտի կանխուի, որպէսզի սահելու սպառնալիքը վերնայ:

*
**

ՅՈՒՇԱՏԱԽՏԱԿԻ ՋԵՏԵՂՈՒՄ

Օգոստոս 27–ին Երեւանի Մաշտոց պողոտայի թիւ 15 չէնքին վրայ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան բացումը կատարած է լրագրող, պատմաբան ու դիւանագէտ Հենրիկ Լիլոյեանի (1932–1999) յուշատախտակին: Ան պատրաստուած է քանդակագործ Աչոտ Ադամեանի կողմէ:

ԻՐԱՒ

ՑԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ Ս. ՀԱՐՑԱԽՈՉԸ

Ամերիկեան լրատուիւներու պահանջով, պատերազմէն ետք առաջին հարցախոյզ մը կատարուած է Իրաքի մէջ, Յուլիսի սկիզբին: Կատարողները հարցապնդած են զանազան համայնքներու պատկանող եւ ընկերային տարբեր դասակարգերէ 798 հոգի: Գլխաւոր հարցումը վերաբերած է ԱՄՆ–ու եւ Մեծն – Բրիտանիոյ դէմ պատերազմին արդարացի ըլլալուն: Պատասխանողներու 50%–ը միայն զայն արդարացի նկատած է, 27%–ը՝ ոչ: Մնացեալը կարծիք չէ յայտնած: Ատոր գով, 47%–ը ըսած է թէ պատերազմին դուն նպատակը քարիւղի հարստութենէն օգտուիլն էր, 41%–ը պատերազմը Իսրայէլի օգնելու ձեւ նկատած է, մնացեալը միայն ըսած է թէ Իրաքցիները բըռնապետութենէն փրկելու նպատակով էր: 47%–ին համար կեանքը այսօր աւելի դժուար է, քան պատերազմէն առաջ: Իրաքցիներու 52%–ը կը յուսայ որ հինգ տարիէն կեանքի աւելի լաւ պայմաններ կ'ունենայ:

Մեծամասնութիւն մը կը փափաքի որ ամերիկեան եւ բրիտանական ուժերը մեկնին անմիջապէս (13%), քանի մը ամիսէն (20%), կամ տարիէ մը (25%): 31% մը միայն կ'ուզէ որ անոնք քանի մը տարի մնան: Երկրին համար ցանկալի քաղաքական դեկավարութեան ձեւը 36%–ին համար արեւմտեան ձեւի ժողովրդավարութիւնն է, 26%–ին՝ իսլամական արդիականացուած վարչակարգ մը: Ներկայի գլխաւոր հարցերը ելեկտրականի խզումը (80%), փողոցը յարձակման ենթարկուելու վտանգը (67%) եւ ըմպելի ջուրի պակասն (49%) են:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԹԷՆԻՍ

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄՆ–ու թէնիսի բաց առաջնութեան մրցումներուն Սարգիս Սարգսեան _ Ալ. Օլիովսկի (Ռուսաստան) զոյգը առաջին պարտութիւն մը կրած է Օգոստոս 27–ին: Կը մասնակցի նաեւ Ագասին որ անհատական խաղերու չարքին նոյն օրը տարած է առաջին յաղթանակը:

ՁԱՏՐԱԿ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ ԴԻԳՈՀ Է ՔՈՍՈՎՈՑԻ ՁԵՒՈՎ ԼՈՒԾՈՒՄ

Սեպտեմբեր 19–ին Եալթայի մէջ աշխարհի ախոյեանութեան կոչումին համար պիտի մրցէին Կ. Գասպարով եւ ուկրանացի Ռ. Պոնոմարյով: Սակայն, այս վերջինը անդադար պայմաններ առաջարկած ու չատ քահաճ ընթացք մը ցոյց տուած է: Օգոստոս 27–ին, Մոսկուայի մէջ, մամուլի ասուլիսի մը Կ. Գասպարով դժգոհած է անոր կեցուածքէն, ըսելով թէ ընդունելի չէ որ իրմէ աւելի երիտասարդ խաղացող մը պայմաններ պարտադրէ իրեն ու Ռուսաստանի ճատրակի դաշնակցութեան: «Մեզի հետ պարզապէս խաղի եկած է» ըսած է ան, աւելցնելով որ ուկրանացի խաղացողին քահաճ կեցուածքին պատճառով բոլոր առընչուած անձերը նուաստացուցիչ վիճակի մատնուած են: Այսուհանդերձ, ինք կ'ուզէ որ մրցաշարքը տեղի ունենայ, քանի որ մինչեւ Հոկտեմբեր ջնջած է այլ մրցաշարքերու իր մասնակցութիւնը, խաղալու համար Պոնոմարյովի հետ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ ԸՍԵԼՈՎ՝ ԿԸ ՀԱՍԿՆԱՑԻՆՔ ՊԵԹՀՈՎԷՆ ՄՈՑԱՐԹ ԵՒ ՊՐԱՄՍ։ ԱՅԺՄ ՊԻՒԶԼԱԶԸ, ՍՏՈՆԶՆ ՈՒ ՀԵՆՏՐԻԽՍ ԴԱՍԱԿԱՆ ԿԸ ՀԱՄԱԶՐՈՒԻՆ։ ԻՆՉՈ՞Ւ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅԼԵՒՍ ՏԵՂ ՉՈՒՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ։ «ՆԻՈՒԶՈՒԻՓ»Ի ՀԱՄԱՑԱՆՑԻՆ ԿԱՑՔԻՆ ՄԷՋ ԹԵՐԹԻՆ ԽՄԲԱԳԻՐԸ՝ ՏԱԿԼԸՍ ՄՔԼԵՆԸՆ ԿԸ ՎԵՐԼՈՒԾԷ։

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՕԳՈՍՏՈՍԻ ԿԱԶԱՂԱԿՆԵՐԸ

Car, Seigneur, les grandes villes
Sont perdues et décomposées;
Il n'est pas d'espérance en leur désespérance...
RAINER MARIA RILKE

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Անկրկայ է իրականութիւնը, այնքա՛ն յստակ ու անհերքելի, որ կարծէք անխախտելի հաւասարութիւն մը կը բացայայտէ՝ ժամանակին դիմացող, ժամանակէն քիւրեղացած իր տարազուն մին մէջ, – Մէկերուն դժբախտութիւնը՝ միւսներուն երջանկութիւն կ'ընծայէ... Յուլիս – Օգոստոսի հրդեհները եւ կապարեայ ծանրութեամբ տօթը ողբերգականօրէն պատկերազարդեցին իմաստուն խօսքը, որուն ներշնչումով տարազուած խորհրդածութիւնները պիտի թուէին որքա՛ն դեռնամած, տափակ ու ժան։

Եւ սակայն...

Օրերու երկայնքին պարզուող տեսարանները հոպոպներու, կաչաղակներու վերածեր էին պատկերասփիւռի ու ձայնասփիւռի խմբագիրներն ու թղթակիցները, որոնք հոգեւին, իօնչ ներշնչումով կը մեկնաբանէին այժմէութեան այս նիւթերը, մոռցնել տալով Ֆրանսայի սահմաններէն անդին գտնուող աշխարհին մնացեալ մասը։ Անոնք կ'աստուածային մէկ աղէտէն միւսը, վարագոյրին ծայրը կամաց կամաց բանալով երրորդին վրայ, որ կը կազմէր վերջին արարը այս ընդարձակ ոճնավաճառին, – Հեղձուցիչ տեսարանները՝ որոնք կը պարզուէին մէկ հիւանդանոցէն միւսը, նրբանցքներու երկայնքին։

Այս աղէտը, որ արդիւնք էր հաւաքական տխմար ու եսակեդրոն անփութութեան, հակադարձաբար եղած էր ծնունդ իւրը մարդկային անհատական ընտրանի պղնուութեան։ Մարդկային պղնիւ զգացումը կը յայղղէր տեղ – տեղ յայտնուիլ, սփոփանքի պահ մը ընծայելով այս հեղձուցիչ պայմաններուն մէջ, յուսալքուած՝ դէմ յանդիման հիմնական տուեալի մը, ա՛յս աստիճան անճարակ կը թուէին բոլոր մակարդակներու վրայ պետական ղեկավարները ու այլ պաշտօնատարները ճարտարարուեստականացած, յառաջադէմ երկրի մը։ Այնուհետեւ չէր ուշանար զաւեշտը, – Օրակարգի վրայ եկած էր տօթակէզ քաղաքի մը հանրային փոխադրակառքերու չարժավարներուն տափատը։ Շարժավարը կը պահանջէր կարճ տափատ կրել այս անտանելի տաքերուն մէջ աշխատիլ կարենալու համար, հակառակ պարագային կը մտածէր գործադուլի դիմել, մինչ քաղաքապետը, բռնոյականի լարձր դիտակցութեան տէ՛ր, կ'ուզէր հրապարակային դաս մը տալ այս անամօթ չարժավարին, – Իօնչ պիտի ըսեն մեր կիներն ու աղջիկները, տեսնելով չարժավարին կարճ տափատը...

Քաղաքապետը, պղնիւ ու սրտցաւ մարդ, պահ մը մոռցեր էր թէ ի՛նչ ըսել է խիստ, ամօթխածութիւնն, երբ աղջիկները կը հպարտանային ցուցադրելով իրենց կոնքերէն վար դրոշմուած խորհրդաւոր կիտուածանկարները եւ ծայրամասերնին վար դրոշմուած խորհրդաւոր կիտուածանկարները եւ ծայրամաս օտիները – Նորութիւն է վերջապէս ... – իրենց չապկընկերներուն, մինչ անպատկառ գունագե՛ղ երիտասարդներ իրենց տափատները կ'իջեցնէին սահմանադծին վրայ պիտեռուն, զարմացնելով չատ մը անցորդներ թէ ի՛նչպէս այդ տափատները չէին սահեր մինչեւ վար՝ թափթփածութեան ծայրագոյն՝ զերօ աստիճանի վրայ։ Եւ քաղաքապետը տակաւին կը ճառախօսէր կարճ տափատի անպատշաճութեան մասին։

Ամօթխածութիւնը գնահատելի զգացում մըն է, որ կը նպաստէ մարդը՝ մարդ դարձնելու, եւ որ տակաւ խոյս կու տայ մասնաւորաբար երկնագոյն աշտարակներէ, բնակիչները քարայրաբնակներու վերածելով։ Քիչ մը ամէն տեղ զգացում կը փնտռէինք, հաւատալով որ զգացումին ակունքը գիտակցութիւնն էր, եւ թէ այս ճեւով զգացումը կը դառնար ուշիմութեան արտայայտութիւն։ Երբ կ'ըսէինք՝ զգայուն, կ'ենթադրէինք թէ էնթական ուշիմ էր։

Զգայունը վերջապէս այս չորցած իրականութեան մէջ այն կոչտ հիւանդապահուհին էր, որ արդար ցասումով մերժեց՝ դէպի իրեն վարանումով երկարող ձեռքը Առողջապահութեան նախարար Ժան – Ֆրանսուա Մաթէի. այս վերջինը կրճատելով իր ամառնային արձակուրդները վազեր եկեր էր ինքզինք ցուցադրելու հիւանդանոցներու նրբանցքներու երկայնքին։ Այդ հիւանդապահուհին քանի՞ հարիւր – հազարաւորներու սրտին խօսեցաւ, երբ հազուած – չքնաղ նախարարի երեսին չպրտեց, – Մինչեւ հիմա ո՞ւր էիք...

Որքա՜ն տառապած ըլլալու էր այդ կինը ուրիշներու ցաւերուն մէջ, այդպիսի անքաղաքավար ընթացք մը ցուցադրելու համար։

Հրդեհ՝ կ'ըսէինք։ Աչխարհի չորս ծագերէն ընտանի կամ վայրի կենդանիներ կը բերէին ցեղեր փրկելու, անառունեցրէ ամայացած տարածքներ վերակենդանացնելու համար։ Հրդեհներու հաչուեկչիռը միայն հողային տարածք էր։ Մարդիկ մոռցեր էին ցախաքլորներն ու փսխանները, լեռներու լանջերուն թաւալգլոր վազող արջերը։ Ու ցուցադրէին միայն անծայրածիր երաչտը արօտավայրերուն։ Տեսարանը պարզապէս հովւերգական էր. փունջ մը ծառերու ամփոփ կրճատուած չուքին տակ տեսնել խորտակումով մակաղած կովե՛ր՝ որոնք իրենց ծնօտները չարժելով կը թուէին լուռ խօսիլ, խորհրդածե՛լ թէ ի՛նչ կը պատահէր... Ցուղիչ պատկերը խորհրդածո՛ղ կովերու, յարդէ ու արօտավայրէ դրկուած։ Այս տարի գուցէ անոնք եւս պիտի դրկուէին դէպի Ալպեան արօտավայրերը խանդավառ բարձրանալու երջանկութեննէն, եւ չրջան մը ետք իրենց դոմերը վերադառնալու գոհունակութեննէն։

Եւ ժողովրդային խմաստուն խօսքը անգամ մը եւս ցայտուն կերպով արտայայտերու համար, պատկերասփիւռի կայաղակները այսքան ընդարձակ աղէտին մէջ գացեր գտեր էին այդպէսդործներ, որոնք ի՛նչ բաւարարութեամբ վկայակոչելով ողկոյզներուն լիութիւնը ու գոյները, կը հաստատէին թէ այս տարի դիներն բացառաբար բարձրորակ ու ազնուական պիտի ըլլար։ Եւ ուրեմն պիտի խմենք – երաչխաւորուած է – բարձրորակ գինի։ Եւ որովհետեւ այս օրհնաբե՛ր տօթը ժամանակէն առաջ հասունցուց խաղողները, գինին պիտի սղէ։ Ջուգահեռ ինքնաբերաբար կը տեղադրուի, եւ նոյն տրամաբանութեամբ կը գործադրուի, – եւ որովհետեւ բանջարեղէն ու պտուղ միացան, բանջարեղէն ու պտուղ պիտի սղեն անպայման։ Եւ որովհետեւ գետերը ցամքեցան, էլեկտրականութեան հաւելեցոյցները բարձրացում պիտի կրեն անխուսափելիօրէն։

Երջանկութի՛ւնը մարդոց...

Հունձք ու այդեկութք՝ կ'ըսէինք։ Եւ յետոյ կամ զուգահեռաբար կու գար մարդկային էակներու անննախընթացօրէն առատ հունձքը։ Քանի մը չաբաթներու ընթացքին հինդէն տասը տասն – երեք հազարի հասնող՝ տարիներէ մաշած, ազգգուն հոգիներու մահը։ Լո՛ւռ, անչքուկ՝ տասը տասն – երեք հազար մեռեալ, գիւղաքաղաք թէ քաղաք մը ամբողջ՝ որ կը ջնջուի, եւ կարծէք՝ ոչինչ է փոխուած, տերեւ մ'իսկ չի չարժիր։ Ո՛չ ամբակոծում եւ ոչ ալ ռճրափորձ։ Ֆրանսան չի վախնար թիւերէ։ Թիւը թիւ է, եւ ոչ կերպար. ոչ գոյն ունի եւ ոչ ալ ձայն ու չունչ։ Թիւը մարդ չէ, ո՛չ մայր ու քոյր, եւ ոչ ալ հայր ու եղբայր։ Թիւը չունի թոռ ու ծոռ. ի գուր մի՛ բազմապատկէք չորսով կամ հինգ – վեցով՝ ընկալելու, չափել փորձելու համար ցաւին տարածութիւնները, եթէ նոյնիսկ իւրաքանչիւր թիւ կը ներկայացնէ ընտանիք մը։ Թիւը թո՛ղ մնայ թիւ։ Լո՛ւռ, լո՛ւռ, լո՛ւռ... Մահը լուռ էր, բայց ոչ՝ կաչաղակները, որոնք իմաստո՛ւն՝ դիտէին թէ հիմնականին մէջ որոնց քսակները պիտի պարարտանային կամ իրենց տոմարակալութեան համար արտակարգօրէն նպաստաւոր պիտի ըլլար այս առատ հունձքը, վստահաբար յիշատակելի՝ յառաջիկայ տարիներուն։ Հունձք ու այդեկութք զուգահեռ կ'ընթանային։ Այդեգործը երջանիկ էր իր ազնուական գինիով, եւ մեռելաթաղը՝ այս հունձքով։ Երկուքն ալ կը չփէին իրենց ձեռքերը, սա նուրբ տարբերութեամբ մէյմը թէ առաջինը ծաղկած ժպիտով մը կ'օծէր իր խօսքը, մինչ երկրորդը իր ժպիտը կը քօղարկէր կեղծաւոր լրջութեան ու պատշաճութեան մը ետին։

Եւ քանի որ պատեհութեանց ստուգութեան եւ զերազանց անհերքելիութեանց այս երկրին մէջ վարժուած էինք խճողումներու պարագային գործադուլի չղթայազերծումներու հաւանականութեան, վերջին հաչուով գոհունակութեան մտածում մը կը ծաղկէր, – Ա՛հ, ասոնք եւս եթէ գործադուլ հռչակէին նոյնիսկ հազիւ 24 ժամուան համար, ի՛նչ կրնար ըլլալ երկրին վիճակը։

Կ'երազէ՛ք։

Մեռելաթաղները իրենց թեւերը ստեցած՝ գացեր արտորնօք վարձեր էին Ռենժիսի առեւտրական կեդրոնին մէջ, բանջարեղէնի եւ պտուղի մթերումին յատկացուած, 4000 քառակուսի մեթր տարածութեամբ զովացուած եւ կոկիկ մթերանոց մը, հոն՝ վերջին, անդարձ ճամբորդութեան սպասմանդ այդ սրահին մէջ կուտակելու համար արդէն այս աշխարհն մեկնած մահացեալները։ Լքատուհիներ, որոնք ոչ մէկ վախ ունին «զգկտելու» իրենց տեսած վերջին ժպալուէնը, թատերախաղը կամ իրենց կարդացած վերջին դիրքը, ոչ մէկ հակազդեցութիւն կը ցուցաբերեն, երբ հարցը կը վերաբերի դասական երաժշտութեան, նոյնիսկ երբ կը սիրեն զայն։ Անոնք ժամանակակից արուեստի գործեր քննադատելէ կը խուսափին՝ ըսելով «Շատ բան չեմ դիտեր արուեստի մասին, բայց դիտեմ, թէ ինչ կը սիրեմ»։ Դասական երաժշտութիւնը նման երաչխիքներ չընծեռեր։

Դասական երաժշտութեան հետ առնչուելու այս չհամութիւնը ակներեւ է անոնց մօտ, որոնք համերգի երթալու ձանձրոյթը կը կրեն եւ ականատես կը դառնան դրեթէ ծիսական յոռնկայա ծախարութիւններուն, որոնք կը պանծացնեն նոյնիսկ ամէնէն միջակ համերգները։ Հանդիսատեսներ յաճախ զգալու են իրենց ունկնդրած երաժշտութեան նկատմամբ եւ ուելի մտահոգ են ճիշդ տեղին ծափահարելով, քան թէ կատարում մը ընկալելով, որքան ալ երաչխիք ըլլայ անիկա։

Ինչ կը վերաբերի երաժշտական քննադատներուն, քննադատական սակաւաթիւ վէճեր կը կարդանք առօրեայ մամուլին մէջ։ Անոնք ընդհանրապէս սահմանափակ նկարագրութիւններ են, քան թէ՝ մտաւորական վերլուծումներ։ Իսկ երբ կը գրուի նոր յօրինուած երաժշտական կտորի մը մասին, ընդհանրապէս անիկա կ'արժանանայ դրական արձագանգութեան։ Կարծէք քննադատը կը վախնայ ուելի մօտէն կապ ունենալու երաժշտութեան հետ եւ կեցուածք ճշդելու առաջին ունկնդրութենէն ետք։ Արուեստի այս տեսակը քաջալերելու մարմաջէն մղուած՝ երաժշտական բազմաթիւ քննադատներ առանձնած են ուսուցիչի եւ ջատագովի դերերը՝ փոխանակ կրքոտ դիտարկողի եւ քննադատի իրենց դերը կատարելու։

*Միշտ չէ, որ այսպէս եղած է։ Ժամանակին երաժշտութիւնը մտաւորական կեանքին կեդրոնը կը կազմէր։ Հին ժամանակներու Աթէնքի մէջ, օրինակի համար, երաժշտութիւնը ուսումնասիրութեան առարկայ մըն էր, որ կը դասաւանդուէր ուրիշ առարկաներու հետ միասին։ Ան կը համարուէր ոչ միայն զուարճալի, այլ նաեւ կարեւոր ուսում մը, որ կրնար ազդել մարդու բարոյական զարգացման վրայ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԿԱԽ

Գրքեր՝ փաթեթով ուղարկում

Հայաստան Միրզոյի մեզ միշտ մեր ընթերցողների մոտ է, ինչպես որ միշտ էլ մեր ընթերցողները մեզ հետ են եղել, մեր ամեն մի քայլին հետևել են, մեր ամեն մի ձեռնարկին մասնակցել։ Եվ հենց այդ ընթերցողների համար էլ մենք որոշեցինք ստեղծել մեր գրադարանը։ Ինչպես գիտեք, մենք ունենք մեր հրատարակչությունը, որտեղ լույս են տեսնում մեր գրքերը։ Մեր գրադարանը ստեղծելու նպատակն այն է, որ մեր ընթերցողները կարողանան մեր գրքերը ձեռք բերել։

Մենք ունենք մեր գրքերի վաճառքի կետերը, որտեղ կարելի է գնել մեր գրքերը։ Բայց մենք ուզում ենք, որ մեր գրքերը հասնեն նաև մեր հեռավոր գյուղերի ընթերցողներին։ Ուստի մենք որոշեցինք գրքերը փաթեթներով ուղարկել։ Ինչպես գիտեք, մեր գրքերի մեծ մասը ուղարկվում է Ռուսաստանի Դաշնության տարբեր քաղաքներ, որտեղ ապրում են մեր հայրենակիցները։ Ուստի մենք որոշեցինք գրքերը փաթեթներով ուղարկել։ Ինչպես գիտեք, մենք ունենք մեր հրատարակչությունը, որտեղ լույս են տեսնում մեր գրքերը։ Մեր գրադարանը ստեղծելու նպատակն այն է, որ մեր ընթերցողները կարողանան մեր գրքերը ձեռք բերել։

Մենք ունենք մեր գրքերի վաճառքի կետերը, որտեղ կարելի է գնել մեր գրքերը։ Բայց մենք ուզում ենք, որ մեր գրքերը հասնեն նաև մեր հեռավոր գյուղերի ընթերցողներին

Rentrée

La Croix Bleue des Arméniens de France section «Astrig» d'Arnouville, vous informe que les **inscriptions** concernant l'Ecole arménienne auront lieu :

Le Jeudi 11 et le Vendredi 12 Septembre
de 18h00 à 20h00
71, avenue Henri Barbusse
95400 Arnouville lès Gonesse

La reprise des cours aura lieu à partir du Lundi 15 Septembre

Secteurs d'activités permanentes proposés :

- Cours de langue arménienne donnés par des enseignants qualifiés, depuis l'éveil jusqu'au baccalauréat, ainsi qu'un cours du soir destiné aux adultes.
- Cours de chant destinés aux adolescents et adultes. Eventuellement une classe pour enfants sera ouverte si demande.
- Cours de danse folklorique arménienne dès l'âge de 6 ans pour les filles et les garçons.
- Cours de danse «kotchari» pour tout public.
- Cours d'art culinaire pour tout publlic.
- Cours d'alphabétisation hebdomadaire, ouvert à tous.

Pour obtenir
des informations supplémentaires,
programmes des jours et horaires :

tél. Mireille 01 39 90 63 89
Marie 01 39 85 05 71

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԿԻՐԱԿԻ ԱԶԳԱՐԱՐ ԱՍԱՂԱՓԻԼԸ

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանուխ	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս· վաճառքի մէջ ընդհ· գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մեայեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԽՈՀՎԵՐԱՑ

ՄԱՐՍԷԼԻ
ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

կիրակի, Սեպտեմբեր 14

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30-ին։
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը՝ 10-ին։
կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան։

ԵՒՈՐՇԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Միհրաճ Տէմիրճիտիրի մահուան առթիւ. -

Իսրայէլ Տէմիրճի, Թուրան Տէմիրճի, Զապրիթաշ, Պարգաս Տէմիրճիտիր, Ժանլէթ Թուամագ, Գօյունճու 50-ական Եւրօ, Կուրնուէթ 40 Եւրօ, Արթին Զուլհաօղլու 30 Եւրօ, Յարութիւն Կէօրիւր 20 Եւրօ։

Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Միհրաճ Տէմիրճիտիրի մահուան առթիւ.- Տէմիրճի ընտանիք 50 Եւրօ, Տէմրգրան ընտանիք 20 Եւրօ, Կիւնէլ ընտանիք 20 Եւրօ։

ՎԵՐԱՇՈՒԱԾ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Մխիթեայ Հայ Վարժարանի
2003 - 2004 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին*
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10-ին

Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաչեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. - 04 91 77 84 70

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

** Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

Paroisse Sainte Croix de Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de cathéchisme et de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2003-2004,
à partir du samedi 4 octobre
de 14h à 17h
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse, Tél.: 01 44 59 23 50.

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK

qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros
Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART**

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2003/04

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme **Hilda Kalfayan-Panossian**
avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
27 Septembre 2003 - 31 Janvier 2004 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (**Absentéisme exclu**)

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

27 Septembre 2003 - Fin Juin 2004
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.
Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS dès maintenant :
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
85 Euros + 8 Euros frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 30-31
SAMEDI - DIMANCHE
30-31 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար· 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·758

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.758

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԵՐԿԻՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԴԱՇՏԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾՈՒԻ

Պուշ կը ջանայ պաղարիւն մնալ, չազդուիլ իր ժողովրդականութեան նուազումէն, ամերիկացի թէ անգլիացի զինուորներու սպանութենէն, բայց եւ այնպէս ելք մը պէտք է գտնէ:

Իրաք խաղաղութեան ճամբան չէ բռնած, ընդհակառակն, այլեւս պատերազմական դաշտի մը պատկերը կը պարզէ: Օգոստոս 28–ին, անգլիացի զինուոր մը սպանուած է, Ամերիկացիներուն դէմ յարձակումները չեն դադրիր եւ ԱՄՆ–ու մէջ, ժողովուրդը եւ զինուորներու հարազատները հարց կու տան՝ ի՞նչ գործ ունինք Իրաք, ուր, դեռ զանգուածային ջնջումի պէնք կը վնտռուի...: Պուշ կը հաւատայ, որ յաջողած է ահաբեկիչներու դէմ իր պայքարը, չանտեսելով թէ ան կը պահանջէ «զոհողութիւն եւ վճռականութիւն»: Օգոստոս 26–ի իր ելոյթին մէջ ճշդած է որ «ազատ եւ խաղաղ Իրաք մը կառուցանել համապատասխան յանձնառութիւն կը պահանջէ, թէ ժամանակի թէ նիւթական ազդեւրներու»:

Փօլ Պրէմէրի համար, վարչական ամերիկայի պատասխանատուն, Սուրիայէն, Սաւանէն, Եմէնէն «օտար ռազմիկներ» համարած են, որոնց վրայ կ'աւելնան Ալ Քաիտայի կապուած Անսար ալ – Իսլամի ահաբեկիչները, ինչ որ պատճառ է երկրին պարզած պատկերին: «Նիւ – Եորք Թայմզ» իր խմբագրականին մէջ (Օգոստոս 28) չէր ծածկեր որ ԱՄՆ, մարդկային թէ դրամական գետնի վրայ սուղ պիտի վճարէ, եթէ Պուշի կառավարութիւնը յամառի իր սխալ ճիղին մէջ, ուզելով խաղաղեցնել եւ վերակառուցանել Իրաքը առանց միջազգային լայն օժանդակութեան:

*
**

Փարիզ հաւաքուած Ֆրանսայի դեսպաններու վերամուտի ժողովին առջեւ, արտաքին նախարար՝ Տ· Տը Վիլըփէն յայտած է թէ հարկ է Իրաքը վերադարձնել Իրաքցիներուն: Այդ կը նշանակէ առժամեայ կառավարութիւն մը եւ ի մօտոյ Սահմանադրական Ժողովի մը ընտրութիւնը: Ֆրանսա կ'ուզէ նաեւ միջազգային ուժ մը ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդի հովանիին տակ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ք. Պլէր յաջողեցաւ իր վարկը պահպանել, իր դառը պաշտպանելով, Օգոստոս 28–ին, Մեծն – Բրիտանիոյ արդարութեան Արքայական Ատեանները դատարանին առջեւ, բացատրութիւններ տալու համար Քելլիի հարցին կապակցութեամբ: Մայիս 29–էն ի վեր, Թոնի Պլէր ամբաստանութեան տակ է որպէս առաջնոյ, ինք որ, պարկեշտ եւ բարոյականի տէր անձի համբաւ ունի: Հարցը ծանօթ է, Քելլի անձնասպան եղաւ (գոնէ այդպէս ըսուեցաւ), երբ պարզուեցաւ թէ ինք էր հեղինակը այն լուրերուն, ըստ որոնց, Իրաքի պատերազմին մասնակցութեան վերաբերող տեղեկութիւնները չինծու էին, պարզապէս համոզելու համար հանրային կարծիքը, որ Մեծն – Բրիտանիա պարտի պատերազմիլ ԱՄՆ–ու կողքին: Քելլի լուրերը փոխանցած էր Պի – Պի – Սի–ի լրագրողին՝ Կիլիկանի:

Նախկին վարտապան, Ք· Պլէր, երկու ժամ, համոզած է որ թղթածրարին բովանդակութիւնը քաղաքական ոչինչ ունի եւ թէ որեւէ խաղ չկար պատերազմը արդարացնելու համար: Հարիւրաւոր անձեր դիչերը փողոց անցուցած են, որպէսզի նախարարապետին ժամանումը տեսնեն: Ք· Պլէր կը խոստովանի որ Տ· Քելլիի անունին հրապարակումը իրեն է եւ կը ստանձնէ այդ պատասխանատուութիւնը, նոյնիսկ, եթէ ելքը չէր նախատեսուած:

ԺՐՆԵՒԻ Սէն – Փօլ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ, Օգոստոս 28–ին, ՄԱԿ–ի Պաղտատի ներկայացուցիչին՝ Սերճիօ Վիէյրա տէ Մելոյի յուղարկաւորութիւնը: Ընտանիքէն զատ, կային ՄԱԿ–ի ներկայացուցիչներ: Արարողութեան աւարտին, թաղումը կատարուեցաւ Արքանեռու գերեզմանատունը, որ Ժընեւի պանթէոնը կը նկատուի: Պրազիլի նախկին նախագահը՝ Գարտոզօ առաջարկած է որ տէ Մելոյի չնորհուի խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ կառավարութիւնը, Օգոստոս 29–ին, հրապարակեց տօթէն մեռեալներու պաշտօնական առժամեայ թիւը՝ 11·435, թիւ մը որ չարաթներէ ի վեր կարելի չէր եղած ճշդել, կը բարձրանար, կ'իջնէր, կը փոխուէր, ծիծաղելի, չըսելու համար ողբալի պատկեր մը պարզելով: Այս թիւը կը վերաբերի Օգոստոս 1–էն 15–ի չրջանին եւ վերջնական չէ:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ, Օգոստ· 29–էն, Լա Ռոչէլ հաւաքուած էին իրենց ամրան համալսարանին համար: Ներքին տարակարծութիւնները չատ են եւ յստակ դիծ մը չկայ: Կուսակցութիւնը ճամբայ մը կը փնտռէ ծայրայեղ ձախի եւ ընկերային ազատականութեան մը միջեւ: Պերնար Քուչնէրի համար, պէտք չէ ձախապաշարներուն կռնէն վազել, ձէյք Լանկ յստակ դաղափարներու ծարաւն ունի, մինչ Հոլանտ, հաւաքոյթին նախօրեակին իսկ գծած է աշխատանքի գլխաւոր դիծերը յետագայ ամիսներու համար:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԻՋ, Ցուլիսին գործազրկութիւնը 0·2%–ի նուազում մը արձանագրած է, ինչ որ 2·399·100 գործազուրկ կը նշանակէ: Այս թիւերու նուազումը մասնաւոր լաւատեսութեան մը չառաջնորդեր, կ'ակնկալուի նոր յաւելում: Գործազ տարբերն համեմատ, գործազրկութիւնը 9·6%–ի տոկոս մը կը ներկայացնէ:

ՏԱՄԱՆԻ (Հնդկաստան) չրջանը կատուրջի մը փլուզումէն, առնուազն 22 մանուկներ մեռած են, քանի ուրիչներ ալ անհետացած են: Բազմաթիւ կառքեր ալ ջրամոյն եղած են, անոնցմէ մէկն է որ զպրոցականներ կը փոխադրէր:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ կրթական նախարարը ապահովութիւն տուաւ որ, գործադուլի օրերու ռօնական օրերը եւ կիրակիները պիտի վճարուին, հանդարտեցնելու համար ուսուցչական կազմը: Էսոնի նահանգի զպրոցներու իր այցելութեան առեն, Լիւք Ֆէրի չեչոը զրած է ընթերցման անհրաժեչտութեան վրայ փոքր դասարաններու մէջ եւ ի պահանջել հարկին դատարանի կրկնութեան, թէեւ ան ալ լուծումը չէ:

ԳԱԶԱՑԻ զօտիին մէջ, Օգոստոս 28–ին, Համասի անդամ մը եւ չորս ուրիչ պաղեստինցիներ, որոնց մէջ երախայ մը, վիրաւորուած են իսրայէլեան յարձակման հետեւանքով: Պաղեստինեան Իչխանութիւնը սառեցուցած է Համասի կապուած վեց բարեսիրական կազմակերպութիւններու դրամատան հաչիւները: Ռամալլայի մէջ, ուր կը մնայ Արաֆաթ, Ապտասի կողմնակիցներու եւ հակառակորդներու մենամարտը կը ծաւալի: Ոմանք կը մեղադրեն Ապտասը, որ ինքնաչլուն զործել ուզած է եւ չեն ընդունած Ֆաթահի կեդրոնական կոմիտէէն իր հրաժարումը:

ՍՄԲՏԵՆԻԱՑի իր չքեղ ապարանքը ընդունելու համար, Պէրլուսքոնի չանք չէ խնայած, լաւագոյնս մեծարելու համար Պուտինը, որ Գոսթա Սմերալտա ժամանած է Օգոստոս 29–ին: Ջուտ անձնական բնոյթ ունեցող եռօրեայ այս այցելութիւնը կը ձգտի ամրապնդելու երկու պարագլուխներու սիրալիր յարաբերութիւնները, հակառակ նկարագրի տարբերութիւններուն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԹԻՆԻՍ

Ամերիկեան բաց առաջնութեան Բ· չըրջանին, Օպաթա (Ճափոն) պարտութեան մատնած է Մարի – Գայեանէ Միքայէլեանը, մինչ Աղասի կը յաջողէր 3–րդ չըրջանին մասնակիլ, յաղթելով չուէտացի Ա· Վէնսիկեռայի 7–6 (7/1), 6–1, 6–4: Ցաջորդ մրցակիցն էր ռուս Քաֆելնիքովի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 28 / 29)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Կ'ԱՅՑԵԼԷ ՄՈՍԿՈՒԱ ԵՒ ՓԱՐԻԶ

Ազգային ժողովի նախագահ Արթիւր Պաղտասարեան արտասահմանէն արդէն աւելի քան տասնեակ մը հրաւէր ստացած է: Այսօրուընէ իսկ յայտնի է թէ անոր առաջին երկու այցերը կ'ըլլան Ռուսաստան եւ Ֆրանսա:

*
**

ԲԱՔՈՒ ՉԻ ՓԱՓԱՔԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀԻԻՐԸՆԿԱԼԵԼ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐՈՒՆ

Գալ տարի ՕԹԱՆ–ի «Լաւագոյն չանք – 2004» ռազմախրթռները տեղի կ'ունենան Ադրբեջանի մէջ: Հայաստան պատրաստակամութիւն յայտնած է մասնակցելու, սակայն, տակաւին հրաւէր չէ ստացած: Հայաստանի Պրիւսէլի ներկայացուցչութենէն Մ· Մելքոնեան ըսած է թէ իր նախնական տեղեկութիւններով, Ադրբեջանի արձագանգը թացասական է Հայաստանի մասնակցութեան մասին: Ատիկա կրնայ պատճառ ըլլալ որ ռազմափորձերը Ադրբեջան տեղի չունենան: Ամէն պարագայի, երկու ամսուան մէջ հարցը կը պարզուի:

*
**

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅԱՆՑԻ ԿԱՑՔԻՉԸ

«Համահայկական երիտասարդական մեջպղպային կեդրոն» հիմնադրամին չանքով, Սեպտեմբերի սկիզբէն կը գործէ համահայկական առաջին կայքէջը: Ան որոչուած էր 2002–ին երեւան տեղի ունեցած երիտասարդութեան առաջին խորհրդակցութեան: Կայքէջը կը թաղկանայ տարբեր բաժիններէ, ինչպէս՝ երիտասարդական գործակցութեան ծրագիրներ, մշակոյթի, կրթութեան, Հայ դատի, գրօսաչրջութեան ծրագիրներ:

*
**

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐԸ

Մ· Աբովեան մանկավարժական համալսարանին «Սփիւռք» կեդրոնին մէջ վերապատրաստութեան դասընթացքի հետեւած 27 սփիւռքահայ ուսուցիչներ Օգոստոս 28–ին ստացած են իրենց վկայականները: Անոնք ամսուան մը դասընթացքին ուսումնասիրած են հայերէն, պրականութիւն, պատմութիւն, հայ եկեղեցական պատմութիւն, պատմական Հայաստանի աչխարհագրութիւն, եւ այլն: Մշակութային յատուկ ծրագրով այցելած են թանգարաններ, ցուցահանդէսներ, հանդիպած՝ քաղաքական գործիչներու, գրողներու, դիւտութեան դէմքերու:

Վկայականներու յանձնումի հանդիսութեան ներկայ գտնուած են մանկավարժական համալսարանի տեսուչը, «Հայաստան» հիմնադրամի գործադիր տնօրէնը, լեզուի պետական վարչութեան տնօրէնը, Գրողներու միութեան քարտուղարը եւ ուրիչներ:

Արամ Խաչատրեան՝ 100

ՅԻՇԱՐԻՉԱՆ ՊԱՀԵՐ

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ

1971 Թուականի աշնանային մի ամպամած օր էր: Արեւմտեան Պէրլինի «Հայ երիտասարդներու միութեան» սրահում անտրամադիր խօսում էինք տարբեր հարցերի շուրջ, երբ միութեան ամենաաշխոյժ անդամներից մէկը՝ Վիգէն Բարխուդարեանը համարեա վազելով ներս ընկաւ սրահ եւ ոգեւորուած բացագանչեց.

– Ի՞նչ էք նստել, Որամ Խաչատրեանն է գալիս: Անկախ մեզանից բոլորս ոտքի ելանք: Զսպասելով մեր հարցերին, Վիգէնը շարունակեց. – Քաղաքում աֆիշներ են փակցուած, Արամ Խաչատրեանը համերգներով Արեւմտեան Պէրլին է գալիս: Նա ֆիլհարմոնիայի մեծ դահլիճում ղեկավարելու է Պէրլինի սիմֆոնիկ նուագախումբը՝ ծրագրում «Գայեանէ» պալէն է:

Միութեան սրահում կտրուկ փոխուեց մթնոլորտը: Ամէնքը խօսում էին, կարծիք յայտնում, ծրագիրը առաջարկում: Մէկ ժամ յետոյ Արամ Խաչատրեանի ընդունման խումբը կազմուած էր:

Ժամանման օրը մի մեծ խումբ, հիմնականում ուսանող – ուսանողուհիներ, ծաղկեփունջերով կանգնած էինք Պէրլինի Շէօնէֆլիւշ փլաս հիւրանոցի առաջ: Կարճ ժամանակից յետոյ Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետութեան պետական համարանիշով ինքնաշարժը կանգնեց հիւրանոցի առաջ: Ինքնաշարժից դուրս եկան Արամ Խաչատրեանը եւ իր տիկինը Նինա Մակարովնան, որոնք լսելով հայերէն լեզուով բարի գալուստի ողջոյնները՝ անչափ ուրախացան, մենք ծաղիկներ տուեցինք նրանց: Կարճ հանգստից յետոյ Արամ Խաչատրեանը իմաւ հարցազրոյցի սրահը, որտեղ նրան սպասում էին տարբեր թերթերի թղթակիցներ: Նրան ուղղուած բազմաթիւ հարցերից էին.

– Դուք հա՞յ երգահան էք, թէ՞ ռուս:

– Ես խորհրդային բազմազգ երկրի երգահան եմ, – ասաց նա, իսկ իմ երաժշտութեան ակունքները հայ ժողովրդի ազգային երգերն են եւ աւելացրեց, – իմ ստեղծագործութիւնները համամարդկային են, ինչպէս գիտէք, Սպարտակը ո՛չ Հայ էր եւ ոչ էլ՝ Ռուս:

Այն հարցին թէ Հայոց լեզուն գիտէ՞ք, նա պատասխանեց պատկերաւոր. ցոյց տալով մեր խմբին ասաց.

– Ձեր քաղաքում ապրող իմ ազգակիցների հետ խօսում եմ մայրենի լեզուով... Դիպուկ պատասխանի համար մենք մեզ լաւ զգացինք:

Հարցազրոյցից յետոյ Ա. Խաչատրեանը մօտեցաւ մեզ, մօտիկից ծանօթացանք: Ծանօթացանք նաեւ նրա Տիկնի՝ Նինա Մակարովնայի հետ: Այսքանով բաւարարուենք այսօր, – ասաց Արամ Խաչատրեանը: Վաղը Փիլհարմոնիայում առաջին փորձն է, ով կը ցանկայ թող գայ այնտեղ. կարծում եմ ձեզ համար էլ հետաքրքիր կը լինի: Մենք ապրեցինք այդքան անմիջական վերաբերմունքի համար եւ ուրախացանք, որ կրկին ու կրկին կարող ենք հանդիպել մեր ժամանակի մեծ երաժիշտներից մէկի՝ մեր հայրենակցի հետ:

Փորձի ժամանակ վարպետը նուագախումբի հետ հաղորդակցւում էր իտալերէն լեզուով օգտագործելով երաժշտական դարձուածքները: Հասկանում էր գերմաներէն եւ անհրաժեշտութեան դէպքում նաեւ արտայայտւում էր... Պարզուեց, բացի մեզանից, մեծ թուով Պէրլինի երաժշտանոցի ուսանողներ կային, որոնք մասնագիտական դիտելիքներով հետեւում էին փորձի ընթացքին: Ընդմիջման ժամանակ, երբ նա իր սիրած կիտրոնով թէյն էր խմում, մեր այն հարցին, թէ փորձն ինչպէ՞ս է ընթանում, պատասխանեց.

– Հիանալի սիմֆոնիկ նուագախումբ է, դերմանական ճշտապահութեամբ նախապատրաստուել են, երաժշտական լաւ փորձ ու ճաշակ ունեն: Այս խումբը յաճախ ղեկավարում է աշխարհահռչակ Հերպէրթ Ֆոն Գարաեանը եւ դա չատ բան է ասում: «Գայեանէ»ի երաժշտութիւնը մեզ անծանօթ չէր: Ո՞ր երաժշտասէր Հայը բազմիցս չի լսել մեր ժողովրդի երգի ակունքներից քամուած, մեր սրտին ու հոգուն խառնուած այս աքանչելի գործը:

Մեր առաջին հանդիպման կաչկանդուածութիւնը չքացել էր, եւ մենք սկսեցինք չարաչահել նրա պարզ ու անմիջական վերաբերմունքը: Առաջարկեցինք ընթրիքից յետոյ հանդիպել որեւէ սրճարանում:

– Այդ դէպքում կոմիտասի սրճարանում, – ասաց Ա. Խաչատրեանը: Ցաւոյն է, որ Կոմիտասը իր ուսանողական տարիներին յաճախ նստել է Պէրլինի գլխաւոր պողոտաներից մէկի վրայ գտնուող ինչ – որ սրճարանում եւ հանդիպումներ է ունեցել հայ արուեստագէտների հետ: Տարբեր ժամանակներու այնտեղ են եղել Աւետիք Իսահակեանը, Եղիշէ Չարենցը եւ ուրիշներ: Վարպետը այդ մասին դիտէր: Մենք նրան վարպետ էինք կոչում, եւ այդ իրեն աւելի էր դուր գալիս, քան մաէսթրոն. իսկ ինքն էլ մեր անուններից պարզեցրեց ,որպէսզի հեշտ լինի յիշելը, ասացուեց այնպէս, որ իմ անունը դարձաւ Արամ: Կոմիտասի յաճախած սրճարանը պատերազմի ժամանակ քանդուել էր եւ վերանորոգումից յետոյ տեղի հայերի համար այնքան էլ պարզ չէր, թէ երբ ո՛րն էր խնդրոյ առարկայ սրճարանը, այնպէս որ ենթադրեալ սրճարանը համարեցինք իբրեւ Կոմիտասի այցելած վայրը եւ յաճախ այդտեղ էլ հէնց հանդիպումներ ունեցանք:

Հասաւ ելոյթի առաջին երեկոն: Վարպետը իրեն տրամադրուած տոմսերից չուրջ քսան տոմս յատկացրեց Պէրլինի Հայ Երիտասարդների Միութեան անդամներին եւ այն էլ սրահի առաջին շարքերում: Ինչպէս ասում ենք, ուրախութիւնից մեր ոտքերը գետնին չէին դիպչում: Արեւմտեան Պէրլինի Փիլհարմոնիայի մեծ դահլիճը լեփ – լեցուն էր: Նուագախումբը գրաւեց իր տեղը, եւ ծափահարութիւնների տարափի տակ բեմ մուտք աշխարհահռչակ երաժիշտը, նախ ողջունեց ներկաներին, ապա ոտքի ելած նուագախմբի անդամներին: Խմբավարի փայտիկի չեչտակի շարժումների ներքոյ դահլիճը ողողուեց Հայոց երաժշտութեան ելեւէջներով՝ «Գայեանէ»ի նախերգանքով: Վարպետի ճպուռի հետ մենք էլ վեր ու վար էինք լինում՝ պըրկուած այն վախից, թէ յանկարծ որեւէ տհաճ բան չպատահի: Սրահում թոյլ հազոցներ էին լսում, եւ երբ որոշակի մի տեղից հազը չդադարեց, վարպետը ճպուռի կտրուկ շարժումով դադարեցրեց երաժշտութիւնը, շրջուեց դէպի սրահը, անշարժ մնաց այնքան ժամանակ, մինչեւ հազացող անձը հեռացաւ դահլիճից: Բուռն ծափահարութիւնների ներքոյ համերգը սկսուեց սկզբից:

«Գայեանէ»ի կատարումը վարպետի ղեկավարութեամբ լսել էի Երեւանում ուսանողական տարիներին, բայց այստեղ այլ էր միջավայրը, մեզանից իւրաքանչիւրը իրեն պատասխանատու էր դգում համերգի յաջող ընթացքի համար: Իսկ վարպետը ամբողջ էութեամբ, ինքնամոռաց ղեկավարում էր եւ «Գայեանէ»ի հատու ելեւէջներով ողջ սրահը չարժման մէջ էր դրել:

Սուսերով պարի խրոխտ մեղեդին ինձ մտովի տեղափոխեց Պէրլինի յայտնի վեհաժողով, ուր 1878 թ. հայկական հարցի 16–րդ յօդուածը գլխիվայր չբերջուեց 61–րդ յօդուածի, եւ, որտեղ հայ պատուիրակներին մուտքի իրաւունք չէր տրւում, եւ Ներսէսեան Հայրիկը հայ ժողովրդին կոչ արեց կերտել «երկաթէ չերեփ» ... Մի պահ թուաց, թէ վարպետի ձեռքին երկաթէ չերեփ կայ եւ անընդհատ հարուածում է. այս մէկը Դանիէլ Վարուժանի յիշատակին, այս մէկը Սիամանթոյի, այս մէկը Դրիդոր Զօհրապի, Ռուբէն Սեւակի եւ բիւրատոր մեր նահատակների անմահ յիշատակին ... Սթափուեցի վերջին «հարուածից», երբ երաժշտութիւնն աւարտուեց եւ ողջ սրահը բուռն ծափահարութիւններով ոտքի կանգնեց: Պէրլինը հիացած էր...

Յաջորդ օրը Հանգստեան օր էր, բայց եւ այնպէս ժամը տասին մենք կրկին հաւաքուեցինք հիւրանոցի մօտ եւ վարպետի ու Նինա Մակարովնայի հետ գնացինք կոմիտասի սրճարանը: Հանդիպման առաջին իսկ պահից սկսուեցին տպաւորութիւնների քննարկումը: Վարպետը ակնյայտօրէն պոհ էր, ամէն ինչ լաւ էր անցել: Մեր այն հարցին, թէ հանդիսատեսները ծափահարում ու խնդրում էին հատուածների կրկնում, սակայն Սուսերով պարի մասը չկրկնեցիք, ինչո՞ւ:

– Քանդի ես ունեմ շատ աւելի լաւ ստեղծագործութիւններ, բայց մարդիկ ինձ ճանաչում են աւելի Սուսերով պարի հատուածով: Զզոյցի ժամանակ նա ակնարկեց, թէ իր մահից յետոյ մարդիկ արդեօք իրեն կը յիշե՞ն: Մի պահ վարանեցինք, ապա հայեացքներս տւղղեցինք մեզանից տարեց, երաժշտական ընտանիքում մեծացած Կարէն՝ Հարանեանին: Հարանեանի մայրը եւ մօրաքոյրը՝ Հելէն եւ Ենգինիէ Ադամեանները ճանաչուած դաշնակահարուհիներ են եղել Գերմանիայում: Նրանք մեծ գիտնական Յովհաննէս Ադամեանի քոյրերն են: Պր. Հարանեանը հասկացաւ մեզ եւ այսպէս պատասխանեց.

– Սիրելի վարպետ, դուք որպէս խոմբաւար կարող է չյիշուէք, բայց որպէս անհատականութեամբ օժտուած մեծ երգահան, անմահ կը մնաք:

– Ապրես Կարէն, պարզւում է դու երաժշտական լաւ դիտելիքներ ունես: Մենք նրան հարցրինք Հայաստանի երաժիշտների մասին, նա ասաց, որ Հայաստանում շատ տաղանդաւոր երաժիշտներ կան, նրանք իմ մահից յետոյ աւելի լաւ կ'երեւան:

Արամ Խաչատրեանը մեծ ափսոսանքով խօսեց կոմիտասի մասին, ասելով, որ եթէ այդ ողբերգական ճակատագիրը չունենար, ապա նա շատ բան կը տար հայ եւ համաշխարհային մշակոյթին, եւ աւելացրեց.– Կոմիտասը դուռ բացեց հայ երաժշտութեան համար դէպի Արեւմուտք. իսկ ես անցայ այդ դռնով: Պէրլինի երկաք համերգներն էլ հիանալի անցան: Որոշ բացառութեամբ, բոլոր թերթերը գովեստներով անդրադարձան: Ինքը՝ վարպետը գոհ էր գերմանական խմբատպահանջ ունկնդիրների գնահատանքներից:

Պէրլինի փոքրաթիւ հայ համայնքը իր կարելին արեց հոչակաւոր իր հայրենակցին արժանավայել ընդունելու համար: Մենք մեզ լաւ էինք զգում գերմանացի մեր բարեկամների շրջապատում, իսկ նրանց հետաքրքրութիւնը հայ մշակոյթի հանդէպ աւելացաւ:

Եկաւ բաժանման պահը, բնականաբար տխուր էինք: Գրկախառնուեցինք եւ հրաժեշտ տուեցինք վարպետին ու իր կնոջը, նրանք ընորհակալութիւն յայտնեցին եւ ասացին. – Մոսկուա այցելելիս անպայման եկէք մեզ մօտ...

1974–ին պետական աշխատանք կատարելու նպատակով գնում էի Մոսկուա, այցելեցի Խաչատրեանների ընտանիքին: Նրանք ապրում էին Գորկու փողոցի վրայ, որտեղ հիմնականում ապրում էին երաժիշտները: Ծանօթացայ վարպետի տղայի՝ Կարէնի հետ, որ նոյնպէս երաժիշտ է: Վարպետը իր այդ բնակարանում քիչ էր լինում, նա ստեղծագործում էր մեծի մասամբ Մերձմոսկովեան իր առանձնատանը: Վարպետը յաճախ իր քարտուղարի միջոցով ինձ հրաւէրներ էր ուղարկում իր համերգներին եւ իր հետ կազմակերպուող հանդիպումների առիթներով: Ցիշատակն է դրանցից մէկը՝ Մերձմոսկովեան ջրվէժներից մէկում կազմակերպուած հանդիպումը:

Հանդիպման օրը գնացի վարպետի բնակարանը: Նա պատրաստում էր հաջնելիք գործերը: Տեսնելով ինձ, ուրախացած ասաց. Ճիշտ ժամանակին եկար, ես այս մետալը կախիր կրծքիս: Մետալը վարպետի Մորհրդային Միութեան աշխատանքային հերոսի ոսկեայ աստղն էր. նա բազմաթիւ մրցանակների դափնեկիրը էր, բայց այս չքանչանը յատուկ խմաստ ունէր իր համար: Հագնելով բաճկոնը, ցոյց տուեց այն տեղը, ուր պիտի ես կախէի մետալը: Ոչ շատ դժուարութեամբ կախեցի չքանչանը, իսկ վարպետն կատակեց. Ապրես Արամ, դու Բրեժնեվից աւելի լաւ կախեցիր եւ երկար ծիծաղեցինք... Մերձմոսկովեան չրվէնն տանող հանրակառքում չորք հոգուն երաժիշտներ կային, արուեստի մեկնաբաններ, համերգավարներ: Դիմաւորումը ազգային տարազներով ու ծաղկեփունջերով արտառուչ էր ու խանդավառ:... Հանդիպման ընթացքում կատարուեցին Արամ Խաչատրեանի տեղեծագործութիւններից, իսկ ներկայացող արուեստագէտները ակադեմիկ մակարդակի մեկնաբանումներով հիացմունք պատճառեցին ներկաներին: Մեծ ոգեւորութեամբ ու բուռն ծափահարութիւններով ընդունուեցին Ջութակի եւ դաշնամուրի քոնչէրթոները, որոնք անջնջելի են իմ յիշողութիւնից: Յուզադրուեց չարժանկար վարպետի կեանքին ու գործունէութեանը նուիրուած: Ապա խօսեց վարպետը եւ մեկնաբանեց երաժշտութեան հոգեւոր ուժի եւ կարեւորութեան մասին մարդու կեանքում:

Արամ Խաչատրեանն իր մակագրութեամբ ձայնասկաւառակներ նուիրեց ներկաներին: Ինձ բաժին հասաւ Ջութակի քոնչէրթոն, ծանօթ Ջութակահար Դաւիթ Օյստրախի կատարմամբ, իր իսկ վարպետի ղեկավարմամբ: Սկաւառակի շապկի վրայ Արամ Խաչատրեանի լուսանկարն է, որի վրայ հայերէնով նա տպագրեց՝ սիրելի Արամին, Արամից, 1974 Սեպտեմբեր 23 Թուական: Այս նուէրն արդէն չուտով երեսուն տարի զարդարում է իմ ձայնապարանը, իբրեւ թանկագին մասունք:

Մոսկուայի «Պալշոյ թէատր» աշխարհի քարճր ճանաչում ունեցող թատրոններից մէկն է, որի բեմից տարիներ շրջունակ չէն իջնում Արամ Խաչատրեանի «Սպարտակ» եւ «Գայեանէ» պալէների ներկայացումները: Այս ներկայացումների համար տոմս ապահովելն անչափ դժուար է: Մէկ անգամ վարպետին հարցրեցի, թէ ի՛նչպէս կարելի է «Սպարտակ»ի եւ «Գայեանէ»ի տոմսեր գտնել: Նա ասաց.

– Ես էլ չեմ գտնում:

Կար տոմսեր գտնելու մի այլ եղանակ. ներկայացումից առաջ մարդիկ գնում են «Պալշոյ թէատր» եւ հարցնում են. «լիշնի բիլէթի», այսինքն՝ աւելորդ տոմս, որը յաճախակի է պատահում, քանի որ գտնւում են մարդիկ, որոնք ուշանում են եւ որպէսզի տոմսը չկորչի, նրանց սպասողները այդ տոմսերը վաճառում են: Այդ եղանակով անգամներ ինձ յաջողուեց գտնել այդ սքանչելի պալէները, որոնք տեղի են տալիս խորհելու եւ զարմանալու մարդկային տաղանդի ու կատարելի այդ անչափելի կարողութեան վրայ: Այս երկու պալէները համաշխարհային երաժշտական արուեստի թագի գոհարներից են, որոնք կը հնչեն յաւիտեան եւ նրանց հետ անմահ կը մնայ երաժշտութեան երախտաւոր Արամ Խաչատրեանը:

Սրոճիոլմ

Livres reçus

SPORTIFS ARMENIENS
« un siècle de palmarès »

EDOUARD MARDIROSSIAN (Décines)
préface Youri Djorkaeff

(28 Euros + 5 Euros de frais d'envoi)
16 rue du 24 Avril 1915, 69150 Décines
tél. 04 72 02 05 00

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԵԹՐՈՅՆ ԼՈՒՐՋ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐՈՒ ԱՌՋԵԻ

Ապրիլեանացումի, նորոգութեան թափին մէջ որ կը տիրէ Մոսկուային, այնպէս կը թուի որ անտեսուած է մեթրօն: Փոխադրութեան այդ ստորգետնեայ ցանցը որ հիացում կը պատճառէ յատկապէս օտար այցելուներու իր գեղեցիկ կայաններով, լուրջ լռամաքի կը կարօտի: Մոսկուեան մեթրոյին մասնաւորաբար Բ. աշխարհամարտէն առաջ կառուցուած կայանները նոյնքան տպաւորիչ են, որքան պատմութեան թանգարանին, կամ՝ Տրեթիակով ցուցասրահին տրուած այցը: Այդ կայարաններուն յարդարանքին համար գործածուած են մարմարի տեսակներ, զարդապակիներ, խճանկար – ներ, պատառաներ: Այդ մեթրոյին գեղեցկագոյն կայարաններէն է Մայակովսկիի անունը կրողը, կառուցուած 1938–ին, որուն մասին վերջերս նոյնիսկ աւարտաճառ մը պատրաստած է անգլիացի ուսանող մը: Այդ կայարանը ուշադրութիւն կը գրաւէ նուրբ սիւներով, պղպատէ բարակ չերտերով հանդերձանքով ու երկնագոյն ձեղունով ուր օդաչուներ ու օդանաւեր նկարուած են Ալ. Դէյնէկայի կողմէ. անոր այդ խճանկարները յարդարական արուեստի կատար արտայայտութենէն կը նկատուին:

Ցաւալին այն է որ այսօր այդ գեղեցկութիւնները խաթարուած են, սիւներուն անցուած պողպատէ ամրակապերով. նպատակը սիւներուն առողջական վիճակին ուսումնասիրութիւնն է, բայց չատ կարեւորութիւն չէ տրուած կայարանին ճարտարապետին. Ա. Դուչկինի գործը յարգելու. եւ ըսել որ 2004–ին կը լրանայ անոր ծննդեան հարիւրամեակը: Ան հեղինակն է մոսկովեան մեթրոյին բազմաթիւ կայարաններուն, որոնց ամէն մէկը գլուխ – գործոց մըն է. սակայն, Մայակովսկի մկրտուածը անոնց ամէնէն նորարարն է:

Այդ կայարանին յարդարանքին տարբերը պատրաստուած են Լենինգրատի Գեղարուեստի ակադեմիայէն աշխատանոցներուն մէջ: Գլխաւոր թեման եղած են նկարիչ Դէյնէկայի «Խորհրդային երկնքին օրերը» խորագրուած գծագրութիւնները. հոն ներկայացուած են չորս չարժիչով ռմբարկու սաւառնակներ ,որպէս խորհրդանշան խորհրդային օդային ուժերու հզօրութեան: Գետնի մարմարն ալ յատուկ խմաստ կը ներկայացնէ. ան գետեղուած է սեւ եւ կարմիր քառակուսիներով որոնք բանաստեղծին ապագայապաշտ շրջանը կը խորհրդանշեն: Այնքան լինքնատիպ ու մեծածախք ամբողջութիւնը պատճառ եղած է որ ճարտարապետը խենթութեամբ ամբաստանուած: Սակայն, 1939–ի Նիւ – Եորքի համաշխարհային ցուցահանդէսը փառաւոր պսակումը ըրած է այդ խենթութեան: Հոն ներկայացուած է յարդարանքէն բնական մեծութեամբ պատրաստուած նմոյշ մը որ տեղ գրաւած է Խորհրդային Միութեան տաղաւարին մէջ: Ճարտարապետը, բնականաբար, չէ արտօնուած ԱՄՆ երթալու ուր իր յղացումը ցուցահանդէսին Մեծ մրցանակին եւ Ոսկեայ մետալին արժանացած է:

Այսօր Մայակովսկի կայարանը կրկին կը խօսեցնէ իր մասին, սակայն, այս անգամ այն ծայր աստիճան տխուր վիճակով որուն մէջ կը գտնուի: Մասնագէտները կը բացատրեն թէ 30–ական տարիներուն կայարանը կառուցուած է փխրուն գետնի մը վրայ, կառուցողները անհրաժեշտ քննութեան թէքնիքները ունեցած չըլլալով: Ցետագային անհրաժեշտ աշխատանքը չէ տարուած ու գետինը խախտած է: Ջուրի, գործածուած աղի լուծոյթներու թափանցումներ կան պատերուն, սիւներուն մէջ ու նորոգութեան առաջին ծրագիրները քան տարուան անցեալ ունենալով հանդերձ, անհրաժեշտ զգամարը չէ գտնուած բնաւ ու հիմնական ոչ մէկ աշխատանքի ձեռնարկուած է: Այլեւս պարզ աչքով ալ տեսանելի է ջուրին պատճառած վնասը որ կամարները, սիւները աղտոտելէ զատ, կը սպառնայ հիմնական կառոյցին: Մասնագէտներ ուշադրութեան յանձնած են ստորգետնեայ ծակերն ու ճեղքերը որոնք կ'աւելցնեն խոնաւորութիւնը եւ կայարանին վիճակին վատթարացումը կ'արագացընեն: Արդէն, 1996–ին մեթրոյի ծանօթ ճարտարապետ Ն. Ալէչինա նչմարած է որ ջուրի դէմ պաշտպանութեան եւ օդափոխիչ սարքերը չատ հինցած են: Մետաղէ մասերը սկսած են ժանգոտիլ, ամէն բան մաշած է, ոչ մէկ բաժին կը բերնայ իր դերը կատարել:

Առաջին հաչիւներու համաձայն, կայարանին միայն ջուրի վնասներէն պատրաստուելիք վերանորոգումը կրնայ տարիներ տեւել եւ 100 միլիոն թէ աւելի ծախք պահանջել: Առանց ատոր, բուն կառոյցը, կամ արտաքինը նորոգել, ոչ մէկ խմաստ կ'ունենայ: Սակայն, մեթրոյի ղեկավարութեան պետին 2000–ի խոստումը թէ 2004–ին Մայակովսկի կայարանը պիտի փակուի նորոգութեան համար, այնպէս կը թուի թէ իրականութեան վերածուելու հաւանականութիւն չունի:

Միակ յոյսը նորոգութեան համար պետութեան յատկացումէն տարբեր աղբիւր գտնելու վրայ է: Այդ առումով ԻհնէՍՔՕ–ին դիմած է կայարանին ճարտարապետին թոռնուհին որ ճարտարապետական հիմնարկին դասախօսներէն է: Ուզած է որ Մայակովսկի կայարանին փրկութեան համար ծրագիր մը մշակուի, նաեւ, այդ կայարանը միջազգային ժառանգութիւն նկատուի: Միջազգային նոյն կազմակերպութեան գործադիր կոմիտէին նախագահը Ռ. Սիլվա ալ գրած է ռուս ղեկավարներու, ինչպէս՝ Մշակոյթի նախարարին ու Մոսկուայի քաղաքապետին, թէ անհրաժեշտ նորոգութիւնը չընելու պատճառով կորնչցնել նման արժէքաւոր կառոյց մը, տեղական պարզ պատահար մը պիտի ըլլայ, բայց նոյն ատեն մեծ կորուստ մը համաշխարհային ճարտարապետական եւ գեղարուեստական ժառանգութեան համար: Մինչեւ այսօր այդ դրութեան պատասխան ստացուած չէ:

ԿԱՂՀԱՆ

Ա. ԿՈՐՔԻԻ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ՀԱՏՈՐ ԿԸ

ԱՄՆ–ու մէջ լոյս տեսած է նկարիչ Արշիլ Կորքիի մասին նոր հատոր մը. «Արշիլ Կորքի, կեանքն ու գործը»: Օգոստոս 23–ի «Ինթէլիճընճըր Հերըլտ Թրիպիւն»ը նոր հրատարակութիւններու էջին մէջ անդրադարձած է այս հրատարակութեան: Հեղինակը՝ Հայտնն Հէրէրա արուեստագէտին հետ ուղղակի կապ ունեցող անձ մը կը նկատուի, ըլլալով սանը Կորքիի կնոջ Ագնէսի: Նոր հրատարակուած 767 էջնոց հատորը Կորքիի նուիրուած երրորդ կարեւոր գործը կը նկատուի, Մ. Սիկնոըրի եւ Ն. Մաթոսեանի կենսագրութիւններէն ետք:

Նոր հատորին առթիւ կրկին նիւթ կ'ըլլայ Ա. Կորքիի կեանքը, մանկութեան օրերուն ապրած դժուարքէն մինչեւ իր անձնասպանութիւնը (1948):

***

ՊԻՐՖԱՅՏԻ մէջ (Լիբանան) Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսին կարգադրութեամբ, Վերափոխման տօնը ուխտի չաբաթի մը բնոյթը առած է: Օգոստոս 11–ին, սկսած է Աղօթքի չաբաթը, որ տեւած է մինչեւ Օգոստոս 16: Ամէն օրւան համար, ժողովուրդին ներկայացուած են խորհրդածութեան նիւթեր: Օգոստոս 15–ին, տեղի ունեցած է աղի օրհնութիւն եւ տչխարի զոհում: Նոյն օրը, կէսօրէ ետք, կատարուած է ուխտագնացութեան քայլարշաւ մը Անթիլիասէն Պիքֆայա: Այս ուխտագնացութեան կողքին, իրիկունն ալ տեղի ունեցած է երաժշտական երեկոյթ մը վանքին շրջափակին մէջ: Բացման խօսքը արտասանած է Մաշտոց Վրդ. Զօպանեան: Երաժշտական բաժինը ապահոված են Շաքէ Պաղտասարեան, Գէորգ Պէպէճեան, Սեզօ Պաղտասարեանի ընկերակցութեամբ: Օգոստոս 16–ին, Ս. Աստուածածին վերափոխման տօնին առիթով, պատարագ մատուցուած է եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Օգոստոս 17–ին, Անթիլիաս Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ, պատարագ մատուցուած է, նոյն օրը պատարագ մատուցուած է նաեւ Պիքֆայայի Սուրբ Աստուածածին մատրան մէջ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՄԱՆԱԿԱՎՐԻՊ ՄԱՐԴ ՄԸ

Գրեց՝ ՓԱՑԼԱՒ ՍԱՆԱՍԱՐ

Ա.

Բայց պատերազմի այս երեք, չորս տարիները որքան ընդլայնած էին մեզ մօտիկ անցեալէն բաժնող անձուկ միջոցն ամբողջ. մեր մէջ մեռած կամ զգայազուրկ գետին մը ստեղծուած էր, ուր որոշ յիշատակներ կամ պատկերներ, թաղուեր էին դիակներու նման. ամէնէն ընտանի ու բնազդական մտածումներն անդամ այլնդայլոյ փառատոհսալ բաղձանքներ եղած էին... կը նայէի հեռեւաբար կնոջ ու չէի կրնար տեղաւորել բոլոր այդ ծանօթ տարրերը չրջանակի մը մէջ: Ի՞նչ դիպուածներու, ի՞նչ պարագաներու հետ կարելի է միացնել սեւազգեստ, տարիքէն աւելի տարեց, հասակէն աւելի ճղճիմ այս կինը, որուն ծանօթութիւնը ընդունելը անհրապոյր զիջում մը պիտի ըլլար իմ կողմէս, ու զինք մերժելն ալ մտած – ածս վատութիւն մը: Վարանումիս առջեւ պահ մը տատամսեցայ, վախնալով կարծես ինքզինք պարտադրել ուզելէ, բայց հեռանալ փորձելով հանդերձ աւելցուց.

– Ի՞նչպէս ... չճանչցա՞ք զիս ... Տիկին Ամատեանը ... Տոկտ. Զայէն ... Ոյդքան փոխուա՞ծ եմ միթէ...:

Ակնթարթ մը, յօնքերս պռտտած կ'ամփոփեմ, ու չփոթ, տակն ու վրայ մտապատկերէն արդարեւ, յանկարծ դուրս կը ցայտէ տեղի ու ժամանակի այն յըստակ չրջագիծը, որ երբեմն, ոչ չատ, հազիւ հինգ կամ վեց տարի առաջ կը պարուրէր այս... Բայց ոչ, այն կնոջ դիմանկարը որ այս կնոջ հասուն երիտասարդութիւնն էր:

– Տիկին Ամատեա՞ն... ոհ, արդարեւ, Տիկին Գայէանէ... բայց... միթէ՞... դուք հո՞ս...

Ըսի, ու անմիջական խղճահարութիւն մը զգայի չէշտիս համար, ուր ցաւագին ապշութիւն մը դրած էի ակամայ, բայց բառերը փախած էին բերնէս...

– Ահ, ինկանք, ինկանք... այս պատերազմը մեր մուխը մարեց... թշուառութիւնը մեզ ճմռթեց... – ըսաւ՝ ուզելով արդարացնել, չգիտեմ, իմ անճարակ ապշութի՞ւնս թէ իր ֆիզիքական քայքայումը:

Իր թօնին մէջ զգալի էր այդ կրկնակ մահազդութիւնը, մանաւանդ դուռ կանգնած իսկական յուսահատ այն չքմեղանքը, որով, – ինչպէս չատ կիներու մօտ հաստատելու առիթ ունեցայ այնուհետեւ, – անոնք իրենց չիզի ու չնորհի տերեւաթափ յանգանք մը, գրեթէ մեղք մը կը նկատեն ու անոր պատասխանատուութիւնը կը փնտռեն իրենցմէ դուրս: Շատերուն, մանաւանդ Տիկին Ամատեանի համար չափազանց տեղին ինքնարդարացում մը անտարակոյս, թէեւ, կը կասկածիմ այսօր թէ անիկա, հոգերու տակ զգետնուած թուղթ այդ կինը, տրամադիր ըլլար անդրադառնալու հոգեբանական այս նրբութիւններուն:

Իրապէս, անիկա, դէմքիս արտայայտութենէն քալելերուած, անվերապահ ու ընտանի թափով մը մօտեցաւ, թեւս քաշեց ու ասելցուց.

Ի՜նս զուգադիպութիւն ... որո՞ւ մըտքէն կ'անցնէր, չէ՞ Պր. Փայլակ... բայց ինչո՞ւ հոս կենալ ... երթանք մեզի ... Սեդաս, Սե՛դաս չատ գոհ պիտի ըլլան... չես մոռցեր աղջիկները, չէ՞... տեսնես, մեծկակ աղջնակներ եղած են...:

Առանց թոյլ տալու որ առարկութիւններ ընեմ, ան թեւանցուկ, գիս սկսաւ քարշ տալ քովն ի վեր: Մտանք բանկալթիի մէկ փողոցը:

Քեզի մեր վիճակը չպարզեմ, որո՞ւ պարզեմ, տղաս...: Թոյլ տուր որ այսպէս անուանեմ քեզ... քանի մը տարուան մէջ կեանք մը ապրեցայ... Տասնեակ մը մօտեցայ ծերութեան... չատ չատ, մօր մը տեղը կրնամ անցնիլ, ուրիշ ոչինչ... Դուն որ այնքան մօտէն ճանչցար խեղճ ամուսինս, թէեւ կարճ բայց բախտաւոր չրջան մը, ղրեթէ մեր ընտանիքին մէկ անդամը եղար... Ո՛հ երանելի օրեր... հազար երնէկ տամ, տեղին է...

Ինչ որ անիկա երանելի օրեր կ'անուանէր, կը զուգադիպէր իմ ալ կեանքիս անփոյթ մէկ չրջանին, 1913–ի գարնան ու ամրան ամիսներուն, – ոչ չատ հեռու անշուշտ, բայց որքա՜ն անհաւատալի, տարբեր օրեր կը թուէին ըլլալ անոնք, մեծ պատերազմի խաժամուժին եռուէն, – այո, այն անդորրը ու չերմ ամիսներուն, դուր անցուցի Տոկտ. Զայէի կայարանին մէջ, իրրեւ աչակերտ – պաշտօնեայ Անատոլուի երկաթուղային գծին վրայ: Երկրորդական աննշան կայարան մը, ամայի ձորի մը վայրենացեղ զառիթափներուն դիմաց կկզած ու ունկնդիր՝ Սաքարիա դետակի մրմունջներուն:

Հոդ է ահաւասիկ, ուր քանի մը ամիս, երկու դեղեցիկ եղանակներուն տեւողութիւնը, մտերմութիւնը հաստատեցի Ամատեան ընտանիքին հետ: Հայրը՝ Պր. Տիգրան Ամատեան, կայարանապետն էր, իմ չէֆս: Տիկին Ամատեան ինձ հանդէպ կը տածէր իր բառերով մօրաքրոջական հոգածողութիւն մը, զոր գիտէր աւելի քաղցրացնել կնոջական անզգալի պըճանքով մը... Բայց այն օրերուն Տիկին Գայէանէն, զորովի չնորհիւ ճոխ երանիներ գիտէր յարմարցնել իր ձայնին, ակնարկին, ժպիտներուն ու աւով պարտկել իր դերեցկութեան պահանջները:

Իմ քովս ի վար քալող այս կնոջ վրայ ոչինչ մնացեր էր այն հին Տիկին Գայէանէէն, եթէ ոչ իր մարմնին թերիները միայն՝ այլանդակուած սա տարիներու ժանրքներուն տակ: Բայց իրենց մտերմութեան զերազանց հրապոյրը ո՛չ այնքան հօր բացակայութեան էր, ոչ ալ նոյն իսկ Տիկին Գայէանէի խոռվիչ հիւրասիրութիւնը, այլ մանաւանդ իրենց երկու պզտիկ աղջիկներուն քնքուշ, մանկունակ քաղցրութիւնները: Սեդան հազիւ տասնամեայ, Սեդան աւելի մատղաչ, երկու դեղեցանք, երկու թռվռուն երազ էին, որ կայարանի լուռ ու ծանր ժամերուն, մեր ձանձրոյթներուն վրայէն կ'անցնէին առուոյտն սիւքին նման:

Մինչ Բանկալթիի գաղթական փողոցներէն դէպի վար կ'իջնէինք, Տիկին Գայէանէն կդկտուր, հատուկոտոր ինծի պատմէց իր դժուարութիւնները...

Հայտատ Փաչայի գծին վրայ ամբողջ հայ պաշտօնէութիւնը աքսորուեցաւ... Ամուսինս տարօրինակ հեռատեսութեամբ գիս աղջիկներուս հետ կանուխանց Պոլիս ուղարկեց ծերունի մօրս մօտ... Ինքն ալ կը յուսար մէկոյ մը պտնել ու մեզի միանալ... Բայց իր աքսորի լուրը առինք գոնէ յայէն ու ալ այնուհետեւ լռեց... Ո՞ւր գնաց, ողջ թէ մեռած, յայտնի չէ...

(Շար. 2)

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՌԻՋ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
Տօն ծննդեան
Սրբուհիոյ կուսին Մարիամի յԱննայէ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ Շահինիկ Արզումանի մահուան առթիւ. –

Տանիէլ Թուխլ, Նաւմ, կարպիս Իմաս, Ա.թոեենակ Զուլհաօղլու, Ա.լան Եըլմըզ, Գրիգոր Պատուականեան, Ա.լանեան 20–Ա.թենակ Զուլհաօղլու, Ա.լան Եըլմըզ, եան, Մովսէս Մարտինեան 10–ական եւրօ, Պօղոս Սահակեան, Ժիրայր Գարագէօզ, Ա.ման Գնալը, Խաչիկ Թոսուն, Թորոս Ջաման 30–ական եւրօ, Ա.թօ Յունանեան 50 եւրօ, կարպիս Արզուման 100 եւրօ, Տուրմաղ կիւլէր 25 եւրօ, Բաֆֆի Իշխէր 40 եւրօ:

Rentrée

La Croix Bleue des Arméniens de France section «Astrig» d'Arnouville, vous informe que les **inscriptions** concernant l'Ecole arménienne auront lieu :

Le Jeudi 11 et le Vendredi 12 Septembre
de 18h00 à 20h00
71, avenue Henri Barbusse
95400 Arnouville lès Gonesse

La reprise des cours aura lieu à partir du Lundi 15 Septembre

Secteurs d'activités permanentes proposés :

- Cours de langue arménienne donnés par des enseignants qualifiés, depuis l'éveil jusqu'au baccalauréat, ainsi qu'un cours du soir destiné aux adultes.
- Cours de chant destinés aux adolescents et adultes. Eventuellement une classe pour enfants sera ouverte si demande.
- Cours de danse folklorique arménienne dès l'âge de 6 ans pour les filles et les garçons.
- Cours de danse «kotchari» pour tout public.
- Cours d'art culinaire pour tout publlic.
- Cours d'alphabétisation hebdomadaire, ouvert à tous.

Pour obtenir
des informations supplémentaires,
programmes des jours et horaires :

tél. Mireille 01 39 90 63 89
Marie 01 39 85 05 71

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ԽՈՀԱՎԵՐՁՑ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Կիրակի, Սեպտեմբեր 14

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30–ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԹԱՂԱՒՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Մխօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին*
Շաբաթ, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Ա.թթոռնի Ջրբաչեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK

qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : Divine Liturgie à 11h.
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2003/04

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme **Hilda Kalfayan-Panossian**
avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
27 Septembre 2003 - 31 Janvier 2004 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (**Absentéisme exclu**)

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

27 Septembre 2003 - Fin Juin 2004
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.
Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS dès maintenant :
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
85 Euros + 8 Euros frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

Paroisse Sainte Croix de Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de cathéchisme et de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2003-2004,
à partir du samedi 4 octobre
de 14h à 17h
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse, Tél.: 01 44 59 23 50.

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

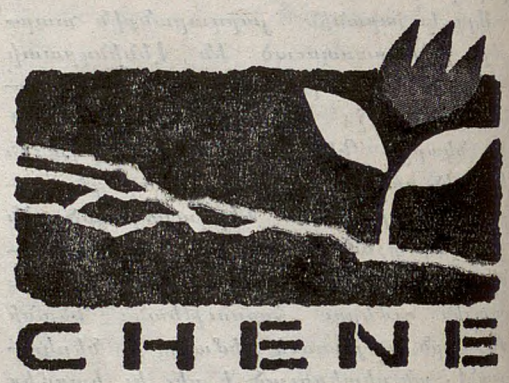
Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART**

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանուխ	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազգերու առկերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Է.Վ.Մ. (տե՛ս. վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մինչ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԻՔ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մեայեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935